FRANK THOMAS

CHESTIUNI VITALE

TRADUCERE

DE

DIMITRIE I. CORNILESCU

Avem un suflet? — Există o vieață viitoare? — Ce va fi vieața viitoare? — Există Dumnezeu? — Ce e Dumnezeu? — Să trăești — Pentru ce? (Întrebarea). — Să trăești — Pentru ce? (Răspunsul). — Marea desordine. — Ceeace ne omoară. — Cum să venim la Hristos? — Ce crezi tu despre Hristos? — Ceeace ne face să trăim. — Se îngrijește Dumnezeu de noi? — Om sau mașină? — Vrei să fi liber? — Probabil sau sigur.?

PREȚUL 1 cor. 50 b.

SIBIIU.

TIPARUL TIPOGRAFIEI ARHIDIECEZANE.

www.dacoromanica.ro

1914.

FRANK THOMAS

CHESTIUNI VITALE

TRADUCERE

DE

DIMITRIE I. CORNILESCU

Avem un suflet? — Există o vieață viitoare? — Ce va fi vieața viitoare? — Există Dumnezeu? — Ce e Dumnezeu? — Să trăești — Pentru ce? (Întrebarea). — Să trăești — Pentru ce? (Răspunsul). — Marea desordine. — Ceeace ne omoară. — Cum să venim la Hristos? — Ce crezi tu despre Hristos? — Ceeace ne face să trăim. — Se îngrijește Dumnezeu de noi? — Om sau mașină? — Vrei să fi liber? — Probabil sau sigur.?

SIBIIU.

TIPARUL TIPOGRAFIEI ARHIDIECEZANE.

www.dacoromanica.ro

1914.

I.

Avem un suflet?

Mai e ceva în om afară de materie: e ceva nematerial, permanent, totdeauna prezent, independent de materie: acest ceva e sufletul.
Claude Bernard.

Una din cele dintâi chestiuni vitale, care se impun spiritului omenesc e desigur şi aceasta: Există sau nu suflet? Presupunem că sufletul nu e decât o iluzie. Atunci pentru om nu mai există nici o chestiune vitală. La ce să ne mai pierdem timpul vorbind de o lume spirituală sau morală, de Dumnezeu şi de vieaţa viitoare? E mult mai bine să ne punem toate puterile spre a ne bucură cât mai mult posibil de existenţa actuală, înainte de a dispăreà în noaptea mare a neantului.

În toate timpurile, omul a crezut instinctiv în existenţa sufletului. Această concepţie adesea nu e decât rudimentară. Totuş ea este în acelaş timp permanentă, şi savanţi mari, oameni de geniu şi-au consacrat vieaţa lor întreagă spre a o apără. Trebuesc — îmi pare — motive prea puternice spre a înlătură o idee aşa de universal admisă, şi a te pune astfel în contrazicere cu marea majoritate a oamenilor.

De mulţi ani, fizicianii ne vorbesc de un corp, pe care nu l-au văzut niciodată, cu toate sforţările ce şi-au dat pentru aceasta, în care cred totuş în mod foarte sigur şi pe care-l numesc eter. Sunt aşa de siguri de existenţa lui încât tratează ca ignoranţi, înapoiaţi, pe cei cari n'o admit. Ştiţi cum au ajuns la acest ceva, pe care nu l-au văzut niciodată? Pur şi simplu constatând o mulţime de fenomene .naturale, imposibile de explicat altfel. Observau în toate zilele lumina, căldura, electricitatea şi nu găsiau nicăiri explicarea acestor fenomene. Însfârşit, după multe cercetări, ajunseră la convingerea că toate proveniau din mişcarea cea mai variată a unui element subtil, răspândit pretutindeni, chiar în corpurile cele mai opace, chiar în spaţiurile interplanetare. Acest element, încă odată, nimeni nu l-a văzut, dar existenţa lui explică foarte bine aceea ce observaţiunea constată de mult timp. Ipoteza eterului se potriveà aşa de bine cu descoperirile ştiinţifice, încât îndată lumea savantă întreagă îl admise ca o siguranţă. Vai celui ce şi-ar fi permis să aibă îndoieli sub pretext că-i e greu să creadă în ceva invizibil! Astfel ştiinţa fizică modernă, cu descoperirile ei minunate, ştiinţa care are drept metodă de a nu primì decât ceeace se poate controlà şi cântări,

www.dacoromanica.ro

se bazează totuş pe ipoteza unui element invizibil. Ea crede în ceva invizibil şi e constrânsă să creadă într'ânsul sub pedeapsa de a se negà pe ea însăş.

N'am nici o obiecţiune în admiterea existenţii eterului: găsesc ideea foarte frumoasă şi mă plec înaintea verdictului ştiinţei. Pretind numai acelaş drept pentru invizibil — în lumea spirituală.

Constat, într'adevăr, fenomene de ordinea aceasta în vieaţa fiecăruia, într'a mea proprie mai ales. Aceste fenomene diferă în chip esenţial de acelea, pe care le produce activitatea mea fizică. Nu ştiu cum să le explic prin observarea lumii materiale: n'am dreptul să fac la rândul meu o ipoteză, ipoteza unei forţe nevăzute, numite suflet? Numele, dealtminteri, puţin mă interesează.

Comparaţia pe care o stabilirăm între această teorie a eterului şi fenomenele spirituale nu e decât o analogie care, într'o zi nu va mai fi poate tot aşa de adevărată ca acum, dacă, spre exemplu, s'ar izbuti, cu ajutorul unor instrumente puternice, să se observe şi să se dovedească existenţa eterului. Nu tot aşa e cu sufletul, a cărui existenţă numai observarea internă o poate constată. Ipoteza sufletului lămureşte în orice caz o mulţime de probleme imposibile de rezolvat. Ea are încă folosul de a se urcà la origina omenirii cugetătoare, pe când ideea eterului e foarte recentă. În sfârşit, această ipoteză mă mulţumeşte şi mă face mai bun. De ce n'aş aveà dreptul s'o cred întemeiată? Nu cer nimic mai mult decât cere ştiinţa. Orice ştiinţă demnă de acest nume, orice ştiinţă care nu vine cu idei «à priori», trebue să dea ipotezei mele dreptul cerut, şi să respecte sufletul meu, pentruca şi eu să respect eterul ei.

Am spus că în vieaţa mea, în vieaţa oricărui om, constat două feluri de fenomene: fenomene care se referă la corp, numite fiziologice, şi fenomene care nu se referă la corp, pe care le numesc psihologice, atât cei ce cred în suflet cât... şi cei ce nu cred. Cele dintâi provin din simpla funcţionare a organismului fizic; aşa e respiraţia, circulaţia sângelui, digestiunea, pe care le pot constatà şi la alţii şi la mine. E deajuns pentru asta să mă servesc de simţurile mele, în vederea unei observaţiuni cu totul exterioare. Fenomenele psihologice, din contră, nu pot fi constatate şi studiate decât printr'o observaţiune interioară, prin ceeace se numeşte conştiinţă, care e ca o privire îndreptată spre interior. Simt, spre exemplu, o ură adâncă pentru cineva. Această ură se va puteà arătà în afară prin vorbe sau lovituri, îşi are totuşi sediul şi punctul de plecare în interiorul meu, nu în corp, ci în altceva. Observarea interioară e aşa de reală, încât un filozof al anticităţii, Democrit, pusese să i se scoată ochii

www.dacoromanica.ro

spre a se cunoaşte mai bine pe sine însuşi. Cuvântul conştiinţă redă această idee, căci literal înseamnă ştiinţa de sine, cunoştinţa de sine.

Cu aceste două categorii de fenomene constatate, putem procedă în două chipuri: ori să le derivăm unele dintr'altele şi chiar să le idendificăm, cum face materialismul, ori să recunoaştem şi să menţinem deosebirea lor, crezând în existenţa unui suflet, cauza fenomenelor de a doua categorie, alături de corp, ca origină a celor dintâi.

Iată într'adevăr ce ne spune materialismul: În univers nu există decât forţă şi materie, într'o perpetuă mişcare. Fenomenele psihologice sunt, deci, de aceiaş natură ca celelalte: forţe şi materie în mişcare. Creerul secretă gândirea după cum stomacul secretă sucul gastric. Intr'acestea nu e nimic nou. Spre a produce fenomenele — zise spirituale — cum e fenomenul gândirii, sentimentul voinţii, sunt de ajuns numai condensaţiile diferite ale moleculelor creerului. Se va ajunge treptat, treptat, să se localizeze în creer toate manifestaţiile conştiinţii. Sub scalpelul fiziologistului se va sfârşi prin a se găsi orice activitate a omului. Sufletul seamănă cu spuma formată în vârful unui val. Dacă valul dispare, spuma dispare şi ea. E tocmai ca acordul, mai mult sau mai puţin armonios, care provine dela un instrument de muzică: stricaţi instrumentul şi acordul încetează imediat. Cu alte cuvinte, sufletul nu e decât o rezultantă a funcţiunilor corpului. El nu e nimic în sine însuş şi dispare îndată ce încetează aceste funcţiuni.

Se înţelege, că n'am pretenţia de a răsturnă teoriile materialiste. Vreau numai să fac apel la bunul simţ, care foarte adesea este adevăratul simţ.

Nimeni nu neagă, se înţelege, unirea intimă, strânsă, dintre suflet şi corp, nici pe cea care există între cele două şiruri de fenomene constatate adineaori. E foarte adevărat că boala corpului aduce cu sine în general un fel de slăbire morală. Nu poţi atinge corpul, fără ca să atingi şi sufletul. Toţi ştim din experienţă că o sănătate bună predispune la un temperament vesel şi viceversa. Ştim deasemenea că vârsta, sexul, clima exercită o adâncă influenţă asupra fenomenelor psihologice; că un narcotic oarecare, alcoolul spre exemplu, luat în prea mare cantitate paralizează creerul şi poate suprimă activitatea spirituală. Dacă se produce o leziune în aceasta, inteligenţa poate să se întunece şi să facă loc nebuniei.

Toate acestea se constată prin experienţe zilnice, dar contrarul nu se arată mai puţin evident: moralul influinţează cel puţin tot atât de mult asupra fizicului ca şi fizicul asupra moralului. Corpul e sub dependenţa unei forţe morale, a cărei influenţă o

www.dacoromanica.ro

sufere vrând nevrând. Cutare emoţiune, cutare chin, cutare bucurie de natură spirituală poate aveà un efect asupra corpului şi, toţi doctorii, chiar cei materialişti, ştiu foarte bine să facă apel la moralul bolnavului lor spre a produce în organismul lui o reacţiune salutară.

De altă parte, de câteori nu se întâmplă că corpul pare paralizat, aproape mort, pe când sufletul îşi păstrează deplina cunoştinţă! De câteori muribunzii nu s'au găsit în deplina cunoştiinţă a fiinţei lor, când corpul lor nu mai erà decât ruină! Işi pot exprimà atunci voinţa lor supremă cu o luciditate perfectă. Se cunosc, de asemenea, cazuri de catalepsie, care ne oferă exemple curioase de manifestări psihice într'un corp adormit. Se spune că un domn de o vârstă oarecare, celibatar, căzuse într'o stare de catalepsie complectă. Moştenitorii săi, adunaţi în jurul patului îl credeau mort şi vorbiau chiar de bogăţia, în posesiunea căreia aveau să intre în curând. Bolnavul auzià totul, deşi erà incapabil de a face vre-o mişcare. Păstrându-şi toată luciditatea spiritului, luă hotărîrea fermă de a se căsătorì, dacă s'ar însănătoşà. După câtva timp se căsătorì într'adevăr şi moştenirea doritä trecù la copii, pe care-i avù din această căsătorie târzie.

Ştiu că mi-ar puteà cinevà explicà acest fenomen prin localizările cerebrale, zicând că anumite părţi ale creerului erau paralizate, pe când altele nu erau. Se poate: şi totuşi mi-e greu să pricep cum un corp, care nu mai funcţionează, mai poate aveà încă o astfel de vitalitate spirituală, dacă nu e pătruns de un principiu superior, care se chiamă suflet.

Tot aşa e şi cu fenomenele referitoare la extinderea simţurilor peste marginile corpului, precum telepatia, îndoirea eului; cred că materialismul nu va reuşì niciodată să le explice fără ipoteza unei forţe psihice, independente de corp.

Această îndoire (dedublare a eului), de care ni se vorbeşte, poate, ce e drept, să fie uitată ca negaţiune a eului unic, dar ar puteà servì tot aşà de bine spre a dovedì că alăturea de corp există un alt element, de ordine superioară.

Observarea acestor fapte, care uşor se pot înmulţì, mă duce deci la concluzia că în fiecare din noi există un principiu activ, care nu poate fi produsul pur şi simplu al vibraţiunilor materiei, deşi e strâns unit cu aceasta. Filozofia şi bunul simţ popular numesc acest principiu: suflet. Sufletul, dar, este totalitatea tuturor facultăţilor, pe care nu le cunoaştem decât printr'o observare interioară. E o putere ascunsă, un principiu activ şi prea real, care ne ajută să înţelegem o mulţime de fenomene interioare constatate în toate zilele.

www.dacoromanica.ro

Sufletul acesta e cel care vede, aude, iubeşte, sufere etc. Ochiul meu luat izolat n'are facultatea de a vedeà, nici urechea pe aceia de a auzì. Ochiul, urechea, sunt ferestre, cari lasă să ajungă până la creerul meu anumite mişcări, pe cari le numesc: râs, auz. La rândul său, creerul n'ar percepe nimic, dacă n'ar fi instrumentul unui principiu activ, care formează eul psihic: căci creerul e compus din molecule analoage cu acelea ale ochiului şi urechei. Materia în sine e inertă. Ea n'are nici o spontaneitate. Cum ar puteà ea să aibă spontaneitatea cugetării, a sentimentului, a conştiinţei? Cum ar funcţionà, spre exemplu telegraful, dacă ar fi singur, lăsat în propriile lui forţe? Aparatul telegrafic cere, în chip absolut, un agent, care să judece şi care să dea depeşa şi un altul identic care s'o primească. Intre cei doi agenţi activi, n'avem, ce-i drept, decât o serie de mişcări vibrătorii, combinaţiuni chimice care se efectuează dela sine, orbeşte, în chip fatal. Incă odată, însă, trebue ca aceste mişcări să aibă un punct de plecare şi unul de sosire. Fiecăruia din aceste puncte îi trebue un agent înzestrat cu inteligenţă. Acoperiţi o ţară cu aparate telegrafice: dacă nu e nimeni care să le utilizeze, nu vor servì la nimic. Şi totuş elementele care le compun nu diferă în esenţa lor de moleculele cerebrale. Sunt foarte adevărate cuvintele unui filozof din Geneva: Dacă materia ar existà singură, materialismul n'ar existà »[1]

Vorbeam adineaori de un instrument de muzică: e evident că, odată sfărâmat, nu mai dă nici un sunet. Totuş nu ştiu dacă acest instrument ar cântà singur. În mod necesar trebue un artist, mai mult sau mai puţin distins, ca să cânte cu el; alminteri rămâne mut. Creerul singur nu va produce nimic mai mult: nu produce nimic, nu cugetă, nu simte, nu vrea, decât dacă e utilizat de o fiinţă inteligentă, sensibilă, înzestrată cu voinţă, adică de un suflet.

Dealtminteri, dacă toată activitatea mea fizică e rezultatul mişcării moleculelor cerebrale, aş vreà să mi se explice cum se face că formez o fiinţă unică, identică cu ea însăşi..., pe măsură ce anii se scurg... Căci la urma urmei corpul se reînoeşte la fiecare 7 ani. La fiecare şeapte ani avem o piele nouă, ba poate chiar într'un timp mai scurt. Corpul nostru e într'o continuă prefacere, moleculele se unesc şi se deslipesc unele de altele neîncetat şi natural că cele ale creerului sufăr aceleaşi transformări. Cum se face că eu rămân necontenit acelaş, că sunt un tip pe care-l cunosc acei ce mă ştiu, înzestrat cu anumite calităţi şi cu anumite lipsuri, având chiar curiozităţile mele pe care vai! timpul nu le

www.dacoromanica.ro

[1] M. E. Naville.

face să dispară, ba, din contră, le accentuează din ce în ce mai mult? Dacă eul meu nu e decât o mişcare a moleculelor creerului, aşi vreà să mi-se arăte moleculele care-l compun. Sunt multe, veţi zice, de ce să excluzi pe unele? Astfel, dar, eul meu e format dintr'o mulţime infinită de părţi mici, e dar multiplu? Dar eu observ tocmai contrarul. Mă ştiu o fiinţă unică, am conştiinţa unităţii mele şi această unitate nu se poate înţelege de cât dacă există, de asemenea, un principiu unic răspândit în toată fiinţa mea şi pe care-l numesc suflet.

Această permanenţă a eului în mijlocul transformării moleculelor, făcuse deja pe Claude Bernard să creadă într'o forţă conducătoare, care stăpâneşte orice fiinţă vie. O asemenea presupunere ne apropie mult de ipoteza sufletului.

Nu, nu, orice s'ar face şi orice s'ar zice, trebue să recunoaştem că trecerea dela material la nematerial, dela finit la infinit, dela fenomenele fiziologice la fenomenele psihologice, trecerea dela mişcarea vibrătorie la cunoştiinţa acestei mişcări, adică, în definitiv, dela corp la suflet, constitue un abis pe care nimic până acum nu l-a putut astupà, vorbind chiar după spusa cugetătorilor imparţiali ca Taine, Tyndall şi Dubois-Reymond. Iată, dealminteri, chipul în care se exprimă aceşti savanţi: «O mişcare, scrie cel dintâi, oricum ar fi ea, rotativă, ondulativă ori altcum, nu seamănă întru nimic cu sensaţia de amar, galben, rece sau de durere. Nu putem schimbà pe nici una din cele două concepţiuni, în cealaltă. Analiza, în loc să micşoreze intervalul care le separă, pare a-l lărgì la infinit».

«Trecerea dela acţiunea fizică a creerului la actele corespunzătoare ale conştiinţei e inexplicabilă, zice al doilea. Abisul, care desparte aceste două clase de fenomene nu va puteà fi trecut niciodată de inteligenţă».

«Când, la începutul vieţii animale pe pământ, zice al treilea, fiinţa cea mai simplă simţì pentru prima dată un sentiment de bunăstare sau de neplăcere, un abis nestrăbătut se deschise»...

Noi nu cerem atât de mult: cuvântul deosebire, diferenţiere ne-ar fi fost deajuns. Să luăm cuvântul abis, fiindcă-l întrebuinţează savanţii. Iar cititorul va mărturisì că atunci când un abis de nepătruns separă două lucruri, acele lucruri trebuie să fie diferite. Aceasta e un adevăr evident.

Şi acum să precizăm mai mult şi să vedem câteva din manifestările sau activităţile acestui suflet, pe care l-am întrevăzut prin observarea internă. Aceste activităţi sunt nenumărate. S'au clasat sub trei rubrice: raţiune, sentiment, voinţă. Această clasificare nu e desăvârşită. E însă prea cunoscută şi prea comodă, pentru a nu o adoptà şi noi aci.

www.dacoromanica.ro

Zic mai întâiu raţiunea. Omul, oricare ar fi el, are o raţiune, o inteligenţă care-i permite să gândească şi să cugete. Evident că această inteligenţă variază mult dela un individ la altul. În vârful scării avem de sigur pe oamenii de geniu, chemaţi să descopere, spre a le cugetà din nou, gândurile lui Dumnezeu şi care prin cercetările lor stăruitoare, descopăr legile cantităţilor infinit de mari şi infinit de mici din univers. Dovadă astronomul francez Le Verrier care presupuse prin calcul existenţa unei planete, la o depărtare extraordinar de mare de pământ, numai pentrucă observase că o altă planetă erà supusă la variaţii până atunci inexplicabile. Dupăce el determinase poziţia astrului ipotetic, un astronom din Berlin îşi îndreptă luneta, cu o lună mai târziu, în direcţia indicată de Le Verrier şi descoperì acel astru.

E oare posibil ca moleculele de fosfor, azot şi carbon puse în mişcare înapoia cutiei craniene a lui Le Verrier, să fi putut produce o descoperire aşa de minunată? Ce credinţă în minuni trebue să avem spre a o admite!

Dacă creerul ar produce totul, ar trebuì să fie cu atât mai gros, cu cât inteligenţa e mai superioară. Dar, nu se întâmplă totdeauna aşa. Se spune că elefantul şi balena au un creer mult mai mare ca al omului; cum se face atunci că ele nu l-au întrecut încă în cercetările ştiinţifice? Se pare, de altă parte, că ceeace formează mai ales materia este fosforul şi s'a constatat că peştii au mult fosfor în carnea lor... Păcat pentru materialism, că acest animal cinstit e văr primar cu stridia!

Trec la sentiment şi constat şi acì o mulţime de activităţi aproape nenumărate. E nesfârşită scara, care pleacă dela sensaţiuni, mai mult sau mai puţin josnice, spre a se ridicà până la sentimentele cele mai nobile şi mai generoase. Iubirea începe oarbă şi inconştientă, şi ajunge apoi la manifestări, care mişcă şi pe cei mai nesimţitori de metamorfoze măreţe; sufere, spre exemplu, instinctul părintesc când, desvoltându-se din fiinţă în fiinţă, ajunge la acea iubire desinteresată, adâncă, divină, care dă naştere tuturor devotamentelor şi sacrificiilor? Şi toate acestea sunt numai produsul combinaţiunilor chimice şi al vibraţiunilor moleculare? Dar dacă totul ar fi materie, nu înţeleg cum am puteà admirà până la lacrimi o acţiune eroică: un om oarecare spre exemplu, care, uitându-se cu totul pe sine însuş, nu se mai gândeşte decât să se sacrifice pentru aproapele. Ca să se producă asemenea fenomene, trebuie altceva, decât moleculele materiei în mişcare. Trebue un principiu activ, trebue un suflet simţitor.

Chiar în domeniul sentimentului, până la ce înălţimi nu se poate ridicà omul prin iubirea frumosului în artă? Pictura, sculptura, muzica, ce izvoare de inspiraţie capabile de a-l transportà

www.dacoromanica.ro

deasupra pământului, mult mai sus chiar decât sine însuş! Poate exprimà lucruri, pe care cuvântul nu le poate redà, şi toate acestea să fie produsul vibraţiunilor moleculare? Toate acestea n'au altă cauză decât combinaţiunile chimice ale atomilor, cari, luaţi izolaţi, sunt cu totul inconştienţi şi inerţi?

Dar n'am isprăvit. Trebue să spunem câteva cuvinte şi despre ceeace caracterizează pe om mai mult decât raţiunea şi sentimentul. Vreau să vorbesc despre voinţă, care constitue fondul fiinţei omeneşti. Dacă luăm scara fiinţelor, dela origina lor, dela prima celulă, observăm o desvoltare progresivă a acestei facultăţi. Oarbă şi inconştientă la început, o simplă forţă la punctul de plecare, o vedem transformându-se gradat, apropiindu-se din ce în ce mai mult de voinţa conştientă, printr'o mulţime de trepte, aproape nenumărate, până când devine voinţa omenească, adică o forţă înzestrată cu libertate şi conştiinţă, o putere care se determină dela sine într'un sens sau altul, putând mai ales să aleagă între bine şi rău.

Ştiu că s'a contestat prea adesea omului libertatea. I s'a negat chiar. S'a pretins că omul nu e decât o maşină supusă unor forţe oarbe, dela care nu se poate sustrage. Dar oricine cugetă, vede că aceste pretenţiuni sunt prea exagerate, că, dacă libertatea noastră e restrânsă (adesea din greşala noastră), ea nu e mai puţin reală, şi se poate desvoltà în chip extraordinar sau se poate micşorà tot atât de mult şi aproape să dispară, după întrebuinţarea pe care o face omul. Altfel n'am puteà înţelege pentruce dreptatea omenească şi dreptatea divină consideră ca vinovat şi responsabil pe un om care face rău, n'am puteà pricepe de ce tribunalele pedepsesc pe omul, care dă o lovitură de cuţit aproapelui său, şi nu pedepsesc cuţitul care a făcut rana, fiindcă omul şi cuţitul nu sunt mai liberi unul decât altul.

Cât e de strigătoare inconsecvenţa acelui profesor materialist care, după ce făcuse o lecţie măreaţă contra libertăţii omeneşti, se supără îndată contra unui confrate care-l atacă într'un articol de jurnal şi-i intentează un proces, spre a-l învăţà să-şi modereze cuvintele.

E uşor să suprimi responsabilitatea omului. Dar lucrând astfel, închizi ochii faţă de o mulţime de fapte pozitive — ceeace nu e ştiinţific — şi te arunci pe un drum din cele mai periculoase, al cărui sfârşit fatal, materialiştii cei dintâi l-ar deplânge. Cu toate teoriile moderne, omul se simte responsabil. Aceasta e o convingere intimă, profundă care nu i-se va răpì uşor şi această convingere implică în chip necesar libertatea sa.

Dar, în adâncul acestor fenomene ale voinţei, libertăţii şi responsabilităţii, găsesc un altul, care le rezumă pe toate, care e

www.dacoromanica.ro

sinteza celorlalte, şi acesta e fenomenul conştiinţei, sau mai de grabă conştiinţa morală, care e conştiinţa de sine ca fiinţă morală, adică dependentă de o autoritate superioară, suverană şi obligată în chip lăuntric a o recunoaşte şi ascultă.

Orice fiinţă omenească, chiar cea mai ignorantă şi cea mai degradată, a auzit în lăuntrul său această voce misterioasă, plecând din ultimile adâncimi ale fiinţei sale, independentă de el, suverană, absolută, care se numeşte conştiinţa morală. Ea este aceea care, în faţa unei acţiuni bune, imprimă fiinţei umane o impulsiune uneori irezistibilă. Ea este aceea care blamează sau aprobă, conform purtării sale şi care poate însoţi această blamare cu suferinţe morale intense sau această aprobare cu o bucurie nespusă. Ea este aceea care-l face să întrevadă durerile infernului sau fericirile ceriului. Omul îi poate impune tăcere în anumite momente. Ea însă îşi reia în alte cazuri suveranitatea sa absolută, turburându-l cu atât mai mult, cu cât va fi fost mai mult redusă la tăcere. Conştiinţa morală poate aveà tot felul de trepte de desvoltare, ea poate fi călăuzită rău, greşit chiar, totdeauna însă ea rămâne, în fond, sentimentul unei obligaţiuni superioare, căreia trebue să se supună sau să piară.

S'a vorbit, e drept, spre a i se explicà origina, de ereditate, de înclinare, de mediul încunjurător. Evident, toţi aceşti factori pot influenţà asupra conştiinţei morale, care poate varià, e drept, după împrejurări. E vorba de însuş faptul conştiinţei, adecă de sentimentul obligaţiunii, care se află în orice om, chiar la sălbatici. Stanley fù întrebat într'o zi dacă piticii din pădurile neumblate din centrul Africei cunoşteau încă acest sentiment. «Desigur, răspunse ilustrul călător: Fiecare se emancipă pe el însuş, de sub această lege a datoriei, dar n'ar emancipà niciodată pe aproapele său, pe care-l priveşte pe deplin obligat faţă de el .

Oricare ar fi explicarea, care se dă originii faptului conştiinţei, singură materia pusă în mişcare, supusă cercetărilor celor mai minuţioase ale microscopului şi scalpelului, nu ne va face să înţelegem niciodată aceste patru lucruri, intim legate şi existenţe în orice om: voinţa, responsabilitatea, libertatea şi conştiinţa morală.

Dacă am insistat aşa de mult asupra facultăţii a treia a sufletului, voinţa, am făcut-o fiindcă ea e mult mai importantă, ea pune pe om pe un plan cu mult superior animalului.

Recunosc că, cea mai mare parte din argumentele, de care m'am servit spre a dovedì existenţa sufletului, pot fi aplicate şi la animal, şi, dacă sunt recunoscute ca drepte, trebue să concludem că şi animalele au un suflet. Şi de ce nu? Dar despre aceasta vom vorbì cu altă ocazie. Deocamdată vom spune numai

www.dacoromanica.ro

că, dacă animalul are un suflet, acest suflet este absolut inferior, rudimentar, mai ales în ceeace priveşte voinţa, şi nul, relativ la conştiinţa morală. Animalul nu e liber. El n'are altă conştiinţă decât instinctul şi nu poate să deosebească binele de rău. N'are dar responsabilitate. Sufletul nu devine responsabil decât atunci când, unit cu spiritul, care e un dar nou al Creatorului — iese din starea embrionară, spre a luà conştiinţă de sine însuş devenind uman, adecă spiritual.

Dar, ca să revenim la om, din cele ce preced, mi se pare că la definiţiunea sufletului, dată adineaori: ‹Totalitatea facultăţilor de care suntem informaţi prin observarea interioară› trebue să adaugăm şi pe aceasta, care o complectează, precizând-o: Sufletul e o voinţă înzestrată cu inteligenţă, sentiment şi conştiinţă, sau o voinţă conştientă care cugetă şi simte. Această definiţie nu e suficientă spre a ne face să înţelegem perfect de bine ce e sufletul. Acesta va rămâneà un mister pentru mult timp, pentru totdeauna poate. E mai uşor să-ţi simţi sufletul decât să-l demonstrezi, dar, cel puţin, definindu-l astfel suntem mai aproape de adevăr, decât dacă l-am negà sub pretext că ne scapă, căci această definiţie ţine seamă de fenomene psihologice separate de celelalte, printr'un abis nepătruns, cum spune Tyndall şi Dubois-Reymond.

Aş mai puteà cità mărturiile oamenilor competenţi, prea competenţi, care afirmă fără şovăire existenţa sufletului în acelaş sens, ca cel de care vorbii şi în special mărturia celui mai competent dintre toţi — Isus Hristos — a cărui autoritate în aceste materii nimeni n'o va negà, oricare ar fi de altfel ideia metafizică, pe care ar aveà-o cineva asupra acestui subiect. Vreau mai bine să rămân aici şi să termin prin două observaţii practice.

Prima e că există un număr destul de mare de oameni, savanţi mai ales, materialişti în teorie, cari trăesc în contrazicere directă cu teoria lor. Ei sunt foarte cinstiţi, morali, devotaţi şi în unele cazuri n'ar şovăi să-şi sacrifice interesele lor personale cele mai scumpe, să se sacrifice pe ei înşişi chiar pentru binele semenilor lor.

Zic că răstoarnă în practică ceeace afirmă în teorie, căci niciodată moleculele corpului lor, dacă ar fi singure, n'ar puteà produce o asemenea vieaţă.

A doua observaţie se raportă, din contră, la o mulţime de oameni foarte puţin cinstiţi, cari sunt materialişti (poate fără să fi cugetat vreodată la materialismul teoretic) numai spre a-şi puteà satisface pasiunile sensuale, fără a fi împiedecaţi de nimic. Sclavi ai plăcerilor lor, îşi neagă sufletul şi calcă în picioare vocea conştiinţei numai cu scopul de a urmà instinctele lor trupeşti. Joc

www.dacoromanica.ro

periculos, prin care riscă foarte mult să nimicească ceeace constitue adevărata lor valoare: sufletul înzestrat cu conştiinţă, afară numai de cazul când ar preferà să spună cu Büchner, în cartea sa întitulată: *Forţă şi materie:* «Libertatea omenească e un non sens. Numai ignoranţa poate fi aşa de îngâmfată spre a vorbì de liber arbitru şi conştiinţă. Iubirea, ura, omorul, crima, ipocrizia sunt urmările necesare ale unor combinaţiuni ale creerului. Totul e permis omului spre a-şi satisface inclinaţiunile naturale. A activà reînoirea materiei, a produce în chip abundent fosfor, mâncând şi bând bine, — iată scopul existenţei»...!

Şi în urmă? Imposibil de răspuns la această chestiune. Să mărturisim cel puţin că o asemenea concepţiune despre vieaţă nu e de loc liniştitoare pentru societate. Are ea cel puţin meritul de a satisface raţiunea?

Las pe cetitor să spună...

www.dacoromanica.ro

II.

Există o vieaţă viitoare?

Vreau ca viitorul să fie o enigmă. Dacă nu există însă viitor, lumea e o cursă grozavă. Renan.

Mă întorc la animalele mele, dupăcum am spus în primul capitol. Trebue să recunoaştem că chestiunea animalelor e una din cele mai încurcate care există: lumea minerală şi lumea vegetală se mai poate pricepe, neamul omenesc tot aşa. Dar regnul intermediar, regnul animal, e extrem de greu, aproape imposibil de explicat. De acì şovăirile filozofilor şi ideile lor contradictorii dela Descartes, care nu vreà să vadă în animale decât nişte automate, până la aceia cari, în timpurile moderne, nu văd nici o deosebire esenţială între ele şi noi.

Fără a căutà prin urmare să rezolvăm această problemă grea, să spunem, cel puţin în scurt, ce ne dovedeşte observaţiunea. Oricine a studiat puţin mai deaproape pe animal, e obligat să constate în el elementele psihice. Animalul are inteligenţă. El n'are raţiunea, ci puţină raţiune; îşi dă seama de unele lucruri printr'o lucrare interioară care se aseamănă foarte mult cu reflexiunea. Există chiar animale, care par a fi sau care sunt mai inteligente decât mulţi oameni. Instinctul joacă evident un rol foarte mare în aceste fapte ale inteligenţii; nu cred însă că el e de ajuns spre a le explicà.

Pe lângă aceasta, nimeni nu tăgăduеşte că animalul are adeseori sensaţiuni foarte vii şi chiar sentiment. Găsim la el uneori o simpatie mult mai caldă ca la om. Cutare câne are o adâncă simpatie pentru stăpânul său: cunoaştem celebrul tablou, care înfăţişează pe un câne singur pe mormânt, pe când în apropiere, castelul defunctului e iluminat în întregime pentru o serbare lumească. Această scenă imaginată s'a putut întâmplà foarte bine şi mai adesea decât se crede. Trebue, de sigur, ca animalul să aibă sentiment şi un sentiment care-i stăpâneşte adesea instinctul, ca să moară de foame pe mormântul stăpânului. Fapte similare nu lipsesc. Nu e necesar să insistăm asupra lor.

Cât priveşte voinţa, observarea e mai grea, căci, de obiceiu, această voinţă pare înfrânată de instincte, care sunt ca nişte şine de drum de fier, pe care trenul poate merge foarte repede şi foarte departe, dar totdeauna în aceiaşi direcţie. Libertatea pare a fi nulă la animal şi totuş un observator atent constată fapte

www.dacoromanica.ro

curioase, care ar fi inexplicabile fără un pic de libertate sau cel puţin de spontaneitate. Există animale curioase şi unele chiar foarte curioase. Se cunosc cai care, într'un moment dat, nu vor să mai meargă înainte şi se opresc cu îndârjire. Nu instinctul lucrează atunci ci ceva misterios şi neînţeles, care trebue să fie primul simptom al libertăţii.

De acì până la libertatea, chiar relativă, a omului, e mult, se înţelege, şi totuşi nu se poate negà la animal o spontaneitate oarecare, care-l depărtează de vegetal şi-l apropie de omul liber în mişcările sale. Altminteri ar fi imposibil să dresăm şi să îmblânzim pe animal.

Din celece preced trag concluzia următoare că: Istoria se aseamănă cu un răsărit de soare. Ieşim din noaptea neagră, cu lumea minerală, spre a ne ridicà pe nesimţite cu planta şi animalul cătră cele dintâi lumini ale zilei. Trecerea e treptată, aproape nesimţită. La început ceaţa e foarte groasă, dar la urmă se împrăştie puţin câte puţin până ajunge la om.

Numai cu omul observăm un fapt cu totul nou. Numai el, pe planeta noastră, are o facultate minunată care-i permite să aspire la înfinit şi să-şi exprime gândurile prin vorbire. Prin ea se poate ridicà dintr'o săritură, ca pe nişte aripi de vultur cu mult mai sus de animal, până în vârful scării fiinţelor, până la Dumnezeu. Şi cum se numeşte această facultate superioară care-l deosebeşte cu totul de animal şi care dă motiv savanţilor materialişti sinceri să spună că între animalul cel mai inteligent şi omul cel mai dobitoc, există un abis? Cu un nume cunoscut: spirit.

Spiritul, dacă mă pot exprimà astfel, este facultatea divinului, prin care activităţile sufletului ies din starea rudimentară spre a intrà într'o desvoltare infinită, necunoscută până atunci. E fereastra care se deschide de sus în camera obscură a sufletului şi prin care lumina divină pătrunde şi transformă totul. Prin spirit şi numai prin el, omul poate devenì o personalitate. Fără dânsul, el n'ar fi decât un tip, un individ, în care ar domnì specia.

Aici vom face două observaţii: cea dintâiu, spre a justificà metoda noastră, care e aceeaş ca pentru suflet: noi constatăm fapte positive, ca vorbirea, facultatea de a simţì, infinitul pe care-l numesc Dumnezeu, elementul religios prin urmare. Existenţa sufletului n'ajunge spre a explicà aceste fapte, căci animalele care sânt înzestrate şi ele cu suflet nu le cunosc. În loc de a le negà sau a le trece în tăcere, credem că e mai drept şi mai ştiintific să facem iarăşi o ipoteză, ipoteza spiritului, care e totodată explicaţia şi cauza lor.

A doua observaţie se referă la obiectiunea pe care nu vor întârzià s'o facă partizanii evoluţiei. Cum puteţi să admiteţi un

www.dacoromanica.ro

salt când ajungeţi la om? Natura non facit saltus. Ea se desvoltă urmând un progres regulat.

Această afirmare care seduce spiritul, nu răspunde realităţii. Eu constat, în adevăr, salturi şi încă salturi positive dela un regn la altul. Astfel, între regnul mineral şi regnul vegetal, observ saltul vieţii; între cel vegetal şi cel animal observ saltul sensibilităţii şi al mişcării spontane; între animal şi om saltul libertăţii, cu toate urmările pe care le aduce acest cuvânt şi cari fac ca o lume absolut nouă să înceapă atunci. Cum se explică saltul acesta din urmă, saltul libertăţii dintre animal şi om? Încă odată prin ipoteza unui element nou, care, prin însăşi esenţa sa, face parte dintr'o facultate nouă, primită direct dela Creator, după al cărui chip a fost făcut. Dupăcum am spus, acest element nou, această facultate, e spiritul.

F. Godet, într'un articol remarcabil, recunoaşte în om 3 vieţi, care se pătrund în chip mutual şi corespund cu fiecare din părţile fiinţei lui.

1. Vieaţa fizică sau a corpului, care-l pune în relaţie cu natura de sub el.

2. Vieaţa psihică sau a sufletului, prin care comunică cu oamenii, semenii din jurul său.

3. Vieaţa spirituală sau a spiritului, care-i permite să intre în legătură cu Dumnezeu, care e mai presus de el.

Aceste trei vieţi se desvoltă mai întâi una după alta şi apoi paralel. N'avem decât să observăm creşterea unui copil spre a ne da seama de aceasta. Copilul trece dela una la alta în chip progresiv numai prin simpla desvoltare a fiinţei sale.

Aceste observaţii erau necesare spre a ne face să înţelegem cele ce urmează. Ele ne vor ajută să răspundem la chestiunea vitală, care face titlul acestui capitul: există o vieaţă viitoare?

Orice vieaţă vine dela Dumnezeu. Pentru a aveà o vieaţă care să dureze veşnic, trebue să intrăm în raport direct cu Cel ce este izvorul vieţii, cu Dumnezeu însuşi; trebue să ne unim personal cu el şi aceasta nu e posibil decât prin spirit.

Sufletul nostru, prin natura sa, e pus între cele două lumi: a materiei şi a spiritului. El corespunde cu fiecare din ele prin intermediul corpului şi al spiritului. In planul lui Dumnezeu rolul sufletului erà de a se supune în chip liber spiritului spre a stăpâni apoi corpul. Neutru din natura sa, prin unirea cu spiritul, el ar fi trebuit să se spiritualizeze treptat, treptat, târînd şi corpul în această spiritualizare. Această ierarhie a corpului, a sufletului şi a spiritului erà necesară desvoltării spirituale a omului care în înălţarea lentă dela lumea materială către Dumnezeu, trebuià să fie ca o trăsură de unire, ca o trecere din această lume în lumea spirituală.

www.dacoromanica.ro

Aşezat la întretăierea celor două, sufletul alege pe una sau pe cealaltă: dacă preferă materia în locul lui Dumnezeu, corpul în locul spiritului, cădeà sub legile materiei şi trebuià să sufere descompunerea corpului şi a morţii. Dacă din contră alegeà spiritul, erà târît în sfera Divinităţii, scăpà de descompunere şi de moarte, participând la vieaţa divină. In primul caz, cădeà sub legea determinismului, care înlănţueşte lumea materială întreagă, în al doilea se ridică la libertatea deplină care e legea împărăţiei spirituale şi divine.

Dumnezeu voind ca sufletul să fie liber, nu-l puteà silì să aleagă alternativa cea de a doua. Trebuià să-l creeze neutru, dar cu impulsiuni spre bine, conforme cu adevărata lui natură şi el, în chip liber, trebuià să se ridice prin iubire, până la vieaţa vecinică, adecă până la Dumnezeu. In acest caz ar fi fost tras în chip foarte natural spre vieaţă. Vieaţa vecinică ar fi fost destinaţia lui normală. A-i demonstrà această vieaţă ar fi fost inutil, fiindcă ar fi avut-o din belşug.

Ştiţi însă alegerea nenorocită pe care a făcut-o sufletul: el a preferat materia în locul spiritului, determinismul în locul libertăţii, moartea în locul vieţii şi ceiace erà natural a devenit supranatural sau a părut astfel, îndoiala l-a năpădit în privinţa vieţii viitoare şi de aceea e necesar să căutăm argumentele care ne dovedesc în chip evident că de această vieaţă are parte şi el şi că omul nu e făcut pentru moarte.

Aceste argumente, pe care le vom examinà repede, sunt ele oare absolut convingătoare? Nu cred. Au totuş un rol de jucat şi un rol important, spre a preparà credinţa celui ce vreà să creadă în vieaţa viitoare şi apoi, spre a arătà că această credinţă n'are nimic irațional ci că ea, dincontră, îşi înfige rădăcinile în chiar esenţa raţiunii omeneşti.

Ştiu că e la modă, în unele cercuri, de a se vorbì de o nemurire impersonală fie prin gloria pe care o poate câştigà omul şi care-l va face să subsiste în posteritate, fie prin copiii pe care-i naşte şi cari sunt chemaţi să continue numele şi amintirea sa pentru un anumit timp. Abiá dacă mai e nevoe să respingem asemenea idei care pot distrà spiritul, dar nu vor satisface niciodată nici inima, nici conştiinţa; căci, la urmă, ce bine îmi poate face o nemurire de care nici ideie n'am? De ce, de altă parte, oamenii cei mai celebri prin crimele lor ca şi prin faptele lor bune supraveţuiesc, pe când oamenii fără multă strălucire, dar poate de o înaltă valoare morală, sunt lipsiţi de nemurire pur şi simplu pentrucă au rămas într'o umilinţă cu atât mai de preţ? Prefer, a zis unul dintre cei vechi, să fiu un câine viu, decât un leu mort! Şi eu... tot aşa!... Să mărturisim că dacă toţi celi-

www.dacoromanica.ro

batarii ar fi condamnaţi la moarte, iar cei căsătoriţi ar fi singuri candidaţi la nemurire, ar trebuì să considerăm căsătoria ca o datorie imperioasă pentru orice creatură omenească şi celibatul ca o sinucidere de neiertat! Bieţii celibatari, nici nu se gândeau la asta până acum! Nu, nu, nemurirea ori e personală, conştientă, ori nu există de loc.

Ajung acum la câteva dovezi pe care aş vrea să le grupez în jurul următoarelor trei mai principale:

1. Proba analogiilor naturii.
2. Proba însetării.
3. Proba facultăţilor.

Toate trei ajung la o probă centrală, sinteza tuturor celorlalte care e dovada întrebărilor şi pe care o vom vedeà îndată.[1]

Zic mai întâi că natura ne oferă o mulţime de analogii, care se referă la vieaţa viitoare. Nu sunt decât analogii, e drept, totuş n'au o mai puţină valoare. Natura e neîncetat în mişcare. Să tot producă şi să producă întotdeauna, ea nu se istoveşte, ci se reînoeşte continuu. Ceiace părea că e mort îşi reià vieaţa. După somnul iernii, care are toate aparenţele morţii, urmează, sub influenţa soarelui, vesela primăvară. Nu pare a fi primăvara o minunată reînviere, formată dintr'o mulţime de reînvieri parţiale? In crisalidă, care ascunde transformarea minunată a omizii, în grăuntele de grâu, păstrat timp de secole într'o moarte aparentă în fiinţa înfinit de mică, pe care microscopul cel mai puternic abià o poate zări, există puteri de vieaţă extraordinară. Şi aceste puteri să dispară ele, oare, când ajungem la fiinţa superioară care se chiamă om? Natura care operează asemenea transformări pentru organismele cele mai mici, să fie oare neputincioasă în faţa organismului uman?

Se povesteşte că o contesă de Hanovra negà categoric învierea. Ea a murit la 30 de ani, dupăce poruncise ca mormântul să i se zidească cu pietre enorme, pecetluite şi înţepenite bine unele de altele prin bare de fier, apoi acoperită de o puternică lespede de granit. O inscripţie anunţà publicului inviolabilitatea acestui mormânt pentru toată eternitatea şi există şi azi încă... Dar mormântul e deschis; piatra de granit ridicată lasă o deschizătură care nu se mai poate închide. Cârligele de fier au fost forţate şi pietrele dislocate. Un grăunte mic răsărise sub lespede. Lujerul său plăpând găsise o crăpătură inperceptibilă spre a ieşì la lumina zilei. Planta a crescut, presiunea ei lentă şi continuă

[1] Recunosc că aceste probe vor părea prea populare cititorului. Ele nu vor părea destul de ştiinţifice. E asta însă un motiv de a le respinge? Nu cred. In domeniul credinţii, adevărurile cele mai adânci sunt şi cele mai simple.

www.dacoromanica.ro

a sdruncinat pietrele, a deslipit cârligele de fier şi azi trunchiul viguros al unui arbore secular, ţine mormântul deschis ochilor tuturor.

Analogia nu e fără valoare. Toate forţele naturale subsistă în mijlocul celor mai adânci transformări. De ce ar fi altfel cu forţa aceasta superioară pe care o numim suflet şi înzestrată cu spirit?

Ajung la proba zisă a însetării. Omul (chiar cel mai cumpătat) poate fi caracterizat astfel: O fiinţă care însetează. Pe când animalele după ce şi-au satisfăcut instinctele, sunt mulţumite şi nu mai cer nimic mai mult, omul, dincontră, totdeauna are dorinţe noi. Să aibă toate comorile lumii, să se lipsească de toate gusturile, el nu poate să ajungă totuşi la o mulţumire deplină. Cu cât are mai mult, cu atât vreà să mai aibă. Se aseamănă cu butoiul Danaidelor pe care căutau să-l umple neîncetat fără ca să reuşească însă vreodată. Omul însetează mai ales de cunoştinţă, de dreptate, de fericire şi de vieaţă. Cu toate sforţările sale în direcţia aceasta, n'ajunge să se sature niciodată. Gândindu-ne o clipă asupra acestor lucruri vom simţi şi mai viu ceeace vrem să spunem.

Omul e tulburat continuu de dorinţa de a cunoaşte. Afară numai de cazul când e tâmpit din cauza patimilor. El ar vreà să ştie fondul cel mai adânc al lucrurilor, secretul a tot ce există. De aci mişcarea ştiinţei de care e stăpânit de multe secole. E încunjurat numai de mistere care-l neliniştesc şi face tot posibilul spre a cercetà aceste mistere. Reuşi-va oare el pe pământ? E prea puţin probabil, căci, cu cât ştie mai multe cu atât trebue să se izbească mai mult de ignoranţa sa. Se aseamănă cu copilul de care vorbeà Newton, care stând la marginea oceanului ţine în mână o scoică plină de apă. Ceiace ştie el e o picătură de apă imperceptibilă, faţă de oceanul misterelor care se întinde înaintea sa. Faptul acesta e aşa de adevărat încât, cu cât omul e mai învăţat, cu atât mărturiseşte că nu ştie nimic, pe când un ignorant îşi tradează tocmai ignoranţa când crede că ştie totul. Butoaiele cele mai goale sunt cele mai răsunătoare.

Astfel dar, cu cât omul se sileşte să cunoască, cu atât e mai puţin satisfăcut; setea sa de cunoştinţă creşte în proporţie cu ceiace ştie.

Tot aşà în ceeace priveşte dreptatea: toţi avem în noi o trebuinţă imperioasă de dreptate. Nedreptăţile ne revoltă şi istoria e plină de sforţările enorme ale omenirii spre a-şi satisface această aspiraţiune. De acì legile şi tribunalele noastre. Şi totuşi suntem înconjuraţi de nedreptăţi; nedreptăţi în afară, nedreptăţi înlăuntru

www.dacoromanica.ro

şi educaţiune. Va ajunge omul să le înlăture pe toate? Nu prea cred: în economia actuală nu vom ajunge niciodată la o deplină satisfacţie a acestei trebuinţe imperioase.

Însetăm după fericire, am zis în al treilea loc. Nu e nevoie să fi trăit mult timp spre a observà că toţi oamenii, fără excepţie, caută fericirea, unii într'un fel, alţii într'altul. Şi aici se produce acelaş fenomen: cu cât omul caută mai mult fericirea, cu atât o găseşte mai puţin. Chiar când ar aveà toate mijloacele puse la dispoziţie spre a fi fericit, aceste mijloace ar fi neîndestulătoare: fericirea fuge dinaintea lui ca mirajul în deşert. Fericirea pământească ajunge de obiceiu la crude decepţiuni.

În fine, şi ca să nu ne întindem prea mult, e o sete şi mai imperioasă ca toate celelalte: setea de vieaţă. Oricare ar fi soarta sa, chiar când pare că nu se îngrijeşte de loc de ea, omul, afară de prea rari excepţiuni, vrea să trăească cu orice preţ. Când se gândeşte la sinucidere, nu înseamnă că are sânge rece, căci s'a observat foarte adesea sinucigaşi cuprinşi, în momentul suprem, de o aşà putere de vieaţă încât făceau tot posibilul spre a împiedecà moartea, pe care cu câteva clipe mai înainte o chemau în gura mare. Ei bine! această sete de vieaţă nu e mai potolită ca celelalte. Nimic n'o poate potolì pe deplin şi cunosc bătrâni cari, cu toate slăbiciunile lor, se tem totdeauna de moarte, pe măsură ce înaintează în vârstă.

Cu toată setea aceasta de vieaţă noi avem înainte perspectiva sigură a morţii. Moartea ne pândeşte pe toţi. Nimeni nu va s ăpà de ea.

Aveam dreptate adineaori să afirm că omul are o sete nestînsă şi arzătoare care-l chinueşte. Existenţa pământească nu e deajuns spre a o potolì. Nu e atunci necesar să credem într'o altă vieaţă în care vom fi liberaţi de acest chin?

Să mai spunem câteva cuvinte în privinţa celor trei facultăţi ale sufletului, de care vorbeam adineaori. Imi pare că în ele e incă un argument în favoarea vieţii viitoare. Facultăţile noastre, într'adevăr, sunt tot atâtea voci interioare care cer această vieaţă. Raţiunea mea nu poate admite ca un lucrător să fabrice un instrument complicat cum ar fi un ceasornic, spre exemplu, pentruca dupăce l-a terminat abià, să-l calce în picioare şi să-l prefacă în praf cu o lovitură de picior. Să facă oare Creatorul ceeace nu face un lucrător oarecare? Ar puteà El formà o mulţime de fiinţe admirabil organizate spre a le distruge prin moarte, fără chiar ca ele să fi avut timp spre a-şi ajunge deplina desvoltare, sau când această desvoltare abià a începuţ? Dacă ar fi aşa, Dumnezeu n'ar există sau rog să mă iertaţi căci e un blestem — El ar fi un nebun!

www.dacoromanica.ro

Chiar Dumnezeul acesta îmi dă fiinţe de iubit. El pune în mine un instinct căruia nu-i pot rezistà. Imi porunceşte să mă lipesc de ele, să le înconjur cu afecţiune şi când am ascultat de această poruncă mi le smulge fără milă; mai curând sau mai târziu moartea vine să sfărâme aceste legături sfinte, fără care vieaţa pare imposibilă! Şi iată că, cu cât am iubit mai mult, adecă cu cât am ascultat de legea divină a fiinţei mele, cu atât sunt pedepsit şi chinuit! Dacă moartea ar fi scopul vieţii, dacă totul s'ar sfârşi cu ea, ar fi de o mie de ori mai bine pentru om să nu se fi născut sau să se fi născut brută şi să-şi satisfacă fără scrupul instinctele fizice înainte de a dispăreà. Încă odată, în cazul acesta Dumnezeu n'ar mai existà sau ar fi un monstru al cruzimii.

N'am terminat. Dacă, într'adevăr, vieaţa viitoare n'ar existà, lumea morală ar fi o iluziune. Sentimentul obligaţiunii, care se chiamă conştiinţă şi care se găseşte în adâncul oricărei voinţe omeneşti, n'ar fi decât o amăgire, un instrument de tortură adăogat la cele de mai sus. Dumnezeu ar fi... Dar nu, toată fiinţa mea se revoltă la gândul unor asemenea orori: lumea morală e o realitate, obligaţiunea conştiinţei e o siguranţă. Vreau să cred aşà cel puţin, trebue să cred, nu pot crede contrarul. Altminteri aş vreà să mi se explice de ce adesea unii necredincioşi, ca Voltaire, sunt cuprinşi de groază în clipa morţii. Să mi se explice de ce omul în acest moment suprem întrezăreşte sancţiunea, adeseori teribilă sau măreaţă, pe care a meritat-o purtarea lui pe pământ.

Am citat pe Voltaire. Iată, într'adevăr, ceiace scrià Drul Tronchin, care-l îngrijà, lui C. Bonnet la 3 Iunie 1778, adecă la câteva zile după moartea celebrului scriitor:

«Dacă principiile mele ar fi avut trebuinţă să le strâng nodul, omul pe care l-am văzut pierind în agonie şi murind sub ochii mei, ar fi făcut un nod gordian al lor. Comparând moartea omului de bine, care nu e decât sfârşitul unei zile frumoase, cu aceia a lui Voltaire, aş fi văzut în chip foarte simţitor diferenţa care există între o zi frumoasă şi o furtună, între seninătatea sufletului celui înţelept, care încetează de a trăi şi turburarea grozavă a aceluia pentru care moartea e culmea grozăviilor».

Tot ceiace spuserăm se reduce la constatarea următoare: în lume totul, afară de rău, are raţiunea de a fi, totul ajunge la un scop prevăzut, afară de om. Vieaţa omului pe pământ rămâne în suspensie dacă nu se continuă dincolo de mormânt. E o succesiune de întrebări, cari rămân fără răspuns. El vede cum totul se renaşte în jurul său, afară de el: de ce, dar, e chemat să privească aceste renaşteri

www.dacoromanica.ro

mulţime de aspiraţiuni care-l chinuesc şi care nu sunt satisfăcute niciodată pe deplin: de ce? Aude înlăuntrul său mii de voci, care-i strigă că el nu e făcut pentru moarte, ci pentru vieaţă. De ce atunci aceste voci, dacă totul trebuie să se sfârşească cu ultimul său suspin? Ce raţiune au lucrările sale? Ce raţiune au bucuriile şi vieaţa sa?

În faţa acestor întrebări nu e posibilă decât o soluţiune: credinţa într'o vieaţă viitoare, într'o altă lume, unde toate aceste întrebări vor face loc la tot atâtea răspunsuri. Viaţa viitoare e o necesitate, afară numai de cazul când negi existenţa lui Dumnezeu. Cu toate greutăţile pe care le prezintă această doctrină, nu se poate ieşi din dilema următoare: Sau nu există Dumnezeu şi prin urmare nici viaţa viitoare şi atunci suntem victimile celei mai oribile şi celei mai monstruoase mistificări. Sau Dumnezeu există şi atunci lumea morală există şi ea, vieaţa viitoare e o siguranţă, noi ne găsim pe un teren solid, care ne permite desvoltarea normală a facultăţilor noastre.

Un scriitor de geniu, care numai de religiozitate nu poate fi acuzat, Ernest Renan, după ce a scris cuvintele, care mi-au servit ca text, adaogă următoarea concluzie tristă care confirmă indirect celece preced: «A spune că dacă lumea aceasta nu are răsunet în altă sferă, omul care s'a sacrificat pentru bine sau adevăr, trebue s'o părăsească mulţămit şi a iertă pe zei, e prea naiv. Nu, el are dreptul să-i blesteme. Căci, la urmă, de ce au pus în el instincte înşelătoare, a căror jertfă a fost el?»

«Dumnezeu e Dumnezeu al viilor nu al morţilor», a zis Hristos şi relaţiunile, pe care fiinţa liberă le întreţine cu El sunt prea adânci, prea reale spre a nu trăi decât câţiva ani. Ele necesită o durată vecinică sau nu există...

E timpul să încheiem şi, ca s'o facem, mă întorc la punctul de unde am plecat. Ziceam, acum câteva momente, că vieaţa viitoare nu e posibilă decât pentru fiinţa care se află în stare normală, la care sufletul care stăpâneşte corpul, la rândul său e stăpânit de spirit. Pentruca să fie aşa, trebue în chip absolut ca şi spiritul să fie stăpânit de spiritul superior, Dumnezeu, şi să participe la vieaţa divină printr'o unire directă şi profundă. Numai Dumnezeu e vecinic şi numai acei cari participă la vieaţa divină şi cari sunt uniţi cu acest principiu etern de vieaţă pot fi asiguraţi de nemurire. Ceilalţi pot supravieţui câtva timp, cum trăiau aici pe pământ, cu toată desordinea stării lor inferioare. Această supravieţuire nu poate durà şi restul de vieaţă pe care-l au le va fi luat. Ei refuză de a se aşezà în condiţiunile existenţei, pretinzând să trăiască în felul lor, independenţi de Acela care e vieaţa însăş; trebue să se aştepte să dispară mai curând sau mai

www.dacoromanica.ro

târziu. Atât cât se poate afirmà în aceste chestiuni misterioase, mie nu-mi vine să cred în nemurirea sufletului celui păcătos, celui rău, adecă a sufletului despărţit de Dumnezeu. Eu nu cred decât într'o supravieţuire mai mult sau mai puţin prelungită şi mizerabilă, care va precede complectei sale dispariţii.

Din contră, sufletul care a reîntrat în condiţiile normale ale existenţei sale, care s'a pus din nou, prin spirit, în comunicaţie cu Spiritul divin, e asigurat de nemurire. El nu mai poate murì, căci se află la izvorul însuş al vieţii şi nu-i nici un motiv pentruca, rămânând Dumnezeu, să nu rămână şi el.

Cum să intri atunci în legătură cu Autorul vieţii? Prin singura fiinţa care în istoria omenirii a participat în acelaş timp şi la natura omenească şi la cea divină: Isus din Nazaret. Într'adevăr, El e acela care prin natura şi opera sa, a umplut toate abizurile, care ne despărţeau de Dumnezeu. Nu numai că El ne-a descoperit pe deplin pe Dumnezeu, dar ni s'a şi oferit ca intermediar indispensabil între Dumnezeu şi noi. El e puntea, care ne permite să ajungem la Dumnezeu, canalul prin care ni se comunică vieaţa divină. In afară de El Dumnezeu e necuprins pentru om şi vieaţa vecinică cu El. Prin Hristos putem cunoaşte pe Dumnezeu şi, trăind vieaţa sa, care e vieaţa vecinică de sfinţenie şi de iubire, spiritul nostru primeşte Spiritul său care pătrunde toată fiinţa noastră şi nimiceşte moartea.

«Celce are pe Fiul are vieaţă şi celce n'are pe Fiul n'are vieaţă... Celce crede în mine, zice Isus, şi trăieşte în mine are vieaţă vecinică. El a trecut dela moarte la vieaţă. El nu va murì niciodată!»

Iubite cetitor! Vreai să trăeşti în veci şi să vezi într'o zi toate aspiraţiunile tale împlinite? Cuprinde pre Hristos şi prin El pe Dumnezeu şi eternitatea e a ta...

www.dacoromanica.ro

III.

Ce va fi vieaţa viitoare?

Cum voiu apărea înaintea judecătorului meu?...
O! părinte mult milostive, mă arunc în braţele tale! A. de Haller.

Un cuvânt de înştiinţare, începând acest subiect: N'am intenţia de a căutà să satisfac o curiozitate nesănătoasă, intrând în detaliile precise ale subiectului despre vieaţa viitoare. Orice s'ar zice, vieaţa viitoare a fost şi va fi totdeauna învăluită în mistere, atât timp cât vom fi pe pământ. Abià putem întrezărì sensul scurtei noastre existenţe de aici, şi cum am îndrăznì să pretindem a înţelege vieaţa veşnică? Dacă noţiunea de timp e un mister, ce să mai zicem de noţiunea de eternitate? Noi nu putem decât să ridicăm vălul şi să aruncăm asupra părţii de dincolo o privire pe furiş. Ţin să spun dela început că scopul meu nu e deloc să intru în domeniul spiritismului, spre exemplu, şi al chemării morţilor. Aceasta e o chestiune prea controversată, pentru ca să putem afirmà ceva sigur. Că există fapte adevărate, cred şi eu, dar sunt amestecate cu atâtea erori şi obscurităţi, încât numai ele nu ne pot duce la o siguranţă deplină.

Nu pretind să pun înainte decât ceeace conştiinţa oricărui om, luminată de raţiune, îl lasă să întrezărească, independent de revelaţiunea religioasă. Această conştiinţă se aseamănă cu un telescop, dealungul căruia poţi observà cutare sau cutare lucruri în astrele depărtate. Graţie ei noi vom întrezărì câteva fapte sigure, care vor fi tot atâtea jaloane, ce ne permit să mergem mai departe cu ajutorul unor lumini nouă. Vom examinà succesiv moartea, judecata şi cele două destinaţii cari vor urmà după ea.

Şi mai întâiu moartea. Din punct de vedere fiziologic, nimic mai simplu ca moartea: dacă vieaţa e un echilibru între un organism şi mediul înconjurător, — moartea e ruperea acestui echilibru. Dintr'un motiv sau altul forţa vitală, ascunsă în corp, încetează de a lucrà. Moleculele, ne mai fiind sprijinite, se deslipesc încet, atrase de alte forţe din afară de ele. Această lucrare se îndeplineşte încet, încet, în chip cu totul normal, până ce corpul dispare în întregime, în urma reîntoarcerii complete a elementelor materiale în natura înconjurătoare. Nici o luptă, nici o criză în această descompunere desăvârşită de vietăţi infinit de mici, cari par că pândesc tocmai ora, în care moartea a rupt echilibrul, spre a se aruncà asupra noastră.

www.dacoromanica.ro

Dar acest fenomen natural poate fi precedat de lupte grozave. După punctul de vedere în care ne aşezăm vorbind de moarte, descrierea din rece şi calmă cum erà la început, poate devenì dureroasă, sfăşietoare. Când victima e o fiinţă mult iubită, pentru care trăiam, fără care vieaţa ne-ar părea imposibilă, oh! cum se schimbă atunci tonul: Cum şi inimile cele mai vârtoase devin simţitoare! La ce sfăşieri asistăm uneori lângă căpătâiul muribunzilor!

Şi trebuie să mărturisim, că e grozav să ne gândim că o fiinţă admirabil desvoltată, înzestrată cu frumseţe fizică şi morală, posedând facultăţile cele mai nobile, iubită de toţi, e condamnată aşa de categoric să fie atacată, roasă şi prefăcută în praf de agenţii microscopici, care sunt tot atâtea forţe oarbe.

Moartea, teribilă la aceia pe cari-i iubim, nu e mai puţin teribilă când e vorba de noi înşine. In oarecari privinţe e şi mai teribilă. Lucru curios, tocmai oamenii cei mai cultivaţi au mai multă teamă de ea. Au cugetat prea mult spre a nu puteà crede într'o vieaţă de dincolo; apoi ideea acestui tunel întunecos, a acestei prăbuşiri a fiinţei lor, îi umple de groază şi de spaimă...

In fine, iată şi acest tunel trecut. Inima a încetat de a mai bate, corpul se va reîntoarce în pământul din care a fost luat. Ce se face sufletul înzestrat cu spirit, cum am vorbit mai sus? Presupunem admisă credinţa în viitoarea existenţă: care va fi atunci această existenţă?

Să spunem câteva cuvinte, fără a ne oprì aci cu privire la două ipoteze emise asupra subiectului stării sufletului după moarte: aceia a somnului şi a metempsihozei. După cea dintâi, sufletul după ultima suflare ar intrà îndată într'un somn adânc, un fel de catalepsie, persistând în ea până la înviere. A vorbì de somnul morţilor, n'ar mai fi o imagine ci o realitate. Mărturisesc că nu înţeleg această ipoteză. De ce acest somn? Cum se explică această oprire, mai mult sau mai puţin prelungită, a activităţii?

Poate rămâneà oare sufletul aşa adormit, când pe pământ chiar, în timpul somnului, se arată aşa de activ în visuri? La ce ar servì acest somn? E mult mai natural să admitem o continuare a vieţii în alte condiţiuni.

A doua ipoteză, a metempsihiozei, poate interesà spiritul, poate seduce imaginaţia, dar n'o cred mai bine întemeiată ca pe cea precedentă. Eu nu văz, spre exemplu, cum pentru a pedepsì şi a educà pe om, să-l faci să între în corpul unui animal. N'ar fi ăsta cel mai sigur mijloc de a împiedecà să se ridice şi de a-l menţineà pe piciorul scării, dacă nu a-l mai coborî?...

www.dacoromanica.ro

Aceste ipoteze sunt, dar, în orice caz foarte problematice şi ceeace constitue din ce în ce mai mult o siguranţă pentru orice

conştiinţă dreaptă, e faptul judecăţii care va urmà după moarte. Oare nu există deja în istoria generală a omenirii semne premergătoare ale acestei judecăţi? Marele Schiller a zis despre istorie că e judecata lui Dumnezeu, ceeace însemnează că în decursul veacurilor se stabileşte o dreptate lentă, ca un echilibru moral.

Popoarele care caută binele şi moralitatea înfloresc şi la urmă triumfă asupra acelora, care, din contră, se lasă corupte şi suferă îndată urmările. Tot aşa şi în vieaţa individuală, există o sancţiune a purtării. Omul, care ascultă de conştiinţa sa, primeşte dela ea o aprobare care-l umple de bucurie. Dacă, din contră, o face să tacă, dacă o calcă în picioare, ea-l tulbură, şi mai curând sau mai târziu, catastrofe grozave cad asupra lui şi asupra familiei lui.

Dar, alături de aceste fapte pozitive, există o mulţime de alte fapte cari contrazic direct acest principiu. Dreptatea cere timp spre a o stabilì şi prin urmare indivizii până atunci pot fi victimele unei nedreptăţi strigătoare la cer. Conştiinţa noastră protestează contra lor şi nu le poate împărtăşì. Ce însemnează asta decât că va venì cu siguranţă o zi, în care se va face dreptate deplină? Judecăţile date încă ne fac să prevedem cu siguranţă o judecată definitivă, care va fi încoronarea celor precedente.

Altminteri, lumea morală ar rămâneà în suspensie, toate noţiunile noastre de dreptate ar fi călcate în picioare. Judecăţile conştiinţei nu pot fi deajuns, căci, în general, ea e cu atât mai severă cu cât noi suntem mai înaintaţi. Acei pe care-i turbură sunt de obiceiu cei mai buni. Astfel sancţiunea conştiinţei, luată izolată, ar riscà să constitue ea însaş o nedreptate mai mult. Trebue cu orice preţ, o întregire a acestei sancţiuni.

Puţin importă, de alminteri, forma judecăţii viitoare. Se va asemănà ea cu unul din tribunalele noastre, cu prezidenţii, avocaţi, aprozi, etc., după cum afirmă unele religiuni, ca a vechilor Egipteni? Evident că nu. E curios însă când vezi reprezentările de pe monumentele egiptene. După ele, sufletul, imediat după moarte se coboară în lumea inferioară, condus în sala «adevărului», unde este aşezat într'o balanţă în prezenţa lui Osiris şi celor 42 de ajutori, stăpânii adevărului şi judecătorii morţilor. Trebue să vedem aci ca şi în povestirile Apocalipsei biblice, imagini care ne fac să înţelegem realitatea judecăţii.

Această judecată ne-o putem închipuì dublă: imediat după moarte trebue să existe o primă judecată, care să aşeze sufletul în cutare sau cutare condiţiune conform vieţii sale pământeşti; apoi după un interval mai mult sau mai puţin îndelungat va aveà loc o a doua judecată, aceasta însă va fi definitivă şi după ea soartea sufletului se va fixà pentru totdeauna. Acest interval îmi

www.dacoromanica.ro

pare greu de admis dacă avem în vedere pe aceia cari, pe pământ în urma unor împrejurări independente de voinţa lor, n'au putut ajunge la bine. Trebue ca, într'un chip sau altul să fie puşi în stare de a alege între bine şi rău. Prima judecată va aveà mai ales de rezultat, de a pune sufletul în faţa lui însuşi, izolându-se de toate ocaziunile inferioare de distracţie. Pentru o mulţime de persoane, care trăesc într'un sbucium continuu, eu cred că această reculegere interioară va fi ceva solemn, aproape teribil, căci ele vor trebuì să constate golul, care se află în fundul sufletului lor şi deşertăciunea vieţei lor trecute.

Dar după această înfăţişare a sufletului înaintea lui însuşi oarecum îi va urmà, într'un viitor mai mult sau mai puţin depărtat, înfăţişarea înaintea lui Dumnezeu. Sufletul va fi pus faţă în faţă cu Dumnezeu. El va întâlnì pe acela, pentru care e făcut şi fără care vieaţa sa i-ar fi imposibilă. Va fi deajuns numai această întâlnire, pentru ca, imediat, fără chiar ca Dumnezeu să fie pronunţat sentinţa, sufletul să se ştie condamnat sau mântuit. In această contemplare a fiinţei perfecte va fi sau o groază nespusă sau izvoare de veselie nespusă. Dupăcum un magnet — zice un scriitor — fiind apropiat de o grămadă de pulbere minerală, atrage toate părticelele de fier şi lasă nemişcate pe celelalte, tot aşa va fi şi în ziua judecăţii. Numai prin strălucirea prezenţii sale, prin afinitatea, prin simpatia sau lipsa acestei simpatii între Hristos şi sufletele, pe care a venit să le mântuiască, deosebirea dintre fiii lui Dumnezeu şi a celor revoltaţi contra lui va apăreà la moment. Condiţiunea fiecăruia se va stabilì, cu atâta preciziune, de par'că tot trecutul lor ar fi fost examinat cu minuţiozitate, discutat şi apreciat. Mărimea nespusă a judecăţii de apoi va fi minunata putere a acestei dreptăţi, propusă adesiunii noastre până aci şi care deodată pune stăpânire pe noi cu o autoritate iresistibilă.

Această judecată e o necesitate morală atât pentru Dumnezeu, legislatorul, cât şi pentru suflet. În interesul chiar al fiinţelor morale, trebue ca dreptatea suverană a lui Dumnezeu să se recunoască şi să se proclame. Trebue ca aceste fiinţe să ştie pentruce sunt condamnate sau mântuite. E în joc ordinea morală; sancţiunea e necesară, căci altfel desordinea şi anarhia ar domnì pretutindeni. E admisibil oare, ca o fiinţă rea care n'a cugetat decât răul şi cum să nenorocească pe ceilalţi, trăind în egoism, să poată fi tratată ca fiecare om cinstit, care-'şi consacră vieaţa întreagă în serviciul Domnului şi aproapelui său? Cum ar puteà Dumnezeu primì la fel pe omul cel mai drept care s'a văzut vreodată pe pământ, pe unul din apostoli, şi pe un Iuda sau Pilat care a dat morţii pe fiiul omului, cu toate înştiinţările precise ale conştiinţei lor?

www.dacoromanica.ro

Spunem sus și tare că judecata se va face cu o dreptate și echitate desăvârșită. Ea va fi irevocabilă, fiindcă va ține seamă de totul: de împrejurări grele și de multe altele, și sufletul va fi obligat s'o confirme până în cele mai mici detalii. Pentruca această judecată să fie absolut dreaptă, trebue neapărat, să fie pronunțată de o ființă, care ne cunoaște până în cele mai ascunse adâncimi ale ființei noastre: temperamentul, ereditatea, împrejurările familiare și sociale trebue să-i fie cunoscute. Și această ființă nu e alta decât Dumnezeu.

De altminteri, e un fapt curios, adesea observat: apropierea morții a făcut pe mulți oameni să-și amintească deodată, ca fulgerul, de viața trecută. Am auzit pe un doctor povestind că, fiind bolnav de friguri, a văzut deodată într'o zi un loc din Geneva, unde se jucá adesea în copilărie. Locul transformat în totul, îi scăpase din memorie și totuș o simplă febră, fusese de ajuns, pentru a face să reapară înaintea lui amintiri săpate cu trăsături neșterse în creerul său, fără ca el să-și fi dat seama.

Astfel, totul se păstrează în memorie și dacă o îngrămădire de sânge poate readuce în memorie scene uitate, de ce Dumnezeu n'ar puteà să facă tot așa în clipa judecății de apoi? Eul nostru e format din mulțime de straturi de amintiri suprapuse, prin care s'a menținut și desvoltat și care sunt tot atâtea clișee fotografice, păstrate cu îngrijire pentru ziua judecății. In fond, la un moment dat, noi ne putem amintì puține lucruri, față de celece par dispărute și pe care un nimic ni-le poate aduce la lumina zilei.

Ce se va face cu sufletele condamnate în urma judecății? Căci e evident că, dacă există o judecată, există și două soluțiuni posibile: sau condamnarea sau achitarea. Altminteri, judecata aceasta n'ar aveà nici o realitate. Cum să ne închipuim, dar, că va fi soarta celor condamnați? Nu sunt decât trei ipoteze admisibile spre a rezolvà această chestiune grea:

Sau, acești nenorociți la urmă vor reintrà în ordine, întorcându-se la Dumnezeu:

Sau vor suferì veșnic departe de El;

Sau vor fi nimiciți.

Mai înainte de a spune câteva cuvinte despre fiecare din aceste ipoteze trebuie să ne amintim că problema nu poate fi rezolvată în chip desăvârșit, în starea actuală a cunoștințelor noastre, fiindcă, am spus dela început, că ideia eternității trece peste cadrul cunoștințelor noastre. Putem întrevedeà foarte bine ce însemnează această idee, însă nu putem aveà o noțiune exactă despre ea, dupăcum nu putem aveà nici despre ideea de infinit, care totuș ni-se impune.

www.dacoromanica.ro

Dupăce am făcut această rezervă, mă întorc la prima ipoteză, care se numeşte şi universalism şi după care toţi, şi buni şi rai, ar trebuì cu siguranţă să intre într'o zi în armonia universală. Sufletul, fiind de esenţă divină, ar fi silit să se reîntoarcă la Dumnezeu, după o serie de încercări mai mult sau mai puţin chinuitoare, destinate a-l readuce la ascultare, şi ar venì o zi, în care toţi ar fi reîntegraţi în starea normală, chiar şi creaturile cele mai degradate.

Evident că această ipoteză e foarte frumoasă. Ea seduce spiritul la prima vedere, şi am vreà chiar ca să fie adevărată. Cugetând puţin însă vedem că ea ridică obiecţiuni puternice. Ce se face, într'adevăr, cu marea chestiune a libertăţii, într'o asemenea ipoteză. Libertatea nu e oare grav rănită dacă, vrând nevrând, omul e silit să se supună lui Dumnezeu? Mai e atunci libertate aceea care îmi impune o obligaţie, dela care nu mă pot sustrage? De altfel, dacă toţi şi buni şi răi, trebuie să fie puşi într'o zi pe acelaş plan înaintea lui Dumnezeu, nu mai e nici o sancţiune reală. Trebuinţa de dreptate, care turbură inima oricărui om, nu e satisfăcută. Dacă ar fi aşa, am mai puteà aveà noi oare o lume morală, o împărăţie de fiinţe morale, care să facă binele în mod liber numai din iubire? N'am cădeà atunci în determinismul universal, de care numai dorul unui spirit liber trebue să ne scape? In fine, cum s'ar paralizà energia morală, dacă această doctrină ar fi predicată tuturor şi ar fi primită de toţi? De ce adecă să lupţi atât contra răului, de ce să te sileşti sa faci bine, dacă, în definitiv toţi şi buni şi răi, trebue să ajungem la acelaş rezultat? Lupta contra ispitelor devine inutilă. Să ne desfătăm mai bine cât putem mai mult în plăceri şi să ne punem pe traiu, până când marea ne va aruncà ea însăşi pe mal.

A doua ipoteză, după care sufletele pierdute ar fi condamnate la pedepse veşnice, din cauza gravităţii greşelilor comise, nu-mi pare deloc mai temeinică decât cea dintâi. E posibil oare să admiţi o vieaţă, care să dureze veşnic alături şi în afară de Dumnezeu? Numai Dumnezeu are nemurirea şi a admite ca unele fiinţe pot subsistà în veci, deşì departe de El, pare o contrazicere. N'ar însemnà aceasta să afirmăm că există două principii eterne coexistente în mod paralel? Cum am puteà crede apoi într'o dezordine vecinică? Toţi avem înlăuntrul nostru o trebuinţă imperioasă de ordine, de armonie. Trebuie să credem ca într'o zi scopul creaţiunii va fi atins pe deplin, că armonia va fi restabilită în tot universul, că Dumnezeu va fi totul în toţi, ceeace nu s'ar întâmplà, dacă undeva în acest univers ar existà fiinţe chemate să sufere veşnic, în stare de revoltă împotriva lui Dumnezeu.[1]

www.dncoromnica.ro

[1] Aceasta e o părere individuală a autorului. Dacă nu se restabileşte armonia

Nu, mi-se pare mai conform nu numai cu învăţătura biblică, de care n'am să vorbesc aci, ci şi cu conştiinţa luminată de raţiune, să admit a treia ipoteză, după care cei condamnaţi vor fi nimiciţi la urmă. Vieaţa e oferită gratuit de creator tuturor fiinţelor omeneşti. De aceea trebue ca ele să se supună unor anumite condiţiuni indispensabile, să intre şi să se menţină în mediul favorabil vieţii, în atmosfera necesară sufletului, care nu e alta decât atmosfera Spiritului lui Dumnezeu. Dacă ies din acest mediu, dacă schimbul necesar se suspendă pentru totdeauna, vieaţa devine imposibilă. Sufletul, pierzându-şi facultatea superioară — spiritul — care-l puneà în legătură cu Dumnezeu, se stinge ca o lampă lipsită de oxigen.

Acelaş cuvânt divin, care chemà la vieaţă creatura spirituală, o condamnă la moarte, în urma neascultării ei. Din punct de vedere filozofic, nu ne putem închipuì un Dumnezeu, care să silească o fiinţă liberă să trăiască veşnic, când această fiinţă nu vreà cu nici un preţ să trăiască. Libertatea mea pare că implică posibilitatea grozavă de a refuzà vieaţa.

De altminteri, la fel ne învaţă şi experienţa zilnică. Toţi am observat cum scoboară păcatul pe om. Încet, încet, pasiunea dominând în el, beţia, spre exemplu, individul îşi pierde facultăţile superioare. Acestea se şterg treptat, până ce avem a face cu o fiinţă stranie monstruoasă, cu un fel de brută, care nu mai are decât instincte sensuale. Prelungiţi liniile, lăsaţi să se continue acţiunea de distrugere, şi veţi ajunge uşor la distrugerea completă a fiinţei, care n'a vrut să trăiască.

Dar, atunci, va zice cineva, cum se explică crearea atâtor fiinţe omeneşti, dacă o mare parte dintre ele trebue neapărat să piară? Aici nu e chestie de necesitate: toţi, fără excepţie, sunt predestinaţi la vieaţă. Dacă refuză darul lui Dumnezeu, Dumnezeu nu vrea să-i silească. Se petrece cu ei atunci, ceva analog cu ceeace se petrece continuu în lumea materială. In aceasta din urmă, într'adevăr, sunt nenumărate fiinţe, care erau destinate să trăiască şi care nu trăesc, sau care abiá întrevăd vieaţa. Câte grăunţe, care, negăsindu-se în condiţiuni normale de existenţă, rămân inutile înainte de a fi prefăcute în praf! Se poate afirmà chiar că în natură, numai un număr mic, chiar foarte mic de fiinţe, ajunge la o creştere deplină. Majoritatea fiinţelor, deşi candidate la vieaţă, nu intră în ea niciodată. De ce ar fi altfel, când e vorba de om? De ce, aceea ce e adevărat cu privire la corpul său, fără să vreà (două treimi din oameni mor în cea mai fragedă copilărie), n'ar fi şi mai adevărat în privinţa sufletului său, când s'a adăugat un fapt moral de toată gravitatea, revolta contra stăpânului suprem al vieţii?

www.dacoromanica.ro

Admiţând această doctrină, vătămăm oare morala, liniştind pe cei răi, care ar preferà mai de grabă nimicirea decât chinurile vecinice? Nu cred. Căci am convingerea că această nimicire va fi ceva mult mai grozav decât ne închipuim noi de obiceiu. Intr'adevăr, nimicirea aceasta nu se va face deodată, nu va aveà loc, decât atunci când sufletul îşi va fi recunoscut în deajuns nebunia şi vinovăţia, refuzând darul cel mai frumos, pe care i l-a putut face Dumnezeu vre-odată. Înainte de a pierì, el va fi obligat să constate, cu remuşcări grozave şi suferinţe nespuse, că ceeace a refuzat de bunăvoie, erà ceva splendid, care întreceà tot ce închipuirea a putut concepe mai frumos. Revoltat contra lui Dumnezeu, izvorul oricărui bine şi oricărei fericiri, el se va vedeà faţă în faţă cu El, şi în loc să intre în comuniune cu El, se va despărţì pentru totdeauna de acela pentru care fusese creat. El va întrezărì totul, fiindcă va întrezărì pe Dumnezeu şi nu va căpătà nimic, decât lipsa şi moartea, deoarece nu va voì să se supună lui Dumnezeu. Turburat de pofte aprinse, el nu va aveà nimic spre a le puteà satisface, căci totul îi va lipsì. Golul, neantul se va deschide adânc înaintea lui, înainte de a-l înghiţì.

Inutil să mai insist. N'am decât să vă amintesc ceeace orice om a simţit cândva: remuşcările conştiinţei şi turburările, pe care le aduce după ea, spre a vă face să înţelegeţi că supravieţuirea celui rău, înainte de dispariţia sa, va fi ceva înspăimântător. Adevăratul rege al grozăviilor nu e moartea cea dintâi, după care mai poate fi o lumină de nădejde, ci a doua, care e noaptea neagră a desnădejdii.

Mă grăbesc însă să ies din acest subiect întunecos şi să spun, terminând, câteva cuvinte despre soarta acelora, care vor scăpà de condamnare. Destinaţi pentru vieaţă, ei vor primì un corp schimbat faţă de care corpul pământesc nu e decât o imagine foarte slabă, dupăcum corpul omizilor abia te face să presiniţi pe al fluturilor. Acest corp schimbat, stăpânit de spirit, spiritualizat de el, nu va fi decât desvoltarea unui germen cuprins şi în corpul actual, după cum în grăunte se ascunde embrionul plantei viitoare, care iese din el, când are loc descompunerea grăuntelui. Acest corp va fi format de noi într'o măsură oarecare, prin activitatea noastră interioară de pe pământ. El va purtà dar pecetea personalităţii noastre schimbate şi va corespunde exact fiinţei interioare, ceeace nu se întâmplă totdeauna aici. Privirea însăşi, trăsăturile feţei vor fi expresiunea exactă a caracterului nostru, care va aveà însemnata onoare de a reflectà una din razele feţii lui Dumnezeu.

www.dacoromanica.ro

Cu acest corp vom fi chemaţi la o vieaţă din ce în ce mai înaltă, din ce în ce mai glorioasă, o vieaţă care nu se va petrece

în odihnă, cântând din veac şi până în veac. Vom aveà mai degrabă o deplină activitate în faţa noastră, dar o activitate binefăcătoare, în iubire şi servire, căci ea va răspunde în totul aspiraţiunilor fiinţei noastre, şi ne va duce la perfecta desvoltare a facultăţilor noastre. Această desvoltare nedeterminată se va săvârşì în timpul veşniciei, şi prin ea toate însetările, de care am vorbit mai înainte vor fi potolite şi anume: setea de cunoştinţă căci vom cunoaşte cum am fost cunoscuţi şi vom aveà nespusa mulţumire de a vedeà succesiv toate misterele, care ne turbură, desvăluite unele după altele, la lumina deplină a lui Dumnezeu, cum se împrăştie toamna ceaţa, odată cu răsăritul soarelui. Setea de sfinţenie şi dreptate, căci vom fi în locaşul şi al uneia şi al alteia. Vom fi sfinţi şi în acelaş timp drepţi şi înconjuraţi de fiinţe asemenea nouă. Va fi un îndoit progres, dar progres fără luptă, progres normal, progres în fericire. Căci setea noastră de fericire va fi pe deplin potolită. Lucrând la fericirea celorlalţi, vom fi cât mai fericiţi posibil, prin desvoltarea complectă a fiinţei noastre, aşezată de data aceasta în cele mai bune condiţiuni. In fine setea de vieaţă nu ne va mai puteà turburà, fiindcă vom stà înaintea eternităţii.

Personalitatea noastră, departe de a fi nimicită sau cufundată în marele *Tot*, va fi din contră, pe deplin desvoltată; dar desvoltată în mărire şi în iubire, şi fără nici unul din defectele, cari o mânjesc pe pământ.

Şi cum se vor săvârşì aceste transformări minunate? Pur şi simplu, prin faptul următor, care rezumă pe toate celelalte: Sufletul fiind înzestrat cu Spirit, creat pentru Dumnezeu, va aveà deplin pe Dumnezeu. Cerul într'adevăr e deplina posesiune a lui Dumnezeu. Puţin importă unde se află. E pretutindeni, unde Dumnezeu e totul în toţi; căci Dumnezeu, având totul, poate să deà totul sufletului. A-l aveà înseamnă a nu duce lipsă de nimic, înseamnă a aveà plenitudinea. Acesta e răspunsul pe care-l putem da acelora, cari ne întreabă cum vom puteà fi fericiţi, dacă n'avem cu noi toate fiinţele, pe care le iubim pe pământ. Evident că vom iubì toate creaţiunile, dar nu le vom iubì mai mult ca pe Dumnezeu şi pe acelea cari vor fi în afară de orizontul divin, nu le vom mai vedeà. Carnea şi sângele nu vor moştenì împărăţia cerurilor, ele nu vor pătrunde într'ânsa decât transformate, spiritualizate şi pline de Dumnezeu.

In faţa unor asemenea perspective, face să trăeşti şi să lupţi contra miilor de ispite ale vieţii prezente, merită să suferi câtva timp şi să te alipeşti strâns de bine, rupând lanţurile păcatului, care ne împiedecă de a sbură spre înălţimi. Merită să ne asigurăm acest viitor şi să evităm cu grije ceeace l-ar puteà com-

www.dacoromanica.ro

promite. Merită mai ales să lucrăm din toate puterile noastre spre a asigurà şi altora această fericire, care le e destinată şi lor ca şi nouă.

Pe pragul eternităţii, vreau mai bine să tac, căci descrierile devin imposibile. Mă întorc la tine iubitul meu cetitor! Şi termin cu două tablouri.

Acum câţiva ani am fost de faţă la o întâmplare minunată. Fusesem chemat în grabă la un beţiv, care murià de *delirium tremens*. Nu erà un om rău de tot. Nu căzuse pe ultimile trepte ale alcoolismului. Se lăsase numai târît de viţiul său într'o complectă indiferenţă faţă de Dumnezeu. Când intrai în camera lui, semănà cu un nebun furios. Incercai să-l liniştesc, vorbindu-i de iubirea divină şi de iertarea lui Dumnezeu, oferită în Isus Hristos chiar în ultimul moment, celuice se căeşte. Atunci cu un ton disperat şi pecetluit cu o adâncă durere, pe care nu o voiu uità niciodată, exclamă:

E prea târziu, Domnule, e prea târziu. Ceeace-mi spui d-ta nu mai e pentru mine. Eu văd pe dracul că vine să mă ia!› In dimineaţa următoare când venii, îl găsii în aceiaş stare. După masă erà mort!...

Iată al doilea tablou. Albert Haller, cel mai mare fiziologist din timpul său, mort cu un an înaintea lui Voltaire. El a spus către aceia cari îl înconjurau cuvintele următoare: ‹La hotarele veşniciei nu văd nimic, care să mă poată asigurà în privinţa soartei mele, decât siguranţa unui mijlocitor, care mi-a calculat datoria, care m'a pus în stare de a nădăjduì că Dumnezeu îmi va iertà greşalele şi mulţimea păcatelor mele...› Cu opt zile înainte de a-şi da ultimul suspin, a scris în jurnalul său: Cum să mă înfăţişez înaintea judecătorului meu?... Oh! Părinte, mult îndurate, mă arunc în braţele tale!

Iubite cetitor! Dacă toate astea nu sunt decât iluzii, prefer întrucât mă priveşte pe mine, în ora solemnă a morţii, iluziunea savantului credincios, în locul celei a beţivului disperat... Şi tu, cum crezi?

www.dacoromanica.ro

IV.

Există Dumnezeu?

Toate analogiile fac pe om să privească operile naturii, ca fiind produse de operaţiuni asemănătoare cu cele ale spiritului său şi cari nu diferă de ele decât printr'o treaptă de perfecţiune de o mie de ori mai mare: de aci rezultă pentru el ideea unei înţelepciuni, care le-a conceput şi a unei voinţe, care le-a pus în execuţie. Cabanis.

Pére Girard povesteşte că un discipul al lui Rousseau luase hotărîrea de a nu vorbì nici odată fiului său despre Dumnezeu şi că văzându-l în fiecare dimineaţă că se duce la marginea grădinii, fu foarte surprins observându-l că adoră soarele. Indeşert oprise tatăl orice influenţă religioasă asupra copilului: un instinct ascuns, înăscut în orice creatură omenească, împinsese pe tânăr să născocească o divinitate, pe care s'o poată adorà.

Intr'adevăr, a crede în existenţa lui Dumnezeu, înainte de toate, e o chestie de credinţă, aş zice aproape de bun simţ şi de instinct spiritual. Copiii cred în Dumnezeu în chip cu totul natural, fără sforţare.

Pare, într'adevăr, că l-au văzut! Tot aşa e şi cu naturile simple, care spre a crede, n'au decât să se lase duse de pornirea lor lăuntrică. Prin raţionament nu veţi ajunge niciodată să dovediţi existenţa lui Dumnezeu, unuia care nu vreà de loc să creadă, după cum nu veţi demonstrà existenţa soarelui unui om, care vreà să ţină ochii închişi.

Aşa se şi explică de ce, în toate ţările şi în toate timpurile, oamenii au afirmat existenţa lui Dumnezeu. S'a mers până acolo încât s'a zis că nici un om nu e într'adevăr ateu.[1] Această afirmare e întru câtva exagerată, căci în faţa lumii vizibile, materialiştii, de exemplu, nu admit intervenţia unei puteri creatoare; ei susţin că universul s'a făcut singur sau poate nu s'a făcut niciodată: în virtutea unei legi oarbe şi veşnice, care a ajuns la formarea a tot ce vedem.

Inchipuiţi-vă un copil, căruia îi place să arunce în aer cele 25 de litere ale alfabetului de câteva ori, şi care, deodată, fără să fi avut mai dinainte această idee, reuşeşte să producă capo d'operile lui Omer sau ale lui Vergilius. Iată până unde merge

[1] Un necredincios strigà într'un discurs public, fără să-şi închipuiască non-sensul ce exprimà: Slavă Domnului, sunt ateu»! Pare, într'adevăr, că trebue să fac o mare sforţare spre a negà pe Dumnezeu. De obiceiu, nu te alarmezi contra unui lucru care

www.dacoromanica.ro

credința materialiștilor, cari n'au alt Dumnezeu decât materia: și tocmai asta o numesc ei credință robustă, tare! Din nenorocire pentru ei nici azi, cu toate progresele științii, nu se știe ce e materia. Intregul sistem materialist se bazează pe ceva necunoscut, care, odată găsit, ar puteà foarte bine să ne rezerve curioase surprinze.

Dacă s'ar ajunge să se dovedească că materia, fiind, în ultima analiză, o rezistență, adecă o forță, se apropie mult de ceeace numim spirit, — materia n'ar fi atunci decât o manifestație a spiritului.

In fața universului, nu e mai logic oare, să afirmăm existența unui Dumnezeu, Creator al lumii, care există independent de ea? Lumea fiind compusă din materie inertă, nu pare a se fi făcut singură. Trebue să provină dela o ființă Atotputernică, care nu se poate confundà cu el, după cum ziceà și Voltaire, că ceasornicul nu se poate confundà cu ceasornicarul.

L'univers m' embarrasse, et je ne puis songer[1]
Aue atte horologe existe et n'ait poiut d'horologer.

Această explicație se chiamă în filozofie teism. Ea admite credința în existența independentă a lui Dumnezeu. Tocmai această credință vrem s'o demonstrăm și noi sau, mai degrabă, s'o justificăm, fie înaintea scepticilor sinceri, cari ar vrea să creadă, fie înaintea acelora, cari crezând încă, doresc să-și vadă credința întărită și înzestrată cu lumini nouă. Spre a găsì argumente, nu e nevoie să mergem prea departe și nici prea sus. E deajuns, cred, să intre fiecare în sine însuși și să privească în adâncul ființii sale. Ei bine, pe măsură ce omul se cunoaște mai bine pe sine și învață să cunoască lumea care-l înconjoară, ajunge să constate prin experiență această lege dublă:

1. Nu există efect fără cauză și
2. Efectul produs implică un scop determinat.

Nimeni nu contestă azi legea dintâiu. Cât despre cea de a doua, recunosc că n'are un caracter absolut și universal ca cea dintâiu.

Pot fi efecte fără vreun scop determinat. Spre exemplu, o piatră care cade din munte. Totuși o cred adevărată în majoritatea cazurilor. Câteva fapte vor ilustrà mai bine ceiace vreau să spun.

Se știe că apa înghețând își mărește volumul, ceeace constitue o excepție la legea, care pretinde că, solidificându-se corpurile, își micșorează volumul.

www.dacoromanica.ro

[1] Universul mă încurcă și nu pot crede
Că ceasornicul acesta există fără ceasornicar

Foarte bine că e aşa, căci gheţarii cari se formează pe râuri plutesc la suprafaţă şi apa curge liberă pe dedesubt, păstrând o temperatură favorabilă fiinţelor, care trăesc în sânul ei. Fără excepţiunea indicată, rezervoarele noastre de apă s'ar umpleà îndată cu ghiaţă, care, neputându-se topì, ar puteà să facă ca planeta noastră să nu fie locuită.

Aici avem un efect: mărirea volumului de apă în ghiaţă. O cauză: temperatura rece, care lucrează asupra moleculelor de apă, grupate într'un chip anumit; şi un scop determinat: conservarea vieţii în rezervoarele de apă şi pe planeta noastră, în general.

Alt exemplu. Cercéris e o insectă care se hrăneşte numai cu materie vegetală. Totuşi, înainte de a murì, aduce alăturea de ouăle ei, pe care nu le va vedeà deschizându-se, alte insecte de altă specie, care vor servì drept hrană larvelor viitoare. Numai că, deoarece acestea au nevoe de carne proaspătă, Cercéris nu ucide pe celelalte insecte, ci se mulţumeşte doar să le paralizeze, tăindu-le, ca un fiziolog îndemânatic, o anumită parte a sistemului nervos, spre a-şi menţine prada vie pentru progenitura sa. Şi acì avem un efect, care ne mirà: prada păstrată vie. O cauză: instinctul insectei, care o împinge să pregătească această hrană; un scop: nutrirea larvei şi conservarea speciei.

Al treilea exemplu. Se povesteşte că celebrul medic englez Harvey a descoperit circulaţia sângelui, numai observând în vine nişte valvule aşezate regulat şi toate în acelaş sens şi care trebuiau să aibă un scop.

Va fi deajuns să facem aplicarea acestei legi duble la diferitele facultăţi ale sufletului, spre a găsì argumente în favoarea existenţii lui Dumnezeu. Astfel, prin inteligenţa mea, constat în univers minuni, cari întrec tot ce imaginaţia a putut concepe mai măreţ. Incă din antichitate, înainte de a o cunoaşte noi, Grecii numiseră lumea ‹cosmos› adecă ordine şi Romanii mundus adecă ceiace este elegant, curat şi frumos. Această impresiune s'a accentuat din ce în ce mai mult decând ştiinţa, progresând, a descoperit splendori nouă, fie că cu ajutorul telescopului se aruncă în lumea infinit de mare, fie că cu microscopul urmăreşte, până în ultimele tăeturi, lumea cea infinit de mică.

Să se gândească cetitorul, spre exemplu, la sorii, cari se învârtesc în spaţiu, la depărtare de mii de leghe de globul nostru şi a căror lumină întrebuinţează secole spre a ajunge până la noi, deşì străbate 300,000 Km. pe secundă, să se gândească apoi la acele lumi aşa de numeroase, care gravitează unele în jurul altora, fără să se ciocnească vreodată; căci ele ascultă de legi absolut statornice. Să se gândească apoi la microbii, de cari se vorbeşte atât de mult în zilele noastre, şi care, deşì sunt aşa de imper-

ceptibili, se bucură totuşi de o putere aşa de extraordinară, încât un savant francez Fleury, a putut scrie în *Revue des Deux Mondes* rândurile următoare: «Într'o existenţă efemeră de câteva ore, pornită spre reproducere, microbii s'au înmulţit cu o repeziciune aşa de mare încât s'a putut stabili că una din aceste fiinţe mici, pusă într'un mediu favorabil, la adăpost de orice cauză exterioară de distrugere, ar da în 3 zile o progenitură de 47 trilioane de indivizi asemenea ei, toţi la olaltă cântărind mai mult de 7 milioane Kgr. După 5 zile, realizând imaginea biblică, descedenţii acestui germene unic, mai numeroşi ca grăunţile de nisip, dintre cari unul singur e un munte pentru ei, n'ar aveà loc în imensitatea oceanului. Aceste minuni care se numără din ce în ce mai greu, atât de multe sunt, nu ne duc ele oare la concluziunea necesară, că există o inteligenţă superioară, care a creat toate legile universului? Afară de cazul când am găsì mai raţional să zicem despre o partidă de şah, jucată cu îndemânare, despre un cronometru admirabil sau despre o capod'operă literară: Nimeni n'a intervenit spre a săvârşì aceste opere; ele sunt prea desăvârşite ca să nu fie efectul întâmplării». Tocmai ca sălbaticii aceia dintr'o insulă deşeartă, cari, găsind pe ţărm o mantà, rămăşiţă dintr'un naufragiu, au hotărît cu unanimitate, după o lungă şi înfocată discuţie, că n'a făcut-o nimeni, deoarece corespundeà prea bine cu scopul pentru care fusese făcută.

Nu, nu, apelez la bunul simţ al cetitorilor şi am convingerea că acest bun simţ îi va face pe toţi să raţioneze astfel: Noi suntem în faţa unui efect extraordinar: universul cu toate minunile lui. Trebue ca acest efect să aibă o cauză tot aşa de extraordinară ca şi el şi anume: o forţă inteligentă, atotputernică, care a creat această lume. Existenţa creaţiunii implică existenţa Creatorului. Altminteri, legea cauzalităţii n'ar mai fi adevărată, fiindcă ar există o mulţime de efecte fără cauză.

Dacă, dar, ne urcăm din cauză în cauză, plecând dela efectul constatat, ajungem la o cauză primordială, pe care o numim Dumnezeu. Ştiinţa are tot interesul să creadă în acest Dumnezeu, drept cauză a cauzelor, ca o stâncă solidă de care se izbeşte întreaga înlănţuire de cauze şi efecte, căci a-l suprimà spre a-l înlocuì cu întâmplarea sau cu ceva necunoscut şi nedeterminat, înseamnă a suprimà dintr'odată siguranţa oricărei cercetări. De acì teza susţinută foarte bine de Ernest Naville, că întemeietorii fizicei moderne au fost aduşi la descoperirile lor minunate de credinţa în Dumnezeu. Datoria lor, după frumoasa expresiune a lui Kepler, e de a cugetà din nou cugetările lui Dumnezeu. Pascal imputà lui Descartes că reduce creaţiunea la un bobârnac primitiv. Dacă cuvântul nu e a lui Descartes, el nu e mai puţin

www.dacoromanica.ro

drept, căci implică în chip neapărat un deget, care să deà bobârnacul, şi trebue ca acest deget să fie al unei fiinţe foarte puternice ca să poată pune în mişcare universul, jucându-se cu el.

Dar nu numai urcându-ne din cauză în cauză găsim că inteligenţa trebuie să admită un Dumnezeu, ca autor a tot ce există, ci şi urmând un drum invers: coborîndu-ne din efect în efect, ea descopere o succesiune de scopuri ieşind — ca să zicem aşa — unele din altele. Astfel ea constată că între regnul mineral, vegetal şi animal există o legătură strânsă. Primul pare a aveà de scop pe al doilea, care la rândul lui are de scop pe al treilea. Ştiinţa recunoaşte din ce în ce mai mult că orice lucru din univers îşi are un scop, că dacă nimic nu vine din întâmplare, nimic n'ajunge la întâmplare, nici chiar firul de iarbă pe care-l călcăm în picioare şi nici umila insectă a cărei vieaţă durează o oră.

Dacă e aşa, nu putem, oare, fără a îndrăznì prea mult, să prelungim liniile şi să întrezărim un scop final al universului din care facem parte? De ce, dacă toate mărunţişurile au un scop, totul n'ar aveà şi el un scop?

Dar care va fi acest scop final al universului? Se pot născocì multe. Cred însă că nici unul nu e mai probabil ca Dumnezeu, dacă, cel puţin, Dumnezeu e punctul de plecare al universului şi dacă existenţa lui e admisă în desvoltarea universului. Acesta din urmă ne va apăreà mult mai măreţ şi va stà în acelaş timp pe o bază mult mai solidă, dacă e limitat şi înconjurat de Dumnezeu, dacă venind dela Dumnezeu, trebue să se întoarcă la Dumnezeu, devenind din ce în ce mai mult manifestarea splendidă a atributelor lui măreţe.[1]

Astfel, dar, inteligenţa noastră poate întrezărì pe Dumnezeu, când contemplă universul fie că se urcă din cauză în cauză până la origina acestuia din urmă, fie că se coboară din efect în efect până la desvoltarea lui finală. Şi dacă e aşa, ştiinţa poate să înainteze cu încredere, căci se află pe terenul cel mai solid şi e sigură că niciodată nu va întâlnì în drumul ei arbitrariul.

Un raţionament analog ne va conduce la acelaş rezultat, dacă avem în vedere facultatea noastră de a simţì şi mai ales facultatea de a iubì. Plecând dela fiinţele inferioare, vedem că această facultate creşte pe nesimţite dela o fiinţă la alta, devenind din ce în ce mai puţin instinctivă şi spiritualizându-se treptat, ajungând apoi la iubirea unui amic pentru amicul său, a unui cetăţean pentru patria sa, a unui tată sau a unei mame pentru copilul lor, ori a unui bărbat pentru femeia sa. Această iubire, spi-

[1] Desvoltarea desăvârşită a omenirii nu poate fi un scop când ne gândim bine la asta. Căci, atunci după ce omenirea va fi ajuns la această desvoltare desăvârşită, după ce ea va fi scos din pământ toate foloasele posibile, ce va rezultà de acì?

www.dacoromanica.ro

ritualizându-se şi mai mult, va merge până la sacrificiul eroic de sine pentru cutare fiinţă iubită sau pentru cutare întreprindere generoasă. Omul se dă atunci cu totul, fără şovăire, impins par'că de o forţă superioară.

Care e origina acestei forţe? De unde vine la om această facultate universală de a iubì, care-l poate ridicà pe aripi ca de vultur, până în vârfurile cele mai înalte? Din materie? Din combinaţiunile atomilor inerţi? Nu, de o mie de ori nu, ci dela o fiinţă care ea însăşi e iubire şi care nu e alta decât Dumnezeu. Pretutindeni în lume văd răspândite raze de iubire care luptă împotriva egoismului omului şi animalului. Aceste raze mă fac să cred într'un soare, căci n'au putut provenì din nimic, trebue să aibă un focar, un soare şi acest soare nu poate fi altul decât Dumnezeu.

Dar activitatea inimii mele n'are numai o origină, ci şi un scop, un sfârşit. Intr'adevăr, această inimă a mea caută pretutindeni o fiinţă pe care s'o poată iubì în chip absolut. E tocmai ca un fluviu, care curge până ce se pierde în ocean. Dar, nici o fiinţă de pe pământ nu e destul de mare spre a o umpleà. Să mă tot alipesc de creaturile superioare cele mai de iubit şi cele mai iubitoare, să tot simt în mine iubirea filială, frăţească, conjugală, să tot încerc sensaţiunile cele mai vii şi cele mai curate, îmi lipseşte totdeauna ceva, abizul inimei mele rămâne deschis, aşteptând un obiect desăvârşit, singurul capabil de a o umpleà. Cu cât iubesc mai mult creatura, cu atât observ că ea nu mă poate mulţumì. De acì, pentru omul fără Dumnezeu, tristeţea sfăşietoare, care adesea îl stăpâneşte pe vârfurile cele mai înalte sau la marginea mării, spre exemplu, atunci când contemplă minunile desfăşurate sub ochii săi, sau când aude vreo capod'operă muzicală, care-i mişcă toată fiinţa sa. De acì silinţele încordate ale adevăratului artist după un ideal, pe care-l întrezăreşte şi pe care nu-l poate cuprinde.

Care va fi acest ideal? Care va fi obiectul desăvârşit după care inima omului suspină adesea fără să-şi dea seama uneori? Nu va fi oare o fiinţă în care se vor reunì toate perfecţiunile? O fiinţă care să poseadă absolutul şi care ea însăş să fie absolutul? Dar nimeni altul decât Dumnezeu nu are aceste atribute. Inima mea, care vine dela Dumnezeu, e făcută pentru Dumnezeu. Numai Dumnezeu, care a creat-o, o poate umpleà. Ea îmi spune deci, că Dumnezeu există. Imi spune mai limpede chiar ca raţiunea, căci ea are raţiuni pe care raţiunea nu le cunoaşte. Ea e un organ esenţial care face pe om să creadă în Dumnezeu. Vai celui ce s'ar încercà să-i înăbuşe bătăile! Ar pierde prin asta pe Dumnezeu, pierzându-şi viaţa.

www.dacoromanica.ro

Un singur suspin al sufletului după mai bine, după viitor şi ceva desăvârşit e o demonstraţie mai mult decât geometrică a divinităţii, a zis marele filozof matematician Hemsterhuys.

Şi cu multe veacuri înaintea lui, Platon zisese: «Omul îşi aminteşte de adevărata frumseţe, ia aripi şi arde de dorinţa de a sburà spre ea: în neputinţa lui însă, tocmai ca pasărea, îşi ridică ochii spre cer».

Raţiunea şi inima ne-au apropiat foarte mult de credinţa în existenţa lui Dumnezeu; voinţa ne va apropià şi mai mult; căci am văzut că ea e esenţa omului, şi e foarte aproape de conştiinţă. Dar, voinţa mea ca orice voinţă omenească, nu e absolut liberă. Pe lângă împrejurări din afară care o limitează, ea e înfrânată în interior şi mişcată par'că de o forţă internă într'o anumită direcţiune. Să mă tot îngreunez cu munca şi cu plăcerea, eu simţ totuş în urma mea, o mână nevăzută, care mă ţine şi mă îndreptează spre anumite lucruri, abătându-mă dela altele. Seamăn cu busola navigatorului, care orice va face, e totdeauna atrasă spre polul nord. Dacă mă abat din direcţiunea imprimată, simt o rezistenţă, care mă face să sufăr uneori foarte mult. Dacă, din contră, merg în direcţiunea aceasta, simt o mulţămire interioară care-mi poate procurà bucuriile cele mai mari.

Orb să fiu şi tot trebue să recunosc că mai presus de voinţa mea există o voinţă superioară, dela care mi-e foarte greu să mă sustrag. De unde poate venì această voinţă? Din întâmplare? Nu, căci întâmplarea nu există. Dela mine? Deloc! fiindcă această voinţă misterioasă adesea contrazice pe a mea. Ea trebue să vină dela o fiinţă superioară, care are drepturi, probabil toate drepturile asupra mea, care, prin urmare, e suverană şi care trebue să fie Dumnezeu. Deci Dumnezeu există.

Să facem un pas mai departe, să prelungim liniile şi vom găsì pe Dumnezeu la marginea activităţii voinţii, dupăcum îl găsim la marginea activităţii inteligenţii şi sentimentului. Intr'adevăr, pot să mă întreb, unde mă duce această obligaţie interioară, care mi-se impune şi care e scopul urmărit de ea? Dar, examinând fiecare caz particular de obligaţiune observ că sânt împins spre bine, concep o ordine de lucruri desăvârşite, un ideal moral, un bine suveran, cum ziceau cei vechi, cătră care mă simt atras în chip lăuntric. Şi când mă gândesc la acest bine suveran, găsesc că e mult mai uşor să-l atribui unei fiinţe numite Dumnezeu, decât să-l concep în aer, abstract, bazându-se pe nimic. Acest bine, pe care sunt obligat moralminte să-l săvârşesc, îl pun în Dumnezeu, îl văd personificat în Dumnezeu şi văd totdeodată că viaţa mea capătă o valoare cu totul nouă prin legăturile morale,

www.dacoromanica.ro

pe care obligaţiunea interioară mă face să le întreţin cu Dumnezeu. Dar, pentruca să fie aşa, trebue ca Dumnezeu să existe şi nu se poate să nu existe.

Voinţa binelui, care mi-e impusă de conştiinţa mea, mă obligă să cred în Dumnezeu ca personificare a binelui.

Toate acestea sunt confirmate de sentimentul responsabilităţii, pe care-l constat în mine. Cu toate teoriile moderne ale materialiştilor, ca a lui Lombroso şi altora despre iresponsabilitatea omului, pe care ar vrea să-l asamene cu o maşină pusă în mişcare fără voia ei, totuş prin structura sa, omul se simte şi se crede încă responsabil. Dar responsabil faţă de cine şi de ce? De o lege morală, pe care n'o cunoaşte poate încă lămurit, dar care i-se impune de o autoritate superioară şi care implică în mod necesar un Legislator suprem.

In rezumat, cele ce preced se reduc la următoarele: Noi avem în noi ideea despre o fiinţă perfectă, care are toate perfecţiunile în chip absolut. Această idee poate fi mai mult sau mai puţin desvoltată, poate fi inconştientă şi vagă, noi o găsim totuş în adâncul oricărei fiinţe omeneşti, dacă intrăm în forul ei interior. Această idee nu poate fi o iluzie, fiindcă se impune în chip universal şi e tot aşa de veche ca şi omenirea. Să fie ea oare produsul eredităţii? Că în ea e un element de ereditate, nimeni nu tăgăduieşte, dar ereditatea nu explică totul, ea nu explică absolut nimic, căci nu face altceva decât doar se dă înapoi în faţa problemei, care se pune din nou pentru primul om. De unde i-a venit lui această idee despre o Fiinţă care să întrunească toate perfecţiunile? Singura soluţie e de a afirmà existenţa lui Dumnezeu, singurul care a putut pune în om această idee, fiindcă numai el îi poate da realitatea pe care o presupune.

Ajunşi la acest punct al studiului nostru, trebue să mărturisim că argumentele precedente n'au valoare decât pentru acela care adaugă la ele şi dovada decisivă a experienţii. Pascal a zis: «Cele mai bune argumente sunt acelea pe care ni-le facem noi înşine» fiindcă ele sunt cele mai potrivite cu fiinţa noastră intelectuală şi morală. De asemenea, vom spune sus şi tare, că omul n'ajunge la o siguranţă deplină cu privire la Dumnezeu, decât atunci când a făcut experienţă cu El, dacă mă pot exprimà astfel. Şi ca să facem această experienţă, cu alte cuvinte, ca să intrăm în raporturi directe, personale cu El, ni-se deschid înainte două căi: calea ascultării şi calea rugăciunii.

Prima constă în a urmà cu fidelitate indiciile conştienţei, mergând exact după luminile pe care le-am primit atât în lucrurile cele mici, şi chiar foarte mici, cât şi în cele mari. Adevărul fiind, în fond, de esenţă morală, se câştigă prin acte morale.

www.dacoromanica.ro

Ca să cuceresti adevărul, trebue să-l practici. Ascultarea de glasul lăuntric procură omului bucuriile cele mai curate, bucurii intense, care-l duc foarte departe, mai pre sus de lumea materială, în regiunea superioară a lumii morale, unde prezența lui Dumnezeu devine un fapt sensibil. Aceste bucurii sunt de așa natură, încât omului i-se pare că vin dela o ființă plină de iubire care e foarte aproape de el și care-l face să-i simtă prezența tocmai prin aceste bucurii. Dupăcum o fată tânără e cuprinsă de o emoțiune puternică și-și simte inima plină de fericire, când logodnicul e aproape de ea, mai înainte de a-l fi observat ea chiar, tot așa tresaltă și sufletul, când divinul lui Logodnic îl face să-i simtă prezența, în urma unui act de încredere și de ascultare. Ascultarea n'are nici o valoare când e vorba să facă pe om să creadă în Dumnezeu, însă experimentarea lui Dumnezeu prin ascultare, conduce direct la siguranta existenței lui Dumnezeu.

Și aici o altă cale se deschide înaintea omului, care vrea să se apropie de Dumnezeu și să progreseze în această siguranță. Această cale e rugăciunea. Ea e mai dreaptă și față de cealaltă, e ca sborul față de mers. Foarte mulți pot spune, că, credința lor s'a născut din rugăciunile lor. In copilărie, spre exemplu, au fost ascultați în chip așa de vizibil, au putut constată într'o mulțime de amănunte din viață lucruri așa de isbitoare, încât nu s'au mai putut îndoi de existența unei ființe, care le ascultă plângerile. Am puteà cità multe exemple în această privință. Nu voiu cità însă decât unul, dar foarte sigur și al cărui adevăr e garantat.

Un tânăr ucenic dela o farmacie, mai mult sau mai puțin necredincios, fu deranjat într'o noapte din somn de un băețaș, care-i cerù un medicament pentru mama sa, care erà pe patul de moarte. In grabă el luă un șip de otravă și dete din el o sticluță clientului inoportun. Abià dispăru acesta din urmă și ucenicul observă greșala pe care o făcuse. Aleargă în stradă și strigă în gura mare, după băiat, dar înzadar.

Atunci o neliniște nespusă cuprinse pe bietul tânăr. Par'că vedeà pe biata femeie, căzută în chinuri grozave din cauza otrăvii. I-se părù că el însuș e pierdut ca un ucigaș. Deodată, în desnădejdea lui, își amintì de rugăciunile pe care-l învățase mamă-sa în copilărie. Și împins parcă de o forță irezistibilă, se aruncă în genunchi și rugă pe Dumnezeu să-i deà o dovadă că există, scăpându-l din nenorocirea în care se aflà. Abià își terminase rugăciunea, când o lovitură puternică se auzì la ușă, se grăbì spre ușă și recunoscù pe băețașul, care, abià mai putând respirà, plângeà cu lacrămi calde, și-i anunță că, fugind, a căzut și a spart sticla. Din ziua aceea, ucenicul necredincios devenì un credincios înversunat.

www.dacoromanica.ro

Ştiu, că cel ce e hotărît să nu creadă, va puteà zice că în povestirea aceasta nu e nici o dovadă despre existenţa lui Dumnezeu, căci e vorba de fapte naturale, care s'ar fi produs şi fără rugăciune. Se poate. Nu tăgăduesc. Şi noi spuneam la început: existenţa lui Dumnezeu nu se poate demonstrà matematiceşte. Totdeauna, spre a crede în Dumnezeu va trebuì să facem un act individual de credinţă şi de voinţă. El nu se demonstrează. Se arată numai. Dar de îndată ce vrem să credem, argumentele raţionale vin în mare număr să ne sprijinească şi să ne confirme credinţa.

Iubite cititor! dacă te mai îndoeşti de existenţa lui Dumnezeu, crede cel puţin în unul care s'a îndoit şi el şi care îţi înţelege îndoelile. Lasă raţionamentele şi dă-ţi toată silinţa să faci experienţă cu Dumnezeu, chiar dacă ca celebrul apostol francez din Alpii superiori, Felix Naef înainte de convertirea sa, n'ai puteà adresà lui Dumnezeu altă rugăciune decât asta: Oh! Doamne, dacă exişti, mântueşte-mi sufletul!

Fă rugăciunea aceasta adesea, fă-o cu sinceritate şi din toată inima. Dar în acelaş timp, intră în tine însuţi, în adâncul fiinţii tale, priveşte bine înlăuntru, priveşte bine şi vei vedeà imaginea Dumnezeului tău. Ascultă cu atenţie şi vei auzì glasul lui plin de iubire. Nu te mai împotrivì impulsiunilor inimii; lasă-te dus de ele, căci ele sunt marea iubire dumnezeiască, ale cărei valuri te vor duce la ţărmul veşnic, în braţele lui Dumnezeu.

Căci, la urmă, nu e altă alternativă decât aceasta: ori există Dumnezeu, ori nu există. Dacă nu există, suntem cufundaţi într'un haos grozav. Omul ieşit din neant şi pe punct de a intrà iar în neant, printr'un efect al întâmplării, se găseşte suspendat între două abisuri. Oscilează câteva momente între amândouă, înainte de a dispăreà în prăpastia adâncă. Pentru el nu mai e nici o siguranţă intelectuală, nici morală; căci, cum să se încreadă în legi oarbe, care pot fi turburate dintr'un moment într'altul, şi care nu sunt, probabil, decât produsul întâmplării? Nu mai există nici garanţie pentru viitor: el înaintează cu paşi şovăitori spre necunoscutul gol şi decolorat. Gândurile, afecţiunile, aspiraţiunile şi voinţa lui sunt simple iluzii. In locul unei stânci solide, pe care să se poată sprijinì, el are sub picioare nisipul nestatornic din deşert, iar dincolo de acest deşert, întunerec şi moarte. Vieaţa lui nu e decât un fum, care se risipeşte, spuma unui val împins de alt val, care apare spre a dispăreà. Mai face atunci să ieşi din neant şi nu e mai bine să te reîntorci cât mai repede în el, cum predică Buddha şi pesimiştii vechi şi moderni?

Dacă, din contră, Dumnezeu există, dacă El umple universul cu prezenţa Lui, dacă a însemnat fiecărei creaturi un plan anumit,

www.dacoromanica.ro

dacă venim dela El spre a ne întoarce la El, dacă totul ascultă de legi stabile, care sunt expresiunea voinţii Lui perfecte, dacă Dumnezeu, care e idealul moral personificat, ne învită să intrăm în comuniune directă cu El, spre cea mai mare fericire a noastră, într'un cuvânt, dacă lumea morală e o realitate şi dacă toate luptele, toate suferinţele şi toate sforţările noastre în mijlocul acestei lumi imperfecte trebue să ajungă într'o zi la posedarea lui Dumnezeu şi a perfecţiunii, într'o imensă fericire, care nu va aveà sfârşit, atunci, — o! atunci face să trăeşti; vieaţa e mare şi frumoasă cu toate mizeriile ei, lumea şi fiecare din fiinţele care o compun, îşi are raţiunea de a fi, şi noi putem trece dela pesimismul cel mai negru la optimismul cel mai măreţ!...

www.dacoromanica.ro

V.

Ce e Dumnezeu?

Tatăl nostru carele eşti în ceruri.
Iisus Hristos.

De data aceasta vrem să încercăm să facem o ascensiune periculoasă şi grea. Vârful care se înalţă înaintea noastră e un vârf pe care oamenii caută să-l urce de mii de ani. Există însă o cărare directă spre a ajunge pe el: Evanghelia, şi o călăuză care să ne conducă direct pe el: Iisus Hristos. Insă eu nu mă pot servì de ele, pentru un moment cel puţin, fiindcă presupun că mă aflu în faţa unor cititori, carì nu cred încă în creştinism şi aş vrea să le arăt că omul chiar cu facultăţile lui naturale, poate întrezărì ceva din esenţa lui Dumnezeu. Ceeace îngreuiază foarte mult ascensiunea proiectată, e faptul că în decursul veacurilor vârful s'a acoperit cu nori grei şi nu se mai poate zărì decât prin scăpărări repezi şi la mari intervale. Dar şi atunci e aşa de scânteietor, încât ochiul omului abia-l poate privì. De aci ignoranţa în care a zăcut multă vreme omenirea în această privinţă, ignoranţă care durează şi azi chiar pentru mulţi cel puţin. De aci absurdităţile inventate pe seama lui Dumnezeu, absurdităţi, pe care un spirit raţional nu le poate admite de loc. De acì şi blasfemiile, adesea grozave, ieşite din gura omului contra lui Dumnezeu. Omul nevoind să primească decât ceeace poate atinge şi cântărì, adesea şi-a bătut joc de Dumnezeul acesta, în care trebue să crezi fără să-L fi văzut vre-odată.

Dacă printre cititorii mei se vor găsì şi credincioşi, desigur că şi ei vor fi auzit punându-li-se adesea următoarea întrebare ironică: Unde e Dumnezeul tău? Arată-mi-L! L-ai văzut vre-odată? Ai putut vorbì vre-odată cu El? Cum poţi crede într'o fiinţă pe care nimeni n'a putut-o vedeà? Aceste luări în râs vă vor fi pus poate în încurcătură. Poate că vă vor fi chinuit chiar. Mai mult: Cine ştie poate, dacă nu vor fi făcut să se nască în spiritul vostru chiar îndoiala?

Acelora, cari vorbesc astfel, le-aţi fi putut răspunde îndată că, pentru a cunoaşte pe Dumnezeu, nu trebue să întrebuinţezi aceleaşi instrumente, nici să urmezi aceleaşi metode, de cari ne servim la studierea unui obiect sau unei fiinţe din lumea fizică. Cu Dumnezeu e tocmai ca şi cu sufletul. Acesta nu se poate da şi studià, decât prin metoda reflexiunii, care e o acţiune cu totul interioară. Şi pentru a cuprinde pe Dumnezeu, trebue să între-

www.dacoromanica.ro

buinţezi ochiul interior al conştiinţii, să reintri în tine însuţi şi să priveşti în adâncul fiinţei tale; căci Dumnezeu e mult mai aproape de noi, decum ne închipuim de obiceiu.

Oamenii cari L-au întrezărit mai bine, L-au simţit foarte aproape de ei şi au observat că, spre a-L cunoaşte, trebue să înveţi a te cunoaşte pe tine însuţi. Atât e de adevărată afirmaţia biblică, admisă de savanţi ca Quatrefages şi alţii, că omul a fost creat după chipul lui Dumnezeu. Să căutăm dar şi noi să stabilim prin analiză ce trebue să fie Dumnezeu şi de aceea să începem prin a vedeà *ceeace El nu e*, şi asta va formà prima parte, mai ales istorică, parte care ne va conduce în chip firesc la cea de a doua, care tratează despre *ce e Dumnezeu.*

I. Ce nu e Dumnezeu?

Ştim că există o mulţime de religiuni, inventate de om. Ele dovedesc că n'aveà aşa mare nedreptate un savant al cărui nume e bine cunoscut, când spuneà că omul e un animal religios. Dintre religiunile acestea, care sunt tot atâtea suspinuri ale omenirii după Dumnezeu, sunt unele cari având oarecare analogii între ele, se pot clasà în diferite grupări, după ideia, pe care şi-o fac despre Dumnezeu. Această ideie poate servì drept fir conducător între diferite grupe. Acestea din urmă formează un fel de scară alcătuită din mai multe trepte dintre care fiecare corăspunde cu o concepţie particulară despre Dumnezeire. In examinarea repede, pe care vom încercà s'o facem cu privire la religiunile omeneşti, vom vedeà că ideia de Dumnezeu, din vagă şi foarte generală cum e la început, se concentrează puţin câte puţin şi ajunge la ideia unui singur Dumnezeu, care are în sine plenitudinea divinităţii.

Forma religioasă, care corespunde ideei de Dumnezeu celei mai largi, poartă numele de *panteism.* După panteism totul e Dumnezeu şi Dumnezeu e totul. Numai divinitatea există şi în afară de ea nu există nimic. De aceea, cel mai neînsemnat fir de iarbă, cea mai mică insectă, cel din urmă microb sunt ceva divin, ca şi omul de geniul cel mai distins. Firul de iarbă, insecta, microbul şi omul sunt porţiuni din divinitate. Materia nu e mai puţin divină ca spiritul, nici corpul ca sufletul. Un panteist îmi spuneà într'o zi următoarele: Când mă plimb pe la ţară mă simt năpădit pretutindeni de divinitate, o văd în toate părţile şi mă simt nu numai eu însumi divin, ci şi lumea din care fac parte.

De altfel în panteism se pot distinge două curente, după cum şi el se pleacă de partea spiritului sau a materiei. Cel dintâiu pretutindeni vede numai spirit, căci şi Dumnezeu e spirit; al doilea pretutindeni vede numai materie, căci Dumnezeu nu se

www.dacoromanica.ro

deosebeşte de ea. In cazul din urmă suntem foarte aproape de materialism. In orice caz, în ambele sisteme, lucrurile pe care le vedem nu sunt decât manifestări fără valoare proprie, fără realitate intrinsecă ale unui principiu universal, care e Dumnezeu.

N'am pretenţia de a combate un sistem, care a numărat şi numără şi azi între apărătorii lui spirite foarte distinse şi care are unele idei foarte adevărate, între care şi ideea unui Dumnezeu care pătrunde totul cu prezenţa sa.

Să-mi fie permis numai fără a insistà mai mult să fac două obiecţiuni. Prima e cu privire la personalităţile omeneşti. Dacă Dumnezeu nu e o personalitate şi n'are nimic individual în sine, dacă nu e decât o substanţă universală ca materia, aş vreà să mi-se explice cum se face că există personalităţi omeneşti foarte însemnate şi foarte deosebite unele de altele? E posibil ca un principiu cu totul impersonal, cum e Dumnezeul panteismului, să producă fiinţe personale şi încă în număr aproape infinit? Din Dumnezeu nu poate ieşì decât ceva asemănător cu Dumnezeu.

A doua obiecţiune e cu privire la deosebirea dintre bine şi rău. Dacă numai Dumnezeu există şi nimic nu există în afară de El, cum se face că unele lucruri bune sunt numite *bine*, iar altele rele le numim *rău?* Cum se face mai ales că aceste lucruri sunt într'o luptă continuă, fără a ne fi permis moralmente să le confundăm, sau cel puţin să le apropiem? Să fie atunci în Dumnezeu principii opuse cari se luptă unele contra altora? S'ar puteà contrazice oare Dumnezeu, când asta e tot una cu a se distruge? Dar un Dumnezeu care se distruge singur nu mai e Dumnezeu.

Ideea panteistă despre Dumnezeu deşì are unele părţi foarte adevărate, nu poate mulţumì mintea, şi înţeleg cum adoratorii unui asemenea Dumnezeu ajung în Nirvana, adecă în neant şi căzând în pesimism, afirmă că idealul urmat de om e moartea. Vieaţa neajungând la desăvârşire, decât distrugându-se, putem spune, aproape fără teamă de a părea paradoxal, că culmea vieţii e moartea.

Voiu cità îndată, nu din punct de vedere cronologic, ci din punct de vedere al ideei despre Dumnezeu, *fetişismul*, după care divinitatea se concentrează într'o mulţime infinită de obiecte sau de fiinţe numite fetişuri, care după ce au fost privite ca locuinţe ale divinităţii, devin la rândul lor tot atâtea divinităţi sau zei. Deşì numărul acestor obiecte e mare, constatăm totuş şi acì o mărginire a divinităţii. Nu se mai poate spune: Totul e Dumnezeu, ci mai de grabă: O mulţime de lucruri din univers sunt de natură divină.

Această concepţie religioasă a lui Dumnezeu constitue *idololatria*, dela cuvântul *idol*, prin care se face deosebirea obiectelor divine între ele. Nimic mai absurd şi mai supărător în acelaş

www.dacoromanica.ro

timp, ca superstiţiile cultului idololatru. Obiectele cele mai neînsemnate, păpuşi, bucăţi mai mult sau mai puţin fără formă, de piatră, de lemn, de metal, animalele cele mai hidoase au fost privite rând pe rând ca zei. Tocmai ca altădată în Egipt: când voià să se adoare zeul unui templu păgân, preotul treceà cu mare ceremonie din sală în sală, până la un sanctuar împodobit cu covoare şi cu picturi măreţe şi plin de fum de tămâie. Apoi ridicând foarte serios o perdea acoperită cu broderii strălucitoare, preotul îţi arătà zeul pe care toţi îl venerau: erà un crocodil enorm care se tăvăleà pe covoarele acelea splendide. Adesea acest cult idololatru aduceà cu sine şi ceremonii crude. Dovadă: statuia lui Moloch tăiată şi încălzită până când se albeà, care se umpleà cu copii mici aduşi ca sacrificiu. Sau altă statue plumbată în Indii în faimosul car al lui Jaggernauth sub care credincioşii se culcau, spre a fi sdrobiţi în onoarea divinităţii.

Se înţelege că un asemenea cult revoltă mintea până la extrem şi e respins ca absurd de oricine se gândeşte puţin sau îşi ascultă glasul conştiinţii. Din nenorocire, reacţiunea face pe om foarte adesea să nege orice idee despre divinitate.

Acum dacă mai reducem numărul zeilor spre a nu mai atribuì caracterul divin decât oamenilor, ajungem la *politeismul* grec, care constà mai ales în divinizarea unui număr oarecare de oameni superiori, morţi de mulţi ani şi deveniţi eroi legendari. De acì, Olimpul, care erà locuinţa zeilor acelora, dintre care fiecare aveà o sferă de activitate diferită. Zeii aceştia în faţa adoratorilor îşi ascundeau patimile, urile şi afecţiunile. In luptă îşi aveau partizanii lor favoriţi şi plini de ură violentă, se luptau foarte adesea unii contra altora. Trăiau în desfrâu; adulterul erà ceva comun între ei.

Se înţelege că şi acì îndoiala şi necredinţa au înlocuit repede credinţa. E imposibil să adori pe asemenea zei. Mai de grabă îi respingi decât să-i primeşti. De acì scepticismul absolut care domnià în clasele culte în timpul imperiului roman... Scepticism pe care îl mai măreà şi credinţa naivă a claselor populare. Conştiinţa protestà contra unor asemenea idei; dar nu erà capabilă să cuprindă şi să priceapă ceva care să corespundă mai bine aspiraţiilor ei.

Dacă restrângem şi mai mult noţiunea de Dumnezeu, spre a o concentrà numai în două fiinţe, avem *dualismul*, adecă două principii care se luptă mereu unul cu altul: principiul binelui şi principiul răului — lumina şi întunerecul. Aşa erà religia vechilor Perşi, Parţii moderni, care admit două divinităţi: Ormuzd şi Ahriman, într'o luptă continuă între ei, pânăce Ormuzd, zeul

www.dacoromanica.ro

luminii, va câştigà o victorie deplină asupra adversarului său — zeul întunerecului.

O asemenea concepţie ni se pare mult mai adevărată din cauza locului larg pe care-l ocupă în ea răul. După ea răul nu e ceva iluzoriu, ci, din contră, o realitate grozavă, cu care trebue să ne răfuim. Totuşi dualismul nu poate satisface pe deplin spiritul omenesc, care are nevoie de o unitate pe care o caută în domeniul ştiinţii ca şi al religiunii. Ştiinţa ajunge din ce în ce mai mult la unitatea universului şi la originea unică a neamului omenesc. Ea vreà să conceapă fiinţele vii ca ieşind toate dintr'o celulă primitivă, ea caută o lege unică ca punct de plecare, a tuturor celorlalte. De asemenea, mişcarea universală a cugetării ajunge la concepţia unui singur Dumnezeu fără voinţa căruia nimic n'ar există şi care poate fi deajuns pentru sine însuşi.

Aceasta e afirmaţia celor trei religiuni mai înaintate ale lumii civilizate: Iudaismul, Mohamedanismul şi Creştinismul. Către acest punct tinde din ce în ce mai mult şi omenirea cugetătoare. E curios cum religia iudaică are această noţiune numită *monoteism*, dela prima ei apariţie în istorie.

Nimic mai isbitor, nimic mai important, din punct de vedere al revelaţiei biblice, ca vederea acestui popor care menţine singur în mijlocul naţiunilor idololatre, mult mai puternice ca el, noţiunea unui singur Dumnezeu care exclude orice altă divinitate. Şi totuşi acest popor aveà să lupte, spre a menţineà acest adevăr, atât contra curentelor exterioare cât şi a celor interioare, ambele tot aşa de puternice. Ne găsim acì în faţa unui fenomen extraordinar, care nu se poate explicà, decât dacă admitem o acţiune providenţială numită revelaţie. Această acţiune erà necesară dacă, dupăcum ne dovedeşte istoria, păcatul omului aveà să fie un obstacol invincibil în căutarea lui Dumnezeu.

Omul puteà să facă această cercetare şovăind, însă nu puteà izbutì pe deplin în silinţele lui.

Deasemenea şi monoteismul e un punct al revelaţiunii, fiindcă dintre cele trei religii monoteiste, două poartă pecetea revelaţiunii: Iudaismul şi Creştinismul, pe când cel de al III-lea, Mohamedanismul, nu e decât un amestec mai mult sau mai puţin reuşit al celorlalte două religiuni cu elemente din superstiţiile păgâneşti.

Ultimul cuvânt al istoriei religiunilor naturale e un suspin după adevăratul Dumnezeu. Iată pentruce Grecii ridicaseră la Atena un templu ‹necunoscutului Dumnezeu». De acì şi următoarele vorbe rostite de Platon într'unul din dialogurile sale:

‹Dacă un fiu al lui Dumnezeu nu se coboară să ne mântuiască, suntem pierduţi›.

www.dacoromanica.ro

Dar afirmaţia monoteismului care termină prima noastră parte întitulată: Ce nu e Dumnezeu, ne conduce în chip firesc la a doua parte: Ce e Dumnezeu.

Rândurile precedente ne fac să afirmăm că Dumnezeu nu e multiplu, ci unic. Să vedem care sunt celelalte atribute ale sale.

II. Ce e Dumnezeu.

Oricine a cugetat puţin asupra ideii de Dumnezeu trebue să-L conceapă ca o fiinţă absolută, adecă o fiinţă fără care nimic nu poate există — deoarece El însuşi e vieaţa. Insă doi Absoluţi nu pot există. A vorbì de două fiinţe absolute însemnează a emite o contrazicere, deci Dumnezeu există singur şi e unic, cum am spus.

Cât despre celelalte caractere ale lui Dumnezeu le vom descoperì, cred, întorcându-ne la cele ce am spus cu privire la dovezile despre existenţa lui Dumnezeu. Una din aceste dovezi despre existenţa lui Dumnezeu am găsit-o în contemplarea minunilor universului. Minunile acestea presupun existenţa unui Dumnezeu care le-a creat. Dar dacă lumea materială e atât de frumoasă, deşì sunt unele lucruri cari îi strică frumseţea şi despre care vom vorbì la timp, dacă descoperirile făcute de savanţi, îi umplù de o admiraţie din ce în ce mai mare, dacă legile universului sunt atât de înţelepte şi atât de desăvârşite încât umplù de admiraţie pe oameni de geniu ca Kepler şi Newton, trebue neapărat, ca Dumnezeu care e autorul lor, să fie şi el tot atât de puternic, de înţelept şi de inteligent. Aceste legi nefiind decât expresiunea voinţei Sale, trebue ca Dumnezeu să fie o inteligenţă puternică. Văzând un ceasornic măreţ mă gândesc imediat la ceasornicarul inteligent care l-a fabricat; privind o grădină bine cultivată, mă duc cu gândul imediat la grădinarul care a plantat-o.

Astfel, dar, chiar numai spectacolul universului mă duce la credinţa într'un Dumnezeu pe cât de inteligent pe atât de puternic. Iar — această credinţă nu se poate decât întărì când, dela contemplare trec la studiu şi încep să examinez de aproape acest univers. Dumnezeul unic este deci o *putere inteligentă.*

Am dovedit apoi existenţa lui Dumnezeu cercetând să vedem de unde ar puteà venì şi unde ar trebuì să ajungă activitatea inimii noastre şi ne-am silit să demonstrăm că însuşi Dumnezeu e în acelaş timp şi punctul de plecare şi punctul de sosire al acestei activităţi. Dar atunci nu rezultă oare din această afirmare consecinţa următoare: Dumnezeu nu poate creà în noi iubirea şi nu ne poate face să-L iubim pe El mai presus de orice decât cu condiţia ca El însuşi să fie iubire, adecă să fie înzestrat cu sentiment? Nu. Dumnezeu nu poate da decât ceeace are:

www.dacoromanica.ro

Ex nihilo nihil, din nimic, nimic nu iese. Trebue dar ca Dumnezeu să simtă şi să iubească, căci altminteri, nu înţeleg cum se face că eu, care viu dela El, pot iubi şi simţi!

Prin urmare Dumnezeu e iubire.

In fine, un al treilea raţionament ne făcuse să afirmăm pentru a treia oară existenţa lui Dumnezeu. Remarcasem atunci că omul simte că voinţa lui e înfrânată şi condusă într'o direcţie anumită către un scop hotărît şi am văzut că numai Dumnezeu puteà fi punct de plecare şi punct de sosire al activităţii voinţei. Dar, pentruca voinţa Lui să fie simţită, trebue ca El însuşi să fie înzestrat cu voinţă şi ca să inspire omului voinţa binelui, trebue să vreà El însuşi binele. Deci Dumnezeu are o voinţa absolută a binelui. Putem merge mai departe şi să spunem că în Dumnezeu voinţa se identifică cu realizarea binelui. Dumnezeu vreà numai binele: prin urmare, Dumnezeu e voinţa binelui, binele suprem, adecă *Sfinţenia.*

Dacă rezumăm cele ce preced, ajungem la următoarea afirmaţie cu privire la Dumnezeu: Dumnezeu e o Fiinţă unică, care are putere şi inteligenţă, care iubeşte şi nu vreà decât binele. Sau: Dumnezeul unic e în acelaş timp: putere, inteligenţă, iubire, sfinţenie.

Trebue numai să ne amintim că fiind vorba de Dumnezeu, adecă de fiinţa absolută, — atributele acestea trebuesc privite şi ele la rândul lor ca absolute, adecă atingând perfecţiunea. Fiecare din atributele Lui are un caracter absolut. Puterea Lui e atotputinţă, inteligenţa e suverană, iubirea nemărginită, sfinţenia desăvârşită. E tot aşa de desăvârşit în puterea şi inteligenţa Sa ca şi în iubirea şi sfinţenia Sa.

Raţionamentele care preced vor părea poate prea lungi unora dintre cetitorii mei. Nu sunt însă de mai puţină însemnătate, fie din cauza rezultatului la care ne-au adus, fie mai ales din cauza urmărilor care pot fi trase în chip logic din ele. Să vedem repede care sunt aceste urmări. Dacă cele ce spuseserăm cu privire la Dumnezeu sunt adevărate, trebue neapărat ca Dumnezeu să fie spirit.

Nu se poate concepe o fiinţă desăvârşită în inteligenţa, iubirea şi sfinţenia ei, care să nu fie spirit. Dumnezeu trebue dar să fie *spirit* şi încă *spirit curat.* A spune că Dumnezeu e spirit înseamnă că e nevăzut, cel puţin pentru ochii trupului. El face parte din lumea spirituală şi morală, care ne încunjură, fără îndoială, din care facem parte şi noi înşine, dar pe care n'o putem zări decât prin reflexiune şi conştiinţă, nu cu ajutorul simţurilor. Şi nu trebue să ne mirăm, deoarece, în domeniul material există o mulţime de lucruri, în care noi credem fără să le fi văzut vreodată.

Dacă Dumnezeu e spirit urmează că n'are nici corp, nici figură. E opus materiei sau mai de grabă e cu totul independent de ea.

www.dacoromanica.ro

Prin urmare n'are nevoie să lucreze şi nu se poate confundà cu natura ieşită din mânile Sale. Nu e deloc supus legilor fatale şi oarbe. El cugetă, voeşte în chip infalibil şi absolut! El are deci o conştiinţă deplină de sine însuşi.

Dar El are totodată şi puterea de a se da, de a se comunicà oricui vreà. Nu e obligat să se ţină închis în sine însuşi, ca şi cum n'ar fi în stare a se manifestà în afară. Dumnezeu se dă şi umple totul cu prezenţa Lui divină. In chipul acesta ne întoarcem la una din afirmările panteismului, care ni se pare dreaptă şi legitimă. Am puteà adăugà că cele două părţi ale Lui Dumnezeu, pe care filozofii le numesc *transcendenţă* şi *imanenţă* divină, corespund cu sfinţenia şi iubirea lui Dumnezeu. Transcendenţa sau sfinţenia ar fi deplina stăpânire de sine, iar imanenţa sau iubirea ar fi deplina comunicare a fiinţei sale.

Dar pentruca Dumnezeu să fie astfel, trebue neapărat să nu fie împiedecat şi mărginit de nimic. Trebue să poată face ori ce-i place, fără să găsim în El nici cea mai mică urmă de capriciu, deoarece lucrează totdeauna în conformitate cu binele. Trebue să-şi poată realizà voinţa, oricare ar fi ea. Altminteri voinţa Lui n'ar fi nici suverană, nici desăvârşită, şi asta nu presupune în chip implicit libertatea. Prin urmare Dumnezeu e absolut liber, El e libertatea însăşi. Inaintea Lui nu e nici cel mai mic obstacol în împlinirea voinţii, sau dacă e, obstacolul vine numai în urma unei supreme învoiri din partea Lui.

E de cea mai mare însemnătate, dar, să afirmăm libertatea lui Dumnezeu, căci de ea depinde libertatea omului. Dacă Dumnezeu nu e liber, dacă e supus, ca şi lumea, unor legi oarbe mai presus de El, dacă, după ce a creat universul, nu mai are libertatea de a intervenì în el — libertatea nu e decât o iluzie frumoasă, o chimeră pe care oricine trebue să se grăbească a o aruncà departe de sine. Omul nu e decât o rotiţă mai mult în mijlocul unei mulţimi de alte roate; fatalismul orb e legea fiinţii sale. Lumea morală nu există. Cu totul altfel e, dacă Dumnezeu e o fiinţă liberă, absolut liberă, căci libertatea Lui îmi garantează pe a mea şi lumea morală e salvată.

Afirmarea libertăţii lui Dumnezeu ni se pare că e foarte importantă şi faţă de determinismul, pe care-l văd savanţii în univers, şi după care totul e determinat în chip forţat, ca roatele unui angrenaj în care e imposibil să schimbi ceva. Eu cred în determinismul lumii materiale, cred că într'adevăr, în materie totul e supus unor legi absolut stabile. Trebue să fie aşa, căci altfel universul s'ar prăbuşì în haos, dar cred tot atât de mult că îndărătul acestor legi înţelepte e o voinţă suverană şi liberă, a cărei expresiune sunt aceste legi.

www.dacoromanica.ro

Ne apropiem acum de vârf. Incă un pas şi suntem pe el. O fiinţă ca aceea, pe care o descriem, un spirit curat, absolut liber, deplin stăpân pe sine şi putându-se da în chip desăvârşit, nu poate fi decât o *personalitate.* E imposibil s'o concepem altfel. Dacă conştiinţa, adecă reflexiunea şi libertatea, constitue caracterul esenţial al personalităţii, nimeni mai mult ca Dumnezeu nu merită să fie privit ca atare. El e o personalitate absolută, fiinţa în care sunt personificate toate idealurile pe care le putem concepe, idealul frumosului, al adevărului, al binelui etc....

Prin urmare Dumnezeu e binele personificat. Fiinţa morală prin excelenţă cu care noi, fiinţe morale, trebue să întreţinem legături morale. Ajunşi pe această culme, dacă privim în jos recunoaştem că suntem departe, foarte departe de Dumnezeul vag şi impersonal al panteismului, sau de superstiţiile fetişismului şi idololatriei şi trebue să mărturisim că concepţia despre Dumnezeu enunţată adineaori, satisface cu mult mai bine conştiinţa omenească. Numai acest Dumnezeu merită să fie numit Dumnezeul conştiinţii. Mai e însă o altă parte prin care ne apropiem şi mai mult de acest Dumnezeu. Numai să ne gândim puţin, şi va trebui să observăm analogia izbitoare, care există între această concepţie despre Dumnezeu şi idealul la care e chemat omul.

Acest Dumnezeu nu e oare fiinţa absolută pe care omul trebue să o reproducă în miniatură, dacă îndrăznesc să mă exprim astfel? Sau, întorcând termenii, nu e oare omul un D-zeu în miniatură? Ca să ajungem la noţiunea de Dumnezeu, ar fi deajuns, îmi pare, să luăm trăsăturile care caracterizează pe om în bine, în ceeace el are bun, adecă pe omul adevărat, şi să prelungim liniile la infinit, atât e de adevărat că omul a fost făcut după chipul şi asămânarea lui Dumnezeu şi că e chemat să reproducă din ce în ce mai bine această imagine prin purtarea lui. Dar în istorie nu găsesc decât un singur om, despre care să se poată spune că a fost reproducerea fidelă a lui Dumnezeu, unul singur a reflectat, fără cea mai mică umbră, această imagine a lui Dumnezeu. Acest om este Iisus Hristos, pentrucă numai El a fost desăvârşit, om prin excelenţă. Şi numai El a putut spune: «Celce m'a văzut pe mine, a văzut pe Tatăl». Numai despre El s'a putut scrie: «El e reflecţia gloriei sale, pecetea persoanei sale».

Suntem aduşi astfel la ceiace spuneam adineaori că, spre a ajunge la cunoaşterea lui Dumnezeu, avem o cărare directă: Evanghelia, şi o călăuză infalibilă: Iisus Hristos. Am făcut un lung ocol spre a ajunge la punctul la care Evanghelia ne conduce imediat şi sigur. Dar acest ocol erà interesant să-l facem, căci el reprezintă cercetările, foarte lungi, adesea infructuoase, pe care omenirea a trebuit să le facă spre a întrezări pe Dumnezeu.

www.dacoromanica.ro

In faţa lui Iisus Hristos, din contră, se face imediat lumină şi încă o lumină strălucitoare. E de ajuns să-L priveşti cu atenţiune ca să priveşti pe D-zeu în El. Avându-l pe El, avem pe D-zeu. Şi avem pe D-zeu nu ca pe o fiinţă a cărei măreţie ne sdrobeşte, deşi pierdută în infinitul spaţiului, ci ca pe cel mai iubitor părinte, *Tatăl ceresc*, singurul care poate răspunde aspiraţiilor inimilor noastre. De asemenea s'a putut spune despre Iisus Hristos că nu e numai Revelatorul lui Dumnezeu, ci şi întruparea lui Dumnezeu arătat în trup, şi pus la îndemână fiecăruia, chiar şi acelui mai sărac, acelui mai ignorant, numai cu condiţie ca acest sărac şi ignorant să asculte şi să urmeze glasul conştiinţii sale. Spunând despre Dumnezeu că e Tatăl nostru, atingem vârful, avem revelaţia deplină, desăvârşită şi definitivă a Divinităţii. Niciodată pe pământ nu se va puteà ridicà vreun om mai sus.

Acum mă grăbesc să încheiu. Dacă Dumnezeu e aşa cum am spus, dacă El e fiinţa morală prin excelenţă, Părintele ceresc fără care nimic n'ar existà, trebue să întreţinem cu El legături morale personale. La datoriile noastre pământeşti faţă de noi înşine şi de ceilalţi oameni, se adaugă altele nouă, care au mai multă importanţă, ce zic? care sunt primele noastre datorii, acelea cărora trebuesc supuse toate celelalte, căci Dumnezeu, fiinţa absolută, e totul, şi noi nu suntem nimic altceva decât ceiace vreà El să fim.

Deasemenea, chestia religioasă e cea dintâi dintre toate. Căci Dumnezeu ori e totul ori nu e nimic Ori ocupă primul loc în vieaţa şi inima noastră, ori nu ocupă niciunul, căci nu se poate mulţămì cu un loc secundar. Indeplinindu-ne datoriile cătră toţi, numai cătră Dumnezeu nu, de fapt înseamnă a nu împlinì niciuna, a ne lipsì de vieaţă, a ne lipsì de idealul, pentru care omul a fost creat.

Iubite cetitor! Terminând, permite-mi te rog, să-ţi pun următoarea întrebare, care pentru om e o întrebare de vieaţă sau de moarte: Ce e Dumnezeu pentru tine? Il priveşti tu oare ca pe o fiinţă atotputernică, pierdută în adâncul cerurilor şi cu care n'ai intrat încă în legătură? Atunci El nu e nimic pentru tine, şi pierzând pe Dumnezeu, te-ai pierdut pe tine însuţi. In cazul acesta, înţeleg că tremuri la gândul că-L vei întâlnì odată. Bagă bine de seamă însă, vieaţa ta va devenì prin asta din ce în ce mai goală, şi chiar e un drum singuratec spre prăpastia cea neagră. Are să vină noaptea şi singurătatea ta va merge crescând. Pe măsură ce forţele ţi se vor micşorà, tu te vei simţì şi mai părăsit, iar universul îţi va apăreà şi mai sdrobitor. El e aşa de mare şi tu aşa de mic... Dar, pentru tine e un mijloc infalibil ca să ieşi din această stare, tu poţi să regăseşti un Dumnezeu care să devie *totul* pentru tine, devenind Tatăl tău. De aceea, urmează sfatul fericitului Augustin: «Te temi de Dumnezeu? Aruncă-te în braţele Lui»!

www.dacoromanica.ro

VI.

Să trăeşti — Pentruce?

(Întrebarea).

«Vieaţa omului pe pământ nu e nici o zi de sărbătoare nici o zi de doliu: e o zi de lucru . Vinet.

Cunoaşteţi, desigur, obiceiul neghiobesc de a închide câteva vrăbii într'o colivie aşezată pe două roate, care se învârtesc mereu sub picioarele bietei paseri. Asta este ideia, pe care şi-o fac mulţi despre vieaţă; şi trebue să mărturisim că, urmând punctul lor de vedere, au dreptate. Luaţi un individ oarecare, la întâmplare. Uite cum îşi petrece timpul de ani întregi: se scoală, mai mult sau mai puţin de dimineaţă, îşi face toaleta, îşi ia primul dejun, se duce la lucru, se întoarce seara să cineze, se culcă şi a douazi începe acelaş lucru. Aşa va fi poimâne, şi tot aşa şi în zilele următoare până la sfârşit. Nu-i asta roata vrabiei care se învârteşte? Acelaş om, la o anumită vârstă, se însoară. Are copii, pe care îi creşte bine sau rău, dându-le o educaţiune, mai mult sau mai puţin complectă, după poziţiunea lui socială. Aceştia, la rândul lor, mărindu-se se despărţesc de părinţii lor, cari se vor găsi îndată singuri, vor îmbătrâni şi apoi vor dispăreà împinşi de valul, care-i urmează. Copii continuă tradiţia părinţilor: se căsătoresc, formează familii, care îi vor înlocuì şi vom aveà mereu acelaş lucru: vieaţa care se învârteşte pe două roate.

Tot aşa e şi cu popoarele, care şi ele sunt nişte familii mărite, ce se succed pe pământ. Se nasc la un moment dat al istoriei, se desvoaltă încetul cu încetul, capătă din ce în ce mai multă importanţă, ajung apogeul măririi şi al puterii, îşi pierd apoi prestigiul, coboară povârnişul pe nesimţite, până când dispar, fiind cotropite sau distruse de alte popoare. Naţiunile cele mai viguroase, ca Romanii, popoarele cele mai civilizate, ca Egiptenii sau Grecii îşi au fiecare rândul lor. Altele şi-au luat locul pe scena istoriei, până ce vor fi date şi ele la o parte.

Pururea roata care se învârteşte mereu!...

Să lăsăm rasele umane şi să ne gândim un moment la planeta noastră, care e sediul tuturor acestor evoluţiuni. Vom găsi acelaş fenomen. Astronomii ne anunţă că punctul acesta pierdut în înfinit, care se numeşte pământ, se ruinează din ce în ce în decursul veacurilor. Munţii se micşorează, mările se umplu cu uscat, pământul se răceşte, şi savanţii ne asigură că se transformă puţin câte puţin, în lună, adecă într'o lume fără atmosferă, care, mai curând sau mai târziu va dispăreà şi ea...

www.dacoromanica.ro

Vă îndoiți? Iată ce ziceà de curând în *Revue des Deux Mondes* un savant al Parisului: «Va venì o zi când planeta noastră, fiind moartă, substanța a tot ce va fi trăit va intrà în pământul răcit, care va fi un mormânt caraghios, ce se va învârtì în tăcere și pustiu prin profunzimile nepătrunse ale cerurilor stinse ... Cum vedeți, perspectiva nu e veselă... cel puțin pentru aceia, cari nu cred decât în vieața prezentă.

La ce poate servì omului deci, să acopere acest pământ cu construcțiuni așa de mărețe, cu orașe, drumurile de fier și fire telegrafice, dacă într'o zi, — știu bine că ni se lasă un răgaz de câteva milioane de ani! — totul va devenì inutil, în urma morții și distrugerii a tot ce se vede pe el? Atât e de adevărat că știința singură nu poate fi de ajuns: prelungiți liniile, pe cari vi-le trage și veți ajunge la contraziceri cu totul absurde.

Noroc că acelaș savant, puțin mai departe, se exprimă astfel: «Și după aceea? Aici știința rămâne mută: în cartea naturii, care ni se deschide și în care ne cufundăm cu atâta lăcomie spre a descifrà viitorul, lipsesc două pagini, și anume tocmai acelea cari ne interesează mai mult; cea dintâi și cea din urmă .

Foarte bine! Tocmai asta vă cerem: ca Știința să studieze cu grijă ceeace e, și să recunoască, că asta nu e totul. Să lase poarta deschisă unei alte activități a spiritului omenesc: credința, activitate nu mai puțin legitimă ca ceealaltă; și oamenii științei nu vor mai aveà nici un motiv să se certe cu credincioșii... cu condițiune — cei drept — ca aceștia să fie tot așa de rațională ca și savanții.

Dar să continuăm investigația: vedem că știința ne anunță că planeta noastră e supusă soartei universale a roatei de sub colivia vrăbiei. Nu putem face un pas mai departe și să afirmăm fără a fi acuzați de prea mare îndrăzneală, că sistemul nostru solar va ajunge la acelaș rezultat? Căci, cu timpul soarele, acest tată bun de familie, înconjurat de copiii săi, planetele, cărora le face atâta bine, și el se uzează. E greu de conceput altfel, fiindcă în fiecare moment, pierde atâta căldură și lumină. Dar, atunci, dacă el se uzează, va venì un moment, când nu va mai puteà fi întrebuințat, din pricina că se va stinge. Și ce se va face apoi cu întregul sistem solar? Imposibil de spus. In orice caz zărim perspective care seamănă grozav cu celelalte. Să fim noi atunci ocnași condamnați la o muncă îngrozitoare al cărei rezultat nu-l vom vedeà niciodată? Atunci, desigur, dacă-i astfel, n'avem nimic de zis asupra vrăbiei, care se învârtește mereu pe roata ei, așteptând moartea!

In fața unei astfel de stări de lucruri în fața acestui caraghios angrenaj, care ne târește, volens nolens, oamenii se împart

www.dacoromanica.ro

în două categorii: unii cari nu cugetă, şi cari sunt cei mai numeroşi, şi alţii cari cugetă şi ne propun soluţiuni mai mult sau mai puţin raţionale. Să vedem mai întâi pe cei dintâi.

Mărturisesc sincer că nu înţeleg cum ar puteà trăì 20, 30, 50 de ani, fără să se gândească la vieaţa pe care o duc Şi totuşi, privind lucrurile mai deaproape, cred că pricina trebue căutată în poziţiunea, pe care o creiază societatea atâtor oameni. Există, nu zic în China sau în Africa, ci chiar în Europa şi în toate ţările din ea, o mulţime de oameni şi femei, a căror existenţă e cu totul rudimentară. Adevărate animale, ocupate de dimineaţa până seara cu un lucru obositor. Prăpădite de osteneală, când intră în casă, nu au nici o oară liberă spre a se reculege şi gândì un moment asupra vieţii pe care o duc. Dacă ar aveà cel puţin Dumineca. Dar de cele mai multeori lucrează şi Duminecă dimineaţa; iar după prânz adesea sunt aşa de obosiţi, încât în timpul celor câteva oare care îi despart de Luni, trebue să doarmă.

Înţeleg, desaprobându-le mult mijloacele violente, pe cari le întrebuinţează în desnădăjduirea lor; înţeleg de ce mulţi protestează contra unei astfel de stări de lucruri şi amintesc patronilor, care uită, că ei, lucrătorii, nu sunt maşini condamnate să meargă veşnic, fără pic de repaus. Ştiu că sunt şi frumoase excepţiuni. Cunosc stăpâni cari sunt adevăraţi părinţi pentru lucrători. Aceia pot fi liniştiţi căci revoluţia socială nu-i va atinge. Dar excepţia nu face altceva decât confirmă regula. Şi tocmai e timpul de a se aduce modificări adânci într'o stare de lucruri, care sfărâmă pe om ca pe un obiect fără valoare. Progresul adus în industrie de maşini ar trebuì să aibă ca rezultat, cum ziceà Taine, de a permite unui mare număr de oameni, care creşte pe fiecare zi, să intre în vieaţa gândirii, ieşind din angrenajul teribil al vieţii materiale.

Această categorie de oameni, care dispune de aşa puţin timp, ca să cugete, îmi inspiră o mare milă. Aceştia sunt cei mai interesanţi, şi scopul acestor rânduri nu-i altul decât să le ajute, fie numai pentru câteva momente, să se gândească asupra vieţii şi scopului ei, dacă acesta din urmă are vre-un scop.

Dar nu numai aceştia nu se gândesc niciodată. Din nenorocire, un mare număr de oameni se găseşte în aceeaşi stare, şi asta numai din vina lor. Nu cugetă fiindcă nu vor şi preferă să se lase în braţele egoismului şi pasiunilor. Înţelegând foarte bine că, dacă există altceva mai presus de vieaţa materială, ei sunt vinovaţi că trăesc aşa cum trăesc, preferă mai degrabă să se asurzească şi să respingă toate glasurile, care s'ar puteà ridicà împotriva acestei stări din adâncul conştiinţei lor. Lucrând

www.dacoromanica.ro

astfel nu ne amintesc ei, oare, de struțul, care, când e urmărit, își ascunde capul în nisip crezând prin asta că va puteà scăpà de dușmani? Să tot facă sgomot în ei și în jurul lor, de obiceiu ei nu izbutesc să se asurzească în totul. Vai lor, dacă vor ajunge acì. Atunci nu mai merită numele de oameni, căci sunt în starea animalelor! Care nu vor fi decepțiunile lor, când, dupăce au vegetat câtva timp, observă că trupul pe care l-au făcut un fel de instrument al plăcerilor, s'a uzat, și refuză de a-și mai face datoria!

‹Negligența oamenilor — zice Pascal — într'o afacere unde e vorba de ei înșiși, de veșnicia lor, de eul întreg, mă irită mai mult decât mă înduioșează. Mă miră și mă înspăimântă; e un monstru pentru mine. Nu-i nevoe să fii cine știe cât de mare erudit, ca să înțelegi că pe pământ nu există mulțămire adevărată și trainică; că toate plăcerile noastre nu sunt decât deșertăciune, că relele noastre sunt infinite, și că în sfârșit, moartea, care ne amenință în fiecare moment, trebue neapărat să ne pună după câțiva ani într'o necesitate imperioasă, de a fi sau nimiciți sau nenorociți pe veci›. E timpul acum de a vorbì de aceia care își întrebuințează facultățile nu spre a se bucurà de plăceri, ci spre a căutà o soluțiune la această întrebare: Să trăești? Pentruce?

Soluțiunile propuse sunt numeroase: multe sunt false, însă altele conțin o parte de adevăr. Să examinăm pe câteva dintre ele și să vedem care corespund adevărului.

Dintre soluțiunile, pe care le numesc greșite, nu voiu enumărà decât una sau două, din cauza lipsei de spațiu. Ele ne vor apăreà ca produs al temperamentului fiecăruia. Astfel, să luăm, de pildă, caracterele care văd numai părțile frumoase ale vieții. Fie că se bucură de o sănătate excelentă, fie că se găsesc într'o poziție mulțumită, ei sunt pururea cu surâsul pe buze și nu se lasă mâhniți de părțile triste ale existenței. Vieața e pentru ei un lucru plăcut, un moft, pe care ar fi ridicul să-l aprofundezi. Cu atât mai rău pentru aceia care o iau în serios. Acestea sunt spirite amărîte, care vor merge din decepțiune în decepțiune. Pe când, e mult mai comod să te lași târît de curent, evitând tot ce ar puteà fi un motiv de suferință și necaz și căutând cu grije și înțelepciune (spre a le face să dureze mai mult) bucuriile de aici. Vieața e o sărbătoare, o arenă de plăceri; să profităm de ea, fără să ne îngrijim de ziua de mâne. Să mâncăm și să bem, căci mâne vom murì.

Acești oameni își compară ei singuri existența cu un val, care se formează la suprafața oceanului, crește, face puțină spumă și apoi dispare: Un fum, care se ridică în spirale plăcute către cerul albastru, o picătură de rouă, care strălucește un moment

www.dacoromanica.ro

în livadă, o floare care se deschide la lumina veselă a soarelui de primăvară, un foc de artificii foarte frumos de privit. E drept că nu durează mult, dar ce ne impoartă? Numai — spun ei — să avem timp să o privim puţin şi să scoatem un strigăt de admiraţie! Vieaţa nu e ea oare în definitiv, o iluzie, un miraj fără nici o realitate? Vrem să l ajungem şi mirajul fuge mereu. Totul e să nu ne întristăm, căci această urmărire are şi ea un farmec. Nu e caraghios să alergăm după fluturi, chiar când le ducem lipsa? Nu veţi cere celor cari concep vieaţa sub acest unghiu, să simtă vre-o simpatie pentru ceice sufăr, să plângă cu ceice plâng. Ei nu-i văd şi nu-i aud, fiind înzestraţi cu o extraordinară facultate de a nu-i auzì decât sunetele şi de a nu vedeà decât priveliştele şi spectacolele care-i încântă. Deasemenea, vor fugì cu o sfântă oroare de societăţile serioase, unde oamenii lucrează şi se devotează iubind pe alţii. Ei nu se gândesc decât la desfătări şi să meargă din sărbătoare în sărbătoare, din distracţie în distracţie ferm hotărîţi de a se desfătà şi bucurà până la sfârşit. Vă vor râde, când veţi începe să le vorbiţi de lucruri serioase. Au în cap cu totul alte preocupări!...

Dealtminteri, dacă-i lăsaţi liniştiţi, nu vă vor face nici un rău. Oameni buni, ei sunt dispuşi să vadă părţile frumoase ale lumii întregi, numai să nu fie luaţi în râs, ci să râdem şi noi împreună cu ei. Deasemenea, nu datorează atât bunului Dumnezeu (dacă există?!) că i-a creat. Ar fi chiar ispitiţi să-i zică într'o anumită ocaziune un cordial merçi» pentru spectacolul amuzant, la care i-a invitat, cum ar mulţumì, la eşirea dela un bal, stăpânei casei, pentru o serată plăcută: politeţea intră, într'adevăr, în categoria datoriilor lor.

Tipul generaţiunii actuale ar fi ilustrul scriitor Ernest Renan. Din adâncul fotoliului lui de academician, el credeà că e la teatru şi că priveşte o scenă mai mult sau mai puţin comică, care se desfăşură înaintea ochilor săi. Având tot ce dorià; celebru, plin de talent, stimat de contimporanii săi, găsià vieaţa frumoasă, şi nu puteà înţelege pe spiritele acelea posomorîte, cari văd lucrurile în negru şi se plâng totdeauna. Nimic nu-l înveseleà ca întâlnirea cuiva, care-l luà în serios. Deasemenea, la sfârşitul vieţii sale, când trebuì să părăsească fotoliul orhestrei, în care se instalase în linişte, o făcù fără amărăciune, chiar cu plăcere, găsind că e bine ca fiecare să-şi aibă rândul lui la spectacol, la râs şi surâs. Foarte bine, că el care-şi făcuse rândul, trebuià să iese din vieaţă, abià mai stăpânindu-se de râs.

Veţi zice că o astfel de concepţie despre vieaţă denotă la acei cari au adoptat-o un optimism robust, ca să nu zicem o uşurinţă de neconceput.

www.dacoromanica.ro

Soluțiunea următoare, a pesimiștilor, cari văd totul în negru, e ea oare mai de valoare? Ne îndoim. Aceștia privesc toate lucrurile dinspre partea lor întunecoasă. Soarele poate să strălucească deasupra capului lor, căci ei nu-l zăresc... ceeace le atrage privirea, e norul imperceptibil, pierdut în cerul albastru, pe care nimeni, afară de ei, nu l-a observat. Ei nu văd flori sămănate dealungul drumului; nu simt decât mărăcini și bolovani, care le ostenesc picioarele. Ciripitul vesel al paserilor e necunoscut pentru ei, sau, dacă-l cunosc și-l aud, îl consideră ca niște note falșe, care le supără urechile.

Observă pretutindeni răul, nimic decât răul, ajung deasemenea să conchidă că vieața e o mistificare colosală, o tragedie oribilă, în care au fost aruncați fără să vreà. Oricine ar fi autorul universului, — fie el Dumnezeu sau întâmplarea — s'a înșelat sau ne-a înșelat. Ne-a jucat cea mai rea festă care se poate închipuì, poate fără să vreà, poate chiar, ceeace ar fi și mai rău, cu un scop hotărît de mai înainte, din cruzime, pentru plăcerea de a ne vedeà suferind, ca imperatorii Romani, care veniau în arene să privească la spectacolul gladiatorilor, care se sfășiau. Vieața e un rău de care trebue să te scapi cât mai degrabă posibil, și cât mai în întregime. De o mie de ori ar fi fost mai bine să nu ne fi născut niciodată. Idealul vieții e moartea!...

Aceasta a fost concepția pesimiștilor din toate timpurile, dela Buddha, care erà un om cinstit, milos, până la Schopenhauer, care erà mult mai inferior. Trebue să spunem, ca să fim drepți, că Schopenhauer, deși iubeà așa de puțin vieața, n'ar fi voit pentru nimic în lume să și-o scurteze pe a lui, pe care în general nu o găseà tocmai rea; din contră a făcut tot ce-i stà în putință să o prelungească cât mai mult. Vreți o dovadă? Ascultați ce spune un biograf al lui de curând: «Fiind în Neapole, părăsì îndată acest oraș spre a evità pojarul care se ivise acolo. Tot așa făcù și la Berlin din cauza holerei. Intr'altă zi fugì din Verona fiindcă simțise că acolo se fumà un tutun otrăvitor. Aveà obiceiul să țină un pistol sub pernă pentru a fi sigur în caz când cineva ar fi atentat la vieața lui scumpă. Locuià în primul etaj: vreà să fie mai sigur în caz de incendiu. Nu voià să fie barbierit decât cu un briciu al lui particular, temându-se de contagiune. Frica aceasta îl făcuse să poarte în buzunar o bucată de piele de care se servià singur».

Inconsecvența te izbește în ochi. Desigur, ni se va zice când cineva e nemulțumit cu vieața, ori pleacă din ea, ori cel puțin nu face nimica să rămână în ea. Așa e, dar fiți liniștiți, Schopenhauer nu intră în cadrul obiectiunii noastre. El răspunde că aceste inconsecvențe dovedesc și mai mult adevărul sistemului

www.dacoromanica.ro

lui, deoarece asta e culmea vicleniilor naturii. Jucându-se cu suferinţele noastre, natura ne-a pus în inimi setea de vieaţă, spre a ne împiedecà de a ieşì prea repede din infernul în care ne-a aruncat. Ea face ca o pisică, care a prins un şoarece şi care, înainte de a-l sfâşià îl face să sufere mult timp, exersându-şi ghiarele şi dinţii în el. Sau ca un copil rău, care închide vrabia în colivie şi-o pune pe-o roată prelungind astfel suferinţele bietului animal, prin hrana pe care i-o dă în fiecare dimineaţă.

Dar, dupăce am vorbit destul despre aceste două soluţiuni extreme, privitoare la vieaţă, iată o a treia, care e mai raţională şi care ţine de amândouă în acelaş timp: e mijlocia între optimismul şi pesimismul de care vorbirăm adineaori. După această explicaţiune a vieţii, vieaţa se poate definì ca o plimbare.

Omul e chemat să se plimbe pe pământ, fără vre-un scop precis, afară numai de plăcerea plimbărei. El va merge când la dreapta, când la stânga, simţind impresiuni variate, după împrejurări şi momente. Intr'o zi va trece printr'o livadă presărată cu flori, va puteà să se bucure după plac, fără să se îngrijească de ziua de mâne. Intr'altă zi va întâlnì o potecă stâncoasă şi obositoare; nu va pierde curajul din cauza aceasta, convins fiind că e o trecătoare grea de scurtă durată, care va fi trecută în curând.

Pentru el vieaţa e o alternare de plăceri şi necazuri, de zile luminoase şi zile întunecoase, de râs şi plâns. In general, bucuriile ţin echilibrul necazurilor şi balanţa se cumpăneşte treptat, treptat.

Trebue, dar, să primim vieaţa fără entuziasm, când serios, când râzând. Să fim mlădioşi, în faţa ei, să nu vrem să mergem pe o cale însemnată mai dinainte, căci atunci obstacolele ne vor face să suferim. Să ne mulţumim, zic ei, de a ne plimbà, de a ne pune pe trai, după capriciul împrejurărilor exterioare, fără să bruscăm nimic. Fi-va o vieaţă viitoare? Se poate, deşì nu e de loc sigur că e. Nu trebue să ne preocupăm de ea. Dacă există o vieaţă viitoare, cu atât mai bine; multe necazuri şi chinuri vor fi înlăturate prin ea. Să trăim din zi în zi, ca pasărea, care cântă când cerul e albastru şi ne dă pildă de înţelepciune, neîngrijindu-se pentru ziua de mâne.

Cu totul altfel se prezintă spiritele pozitive, care privesc vieaţa ca o afacere. Scopul vieţii lor pe pământ nu e să trăească în plăceri fiindcă atunci n'ar face să mai trăească. Vieaţa lor trebue să aibă un scop mai pozitiv. Acest scop e de a lucrà, şi încă de a lucrà mult, spre a face cât mai multe afaceri posibile şi a câştigà cât mai mulţi bani. Trebue să-şi asigure o anumită bogăţie; iar, ca să ajungă acì, nu trebue să cruţe nici o osteneală. Dimineaţa, înainte de a se luminà sunt la lucru. Sara muncesc

www.dacoromanica.ro

până târziu. Le-ar părea nedemn pentru ei să peardă o zi, o oră chiar. Îi vedeți ocupați continuu, absorbiți de afaceri, totdeauna grăbiți. Timpul e scurt. Timpul e ban. Vai celui ce-l pierde! Asta ar însemnà să ocupi fără folos un loc de pământ, pe care ar fi mai bine să-l lași altora.

Ei nu tăgăduesc existența unui Dumnezeu, unei lumi morale, superioare, unei vieți viitoare, dar n'au timp să se ocupe de ele. Vor vedeà mai târziu, când vor îmbătrâni, când vor fi morți, ce e și cu astea. Pentru momentul de față, în floarea vârstei, în plenitudinea facultăților, trebue să-și dea trupul și sufletul pentru afaceri.

Esențialul e să izbutească fără a-și jigni onoarea; căci din fericire, cu toată fierbințeala lor, oamenii aceștia observă că nu sunt singuri pe pământ, că întâlnesc zilnic alte ființe asemenea lor, și îmbrâncindu-i puțin câte-odată, le recunosc și lor dreptul la existență, mai ales dacă se pot servì de ele ca de niște instrumente de beneficii și câștig.

Și iată-i, pe acești lucrători, pururea zeloși, că fără să bage de seamă, ajung la sfârșitul vieții. Boala îi trântește cu atât mai ușor cu cât sunt mai obosiți. Corpul le e slăbit înainte de vreme. E drept că s'au îmbogățit, că vor terminà construcția unui palat frumos, dupăce în ziua trecută au terminat un echipaj măreț, au servitori în livrele... și după aceea? Ce vor mai aveà? Îi întrebați? Ei bine, să știe toată lumea: Se vor mulțumì cu luxul unei înmormântări de prima clasă; un dric cu acoperemânt de argint, tras de cai împăunați frumos și cu un cosciug de lemn acoperit cu tot felul de aurării, în fundul căruia... Dar, o repet, astea numai dacă vor fi ajuns bogați; dacă nu... vor aveà un cosciug de lemn de brad...

Așa e iubite cetitor că, dacă asta înseamnă să trăești, atunci nu mai face să trăim, și vieața privită ca o afacere comercială sau industrială duce la o deziluzie crudă și oribilă chiar.

Tot așa e și cu explicația, pe care ne-o dă știința naturii, la modă astăzi, numită Darvinism. Ni se anunță solemn că știința a constatat că în lumea din care facem parte există o evoluțiune lentă, care, pornind dela o singură celulă, după multe selecțiuni și lupte neîntrerupte a ajuns la omenire. Aceasta la rândul ei e destinată să se perfecționeze pe nesimțite, până ce se va ajunge un ideal, pe care nu-l cunoaștem, dar care se poate întrezărì. Această evoluțiune e produsul unei forțe atotputernice, care nu e altceva decât vieața. Numai că ceeace ne interesează în ea nu e vieața individului ci vieața întregului, a totului. Individul n'are nici o valoare în el însuș. El nu e decât unul din nenumăratele inele ale lanțului celui mare. Legea, care guver-

www.dacoromanica.ro

neazâ lumea e legea forţii. De regulă, în marea luptă pentru existenţă, vor triumfâ cei mai robuşti şi cei mai resistenţi. Cu atât mai râu pentru cei mici, cei slabi, săraci şi ignoranţi. Trebue să-şi ia plata, care e de a fi mâncaţi de cei mari, rolul lor nefiind altul decât de a îngrăşà pe aceştia. Dar să nu se plângă! Nu e onoare pentru măgar, de-a fi înghiţit de un leu? E cel mai sigur mijloc de a întrà în pielea lui şi de a devenì şi el la rândul lui leu — pentru scurt timp, ce-i drept? Sunt sdrobiţi? Ce-i interesează, dacă, prin asta, contribuesc la întărirea acelora, cari sunt mai puternici ca ei?

Cu alte cuvinte, lumea, în care ne mişcăm este un vast angrenaj, în care suntem târîţi şi probabil şi sfăşiaţi. Să ne mângăiem cel puţin cu gândul că prin asta omenirea progresează şi că, după 20, 30 sau 40 de veacuri ea îşi va ajunge deplina desvoltare! Ce vrem mai mult? Gândul acestei desvoltări viitoare trebue să ne facă fericiţi şi să ne mângâe atunci când vieaţa ni se pare prea aspră. Onoare celor mari, celor puternici, violenţilor, căci ei vor moştenì pământul! Trăiască ceice pot să mânânce bine şi mult! Fericiţi cei bogaţi, trăiască exploatatorii! Vai celor săraci, celor slabi, celor infirmi şi bătrâni! Să moară ca să facă loc celorlalţi!

Şi, ceeace e mai curios e că oameni foarte serioşi, savanţi mari chiar, vin să ne predice asemenea doctrine! Zeiţa ‹Ştiinţa› dela înălţimea piedestalului său, a pronunţat verdictul, şi n'avem decât să ne închinăm în faţa ei, fiindu-i chiar foarte recunoscători că facem parte din veacul luminii, care a ştiut — graţie descoperirilor minunate ale chimiei, fizicei şi geologiei, — să ţintuiască printre basmele doicei, noţiunile de Dumnezeu, suflet şi conştiinţă. Oricine a studiat puţin, ştie că toate astea sunt nimicuri. Ştiinţa are să ofere oamenilor — lucruri mult mai bune, spre a-i face mai buni şi fericiţi.

Marele neajuns e că asemenea teorii produc tocmai efectul contrar. Oamenii devin din ce în ce mai râi, şi se plâng din ce în ce mai mult.

S'a întâmplat că cei mici şi ignoranţi, cunoscând dintr'un jurnal de cinci parale deciziunile savanţilor, au refuzat categoric să se lase să fie mâncaţi de alţii, fie chiar în numele ştiinţei. Ei n'au mai fost bunii copii de altădată şi au început să protesteze energic. Amărăciunea, şi revolta apoi le-a umplut inima şi au declarat râsboiu acestor capitalişti, cari aveau aşa de mare poftă de mâncare. Deoarece forţa e legea vieţii, deoarece şi ei sunt decişi să trăiască, — au întrebuinţat şi ei pe faţă violenţa. Chiar ştiinţa le-a procurat materiile explozibile cele mai recente şi s'au pus energic pe lucru: casă orăşenească, teatru, camere de de-

www.dacoromanica.ro

putaţi, toate au servit ca locuri de experienţă, aşteptând ceva mai bun. Acest ceva mai bun a venit: regi, împăraţi, împărătese, prezidenţi de republici, toţi au căzut sub loviturile desmoşteniţilor, pe care voiau să-i elimineze şi cu asta nu s'a terminat; viitorul e plin de promisiuni mult mai izbitoare. Lucru hotărît: dacă mai continuă tot aşà, apoi nu ştiu care vor fi mâncaţi!...

Iată unde ajunge această concepţiune despre vieaţa-forţă, care anihilează pe individ în folosul speciei şi uită că specia, nefiind decât indivizii, vieaţa acestora are o importanţă capitală. Admit ca, în lumea exclusiv animală, legea celui mai tare, să fie legea vieţii, dar vă rog! cu toată pretinsa rudenie dintre om şi maimuţă nu-l identificaţi în totul cu maimuţa, chiar dacă pretindeţi că se trage din ea. Ţineţi seamă însă de un lucru: Maimuţa, oricât de distinsă ar fi ea din oarecare puncte de vedere, ea nu e la înălţimea omului, care cunoaşte cu totul alte vieţi decât cea animală.

Această explicaţie a vieţii poate să mulţumească pe animal, niciodată însă pe om. Şi dovada se vede din ceeace se petrece azi, chiar în sânul societăţii civilizate. In ciuda Darvinismului şi a celui «Strugle for life»,[1] curentul democratic, care ne târeşte dă o valoare egală tuturor indivizilor, oricare ar fi forţa musculară, bogăţia sau inteligenţa lor. Ce zic? Ştiţi care sunt indivizii, care stârnesc mai mult interes în sânul societăţii şi de care ne ocupăm mai mult? Sunt tocmai cei mai mici, cei săraci şi ignoranţi, copii şi minorii în toate înţelesurile cuvântului. Ei au toate simpatiile. Uneori pare că ei sunt singurii, care sufăr pe acest pământ şi uităm prea adesea că în palatele bogaţilor, îndărătul acestor bogăţii, pe care atâţia le doresc, există suferinţe, lupte, desnădejdi, cel puţin tot aşa de numeroase şi crude ca în clasa populară.

Aceeaş Ştiinţă, care ne spuneà adineaori să ne sfăşiem între noi fără milă, procură doctorului mijloace din ce în ce mai puternice spre a scăpà de moarte o mulţime de copii veniţi în lume slabi şi neputincioşi. Azi, într'o familie de 4 sau 5 copii, tocmai cel bolnav şi neputincios va primì din partea părinţilor cea mai mare îngrijire!

Nu, de o mie de ori nu! Vieaţa omului pe pământ nu e o luptă de animale răpitoare, care se înverşunează la jaf; uneori e o luptă, dar nu totdeauna. Tot aşa, nu putem spune că e o afacere comercială, care ajunge la un moment dat la falimentul morţii şi putrezirea din mormânt. Nu e o plimbare făcută la noroc, nici o excrocherie sau festă ci, e mult mai mult, e ceva de o valoare, e ..... ceeace vom spune în capitolul următor.

www.dacoromanica.ro

[1] Lupta pentru existenţă.

VII.

Să trăeşti — Pentruce?

(Răspunsul).

Vieaţa e o datorie de împlinit, nu o plăcere.
Vinet.

Orice om sincer, care-şi consultă conştiinţa şi bunul simţ, nu se va puteà mulţămì niciodată cu explicaţiile date de lume asupra acestui subiect: Să trăeşti — Pentruce? La cetirea rândurilor din capitolul precedent se va fi ridicat, fără îndoială, în multe spirite o protestare energică. Cel puţin îndrăsnesc să cred. E vorba acum să găsim o soluţie care să poată satisface conştiinţa.

Acest lucru îl voiu încercà şi eu, fără să mă laud, natural, că am epuizat acest subiect care ar cere un volum întreg spre a fi tratat în fond. Fiecare cetitor va hotărî apoi, în conştiinţa lui, care soluţie i se pare mai bună, amintindu-şi că e vorba de una din chestiunile, care merită din partea noastră atenţiunea cea mai serioasă.

Dacă am înţeles bine pe savanţi, planeta noastră n'are de loc valoare în ea însăşi, fiindcă va ajunge «un mormânt gigantic, care se va rostogolì în tăcere prin profunzimile nepătrunse ale cerurilor stinse».

Astfel, dar, numai locuitorii pământului au valoare şi dintre ei eu cred că, în prima linie, stăpânii planetei, adecă oamenii, după cum pe o corabie nu ne interesează corabia, ci aceia pe cari-i poartă corabia. Planeta noastră s'ar puteà asemănà, deci, cu unul din transatlanticele încărcate cu călători. Dar aceste corăbii n'au nici o raţiune de a fi, dacă nu merg către un scop anumit, spre un port, în care trebuie să ajungă.

Ce însemnează asta, decât că generaţiunile omeneşti, care se succed aici pe pământ, au înaintea lor un loc de destinaţie către care se îndreptează vrând, nevrând? Vieaţa ar fi dar o călătorie pe mare, mai mult sau mai puţin lungă, mai mult sau mai puţin uşoară, cu un punct de plecare, un punct de sosire şi un scop al acestei sosiri. Fără să contrazicem datele ştiinţii, ci prelungind doar liniile, pe care ni-le trage ea, întrezărim ceva din soluţia căutată, dacă afirmăm că vieaţa este o călătorie pe mare.[1]

[1] Insemnează asta că pământul e condamnat să piară şi că, prin urmare, trebuie să rămână totdeauna un loc de suferinţă şi de moarte? Nu credem. Credem mai de grabă, cu o convingere din ce în ce mai fermă şi mai veselă că, chiar dacă el e chemat să dispară, asta nu se va întâmplà decât dupăce se va stabilì pe el împărăţia lui Dumnezeu. Această împărăţie, mai curând sau mai târziu, se va stabilì aici pe pământ şi pretutindeni în univers. Altminteri, Hristos, Regele, nu ne-ar fi învăţat să ne rugăm lui Dumnezeu: «Vie împărăţia Ta! Facă-se voia Ta, precum în cer aşa şi pre pământ!»

www.dacoromanica.ro

Să luăm o altă comparaţie din vieaţa de toate zilele.

Noi toţi trebuie să fi trecut prin şcoale, care ne-au pregătit pentru chemarea noastră pământească. Toţi am primit o educaţie dela părinţi sau dela învăţătorii noştri. Vieaţa pământească nu ne aminteşte ea oare acest timp de şcoală? Căci, la urma urmei, oricât de înaintaţi în vârstă, oricât de instruiţi am fi, noi recunoaştem zilnic că mai avem multe lucruri de învăţat şi cei mai învăţaţi constată cei dintâi acest lucru. Suntem, dar, pe pământ la şcoală. De acì expresiunea întrebuinţată aşa de des: Şcoala vieţii. Niciodată nu vom ajunge pe pământ să zicem: Mi-am terminat educaţia; nu mai am nimic de învăţat.» Şi dacă, din întâmplare, ar vorbì cineva astfel, ar dovedì prin asta că e un mare ignorant şi nimic mai mult.

Vieaţa e deci o şcoală, un timp în care ne educăm. Dar, orice învăţare are un scop. Nu ne ducem la şcoală pentru şcoală, ci ne ducem spre a ne instruì în vederea unui scop. Când acesta e ajuns, şcoala încetează. Scopul vieţii nu-l ajungem pe pământ, deoarece aici noi suntem totdeauna la şcoală. El e aiurea, şi generaţiunile omeneşti sunt nişte grupe de elevi, care se formează pentru o carieră viitoare.

Dar, va zice cineva, la ce poate servì acest timp de preparare? Să formeze oameni cât se poate de complecţi. Trebuie ca sub influenţa a mii de împrejurări din vieaţa noastră, să devenim personalităţi complecte pe acest pământ. Omul nu se naşte persoană, ci ajunge persoană.

Dupăce a fost individ al unei specii, el e chemat apoi să ajungă persoană, creând, apoi desvoltându-şi personalitatea şi, în acest sens, se poate zice că e creator şi că participă la activitatea lui Dumnezeu.

Pământul ar fi deci un mare atelier, în care s'ar formà personalităţi, şi vom vedeà că altfel el n'are nici un sens.

Marele Vinet ziceà: «Vieaţa e o datorie de împlinit, nu o plăcere. Ea nu e nici o zi de sărbătoare, nici o zi de doliu, ci o zi de lucru». Gândiţi-vă bine şi veţi vedeà, că această datorie nu înseamnă nimic, dacă n'are ca rezultat formarea unei personalităţi libere, făcute în vederea unei destinaţiuni superioare. Spre a lucrà la desvoltarea fiinţei noastre, avem la îndemână instrumente, care ne sunt de mare folos. Deşi aceste instrumente n'au totdeauna mare valoare în ele însele, au însă valoare prin rezultatele, pe care le pot produce. Se aseamănă cu jucăriile care n'au importanţă decât prin aceea că sunt necesare desvoltărei copilului. Puţin impoartă, in definitiv, că acesta din urmă, după un anumit timp, îşi strică calul de lemn, păpuşa sau soldaţii de plumb, cu care se jucà. Puţin impoartă că, mai curând sau mai târziu,

www.dacoromanica.ro

aceste obiecte presară pământul cu sfarâmăturile lor. Esenţialul e ca facultăţile copilului, exersându-se cu aceste jucării, să se fi desvoltat în vederea lucrurilor vârstei mature. Vine un moment când ceeace înveseleà pe copil nu-l mai înveseleşte, — probă evidentă de progresele pe care le-a făcut.

Lucrurile pământeşti servesc deasemenea la desvoltarea omului. Priviţi mai întâi pământul, această jucărie enormă, de care oamenii se servesc de atâtea şi atâtea veacuri. Câte lucruri conţine el, lucruri pe care omul le descopere treptat-treptat, pe măsură ce se civilizează, fără să mai vorbim de acelea care-i rămân de descoperit. Puţin ne impoartă că într'o zi pământul va deveni un mormânt, dacă cel puţin ipoteza savanţilor se va realizà. Nenumăratele construcţiuni de tot felul, cu care îl acopere omul, pot fi fără folos, — indiferent — chestia e dacă omul s'a servit de ele pentru desvoltarea lui şi dacă omenirea şi-a ajuns scopul prin el. Planeta poate să se rostogolească singură în infinit, şi chiar să se descompună: ea nu-şi va fi împlinit mai puţin destinaţia ei, servind ca loc pentru desvoltarea a mii şi milioane de generaţii omeneşti.

Şi chemarea cuiva, oricare ar fi ea, nu joacă ea oare un rol tot atât de important în formarea personalităţii noastre? Nu e vorba numai de a câştigà parale, fabricând anumite obiecte, mai mult sau mai puţin folositoare, ori împlinind cutare sau cutare carieră, mai mult sau mai puţin cu vază: îndărătul acestei rutine, care caracterizează aproape toate vocaţiunile pământeşti e altceva. Această rutină îşi are şi ea raţiunea ei de a fi. Prin ea omul se perfecţionează treptat-treptat, numai să ştie să se ridice deasupra domeniului material. Aceasta e cel puţin singurul motiv care poate face pe umilitul lucrător şi pe modesta servitoare, să se bucure fiecare de poziţia sa. Ei trebuie să se convingă bine că, împlinindu-şi datoria conştiincios, pot face, în total, tot atât de mult ca şi advocatul care pledează la tribunal, ca şi deputatul din sfatul ţării sau bancherul care strânge capitaluri necesare pentru mari întreprinderi.

Admirabil e deasemenea şi celalalt instrument numit corp, organism foarte complex, care ne permite nu numai să trăim pe acest pământ şi să intrăm în legătură cu lumea materială, dară ne ajută şi la desvoltarea facultăţilor noastre superioare. Intr'un sens, corpul omenesc e totdeauna acelaş şi totuşi, cum variază el, după rasă şi temperament!

Există însă instrumente de desvoltare şi mai preţioase, care sunt destinate să dureze mult timp, transformându-se: vreau să vorbesc de acel mare organism, care se numeşte omenire şi de acele organisme mai puţin mari, cuprinse în cel dintâi şi care sunt patria

www.dacoromanica.ro

şi familia. N'avem oare în ele trei sfere, care se pătrund una pe alta, şi în care are să se desvoalte activitatea omului? Sau trei ateliere, care servesc omului să facă ucenicia afecţiunilor pentru care este chemat?

Mai întâi familia, acest cerc intim unde începem să iubim: într'un sens, în vieaţa familiară se găsesc toate afecţiunile: iubirea filială, iubirea frăţească, iubirea conjugală, iubirea de părinţi, cea din urmă fiind cea mai importantă. Câte ocaziuni pentru inima omenească de a se desvoltà! Ce minunată instituţiune e familia cu frecările ei nenumărate! Nu e ea oare un admirabil angrenaj, ca o maşină de luminat, unde individul e prins cu toate colţurile lui, cu toate asperităţile lui şi cu egoismul lui, care, graţie frecărilor, vor dispăreà treptat-treptat? Şi cum se perfecţionează angrenajul, când copiii vin unii după alţii, cu individualităţi diferite, întocmai ca nişte pile mici, care desăvârşesc opera dălţii şi a rândelei!...

Insuşi faptul repeţirii neîntrerupte, fie chiar al rutinei, joacă un rol important; căci aici e întocmai ca cu acele pietri preţioase care nu-şi capătă adevărata lor valoare, decât dupăce au trecut prin diferite lustruiri. Regăsim în familie mişcarea vrăbiei pe roata ei, dar cu un element cu totul nou: transformarea şi progresul gradat în mişcare. Vai omului care, neînţelegând scopul vieţei familiare se neliniştеşte, se răsteşte, se supără şi, spre a scăpà de ceeace numeşte «corvadă, angarà», caută distracţii la cafenea sau aiurea!...

Omul, ieşit din copilărie, întâlneşte alăturea de familie un al doilea cerc restrâns. Patria continuă opera familiei. Ea desvoaltă inima, punându-i înainte fiinţe nouă de iubit. Chestiuni de un interes mai general i-se oferă şi el va lucrà la deslegarea lor. Dar foarte repede se isbeşte de păreri diferite de a lui, întâlneşte o opoziţie la care nu se aşteptà. In sanctuarul intim al familiei el erà ascultat de toţi; îi erà mai uşor să-şi impună părerile lui, dar se expuneà pericolului de a nu vedeà chestiunile decât dintr'o parte, ceeace puteà să-i facă spiritul strâmt şi autoritar. In vieaţa politică şi civilă, din contră, întâlneşte zilnic oameni tot aşa de inteligenţi ca şi el, dacă nu mai inteligenţi, care nu împărtăşesc ideile lui şi care au idei tot aşa de bune, sau poate chiar şi mai bune ca ale lui. Invaţă atunci să judece lucrurile dintr'un punct de vedere diferit de al său! Orizonturile i-se lărgesc.

Astfel se formează partidele, care'şi au desigur şi ele rolul lor, grupând pe indivizi după tendinţele respective. Numai dacă ele s'ar iubì, complectându-se unele pe altele, în loc de a se luptà şi urî! Fiecare partid, luat în parte, nu reprezintă decât o parte a adevărului, nu adevărul întreg. Acesta nu va puteà fi ajuns

www.dacoromanica.ro

decât trăind în unire. Ce însemnează asta decât că, colectivitatea aceasta mare, numită patrie, joacă un rol important în desvoltarea fiinţei omeneşti?

Tot aşa e când dela patrie ne ridicăm la omenire; şi ea e un atelier minunat pentru desvoltarea personalităţilor şi ea contribue la lărgirea inimei omului, procurându-i un obiect mult mai vast de iubit. Cu cât omul e mai civilizat, cu maniere mai bune, cu atât înţelege că fiecare popor îşi are rolul lui, că, făcând să dispară numai unul, ar însemnà să producem un gol în familia omenească. Fiecare reprezintă anumite idei, anumite tendinţe particulare, pe care trebuie să le apropiem unele de altele, spre a ajunge la un tot într'adevăr organic!

O! dare-ar Dumnezeu ca această noţiune de fraternitate să prevaleze! Nu s'ar mai vedeà atunci ridicându-se atâtea bariere între popoare; fortăreţele s'ar distruge îndată; militarismul s'ar desfiinţà şi ar economisì în folosul statelor sume de bani incalculabile. In loc să facă răsboiu, popoarele s'ar apropià. Prin unirea lor ar face minuni. Fraternitatea universală, iată la ce ar trebuì să tindă toate sforţările oamenilor cinstiţi; şi dacă ar isbutì s'o ajungă vor fi lucrat mai mult pentru desvoltarea omului, decât toţi savanţii lumei, căci iubirea omului e una din cele mai importante rotiţe din mecanismul universal, care serveşte la desăvârşirea noastră aici.

Nu merg mai departe cu enumărarea acestor instrumente puse în mânile noastre spre a ne desvoltà. Cele ce preced sunt de ajuns, spre a ne face să înţelegem că, îndărătul aparenţei rotiţei, există un plan providenţial, care se desfăşură dela sine numai prin jocul diferitelor rotiţe indicate mai sus. Aceste instrumente e drept că sunt departe de a fi desăvârşite; adesea chiar, sunt, nu zic rele, dar prea imperfecte.

Acest caracter de imperfecţiune este el oare un bine sau un rău? Eu cred că e un bine şi asta se dovedeşte printr'un fapt de experienţă zilnică: e cunoscut că un lucrător bun va şti totdeauna să tragă folos dintr'o unealtă rea.

Mai mult: defectuozităţile acestei unelte îl vor silì să-şi bată capul în aşa fel, încât facultăţile i-se vor desvoltà cu atât mai mult. Cei mai mari inventatori, n'au avut adesea în mâni decât instrumente foarte rele. Nevoia e mama industriei. Nevoia face virtutea. De acì marele număr de oameni distinşi şi folositori ţărei lor, cari au eşit din clasa populară. Obligaţiunea de a-şi asigurà existenţa, munca aspră pentru câştigarea pânii zilnice, uneori chiar privaţiunile sunt o pregătire mult mai bună pentru o vieaţă comodă, decât o vieaţă uşoară, în care tânărul are totul în abundenţă. Ne putem îndoì că Edison ar fi ajuns marele elec-

www.dacoromanica.ro

trician pe care-l ştim, dacă ar fi avut avere şi dacă grijile celor săraci i-ar fi fost străine. Câţi tineri n'ar fi jucat un rol folositor în ţara lor, dacă ar fi avut o situaţie modestă! De asemenea, ceeace am puteà dorì mai bine unora din ei, ar fi pierderea bogăţiei, obligându-i la lucru. E bine să spunem aceasta şi s'o repetăm mai ales acelora care doresc binele altuia şi care-şi închipuesc că ar fi mult mai folositori dacă ar fi bogaţi.

Tot aşa e şi cu celalalt instrument, numit corp. Unul se plânge de sănătatea lui delicată, de sistemul nervos prea sensibil, fără să-şi închipue că aceste imperfecţiuni îşi au şi ele rolul lor în desvoltarea personalităţii lui. Cine ştie dacă unealta particulară, pe care o are în mână, nu e tocmai aceea care-i convine mai bine în împrejurările prin care trece şi în vederea scopului pe care vreà să-l ajungă. Ni-se vorbeşte de copii foarte bine crescuţi, cari datorează lucrul acesta tocmai sănătăţii delicate a mamei lor. Ingrijirile cu care i-a înconjurat, i-a silit să se uite pe ei înşişi spre a se gândì la alţii. Ah! dacă am ştì uneori să ne ridicăm deasupra materiei şi să zărim imposibilul, ar rămâneà uimiţi, văzând cât de bine e organizat totul pe pământ, spre a face din pământ, nu zic un loc de delicii, nu desigur, ci laboratorul cel mai bun pentru formarea personalităţilor omeneşti.

Cu o condiţiune însă: Să ne înţelegem bine ce va să zică o personalitate complectă şi care-i idealul, pe care trebuie să-l ajungă omul. Organismul omenesc e sediul nu numai al unei vieţi vegetale sau animale, ci şi al unei colecţiuni de vieţi, care se suprapun unele peste altele. S'a zis: Omul e un microcosm, adecă o lume în mic. Ideea e justă, fiindcă descoperim la el toate vieţile, care există pe acest pământ: vieaţa minerală, dacă se poate vorbì de vieaţă în combinaţiile chimice care se petrec în materie, vieaţă vegetală şi vieaţă animală. Dar la aceste vieţi diferite la om se mai adaugă una nouă şi anume, vieaţa morală, care trebuie să stăpânească peste toate celelalte şi să facă din om o personalitate morală.

Această vieaţă morală constă în a luà din ce în ce mai mult conştiinţă de noi înşine; a ne ridicà mai presus de determinismul materiei, spre a intrà în lumea libertăţii, prin săvârşirea binelui; a lua conştiinţă de noi înşine, a recunoaşte în adâncul fiinţei noastre o lege obligătoare, expresiune a unei voinţe superioare omului, a ascultà de această lege şi, prin chiar faptul acesta, a devenì liberi şi sfinţi: iată evoluţia vieţii morale, propusă omului, singura care, în definitiv, dă valoare existenţei pământeşti. Ea e coroana tuturor vieţilor de pe pământ, fiindcă prin vieaţa morală şi numai prin ea, materia ajunge să se supună pe deplin spiritului. Suprimaţi vieaţa morală şi existenţa omului de-

www.dacoromanica.ro

vine un non sens. La întrebarea: Să trăeşti — pentru ce? nu se poate da atunci nici un răspuns. Acest lucru e aşa de adevărat, încât, cu tot curentul materialist şi necredincios, care târeşte pe atâţi contemporani de ai noştri, ideea pe care ne-o facem despre valoarea omului se transformă încetul cu încetul, pe măsură ce omenirea progresează. In copilărie apreţiem mai mult forţa musculară, frumseţea fizică. In urmă, bogăţia, o casă, echipagii frumoase, veştminte luxoase; apoi talentele intelectuale şi artistice şi la urmă valoarea morală primează asupra tuturor celorlalte. Un om se preţueşte după vieaţa lui morală. Ce însemnează asta decât că adevărata vieaţă a omului e vieaţa morală? Toate celelalte ajung la ea, dupăce au făcut-o cu putinţă. Aparenţele pot contrazice uneori această teză. Să treacă numai ani, veacuri chiar, şi se va vedeà ce inviorare se poate produce în spiritul oamenilor, din cauza cutărui sau cutărui personaj istoric.

Prin urmare esenţialul pe pământ pentru un individ nu e de a aveà facultăţi superioare, avere mare sau cunoştinţe vaste, ci de a căutà să realizeze idealul moral, pe care conştiinţa lui i-l arată. Numai acest ideal e adevăratul ideal, căci numai el e la îndemâna tuturor.

Dacă privim din alt punct de vedere, vedem şi mai mult importanţa vieţii morale în fiinţa omenească. Această vieaţă face ca omul să caute pe semenii săi spre a se unì cu ei prin iubire şi a formà astfel o adunare de fiinţe morale. Se poate afirmà chiar, că idealul moral nu se poate ajunge pe deplin decât în colectivitate. Nu că individul trebuie sacrificat întregului, deoarece întregul depinde de indivizi şi pentru întreg e necesar ca aceştia să-şi ajungă deplina lor desvoltare. Mi se pare că aici avem un fel de acţiune şi reacţiune; individul contribue la binele tuturor şi binele tuturor contribue la binele individului. Cu alte cuvinte, omenirea formează un organism vast, o familie imensă, ai cărei membri sunt solidari între dânşii. Scopul vieţii pământeşti, prin urmare, e de a-i face să formeze diferite grupări naturale, inconştiente, ca să zicem aşa, grupări voluntare şi libere, un regat de fiinţe morale, trăind unele pentru altele şi unele cu altele pentru Dumnezeu.

Ştim că există un anumit număr de regnuri care corespund diferitelor vieţi semnalate adineauri: regnul mineral, vegetal şi animal. Omul, prin corpul său, face parte, vrând-nevrând, din toate trei, însă el e chemat să intre în chip liber într'un regn superior, regnul fiinţelor morale, căci numai acì îşi poate ajunge deplina desvoltare a personalităţii lui. De altfel nimeni nu e forţat să intre în acest domeniu.

Toţi sunt candidaţi, însă puţini devin membrii şi asta printr'un act liber de voinţă.

www.dacoromanica.ro

Acest lucru ne sileşte să facem un pas mai departe. Trebuie să constatăm că pe pământ, acest regat, această împărăţie, e doar schiţată. Ea nu-şi poate ajunge aici deplina desvoltare, căci moartea răpeşte neîncetat pe aceia care fac parte din ea. Familia e mereu sdruncinată din cauza înclinărilor acelora care o compun. Numai într'o patrie mai bună îşi va puteà ajunge creatura spirituală deplina desvoltare. Scopul vieţii pământeşti e deci vieaţa vecinică. La întrebarea: Să trăeşti—pentru ce? vom răspunde, în ultima analiză: Ca să înveţi să trăeşti vecinic.

Doar observaţi că numai aşa va ajunge omul la fericire. S'a pretins că fericirea e scopul vieţii. Nu cred că e chiar aşa, căci atunci ea ar fi un element care ar servì la alimentarea egoismului nostru. Nu e mai drept oare să zicem, că fericirea e doar un scop secundar al vieţii? Probă că cel mai bun mijloc de a o ajunge e de a nu căutà fericirea ta proprie, ci pe a altuia. Adevărata fericire, de altă parte, nu e aceea pe care ne-o poate da pământul, ci e de ordin superior şi vine de sus.

Ştim cu toţii din experienţă, că lucrurile noastre cele mai curate şi cele mai adânci au fost lucrurile conştiinţei. Numai prin aceste bucurii am întrevăzut o lume a fericirei, mult mai presus ca sărmanul nostru pământ. Erà o adiere de vânt, care ne anunţà vârful muntelui.

Par'că aud o obiecţiune, pe care mulţi cetitori mi-o vor face: Toate acestea sunt lucruri frumoase, dar imposibile de realizat. Noi ne aflăm într'o lume, unde stăpâneşte desordinea şi ceeace vedem noi e departe de a corespunde descrierii d-voastre. Ştiu şi studiul viitor, va aveà ca obiect tocmai constatarea răului care ne înconjoară şi aflarea cauzei lui. De data asta nu vreau să termin fără a vă spune un cuvânt din Evanghelie. Dacă cunoaşteţi creştinismul autentic, acela a lui Hristos, veţi observà că scopul lui nu e scopul unei biserici sau al unei teologii particulare, ci acela pe care vi-l voiu spune îndată. Acest scop e dublu! E vorba mai întâi, de a pune pe om în stare să-şi formeze personalitatea lui, redându-l lui însuşi, ca să zic aşa. Omul atunci se simte că e o fiinţă personală, a cărui valoare stă în conştiinţă. In urmă, acest om reconstruit şi creat din nou trebuie să facă parte dintr'o împărăţie superioară, tocmai prin această creare din nou, pe care Evanghelia o numeşte Renaştere. Această împărăţie nu e alta decât împărăţia cerurilor sau împărăţia lui Dumnezeu, expresiune pe care o întâlnim în Evanghelie de 43 de ori în gura lui Iisus Hristos. El se dă ca întemeietorul acestei împărăţii. Ca să putem face parte din ea, trebuie mai întâi să fim ai Lui. Deasemenea, nu cred că un om va puteà ajunge pe pământ scopul real al vieţii lui, fără a fi creştin. Numai creştinismul ne dă

www.dacoromanica.ro

un răspuns satisfăcător la întrebarea: Să trăeşti? Pentru ce? A voi să te lipseşti de Iisus Hristos, înseamnă a nu şti pentru ce trăeşti, înseamnă să te lipseşti de vieaţă.

Aş vreà să adresez cetitorilor mei o înştiinţare solemnă, dacă până în prezent au privit vieaţa în chip uşuratic, ca un joc sau numai ca o afacere pământească. Să ştie bine deci: Vieaţa e ceva serios, prea serios, fiindcă de ea depinde eternitatea noastră. De altminteri n'au decât să asculte vocea conştiinţei. Niciodată vocea ei nu e aşa de solemnă, ca atunci când ne vorbeşte de scopul vieţii.

De altă parte, acelora dintre cetitori, cari sunt trişti şi descurajaţi gândindu-se că vieaţa lor prea e materială, fiind ocupaţi cu un lucru manual neîntrerupt, care pare a nu aveà nici o uşe vecinică, le voiu zice: Nu vă amăgiţi! Vieaţa voastră nu e inutilă dimpotrivă ea poate aveà o poartă mare, prea mare; căci nu e vorba, înainte de toate, de a produce cutare sau cutare operă pământească, mai mult sau mai puţin durabilă: Ceeace cere Dumnezeu dela noi e ca, cu ajutorul lucrurilor, luptelor şi chinurilor noastre, să ne desvoltăm fiinţa morală şi să devenim membri ai împărăţiei vecinice. La urma urmei, pe patul de moarte, se strâng toate vocaţiunile şi toate poziţiunile. Un singur lucru ne interesează atunci: Scopul pentru care am trăit aici pe pământ. Curaj dar! Vieaţa noastră are o valoare infinită, fiindcă ea conţine în genere eternitatea noastră întreagă.

Când Regele Solomon puse să se construiască măreţul templu din Ierusalim, ni se spune că toate pietrile întrebuinţate la această clădire trebuiau tăiate în cariere şi aduse gata, astfel că nu se auzeà nici un sgomot, fiecare fiind aşezată, fără vreun instrument de fier, la locul ei determinat mai dinainte. Tot sgomotul se făceà în carieră.

Tot aşa e şi cu omul, această piatră vie, care trebuie să ocupe într'o zi un loc oarecare în edificiul spiritual, care se construeşte încet, încet, în lumea nevăzută. Pe pământ avem cariera cu sgomot, activitatea ei mistuitoare, lucrul ei neîncetat şi desordinea ei aparentă. Sus, construcţiunea se preface într'o ordine desăvârşită într'o armonie sublimă, fiecare ajungând la punctul destinat, la locul determinat de mai nainte.

Unica afacere pe acest pământ, singura care are interes, la urma urmei, e ca fiecare să se lase cu deplină încredere în voia Marelui Arhitect, spre a fi tăiat, sculptat, lustruit cum i-se va părea Lui mai bine şi după planul pe care numai El îl cunoaşte. A consimţi la asta însemnează a arătà că am înţeles scopul vieţii, însemnează a recunoaşte adevăratul ei rost.

Vieaţa pământească nu e decât un minut, dar un minut, în care se regulează o afacere vecinică.

www.dacoromanica.ro

VIII.

Marea desordine.

Pământul erà conrupt înaintea lui Dumnezeu şi plin de violenţă. Geneza.

Trebuinţa care rezumă şi cuprinde în sine toate trebuinţele noastre e o reformă morală a întregei societăţi. Ch. Secretan.

Nu vi s'a întâmplat câteodată să muşcaţi dintr'un fruct, a cărui aparenţă frumoasă vă atrăsese privirile la început şi să descoperiţi apoi în el un vierme care-l rodeà pe dedesupt? Sau să vă plimbaţi vreodată printr'o pădure, într'o frumoasă zi de primăvară şi întâlnind la capătul potecii un frumos stufiş cu flori, nu-i aşa că de multeori eraţi gata să culegeţi un buchet, când, deodată aţi scos un stirgăt de groază văzând că un şarpe stă încolăcit în jurul unui arbust din mijlocul stufişului. In faţa apei albastre a unei mări întinse nu v'a scăzut admiraţia la gândul că mii de victime îşi vor fi găsit moartea în aceste valuri încântătoare? Oare ce s'ar întâmplà să vă urcaţi pe un munte înalt mergând din farmec în farmec, pe măsură ce vă apropiaţi de vârf şi tocmai sus când aveaţi în faţă desfăşurarea celui mai frumos spectacol, o mare tristeţă v'a cuprins sufletul gândindu-vă la suferinţele nenumărate cari chinuesc de mult, cari turbură şi astăzi, chiar în momentul de faţă poate, pe oamenii răspândiţi pretutindeni în această natură încântătoare? Când te uiţi de departe, dela înălţime, spectacolul pare încântător: apropie-te de el şi priveşte-l mai deaproape şi iluziile vor cădeà, iar farmecul va dispăreà şi el.

Trebue să mărturisim sincer că lumea merge rău şi încă foarte rău. Nu-i nevoie să fii observator fin ca să vezi acest lucru. Fiecare fiinţă omenească care se naşte pe planeta noastră vede, afară numai dacă e oarbă, că a intrat, vrând nevrând, într'o lume de desordine.

Important e să ştim de unde vine răul. Mulţi îl pun pe seama lui Dumnezeu. Alţii, văzându-l aşa de adânc, conclud că Dumnezeu nu există: dacă ar există, zic ei, n'ar fi putut consimţì la o asemenea desordine, afară numai dacă nu e un Dumnezeu crud, care se bucură de suferinţa făpturilor sale. Schopenhauer a exprimat această plângere universală, într'o frază cinică zicând: ‹ Dacă lumea aceasta a făcut-o Dumnezeu, eu n'aş vrea să fiu Dumnezeu: mizeria lumii mi-ar sfâşià inima › — O! ce excelentă sensibilitate are milosul nostru filozof! Păcat că n'avem nevoie

www.dacoromanica.ro

să-l vedem că îi e ruşine să afirme existenţa unui Dumnezeu. Vieaţa lui egoistă şi morală e deajuns ca să se poată dispensà de această ruşine.

De fapt e uşor să arunci acuzări contra lui Dumnezeu. Nu te costă nimic. Ba dimpotrivă, e cel mai bun mijloc de a nu te acuzà pe tine însuţi. Admit şi eu foarte bine că desordinea domneşte pe pământ. Cred însă că pricina ei trebue căutată aiurea, nu în Dumnezeu. Găsirea sau cel puţin întrevederea acestei pricini e drumul cel mai sigur spre a descoperì leacul indispensabil. Tabloul pe care îl veţi citì, va părea, poate, cam negru unora dintre cetitori. Ii rog însă să mă urmeze până la sfârşit. Subiectul merită munca aceasta. Medicul trebue să sondeze rana cât mai adânc posibil, înainte de a încercà s'o vindece.

Spre a aveà oarecare ordine în cercetarea noastră, vom examinà succesiv diferitele sfere ale existenţii pământeşti, care sunt tot atâtea cercuri concentrice, şi ca să începem mai de departe vom spune câteva cuvinte despre natură. Un mare filozof german a zis: Natura cu farmecul ei melancolic seamănă cu o mireasă căreia tocmai când erà gătită pentru cununie i-a murit chiar în ziua nunţii soţul cu care vreà să se unească pentru totdeauna, şi ea stă cu coroana de flori pe cap şi în costum de mireasă, dar cu ochii plini de lacrimi . Limbaj poetic desigur, dar destul de expresiv spre a ne face să vedem ce mare întindere are răul pe care-l întâlnim în natură.

A! e frumoasă desigur, ba încă foarte frumoasă natura; şi e şi mai admirabilă când ne apucăm să studiem legile, care o stăpânesc. Dar asta nu ne împedecă de a ne aflà continuu în faţa unor fenomene care ne miră şi ne turbură. Ici grindina nimiceşte în câteva momente nădejdile ţăranului muncitor. Colo o inundare, sau vre-o alavanşe puternică îi distruge fără milă recolta sau casa; dincolo o secetă prelungită, un soare arzător îi transformă livezile în deşert. Furtuni, cicloni, tunete, cutremure de pământ, erupţiuni vulcanice: câte mijloace de distrugere! Câte instrumente de moarte pururea gata să nimicească tot ce viiază pe pământ.

Ni se va spune că lucrul acesta e foarte natural, că, din punctul de vedere din care privim, nu avem de ce să ne mirăm. Ceeace e bun pentru unul poate fi rău pentru altul. Doar lumea fizică subsistă prin jocul forţelor naturale. Nu trebue să vezi pretutindeni numai cauze şi efecte, ci mai degrabă o succesiune de fenomene, mai mult sau mai puţin independente unele de altele şi necesare existenţei planetei noastre: grindina căzând pe un câmp nu implică numai decât o intenţie rea din partea nimănui. Desordinea nu se vede decât dacă priveşti din punctul

www.dacoromanica.ro

de vedere mărginit, al omului. Cine ştie dacă aceea ce numim accident, sau desordine, nu e mai bine o dovadă de ordine, o binefacere, pe care omul o va recunoaşte când desvoltarea ştiinţei îi va permite?

Se prea poate: dar atunci de ce raţiunea mea protestează împotriva unor astfel de fapte? De ce întrevede o natură, unde nu s'ar produce asemenea accidente, unde totul s'ar înlănţuì în chip normal într'o superbă armonie, unde forţele naturale s'ar află într'un echilibru desăvârşit în loc să se lupte unele cu altele? Poate că omul e chemat să aducă natura în starea normală, făcând ca spiritul să stăpânească asupra materiei şi ajutându-i să pătrundă materia spre a o transformà? Ar dispăreà atunci desordinea? Mă îndoiesc. Mă întreb chiar dacă desordinea n'ar fi şi mai mare sau şi mai misterioasă.

Această impresiune devine şi mai adâncă dacă dela natură trecem la societatea omenească. Desordinea întrevăzută adineaori se schimbă atunci într'o realitate şi încă în cea mai crudă dintre realităţi.

Cu toate aparenţele contrare pe care le vedem uneori, totuş neamul omenesc de veacuri trăeşte în haos. Nici un popor n'a scăpat vreodată de această stare de lucruri, nici Egiptenii cu vechea lor civilizaţie, nici Grecii cu cultura lor artistică, nici Romanii cu legislaţia lor. Tot aşa e şi astăzi, dacă străbatem tot pământul. In toate latitudinile, la toate altitudinile, se reproduce acelaş fenomen, grozav de constatat.

Ca să ne facem o idee de mărimea răului, n'avem decât să ne reprezentăm suma suferinţelor îndurate în momentul de faţă de cele 1500 miliarde de oameni, care acopere globul nostru. Inmulţiţi această sumă cu numărul orelor unei zile, apoi cu numărul zilelor unui an. Inmulţiţi produsul rezultat de aci cu numărul veacurilor şi anilor trecuţi dela originea omului şi veţi ajunge la o cifră monstruoasă. Incercaţi, prin o sforţare a imaginaţiei, să vă faceţi o idee despre sgomotul pricinuit de gemetele, strigătele de durere şi desnădejde, cari se înalţă zilnic din mijlocul omenirii: nu ne ameţeşte oare numai gândul acesta?

Şi totuş azi ne aflăm într'o perioadă relativ liniştită. Ce ar fi dacă ne-am aflà în timp de răsboiu sau de calamitate publică?[1]

Răsboaiele Europei şi Americii de acum 30 de ani au costat se zice 75 miliarde lei şi $2^1/_2$ milioane de vieţi omeneşti! Ia închipuiţi-vă suma durerilor pricinuite de ele, dureri care presupun cifre grozave? Şi vai! răsboaie grozave au fost în toate epocile şi la toate popoarele! Gândiţi-vă de altă parte la mizeriile aduse

[1] Aceste rânduri au fost scrise acum câţiva ani. Când erà o epocă de pace generală. Nu tot astfel s'ar puteà spune şi azi.

www.dacoromanica.ro

de sclăvie, care a durat timp de atâtea veacuri pe pământ şi care domneşte prea adesea şi astăzi chiar în ţările civilizate. Gândiţi-vă la maltratările pe care a trebuit să le îndure femeia din partea stăpânului ei, la maltratările pe care le îndură şi azi, pretutindeni, graţie unor legi absolut nedrepte, invenţiuni ale sexului puternic, după care, morala şi drepturile femeei nu pot fi aceleaşi ca ale bărbatului.

Din orice parte am privi, constatăm adânca desordine în care se sbate societatea noastră: progresele măreţe realizate deja n'au schimbat îndeajuns această stare, rănile sociale există încă dureroase şi crude, şi azi oamenii sunt prea despărţiţi unii de alţii prin prejudiţii absurde. Sunt foarte numeroşi aceia cari mor, în timp ce alţii trăesc în plăceri ca nişte egoişti şi adevăraţi paraziţi ai societăţii contimporane. S'au făcut ce-i drept, minunate sforţări spre a împedecà răul acesta, dar nu e destul după cât mi se pare, niciodată *chestiunea socială* n'a atins un grad de intensitate asemenea celui de astăzi.

In veacul trecut J. J. Rousseau a pretins că tot răul vine dela societate, nu dela om care, în esenţă, e bun. Ar fi deajuns după acest ilustru scriitor, să despărţim pe oameni unii de alţii şi să-i aducem la starea sălbatică de altădată şi vom vedeà cum ordinea va luà locul desordinii ca prin minune. Această teză susţinută în chip foarte elocvent, a avut un succes imens. Cea mai mare parte din socialişti se sprijinesc pe ea, când e vorba să atace societatea modernă. Cu toate acestea ea nu e mai puţin falsă. Vieaţa în societate poate — e drept — să mărească şi mai mult răul, întinzând *focul conrupţiei* şi aglomeraţia pe care o găsim în oraşele mari aduce cu ea foarte multe inconveniente. Insă cunoştinţele pe care le avem astăzi despre triburile sălbatice arată că omul incult e tot aşa de rău, dacă nu şi mai rău ca cel civilizat. De altminteri ce e societatea, decât totalitatea indivizilor? Şi dacă totalitatea e rea nu e' o probă evidentă că şi indivizii sunt tot aşa? Insă noi vom vedeà că desordinea există atât în om ca individ, cât şi în omenire în genere.

Cât priveşte fiinţa noastră fizică, boalele care ne ameninţă cu cortegiul lor de suferinţe, stau ca o legiune în jurul nostru pentru toate vârstele, pentru toate condiţiunile sociale şi pentru toate gusturile. Fiecare organ al corpului omenesc pare într'adevăr destinat să ajungă un izvor de suferinţe. Astfel încât putem zice, că e imposibil să calculăm numărul afecţiunilor, la care e expus fiecare. Pretutindeni azi se descopăr microb. vătămători şi dacă descoperirile pot continuà, vieaţa va devenì imposibilă din cauza lor. Aceste boale de cele mai multeori sunt ereditare şi contagioase, necesitând despărţirea fiinţelor care se iubiau şi

www.dacoromanica.ro

pregătind astfel marea despărţire finală. Sunt crude, uneori prea crude, ruşinoase chiar. Aproape că nu îndrăznim să mai vorbim de ele. Un nimic poate aduce dureri foarte mari. Astfel, durerile de dinţi provin adesea din cauza unui vierme aproape imperceptibil.

Chirurgia a făcut minuni, şi totuş ne putem întrebà dacă nu face câteodată mai mult rău decât bine, prelungind multe vieţi mizerabile: desordinea e aşa de adâncă încât omul face pe aproapele său să sufere, tocmai vrând să-l uşureze şi să-i înlăture nenorocirile. Dacă moartea ar puteà venì puţin mai repede, boala ar fi mai puţin crudă. Dar vai! decâteori nu pare ea că lasă pe cutare bolnav, sau pe cutare bătrân, care o cheamă în gura mare, în timp ce ia pe neaşteptate fiinţe mult iubite, care aveau de îndeplinit o carieră pe cât de frumoasă pe atât de folositoare.

Mi-aduc aminte de o biată femee hidropică, care nu puteà nici să se culce, nici să se scoale. Patru ani a stat aşa, aşteptând din zi în zi o moarte, pentru care erà pregătită de mult timp. Un bătrân bolnav de şira spinării văzând că nu mai vine moartea, strigà cu desnădejde: «O! Domnule, e grozav! Cred că Dumnezeu a uitat să mă ia!» Un altul, de aceeaş vârstă temându-se că şi el va ajunge tot aşa, rugà pe Dumnezeu «să-l ia dintr'odată .

Exagerez veţi zice. Răul nu e aşa de mare, din fericire, boala nu e starea normală a corpului nostru. Acesta e un organism admirabil, care trăeşte de obiceiu într'o ordine desăvârşită. Boalele, suferinţele au un scop foarte folositor, căci ne ajută să ieşim din desordine. E drept că în suferinţă e un scop pedagogic de cea mai mare importanţă. Corpul e un capod'operă, nimeni nu tăgăduieşte. Insă frumuseţea lui nu confirmă oare ceeace ziceam adineaori? Cu cât corpul e mai minunat, cu atât e mai penibil, când ne gândim la nenumăratele puteri ucigătoare care-l ameninţà pe neaşteptate. Cei cari scapă de boală, sunt doar o mică minoritate. De ce dar să suferim atât de mult pentru ajungerea idealului, la care suntem chemaţi? E sigur oare că singura cale normală spre a ajunge la perfecţiune e suferinţa? In acest caz, mai face oare să trăeşti? Nu e atunci foarte adevărată deviza pusă deasupra porţii unui vechiu castel: «Nasci, pati, mori: A te naşte, a suferì, a murì»?

Corpul omului se află deci într'o adâncă desordine. Tot aşa e şi cu mintea lui, dacă nu mai mult, căci pe măsură ce ne apropiem de om şi de fiinţa lui interioară, desordinea creşte. Răul intelectual e eroarea. E imposibil să numeri greşelile, nu zic ale omenirii sau ale unui popor, ci ale fiecărui individ în parte. Sistemele filozofice par a se contrazice unele pe altele, pe măsură ce apar. Noile descoperiri ale ştiinţei duc spiritele creatoare la formularea de ipoteze cari pentru un moment satisfac raţiunea.

www.dacoromanica.ro

Toţi se aruncă cu lăcomie asupra ideei celei nouă, ca asupra unei prăzi şi foarte repede se ridică contrazicători spre a distruge ideea emisă. Argumente puternice sunt puse înainte şi, după un timp anumit, e părăsită în totul, sau trece ca imposibilă de susţinut. Acelaş fenomen s'a produs la fiecare descoperire nouă. Cum să nu fie desorientate atunci spiritele de astăzi?

Nu e asta una din cauzele scepticismului tinerimii contemporane, care în faţa tuturor ipotezelor contradictorii, nu ştie ce să mai creadă? E drept că acestea lasă în urma lor un număr oarecare de adevăruri, care sunt câştigate pentru totdeauna pentru spiritul omenesc, după cum mările retrăgându-se lasă în urma lor cochilii pe prundiş: prin aceste depuneri succesive, coasta se formează din ce în ce mai mult şi continentele apar treptat.

Am progresat foarte mult în cercul cunoştinţelor. Ultimul elev din şcoalele noastre ştie mai mult astăzi despre natură, ca un savant din anticitate cu tot geniul lui extraordinar. Dar cât de încet şi imperceptibil e acest progres! şi cu câte sudori şi sforţări se realizează. Da, vreau să cred şi eu că omenirea înaintează, dar pe dibuite şi în aceste dibuiri, câte erori sunt săvârşite cu cea mai bună credinţă a lumei! Nu constă oare educaţiunea mai ales în rectificarea continuă a prejudiţiilor, a noţiunilor false, pe care copilul pare că le-a adus cu el născându-se? Şi asta nu numai cu privire la chestiunile secundare, ci uneori cu privire la cele mai importante.

Să nu ni-se spună că pentru desvoltarea spiritului omenesc trebue luptă, că aceasta din urmă trebue să facă sforţări enorme pentru cucerirea adevărului, că dacă nu s'ar face aceste sforţări omul ar rămâneà staţionar şi chiar ar pierde şi puţinul pe care-l are. Nu, căci toate astea nu ne explică de ce lupta e aşa de dureroasă, de ce cucerirea adevărului te face să suferi atât de mult, de ce drumul străbătut e acoperit de atâtea lacrimi, de atâta sânge, de ce adevărul de astăzi riscă să devie minciună mâine, de ce chiar acest adevăr pare că diferă dela o ţară la alta, cum spune destul de ironic Pascal: «Urcă-te cu trei grade spre pol şi întreaga jurisprudenţă se răstoarnă. Un meridian decide asupra adevărului. Dreptatea e mărginită doar de un ţărm. Adevăr dincoace de Pirenei, eroare dincolo .

Tabloul pe care l-am prezentat va fi părut poate prea întunecat multor cetitori. Mi-ar fi fost însă uşor să-l fac şi mai sinistru.

Pentru un moment să căutăm una din cauzele desordinei.

Evident că e imposibil să pătrundem până în adâncul acestei probleme care va rămâneà de sigur insolubilă, cât timp vom fi încă în economia actuală. Cunoaştem prea puţine date ale pro-

www.dacoromanica.ro

blemei, ca s'o putem deslegà. Trebue să mărturisim dela început din parte-ne, că nu cunoaştem decât o părticică de adevăr. O fi poate mai bine aşa? Oricum ar fi, eu am convingerea intimă că, pricina adâncă a răului de pe pământ trebue căutată numai în adâncul inimii omului. Dacă există desigur alte cauze, care ne scapă, niciuna nu e aşa de importantă ca aceasta.

Orice om care se examinează sincer, constată în adâncul fiinţei sale un focar al răului, care nu e altul decât inima egoistă şi voinţa lui greşită. Aceasta din urmă nu mai vrea binele, sau, dacă-l vreà, n'are puterea de a-l săvârşì. O cârmă greşită sau stricată nu mai poate conduce o corabie, cu toate sforţările pilotului, umflarea pânzelor sau presiunea vaporilor. Astfel, organismul omenesc deviază, izbindu-se din stâncă în stâncă, târît din cădere în cădere, din greşală în greşală, fiindcă voinţa e stricată.

Aci e focarul principal de infecţiune, care contaminează totul în jurul său. Răul este în interior înainte de a fi în exterior. Omul strică aceea ce atinge. El însuş e factorul principal al desordinei.

Oricine se observă puţin, mărturiseşte cu umilinţă acest lucru. In istorie oamenii care s'au cunoscut mai bine au fost de acord asupra acestui punct. Aristot care a trăit cu 4 secole înaintea lui Isus Hristos, ziceà: «Ce e omul? Imaginea neputinţei, jocul vicisitudinilor, leagănul poftei şi al suferinţei, un compus din flegmă şi fiere».

Cam în aceeaş epocă, Platon se exprimă astfel: «Doi cai sunt înhămaţi la carul sufletului: unul din ei e frumos şi bine făcut. Coloarea părului e albă, ochi negri şi n'are nevoie de biciu. Celalalt e rău făcut şi îndărătnic, ochii îi sunt roşi, iar părul cenuşiu».

«După cum rodia cuprinde în ea totdeauna un sâmbure putred, ziceà un filozof grec, tot aşa orice om are cel puţin o înclinare rea, nimeni nu e fără păcat».

«Eu am, desigur două suflete, zicea Xenofon. Dacă a-şi aveà numai unul, n'ar fi tot el şi bun şi rău, n'ar iubì el şi binele şi răul şi n'ar puteà să voiască şi să nu voiască acelaş lucru. Când sufletul cel bun e deasupra, facem binele. In caz contrar, facem răul».

Istoricul Thucydide ziceà la rândul său: «Toţi oamenii păcătuesc în public şi în secret. Poftele rele orbesc inteligenţa care se lasă amăgită de nădejdea câştigului şi omul comite astfel păcatul».

Cunoaşteţi cuvintele Apostolului Pavel, unul din bărbaţii cei mai sfinţi ai istoriei: «Nu ştiu ce fac. Nu fac ceeace vreau, ci fac ceeace nu vreau. Nu mai sunt eu care fac răul, ci păcatul

www.dacoromanica.ro

care e în mine: Nu fac binele pe care-l vreau, ci fac răul pe care nu-l vreau».

Aceasta e starea omului natural. Inima lui, în prada diferitelor forțe contrare, se aseamănă cu un câmp de bătae, în care domnește războiul în permanență, afară numai, desigur, dacă descurajat, nu renunță la luptă și se lasă târît la o parte. Această stare pare a-i fi înăscută. Intră în ea odată cu nașterea. Dela cel dintâi suspin se zărește prins într'un angrenaj grozav, pe care nu întârzie de a-l observà. Și totuș, lucru curios și ușor de constatat, el își simte responsabilitatea. Când e sincer știe foarte bine că și el poartă o parte din vinovăție. Răul nu s'a făcut singur și omul a contribuit cu mult la săvârșirea lui. Cu cât va învinge păcatul mai mult, cu atât va fi mai convins de gândul acesta, căci vede din ce în ce mai limpede adevărul.

Teoriile lui Lombroso, care justifică pe criminal și-l declară bolnav și inocent sub pretext că crima e rezultatul formei cutiei craniene, a urechilor lungi și a degetelor prea scurte, din fericire n'au putut fi admise. Conștiința publică protestează afirmând că omul e vinovat când face răul, cu toată influența eredității și a mediului.

Omenirea, fără să-și dea totdeauna bine seamă, simte că asupra ei apasă un act de condamnare: de acì grozăvia religiunilor naturale cu sacrificiile sângeroase aduse divinității, de acì nenumăratele acțiuni pe cari caută să le săvârșească inima omului natural spre a-și procură pacea, de acì succesul predicatorilor severi din toate timpurile, de talia lui Ioan Botezătorul, care îndrăsnesc să înfiereze răul ori unde îl întâlnesc.

Inima omului — iată izvorul celor mai multe suferințe pe care le îndurăm. Odată regenerată inima aceasta, multe rele ar dispăreà și altele s'ar micșorà. Se poate afirmà fără exagerare că opt zecimi din relele omenirii se datoresc direct sau indirect omului. Un exemplu va face ca să se înțeleagă și mai bine ceeace vreau să spun. Aleg unul din păcatele cele mai răspândite, flagelul națiunilor civilizate, care riscă să le înghită, ca un nou potop sau cel puțin să-le facă să se întoarcă cu pași repezi spre barbarie. Vreau să vorbesc despre alcoolism. Alcoolismul e și un păcat tipic totdeodată, care ne poate arătà evoluția păcatului în general, prin efectele vizibile pe care le produce: e ca un păcat văzut la microscop. Vom vedeà că în desvoltarea lui are urmări în toate sferele semnalate adineaori.

Să luăm un tinăr căsătorit, cinstit și muncitor, care într'o zi ieșind din atelier e învitat de camarazii săi să bea cu ei un păhar de pelin. Lucrătorul care nu ia un păhar de pelin nu merită nu-

www.dacoromanica.ro

mele de om. Face fazoane, primeşte apoi, apropie păharul de buze, abia-şi poate ţineà o strâmbătură, atât e de amar lichidul, se opreşte îndată şi se stăpâneşte arătând că e adevărat om. Vai! el pierde o parte din valoarea adevăratului om. Voinţa lui a primit o lovitură, care-i va luà ceva din puterea lui. A doua cădere se prezintă, voinţa îi opune din ce în ce mai puţină rezistenţă, pânăce ajunge sclavă şi sub influenţa puternică a poftelor se slăbeşte. Inteligenţa capătă şi ea o lovitură puternică şi ideile se întunecă. Îi e atins apoi corpul; diferite boale se nasc simultan sau unele după altele, sistemul nervos, stomacul, plămânii, inima, toate sunt atăcate rând pe rând. Răul însinuându-se încet, încet, e cu atât mai de temut, aducând cu el un cortegiu întreg de rele, pentru care omul nu erà de loc destinat.

Raporturile cu femeia sufăr o adâncă transformare. N'o mai iubeşte ca altădată, a găsit-o schimbată şi nu-şi închipue că el s'a schimbat. O dojeneşte, găseşte casa rău întreţinută, căminul plictisitor, simte antipatie, apoi desgust pentru aceea, pe care o iubià. Ea îl împiedecă de a-si desfăşurà pasiunea. El nu se teme de a-i aruncà felurite înjurături şi îndată înjurăturile fac loc loviturilor şi maltratărilor. El nu mai are conştiintă de cruzimile, pe care le săvârşeşte, căci nu se mai îngrijeşte decât de sticla cu băutură şi nu găseşte fericirea decât fiind cu păharul în mână.

Copiii la rândul lor, devin victime ale pasiunilor tatălui. Aud vorbe, văd acte cari îi umplu de groază şi pe care nu le vor puteà uità niciodată, primele impresiuni fiind totdeauna cele mai adânci. Când intră beţivul, toţi aleargă tremurând, să se ascundă sub pat sau după dulap, şi de aci asistă la scene scandaloase. Ceeace şi mai grozav, e că vor fi contractat probabil vre-o boală provenită din excesele tatălui lor. Cine ştie? poate că într'o zi ei vor fi cuprinşi de aceeaş pasiune şi târîţi spre mormânt în mijlocul celor mai grozave suferinţe. Sunt diferiţi beţivi, cum sunt şi feluriţi savanţi.

Beţivul cufundându-se din ce în ce mai mult în păcat, îşi pierde locul. In căminul lui e deplină mizerie, nu mai are nici lemne pentru încălzit, nici pâine ca să mânânce. Micuţii înghe-ţaţi cer în gura mare mâncare, mor de foame, şi mama nu ştie ce să facă spre a-i liniştì. Tatăl începe să fure şi banii furaţi nu-i poate aduce acasă, căci trebue să-i bea. Intr'o zi la cârciumă, se ia la ceartă cu un tovarăş, tâmpit ca şi el de alcool, şi-i dă o lovitură mortală. Iată acum o întreagă familie în doliu. O văduvă şi o droaie de copii rămân pe drumuri. Vinovatul e băgat la închisoare, însă închisoarea nu durează, căci în ţările noastre civilizate legea autorizează omorul cu condiţie ca ucigaşul să fi avut grije

www.dacoromanica.ro

să se îmbate înainte.[1] Insă această şedere scurtă în închisoare e deajuns spre a-l face să se coboare şi mai mult printr'o promiscuitate primejdioasă. Dacă se întâmplă să scape de aici îşi reià vieaţa desfrânată până ce termină în floarea vârstei la spital sau aiurea pe cheltuiala ta iubite cetitor dacă ai privilejul de a fi un lucrător cinstit, care îşi câştigă cu curaj pânea de toate zilele.

Astfel, dar, numai acest păcat al beţiei e deajuns spre a ne face o idee de relele pe care le aduce individului şi societăţii. M'aş mirà, dacă un asemenea om nu va fi mărit şi desordinea naturii. Ştim într'adevăr cât de rău tratează pe bietele animale aceşti sclavi ai alcoolului. Am văzut vaci trase de coadă de aceşti beţivi! Brute să fie şi tot ar aveà momente lucide, în care ar vedeà că vacile nu mai pot trage când se opresc. Am auzit ore întregi boi mugind de frig, în zăpadă înaintea cârciumilor, pe când acel pe care-l numim cu titlul de om erà înlăuntru cu sticla plină dinainte uitând de vite şi de tot.

Cercurile concentrice de care vorbiam adineaori vor fi primit şi ele o contralovitură din cauza acestei greşeli, care părea fără gravitate. Aceasta seamănă cu un cuiu care cade în apă producând în jurul lui o succesiune de unde din ce în ce mai depărtate. Nimeni nu poate spune unde se va oprì mişcarea. Şi nu un om, doi, ci douăzeci, o sută poate, vor suferì urmările acestui prim pelin băut în glumă. Inmulţiţi această succesiune de rele şi persoane suferinde cu numărul băuturilor din ţara noastră şi din Europa şi vă veţi puteà uşor închipuì ce mari desordini sunt pricinuite numai de alcoolism. Exagerez veţi zice: Nu toate cazurile sunt aşa de grave. Se poate, deşi cunosc cazuri şi mai rele: In schimb, însă numărul lor nu e oare aproape nelimitat?

Fiecare păcat poate să aducă cu sine urmări tot aşa de grave, căci toate păcatele se aseamănă în evoluţiunea lor. E de mirare că într'o ţară unde se păcătueşte în fiecare zi şi după mii de ani un miliard şi jumătate de oameni cad în starea pe care o constatăm? Trebue să spunem, e drept, că şi binele se poate propagà cu o repeziciune uimitoare şi poate aveà urmări măreţe. Dacă acest beţiv se opreşte la mijlocul prăpastiei şi ia un angajament de abstinenţă, numai această semnătură dată sub privirea lui Dumnezeu, poate oprì ca prin minune cortejul nesfârşit de rele pe viitor. Câte suferinţe ar fi evitate, câte binefaceri s'ar produce prin simpla semnătură a beţivului! Nu numai el şi

[1] Legile vechi erau mult mai drepte, ele pedepseau pe un asemenea om de două ori, mai întâi pentru beţie şi apoi pentru crimă. Nu se va ajunge la oprirea alcoolismului decât atunci, când individul beat va fi bătut în public împreună cu mizerabilul care îi va fi dat ultimul pahar. Mizerabilul acesta poate aveà reputaţie de cârciumar foarte bun care-şi plăteşte regulat patenta cătră stat, căci el tot ucigaş rămâne.

www.dacoromanica.ro

familia lui va simţi efectele binefăcătoare, ci şi societatea şi chiar natura însăşi. Astfel fiecare victorie câştigată asupra păcatului poate aveà urmări de care nu ne putem da bine seama.

Presupuneţi deci că într'o zi se naşte pe pământ un om şi trăeşte fără să comită vre-un păcat. Menţinându-se continuu în ordine, e uşor de văzut ce bine va face omenirii, câte desordini va înlătură numai prin faptul vieţii sale perfecte. Acest om a existat, a venit pe pământ de 19 veacuri şi a făcut cele mai minunate schimbări. El transformă treptat, treptat, întreaga suprafaţă a globului făcând ca ordinea să înlocuească încet, încet, desordinea. Acest om e Iisus Hristos. Ca şi piatra căzută în apă, el produce în jurul său unde şi valuri din ce în ce mai întinse care se propagă din veac în veac, valuri de iubire, valuri de vieaţă, de sfinţenie şi de fericire.

Oricine vei fi tu iubite cetitor, care te plângi de marea desordine, dacă vrei s'o vezi înlăturată, începe prin a ieşì tu însuţi din ea, luând ca stăpân pe unicul om care a trăit în ordine şi care singur poate fi capabil să te transforme în adâncul fiinţei tale, prin spiritul său.

www.dacoromanica.ro

IX.

Ceeace ne omoară...

Alergăm fără frică spre prăpastie, după ce am pus ceva înaintea noastră, ca să ne împiedece de a o vedeà. Pascal.

În capitolul precedent, dupăce am constatat desordinea universală, în care e cufundată lumea, am căutat să vedem care e cauza acestei desordini. Această cauză, ascunsă în adâncul oricărei inimi omeneşti, am numit-o păcat. E vorba acum de a analiză acest păcat, de a căutà să vedem care este esenţa lui, spre a ajunge, dacă îndrăznesc să mă exprim aşa, la cauza cauzei. Unui efect mare trebuie să-i corespundă o cauză mare, potrivită cu acest efect. De pildă văd un câmp de bătaie presărat cu morţi şi răniţi. Asist la un răsboiu crud, oribil şi afirm imediat că acest răsboiu trebuie să aibă o cauză. Ii caut originea. Constat într'un ţinut o epidemie grozavă, care face mii de victime. Conchid de acì că trebuie să existe un microb ascuns, care face aceste pustiiri; iar acest microb va fi cu atât mai periculos, cu cât aceste pustiiri vor fi mai mari.

Acum ne vom duce la originea oricărui rău, întrebându-ne în ce constă propriu zis păcatul acesta, capabil de asemenea urmări? Dupăce am privit de sus marea desordine, vrem s'o exprimăm acum începând de jos, pe dedesupt, ca să zicem aşa.

In faţa unui rău aşa de întins şi adânc, orice explicaţie care va tinde să micşoreze gravitatea păcatului, ne va părea suspectă. Astfel e, spre exemplu, teoria evoluţionismului, după care, păcatul îşi are sediul în corp: omul devine cu atât mai bun cu cât, desvoltându-se, se depărtează de animal.

Dar nu cred că un corp care reprezintă starea inferioară a desvoltării omeneşti, să fie mai rău decât al unui adult. Adesea se observă tocmai contrarul. Omul devine cu atât mai rău, cu cât se desvoaltă mai mult. Pe când micul copil şi mai ales animalul, sunt fiinţe inocente, cari, dacă fac răul, îl fac fără să-şi deà seama; animalul în tot cazul e nevinovat.

Tot aşa de superficială e teoria ignorării păcatului, care constă în a spune că păcatul nu e decât o eroare şi că, desvoltând inteligenţa omului, vom ajunge să-l scoatem din robia păcatului. Ca să vă convingeţi de falşitatea acestui sistem, n'aveţi decât să observaţi rezultatele obţinute prin răspândirea ştiinţei pure, despărţite de educaţia morală. S'au făcut oameni instruiţi, dar aceşti oameni sunt mai vinovaţi şi mai periculoşi, căci au în mâni unelte,

www.dacoromanica.ro

care le vor servì să se ruineze pe ei înşişi şi societatea. Războaiele viitorului cu instrumentele lor perfecţionate de distrugere vor arătà dacă omul civilizat şi instruit e superior sălbaticului ignorant. Această teorie e aşa de falsă încât, întorcându-o şi luând partea contrară, vom fi mai aproape de adevăr. Astfel erà teza lui J. J. Rousseau, care n'a fost departe de a afirmà că răul e tocmai cunoştinţa, iar binele ignoranţa.

Aceste teorii sunt absolut neîndestulătoare pentru a explicà mărimea răului, care trebue să aibă o cauză mult mai adâncă.

Nu cred nici în adevărul explicaţiei, care consideră răul ca indispensabil şi-l compară cu umbra trebuincioasă tabloului, spre a face să se vadă lumina. Nu e tablou fără umbră, ni se spune; deci nici bine fără rău. Sub o aparenţă specioasă şi această explicaţie e falsă, căci înlătură caracterul moral al răului, prin aceea că răul e voit de creator şi omul nu mai e responsabil. Noroc că niciodată conştiinţa omenească nu va puteà primì o asemenea teză. Afară numai dacă omul are o natură particulară, nobilă şi dacă e la adăpost de păcat, sau trăeşte aparte, căci altminteri omul vede mult mai rău în el şi în jurul lui şi constată că acest rău are urmări prea supărătoare ca să se poată mulţumì cu o astfel de teorie, oricât de seducătoare ar puteà fi ea, din punct de vedere estetic.

Toate aceste concepţii au un caracter comun: ele văd în păcat mai mult un deficit, o lipsă. Însă, se poate foarte bine să fie un deficit în păcat, dar acest element negativ nu e nici singurul, nici cel mai important. Alături de el există un element pozitiv, care formează, propriu zis, esenţa păcatului. Acest element pozitiv îl vom căutà şi noi.

Spre a ajunge la ţinta propusă, vom constatà mai întâi un fapt din lumea naturii, în totul recunoscut astăzi: pe măsură ce ştiinţa progresează, ea descopere numeroase legi, care formează un angrenaj admirabil organizat. Nimic nu e lăsat la capriciul arbitrarului; totul e coordonat. Dacă ar fi altfel, existenţa ar devenì imposibilă şi ştiinţa deasemenea. Fiecare obiect, fiecare fiinţă îşi are legea ei, pe care trebuie s'o urmeze neapărat. Dela firul de iarbă sau insecta cea mai de jos, pe care o călcăm în picioare şi până la astrele imense, cari se rostogolesc în infinit, toate trebue să se supună unei legi. A te sustrage dela ea, înseamnează să cazi în desordine şi moarte.

Iată câteva exemple luate la întâmplare din lumi diferite: O piatră se desprinde din vârful unui munte şi se rostogoleşte în prăpastie. O lege imperioasă o târăşte fără voia ei. Sfărâmă tot ce întâlneşte în cale, căci legea greutăţii trebuie satisfăcută. De asemenea, s'a putut afirmà că piatra din vârful marei piramide a

www.dacoromanica.ro

Egiptului conţine, în stare latentă, de mii de ani, suma exactă a forţelor cheltuite spre a o transportà acolo, unde e astăzi. Această sumă e greutatea ei, pe care o găsim imediat, lăsând-o să cadă.

In anul 1892, o teribilă catastrofă a distrus în câteva momente băile de St. Gervais. Într'un gheţar masiv al muntelui Blanc se formase cu încetul un rezervor lăuntric. Când masa de apă a atins o anumită greutate, păretele rezervorului plesnì, iar torentul se aruncă în chip irezistibil în vale, distrugând totul în cursul lui.

Cu câteva luni înainte, aproape de Bâle, un tren ticsit de lume ajunse pe un pod. In urma prea multei întrebuinţări, acesta nu mai aveà forţa necesară de rezistenţă. O catastrofă grozavă avù loc, ca urmare a legii greutăţii. Puţin impoartă suferinţele, strigătele de desnădejde ale victimelor; puţin interesează lacrimile cari vor curge... legea trebuie să-şi urmeze mersul ei.

In lumea vegetală e banal să mai spunem că omul nu seceră decât ceeace a sămânat. Un câmp sămânat cu neghină, nu va da niciodată grâu; spinii n'au produs niciodată struguri. Puneţi o plantă acuatică într'un pământ uscat şi îndată va pierì. Fiecare plantă îşi are o lege, căreia trebue să se conformeze. Incercaţi apoi să scoateţi pe un animal din legea vieţii lui. Vieaţa va încetà pentru el. Un peşte n'a putut trăì niciodată afară din apă. Dacă trecem la om, găsim exact acelaş lucru. Corpul lui nu poate fi scutit de anumite legi. Cel care s'ar închide într'o cameră plină de accid-carbonic, ar încetà îndată de a trăì. Opriţi câtva timp una din funcţiunile vitale ale organismului şi veţi perì.

Dintre toate legile e una, legea vieţii, care le rezumă pe toate.

După această lege, vieaţa e un schimb neîntrerupt între organism şi mediul ambiant. Trebuie ca fiinţa vie să primească neîncetat din acest mediu elementele de care are trebuinţă, eliminând de asemenea pe acelea, care n'au putut fi asimilate. Astfel corpul nostru e mereu în comunicaţie cu lumea exterioară, cu aerul atmosferic, pământul etc., prin respiraţie, transpiraţie şi nutriţie. Suprimaţi schimbul acesta, fie numai pentru un moment, şi vieaţa devine imposibilă. Ca să fie astfel, trebuie natural ca mediul ambiant să fie compus din aceleaşi elemente ca organismul.

Ceeace spunem cu privire la legile lumii fizice, e tot aşa de adevărat şi cu privire la legile morale. Acestea au acelaş caracter viguros ca cele dintâiu. In fiinţa omenească spiritul, ca să trăiască are şi el nevoie de un mediu ambiant. Acest mediu nu poate fi materia, care se deosebeşte cu totul de el. Mediul ambiant al spiritului trebuie să fie spirit, adecă Dumnezeu; căci Dumnezeu e marele Spirit, Spiritul absolut. Spre a trăì o vieaţă spirituală, omul trebuie să fie în contact cu Dumnezeu, trebuie să existe

www.dacoromanica.ro

un schimb între creator şi creatura sa, trebuie să existe o comuniune între unul şi altul. Suprimaţi acest schimb, întrerupeţi această comuniune şi vieaţa spiritului devine imposibilă: mai curând sau mai târziu va murì. Observaţi că nu e nimic supra-natural în asta, nimic arbitrar, ci o lege naturală, care trebuie să-şi urmeze cursul ei.

Am ajuns astfel la subiectul meu: păcatul. Păcatul e ruperea legăturii cu Dumnezeu. Omul n'a mai voit să comunice cu Dumnezeu, a crezut că poate stà independent de El şi că poate trăì ca atare. El, savantul, şi-a închipuit că are în sine un izvor propriu de vieaţă.

A încercat să concentreze în el toate energiile, mulţumindu-se numai să primească, fără însă ca să deà ceva în schimb, şi urmarea fatală a fost că moartea l-a surprins.

Acì e esenţa păcatului, şi esenţa lui este egoismul adânc, grozav, crud uneori, egoism individual şi colectiv, pe care-l găsim şi la cei bogaţi, ca şi la cei săraci, în toate clasele societăţii dând naştere tuturor desordinilor. Să nu credeţi că şefii noştri socialişti, cu teoriile lor frumoase, sunt lipsiţi de el. Ştiţi istoria unui socialist, care, fiind condamnat la închisoare, se bucurà văzând lângă el pe unii din aceşti şefi, şi că e tovarăş la captivitatea lor. Abià fuse închis, şi observă că eroii nu se gândeau decât la ei înşişi şi se îngrijeau foarte puţin de noul lor tovarăş. Dacă s'ar puteà smulge egoismul din inima tuturor oamenilor, s'ar schimbà nu numai societatea, ci întreaga suprafaţă a planetei noastre.

Cum vedeţi, păcatul, adecă egoismul e mai mult un fapt decât o stare, e o revoltă contra lui Dumnezeu, care are ca rezultat o stare: depărtarea de Dumnezeu. Această stare se poate manifestà în afară prin vorbe sau fapte, prin beţie, necurăţie, furt, mânie, ceartă, dar acestea nu sunt decât simptomele unui rău adânc şi foarte grav. Aceste simptome pot să n'aibă o mare însemnătate în ele însele, însă ceeace le face mai de temut e ceeace iese din ele. Noi nu suntem pierduţi sau condamnaţi la moarte fiindcă ne-am făcut vinovaţi de cutare sau cutare păcat particular, ci pentrucă am comis păcatul, adecă ne-am despărţit de Dumnezeu.

Oamenii cinstiţi aruncă uşor cu piatra asupra unui nenorocit condamnat de tribunale şi nu înţeleg că, în aceleaşi împrejurări, şi ei ar fi făcut poate tot ca el. Germenul tuturor păcatelor există în fiecare inimă omenească, însă e în stare latentă. Fiind împedecat de împrejurări sau educaţie, acest germene nu se va puteà desvoltà; stă însă ca un început de moarte. Râdem uneori văzând la copil primele simptome de păcat. Găsim amuzante accentele de mânie subită; şi socotim drept nimicuri, micile min-

www.dacoromanica.ro

ciuni. Departe de a râde, ar trebuì să tremurăm. Aţi văzut vreodată pe un tată, pe o mamă râzând, când îşi vede copilul muşcat de un câne turbat? Microbul e în el, grozav, deşì invizibil, şi gata să distrugă pe acest copil, pe care-l iubeşte. Să ştiţi să întrevedeţi, vă rog, în acest prim simptom catastrofa, care vă ameninţă şi să nu mai râdeţi.

Din cele ce preced se înţelege, că păcatul, fiind aşa de grav şi desordinea care-i urmează e tot aşa de mare. Această desordine, de altminteri, cu suferinţele, ca urmări ale ei, e mai degrabă un bine decât un rău. Căci, prin suferinţă, omul ajunge să recunoască că e într'o stare anormală, din care trebuie să iasă. Durerea îi deschide ochii, şi îl duce la liberare. Presupuneţi că într'un moment dat suferinţa ar fi suprimată din lumea noastră şi că omul ar puteà face păcatul fără rezervă. Atunci planeta noastră n'ar mai puteà fi locuită, corupţia ar domnì pretutindeni, şi vieaţa ar fi imposibilă. Cu cât păcatul e mai grav şi urmările lui sunt mai grele.

Această gravitate se vede şi mai bine, când începem să judecăm din punct de vedere al omului, sau din punct de vedere al lui Dumnezeu. Din punct de vedere al omului, fiindcă el e o fiinţă conştientă, care ştie ce face şi care se revoltă de bună voie contra lui Dumnezeu.

Dacă legile naturii, în cursul lor, lovesc fără milă în fiinţe oarbe şi inconştiente, — ce va fi când cel care le calcă, are deplină cunoştinţă de cauză, uneori chiar lăudându-se cu asta?

Din punct de vedere al lui Dumnezeu, căci acela pe care îl ofensează omul, e o Fiinţa atotputernică, care poate face ce vreà, care ne stăpâneşte în aceiaşi măsură în care infinitul stăpâneşte finitul, care, cu cuvântul său, a creat cerul şi pământul şi care, cu un cuvânt, le-ar puteà nimicì cu toate splendorile lor. Ce-aţi zice de o furnică care ar încercà să vă oprească în drum şi ar căutà să vă opună o rezistenţă nebună? Iată ce-a făcut omul faţă de Cel Atotputernic, el imperceptibilul — atom, pierdut pe un grăunte de praf, care se învârteşte, aşa de repede încât abiă se vede, în spaţiul infinit! Şi revolta lui să nu fie vinovată?

Mai mult: Dumnezeul, pe care l-a ofensat, e un Dumnezeu al sfinţeniei şi al iubirei. Sfinţenia lui e de aşa natură, încât el are ochi prea curaţi spre nu a vedeà răul; îl ureşte şi nu-l poate suferì, căci răul e contrar voinţei Sale, şi voinţa Sa e voinţă perfectă. De altă parte, iubirea Sa e infinită ca şi sfinţenia. El îşi iubeşte toate făpturile, pe care le-a creat din iubire. Simte plăcere faţă de fericirea lor. O comparaţie îndoită ne va face să înţelegem lucrul acesta mai uşor. Intr'o zi un om şi-a luat o soţie iubită; a pregătit totul spre a o face fericită; erà pornit să facă

www.dacoromanica.ro

pentru ea cele mai mari sacrificii. Ii dedese chiar vieaţa sa. Toată bucuria lui, întorcându-se dela lucru, erà de a-şi găsì femeia iubită acasă, spre a-i arătà iubirea lui. Intr'o seară auzì, oh! grozavă noutate, că iubita lui fugise, amăgită de un alt om. In această zi inima-i fù sdrobită! Iată însă ceeace am făcut noi lui Dumnezeu, când l-am părăsit... şi să nu fim vinovaţi?

Altă comparaţie: voi părinţi care citiţi aceste rânduri, veţi fi avut, poate, vreun fiu iubit. Veţi fi făcut totul spre a-l face fericit. Îi veţi fi dat educaţia cea mai îngrijită. Spre a-i asigurà fericirea, îl veţi fi pregătit pentru o chemare onorabilă. Purtà numele vostru, erà fala voastră. Intr'o zi, zi nefastă, vine să vă spună că s'a plictisit acasă, că s'a săturat de desmierdările şi iubirea voastră. Vrea să se ducă să trăiască departe de voi, independent, în tovărăşia prietenilor săi. Şi pe acest fiu l-aţi văzut plecând în depărtare! Ce durere pentru tatăl părăsit! Iată totuş ce-aţi făcut voi lui Dumnezeu, când l-aţi părăsit. Nu sunteţi vinovaţi?

Dar par'că v'aud zicând, poate, că omul nu e aşa de rău. Credeţi că exagerez? Amintiţi-vă atunci de natura, cu legile ei imperioase, de care omul trebue să asculte, vrând nevrând, sub pedeapsă de moarte.

Citiţi Scriptura cea Sfântă. Orice părere aţi aveà despre ea, puteà-veţi, oare, să tăgăduiţi că ea e una din cărţile cele mai morale, care există? Ştiţi ce spune ea despre om? Îl declară grozav de rău. Ea afirmă că mânia lui Dumnezeu atârnă deasupra capului păcătosului.

Exagerez? Ascultaţi experienţa făcută de oamenii cei mai înaintaţi în perfecţiune: Toţi vă vor spune, unanim, că sunt nişte bieţi păcătoşi, condamnaţi de Dumnezeul cel întreit sfânt. Şi, cu cât progresează mai mult, cu atât sunt mai convinşi de lucrul acesta, căci îşi văd din ce în ce mai limpede starea inimii lor naturale. Din contră, duceţi-Vă în închisori, întrebaţi pe cei mai mari vinovaţi şi vă vor răspunde cu capul sus, că ei sunt oameni cinstiţi, cu care societatea a fost în totul nedreaptă.

Dacă nu sunteţi convinşi încă, priviţi, vă rog, la vieaţa singurului om, din istorie, care a fost drept, şi sfânt: priviţi la Iisus Hristos. Comparaţi puterea voastră cu a lui; faptele, cuvintele şi gândurile voastre, cu ale sale, iubirea voastră, ce zic? egoismul vostru cu iubirea lui. El n'a trăit decât pentru alţii şi pentru Dumnezeu. Voi pentru cine trăiţi?

Veniţi mai ales cu mine pe colina din Golgota, veniţi să vedem felul cum au tratat oamenii pe acest Sfânt şi Drept: Iată-l, dat chinului celui mai infam, murind între doi tâlhari. Mâinile

www.dacoromanica.ro

lui, care n'au făcut decât bine, sunt găurite. Găurite sunt şi picioarele, care-l duceau din loc în loc, numai cu scopul de a uşurà suferinţele. Inima lui care n'a bătut decât pentru alţii, a primit lovitura lăncii unui soldat roman... Iată capo-dopera omului. Iată centrul istoriei rasei noastre. Iată punctul culminant al desordinii! Şi ni se mai spune, că neamul omenesc nu e aşa de stricat, când vieaţa cea mai sfântă a devenit imposibilă pe pământ!?...

Un neam care a putut săvârşì o astfel de crimă e un neam blestemat, căci s'a condamnat însuş şi aveà mare dreptate marele Vinet, când ziceà: «Ea a scos în evidenţă toată răutatea de care e capabil neamul omenesc».

Dar, observaţi bine: unele din cuvintele ieşite din gura lui Iisus: ‹Dumnezeul meu, Dumnezeul meu, pentruce m'ai lăsat? rup vălul care ne împiedecă să vedem limpede şi ne arată că păcatul este despreţuirea lui Dumnezeu. Dacă Hristos a murit, a vrut ca, în iubirea lui, să se facă solidar cu omenirea noastră şi să se supună urmărilor grozave ale păcatului şi între altele despărţirii de Dumnezeul Sfinţeniei, despărţire care ucide corpul înainte de a ucide sufletul. Această despărţire e destul de gravă spre a aduce toate desordinile, pe care trebue să le constatăm pe pământ.

Crucea din Calvar e, dar, revelaţia supremă a stării inimii naturale.

In faţa acestei cruci, omul decide de soarta lui veşnică. Incepând dela scena din Golgota, s'a făcut o alegere între oameni. S'au format două cortegii: unul e compus din acei, cari deschid ochii în faţa stării lor naturale şi înţeleg că au meritat condamnarea şi moartea ca urmare a păcatelor lor. Ei ar strigà ca acel Bechuana, care pe când ascultà istoria răstignirii lui Iisus, exclamă: ‹Fugi de acolo, o! Hristoase, acolo e locul meu! Dacă se condamnă, ei ajung la mântuire, scăpând de moarte.

Un alt cortegiu e format din aceia, mult mai numeroşi vai! care pot privì cu indiferenţă pe Iisus în ceasul morţii, — atât de mult i-a orbit şi învârtoşat starea lor de păcat. Nu dau crucii de cât o uşoară atenţiune, fiind absorbiţi cu totul de lucrurile sau plăcerile lor. Uneori chiar ei blasfemează contra Celui ce moare pentru ei şi se unesc cu călăii săi. Aceştia despreţuesc mântuirea şi cad sub lovitura blestemului dumnezeiesc.

Nu ştiu, iubite cetitor, dacă ai avut trista ocaziune de a asiztà la moartea unui copil iubit. În caz afirmativ, vei fi trecut tu însuţi printr'o agonie grozavă, privind lupta supremă care se da pentru copil între vieaţă şi moarte. Imposibil de spus dinainte de partea cui va fi victoria. Pentru asta ar fi trebuit să observi

www.dacoromanica.ro

ceeace se petrece în inima sărmanului copilaş. Intreaga luptă se concentrează în aceasta: atât cât îi palpită inima, putem nădăjdui. Dacă ea încetează de a mai bate, s'a isprăvit!...

Mă întreb, dacă printre cetitorii mei nu e vreunul care, ca şi acest copil, se sbate între vieaţă şi moarte: păcatul care-l ucide, îl ţine ca o pradă. Nimic din afară nu ne poate face să vedem victoria.

Totul e concentrat în acest organ interior, numit inimă. Dacă înaintea crucii, unde moare Cel sfânt şi drept, această inimă bate plină de emoţiune, dacă se căeşte şi începe să iubească, vieaţa revine, e mântuit şi moartea e învinsă. Dimpotrivă dacă rămâne rece, moartea a învins!...

www.dacoromanica.ro

X.

Cum să venim la Hristos?

E destulă lumină în Hristos pentru cei cari n'au altă dorinţă decât de a vedeà şi destul întuneric pentru cei cu o dispoziţie contrară. Pascal.

De multeori am întâlnit persoane, care declarau că nu pot crede în Iisus Hristos, din cauza minunilor cuprinse în Noul Testament. Îndemnându-i eu însumi să citească această carte, i auziam după câtva timp zicând: Am urmat sfatul dumitale, am început să citim Biblia, dar dela primele pagini am fost izbiţi de lucruri cu neputinţă de admis, cum ar fi, spre exemplu, naşterea miraculoasă a lui Iisus Hristos. Îndoeli mai puternice ca înainte ne-au cuprins iarăşi, şi a trebuit să ne întrerupem cetitul.

Mărturisesc că, privind din punctul lor de vedere, le înţeleg obiecţiunea. I-aş întrebà însă şi eu la rândul meu, dacă e drept să părăseşti o interprindere sub pretext că e grea şi că începuturile ei sunt grele. Procedând aşà, n'ai să izbuteşti în nimic. Dinpotrivă, se ştie că, în general, operele cele mai binecuvântate şi mai folositoare au avut începuturi penibile. Vai celui ce se descurajează prea repede, mai ales când e vorba de o chestiune aşà de însemnată!

Într'adevăr toată vieaţa noastră va fi înrâurită de părerea pe care ne-o facem despre Iisus Hristos. Să se tot muncească omul, figura lui Hristos se impune istoriei din ce în ce mai mult ca punct central al ei, ca o personalitate care stăpâneşte pe toate celelalte. Vieaţa omenirii în genere şi a fiecărui om în particular, se învârteşte în jurul acestui punct. Pe măsură ce generaţiile se succed, e din ce în ce mai puţin posibil să scapi de întrebarea aceasta: Ce trebuie să cugetăm despre Hristos?

Răspunsul dat va fi pentru om cheia existenţii pământeşti şi a eternităţii lui.

Dacă e aşa, problema e destul de interesantă pentruca să merite o sforţare şi chiar sforţări energice. Voiu merge mai departe chiar şi voiu afirmà sincer că nici o problemă nu cere mai multă atenţiune ca aceasta şi numai spiritele superficiale se pot mulţămì cu o privire fugitivă aruncată asupra Profetului din Nazaret.

Am vorbit mai înainte de ceeace ne omoară: păcatul. Acum vom vorbì de ceeace ne face să trăim sau cel puţin pretinde că

www.dacoromanica.ro

ne face să trăim. Dupăce am descris boala, vom indică remediul. Merită să examinăm de aproape această putere, care ni se oferă, spre a ne scăpà de moarte şi de păcat.

Admitem însă că, până să ajungă a crede în Hristos, mulţi cetitori întimpină greutăţi foarte mari şi tocmai ca să înlăturăm sau cel puţin să micşorăm pe unele din ele, începem şi noi rândurile ce urmează. Trebue să distingem însă în această privinţă două metode diferite, întrebuinţate pentru a aduce sufletele la Hristos. O metodă pe care o vom numì veche, deşi adesea e întrebuinţată şi în momentele de faţă, şi pe care altădată mulţi apărători ai creştinismului au respins-o. După această metodă, trebue să plecăm dela faptele mari ale Evangheliei, considerate ca dogme: naşterea supranaturală, minunile, divinitatea lui Hristos, învierea etc., spre a le impune spiritului ca atari, cu un mare lux de argumente adesea foarte discutabile. Ne adresăm unor inteligenţe, pe care vrem să le convingem prin raţionamente. E vorba să facem să pătrundă în creer un credo, de care să atârne vieaţa. Biblia a vorbit, n'ai decât să te închini înaintea autorităţii ei mai mult sau mai puţin recunoscute. Vai celui ce ar îndrăznì să ridice obiecţiuni! Indată ar fi răsturnate cu versete meşteşugit apropriate.

Astăzi, când principiul autorităţii în toate domeniile e din ce în ce mai sdruncinat; azi, când individul are o valoare pe cari n'o aveà altădată, ţine să-şi dea seamă el însuşi de ceeace-l înveţi. Nu mai e de ajuns să-i spui să creadă cutare sau cutare lucru, pe motiv că s'a crezut în el până acum. El vrea să ştie de ce trebue să creadă. De aci discreditul în care a căzut vechia metodă. Ea a făcut loc alteia mult mai adaptate trebuinţelor moderne, care pleacă mai de jos, spre a se ridicà mult mai sus, căci a găsit un punct de sprijin mult mai solid decât raţiunea omenească, care totdeauna e supusă greşelii. După această metodă, nu-mi mai iau libertatea şi autoritatea necesară spre a impune cetitorilor un Hristos divin, un Hristos miraculos. Fac să strălucească înaintea lor înainte de toate caracterul moral al omului Iisus. Nu-l mai propun inteligenţei ci conştiinţei, şi declar că orice om demn de acest nume, adică orice om, care mai are încă un caracter moral, chiar înjosit prin păcat, e obligat să se plece în faţa acestei autorităţi spirituale, care i Hristos. Dar, odată săvârşit acest act de supunere, pot fi sigur că, dacă omul acesta este sincer şi drept, nu va rămâneà pe loc, ci va merge mai departe, va merge mai sus şi va ajunge la afirmările impuse de metoda cea veche. Numai că, la el afirmările acestea vor aveà o temelie morală inatacabilă, care lipseà acesteia din urmă.

www.dacoromanica.ro

Ajung la acelaş vârf, nu printr'un salt mortal, ci urmând pe o cărare ce nu mă înşeală, şi când am ajuns aci, pot fi sigur că am pus piciorul pe vârf, pe când prin saltul mortal riscam foarte mult să trec peste vârf, să-mi pierd echilibrul, şi să mă prăbuşesc de partea ceialaltă. Culeg un fruct, dar îl culeg după ce am plantat arborele şi am asistat la răsărirea lui şi apoi fructul acesta e şi mai copt şi mai gustos.

Observaţi cât de dreaptă e metoda aceasta. Ea întrece pe cealaltă. Ea se adresează conştiinţei care e comună tuturor oamenilor, pe când raţiunea e privilegiul numai al unei elite. Toţi oamenii pot înţelege ceva prin conştiinţă şi numai o minoritate poate înţelege cu raţiunea; însă mie îmi trebue un Hristos accesibil tuturor, fiindcă pretinde a aveà drepturi asupra întregei omeniri. Observaţi, pe de altă parte, că această metodă nu e alta decât cea urmată de Iisus faţă de apostolii săi.

Aceştia n'au ajuns dintr'odată să înţeleagă pe Iisus Hristos ca Dumnezeu Mântuitor. La ei s'a făcut o evoluţiune foarte lentă. Plecaţi dela Iisus, dulgherul din Nazaret, s'au ridicat în mod progresiv la sfinţenia lui desăvârşită şi de aci până la divinitatea lui: şi, în această ascensiune, câte încetineli, câte şovăiri şi câte căderi! Iisus din partea lui nu i-a forţat cu nimic. A ţinut să-i lase să ajungă prin ei înşişi la credinţa în dumnezeirea lui. Niciodată nu le-a zis în faţă: Eu sunt fiul lui Dumnezeu; — când Toma a strigat: Domnul meu şi Dumnezeul meu! El le-a declarat că sunt foarte fericiţi crezând acest lucru.

Îmi veţi zice, poate: Bine, dar noi nu suntem în aceleaşi condiţii ca apostolii. Noi n'avem luminele pe care le aveau ei. Prin educaţie omul poate ajunge îndată, fără criză şi fără evoluţiune, la credinţa în Fiul lui Dumnezeu. Nu tăgăduesc. Ferească Dumnezeu! Nu vreau să mai ridic în sufletul cetitorilor mei îndoieli sau obiecţiuni, pe care le-ar fi ignorat până acum. Am prea mult respect faţă de credinţa filială, ca să îngăduesc a se atinge de ea o mână necurată. De asemenea, mărturisesc că studiul acesta nu e pentru aceia cari au această credinţă naivă, ci pentru aceia care n'au putut-o păstrà, care au văzut-o prăbuşindu-se puţin câte puţin şi care totuş ar vreà să creadă. Deasemenea, studiul acesta e şi pentru aceia, care se află într'o poziţie analogă cu a apostolilor în momentul, în care pentru prima dată întâlniră pe viitorul lor Învăţător. Pe aceştia din urmă aş vreà să-i iau de mână, după ce m'am coborît până la ei şi m'am aşezat în faţa obiecţiunilor, spre a le arătà cărarea, care duce cu siguranţă spre vârf.

Tot ce le cer, e să fie absolut sinceri, cum sunt şi eu cu ei. Dacă raţionamentele, pe care le voi face, îi duc la o convingere lăuntrică, s'o recunoască sincer şi să se declare învinşi.

www.dacoromanica.ro

De altă parte, dacă conştiinţa le impută cutare sau cutare păcat, cutare sau cutare obstacol, care-i împiedecă de a crede, s'o mărturisească, renunţând la el fără şovăire.

Orice om cinstit, care se aşează pentru primadată în faţa lui Iisus Hristos, va trece probabil prin următoarele trei faze, cari sunt ca trei vârfuri ascunse, unul după altul.

Mai întâiu, vede în Hristos un personagiu istoric, care a trăit într'un mediu oarecare şi într'o epocă anumită; apoi constată în acest personagiu un caracter unic, desăvârşita lui sfinţenie îl ridică pe o treaptă şi mai înaltă; dela sfinţenie conclude la dumnezeirea lui. Să examinăm repede pe fiecare din aceste faze.

Toată lumea recunoaşte azi că acum 19 veacuri a trăit în Palestina un dulgher oarecare, cu numele Iisus Hristos. Documente pozitive atestă lucrul acesta, nu numai Evangheliile noastre şi cărţile, care le însoţesc, ci o literatură abundentă, care a urmat după ele şi care umple cele două sau trei veacuri primare ale erei creştine, fără să mai vorbim de autorii de atunci care citează numele lui Hristos, ca Suetoniu, Tacit şi Pliniu cel Tânăr. Dacă-mi ziceţi că, cu toate acestea s'ar puteà foarte bine ca Iisus să fi fost un personaj inventat sau cel puţin înflorit prin legende, aş răspunde cu Rousseau că atunci, greutatea ar fi şi mai mare, deoarece inventatorul ar fi mai mare ca obiectul invenţiunii sale.

Nu, nu, dela apariţia lui Iisus pe pământ, numele lui umple aşa de mult istoria întreagă, încât e absolut imposibil ca un om cu mintea întreagă, să-i tăgăduiască existenţa. Chiar dacă ar dispăreà toate cărţile, cari vorbesc de El, am aveà încă monumente, inscripţii pe piatră, care nu s'ar puteà distruge. Catacombele Romei sunt pline de asemenea monumente şi inscripţii, fără să mai vorbesc de milioanele de mărturii, care au trăit şi trăesc şi azi pe pământul nostru.

Dealtminteri, istoria lui e aşa de necrezut, încât prin chiar faptul acesta poartă caracterul legendelor. Legenda n'ar fi putut pune însă naşterea eroului ei — Mântuitorul lumii — într'o iesle, nu i-ar fi dat ca prim mediu de desvoltare atelierul unui lucrător şi nu l-ar fi lăsat să moară pe cruce. Deşi avem puţine documente, care să dateze din epoca aceea, totuş figura aceasta ne e mai bine cunoscută decât a celor mai mulţi oameni mari ai istoriei, mai bine cunoscută chiar decât a unui Alexandru Macedon sau a unui Cesar. Ori pe cine întâlneşti îţi poate spune ceva despre umilul Galilean, sunt rari însă în popor aceia cari ar fi în stare să ne vorbească de unul sau altul din aceşti mari cuceritori. Figura lui e săpată cu caractere neşterse în amintirea oamenilor. Şi, lucru ciudat, cu cât veacurile se scurg, cu atât

www.dacoromanica.ro

figura aceasta devine mai clară şi mai luminoasă. Cu cât ne depărtăm de ea, cu atât ea pare că se apropie mai mult de noi. Cu toată necredinţa, cu toată opoziţia uneori aşa de grozavă, persoana lui Iisus capătă din ce în ce mai multă importanţă. Chestiunea de a şti ce e El, devine o chestiune capitală, care predomină asupra tuturor celorlalte.

Se poate foarte bine să rămâi azi indiferent în faţa unui Napoleon, deşi moartea lui e la o depărtare de mai puţin de 100 ani de noi, pe când acela care a dispărut de 1900 de ani, se impune din ce în ce mai mult atenţiunii lumii. Oricum, trebuie să iei o hotărîre pentru ori contra lui. El apare din ce în ce mai mult ca o cheie a istoriei: El a ştiut să împartă istoria în două părţi bine deosebite, iar era creştină e primită de toţi, chiar şi de aceia care nu cred în Intemeietorul Creştinismului. Civilizaţia cu care ne mândrim vine direct dela El. Poate să fie primit mult dela Greci şi Romani, ca punct de plecare însă El are ţinutul acela mic, cunoscut cu numele de Iudea.

Se poate spune, fără teamă de contrazicere că Evanghelia a pătruns pe nesimţite în toate domeniile: al artei, ştiinţei, economiei politice şi în toate formele de guvernământ. Azi totul e îmbibat de creştinism. Marele savant din Berlin, Du Bois-Reymond, care nu s'a dat niciodată ca drept credincios, scrià acum câţiva ani următoarea frază caracteristică: «Deşi e un paradox, totuş tuturor trebue să le spunem că ştiinţa modernă îşi datorează origina ei Creştinismului».

Ştiu că suntem departe de o societate într'adevăr creştină, în care civilizaţia să se poată numì într'adevăr creştină. Totuş, orice observator atent e obligat să recunoască înfiltrarea lentă şi din ce în ce mai adâncă a principiilor evanghelice în toate sferele lumii civilizate.

Să nu ni se spună că omenirea, în totalitatea ei, e departe de a fi câştigată de creştinism, pe motiv că dintr'un miliard şi jumătate de locuitori, planeta noastră nu numără decât 400 milioane de creştini, dintre care mulţi n'au decât numele de creştini, deoarece acest fapt ne-ar mirà şi mai mult, fiindcă ar însemnà să atribuim unei mâni de oameni cu adevărat credincioşi transformările cele mai extraordinare. Nu înseamnă asta a atribuì Invăţătorului lor, în acest caz, o putere nemărginită?

Toate astea ne-au făcut să atingem doar cu degetul existenţa profetului din Nazaret şi importanţa capitală a apariţiei lui în sânul omenirii. Dar dacă vă mai îndoiţi de influenţa Creştinismului încercaţi printr'o sforţare a imaginaţiei să suprimaţi figura lui Iisus Hristos cu tot ce evanghelia a adus cu ea, şi imediat

www.dacoromanica.ro

istoria devine neînţeleasă, cădem într'o noapte neagră, ca şi cum soarele s'ar stinge.

Aşa se şi înţelege cum un geniu ca Napoleon a putut scrie spre sfârşitul vieţii sale: «Rămâi extaziat în faţa cuceririlor lui Alexandru. Ei bine, iată un cuceritor care confiscă în profitul său, care uneşte şi încorporează la sine, nu o naţiune, ci neamul omenesc întreg. Ce minune! sufletul omenesc, cu toate facultăţile lui, devine o anexă la existenţa lui Iisus Hristos. Şi cum? Printr'o minune, care întrece toate minunile. El vrea iubirea oamenilor, adecă ceeace e mai greu de obţinut în lume, ceeace un înţelept înzadar cere dela câţiva prietini, un tată dela copii, o soţie dela bărbatul său, un frate dela fratele său; într'un cuvânt inima. Pe aceasta o vrea şi o cere în mod absolut. Şi izbuteşte. Hristos vorbeşte şi de astădată, generaţiunile îi aparţin legate cu legături mai strânse şi mai intime ca ale sângelui, printr'o minune mai sfântă şi mai puternică decât orice minune. El aprinde flacăra unei iubiri, care face să moară iubirea de sine, care prevalează asupra oricărei alte iubiri».

Nu ştiu dacă aceste cuvinte sunt autentice. Probabil cel puţin, că fondul lor este exact. In orice caz sunt frumoase şi îmi pare că le susţin rolul considerabil pe care-l atribuim Hristosului istoric şi prin urmare, absoluta siguranţă cu privire la caracterul istoric al vieţii lui.

Aceste zise şi, nădăjduesc, admise de cetitorii mei, — vom face un pas mai departe şi vom vedeà care e caracterul esenţial al acestui personaj. Ajungem, dar, la a doua fază. Omul pus în faţa lui Hristos, observă imediat că El se deosebeşte în chip absolut de ceilalţi, nu prin ştiinţa, nu prin filozofia sau gusturile lui artistice, ci prin caracterul moral al lui. Iisus Hristos e sfânt, desăvârşit de sfânt, adecă, fiindu-i scârbă de păcat nu-l face niciodată şi în acelaş timp face binele, pe care-l iubeşte din toată puterea sufletului său.

Orice om poartă ascunsă în adâncul conştiinţei, imaginea omului ideal, a omului desăvârşit. El întrezăreşte imaginea aceasta atât în visurile cât şi în meditaţiunile lui.

Şi dacă e cu adevărat om, sufere şi plânge, simţindu-se incapabil de-a o imită pe deplin. Să tot caute pe pământ, nicăiri nu va întâlnì realizarea visului său, nici chiar la cei mai mari eroi. In fine, ajuns în faţa lui Hristos, îl observă, îl contemplă mult timp şi simte o emoţiune adâncă. Vede pe omul visurilor lui, pe omul ideal, după care suspină de multă vreme. Ca Pilat, dar cu un accent cu totul deosebit strigă: Iată omul! a găsit ceiace îndeşert căutà, pe omul desăvârşit, adecă nu pe omul savant, ci pe omul moral, care a realizat în mod desăvârşit idealul moral.

www.dacoromanica.ro

Şi impresiunea lui merge accentuându-se din ce în ce mai mult, pe măsură ce-şi prelungeşte contemplarea. In contrast cu o mulţime de oameni, care se coborau tot mai jos, pe măsură ce el îi cunoşteà mai bine, — Iisus Hristos, din contră, se urcà, se urcà din ce în ce mai sus, căci caracterul lui nu ascunde nici cea mai mică pată, nici cea mai mică umbră, cu tot numărul crescând al observatorilor şi în ciuda dispoziţiei lor adesea rău voitoare, de care erau animaţi.

El îi apare desăvârşit de Sfânt în raporturile cu Dumnezeu, căruia îi dă primul loc, în raportul cu ceilalţi oameni pe care-i iubeşte din toată inima, pentru care se sacrifică atunci când a venit ceasul, în raporturile cu sine însuş — dacă mă pot exprimà astfel — căci în el e cea mai completă armonie, e acordul desăvârşit fără vre-o disonanţă. Fie că vorbeşte, fie că lucrează, aceiaşi sfinţenie se observă, aceaşi consacrare în serviciul binelui, aceeaşi aversiune către rău. Cuvintele ca şi acţiunile lui ne fac să întrezărim adâncul inimii sale, sanctuarul curăţiei celei mai absolute. Mai mult: El care nu şi-ar fi permis nici cel mai mic compromis cu răul, nu simte niciodată trebuinţa de a se căi, conştiinţa nu-l acuză de nimic, se simte tot aşa de sfânt în lumea gândurilor ca şi în a faptelor sau a vorbelor sale. Totdeauna acelaş echilibru armonios în vieaţa lui fizică şi spirituală, în orele de lucru ca şi în cele de odihnă.

Apostolii cei dintâi, fură izbiţi de acest caracter. Ei, cari trăiau neîncetat în contact cu el, fuseseră siliţi, unii după alţii, să se plece înaintea acestei sfinţenii unice. De aci exclamarea lui Simon Petru după pescuirea minunată: Doamne, ieşi dela mine, că om păcătos sunt».

De acì, deasemenea, după moartea Invăţătorului, acuzaţia pe care acelaş apostol o aruncă contra sinedriului: «Voi v'aţi lăpădat de cel Sfânt şi drept».

Chiar Iuda, după ce trădase pe Iisus şi înainte de a-şi curmà vieaţa, fusese silit să strige: «Am dat sânge nevinovat!»

Desigur că, dacă ar fi cunoscut vre-o greşală în vieaţa Invăţătorului său, ar fi semnalat-o îndată, spre a-şi face din ea o scuză. N'o puteà face însă. Conştiinţa lui ca a oricărui om drept e obligată să recunoască în Hristos pe Sfântul lui Dumnezeu, după expresiunea pe care o întrebuinţează nenorocitul îndrăcit din Capernaum.

Ceeace afirmau câţiva oameni acum 19 veacuri, milioane afirmă şi azi. Pe măsură ce numele lui Iisus e proclamat printre oameni, se măreşte şi numărul celor care îl numesc om desăvârşit. El devine din ce în ce mai mult omul normal, tipul omenirii, icoana

www.dacoromanica.ro

pe care trebuie s'o poarte orice suflet omenesc care vrea să-i realizeze idealul. Şi asta indiferent de treapta de cultură sau civilizaţie, indiferent de ţara sau epoca, în care trăeşte. Iisus e într'adevăr omul tuturor ţărilor şi al tuturor epocelor, omul tip, omul veşnic. In împărăţia lui Dumnezeu, moneda aceasta, numită sufletul omenesc, n'are curs decât dacă poartă pe ea chipul fiiului omului.

Ajuns la această convingere despre Hristos, sunt foarte aproape de a-l considerà ca stăpân al meu, căci, treptat-treptat, El devine o autoritate pentru mine şi această autoritate merge neîncetat crescând, pe măsură ce-l cunosc mai bine, deoarece constat din ce în ce între el şi mine un abis, pe care nimic nu-l poate umpleà. Eu nu sunt nimic faţă de El, nu ştiu nimic, nu vreau nimic. Deasemenea, nesilit, în chip foarte firesc, mă aşez la şcoala lui, mă plec înaintea autorităţii lui, îl iau drept Domnul meu›. Produce asupra mea o impresie aşà de curată şi adâncă, încât sunt gata să las totul în mânile lui şi să mă declar discipol al lui, dacă vrea să mă primească. Dar, supunându-mă, îmi aduc aminte că e sfânt, că El e desăvârşirea morală. Nu mă va puteà înşelà deci niciodată, merită absoluta mea încredere. Altminteri caracterul moral al lui ar fi atins. Mă aşez, deci, cu încredere la picioarele lui ca să-i ascult învăţăturile, gata să mă plec chiar înaintea a tot ce n'aş puteà înţelege deodată, deoarece îmi vorbeşte El Invăţătorul, Domnul şi Stăpânul meu.

De altă parte, în lucrurile pe care le cunosc, îl găsesc aşá de competent, aşà de infalibil, încât prin analogie îi pot afirmà, fără teamă de a mă înşelà, competenţa şi în lucrurile pe care nu le cunosc. Astfel, când îmi vorbeşte de mine însumi, când îmi descrie inima mea naturală, constat în judecăţile lui o exactitate aşa de mare, mă cunoaşte mult mai bine de cum mă cunosc eu însumi, şi judecăţile lui corespund aşà de bine realităţii, încât mă pot încrede în El fără şovăire, când îmi vorbeşte de propria lui persoană sau de Dumnezeu.

Dintre toţi oamenii numai El îmi spune adevărul deplin asupra mea. Deduc de acì, că trebuie să mi-l spună şi cu privire la sine însuş, la Dumnezeu şi la legăturile pe cari le întreţine cu Părintele ceresc.

Însă, iată ce mă face să întrezăresc cu privire la sine însuş. Lucru curios, lucru extraordinar, această fiinţă morală prin excelenţă, fiinţa aceasta, care mă cunoaşte în fond, mă aduce pe nesimţite să văd mult mai mult în El decât un om ordinar, sau chiar un sfânt desăvârşit. El se lasă numit Fiul unic al lui Dumnezeu, afirmă că întreţine cu Tatăl legături absolut unice şi chiar

www.dacoromanica.ro

că există între El şi Tatăl său o comunitate de esenţă, care-l diferenţiază de restul omenirii. El cere onoruri, ridică pretenţii, care nu se dau decât lui Dumnezeu. Şi când, printr'o evoluţie lentă, apostolii au ajuns prin ei înşişi să-l proclame ca Domn al lor, când sunt gata să sacrifice totul pentru El şi când unul dintre ei, prosternându-se la picioarele lui spre a-l adorà, strigă: ‹Domnul meu şi Dumnezeul meu! nu numai că nu protestează, cum ar fi trebuit să protesteze, dacă această exclamare erà un blestem, dar îl aprobă chiar şi declară pe Toma fericit că a ajuns la o asemenea convingere.

Cu câteva ore înainte de moarte, pe când se înfăţişà înaintea marelui Arhiereu, El îi declară în termini lămuriţi că e Fiul unic al lui Dumnezeu şi că inimicii îl vor vedeà într'o zi şezând deadreapta puterii lui Dumnezeu şi venind pe norii cerului.

Astfel, din cele ce preced, îmi pare că iese în evidenţă următorul fapt:

1. Iisus Hristos a crezut că e Fiul unic al lui Dumnezeu şi de aceeaşi natură cu El.

2. A lăsat pe discipoli să creadă acelaş lucru, i-a încurajat şi i-a făcut să înţeleagă că convingerea pe care şi-o fac despre persoana lui e importantă pentru mântuirea sufletelor lor.

Puţin mă impoartă, în definitiv, dacă-mi dau seama exact de legăturile pe care le întreţine Fiiul cu Tatăl; puţin mă impoartă dacă-i înţeleg în mod desăvârşit dumnezeirea. Mi-e deajuns să ştiu că a proclamat-o El, pentruca şi eu s'o proclam la rândul meu, şi nici nu şovăesc în asta, deoarece Iisus a devenit pentru mine suprema autoritate morală, dinaintea căreia mă plec cel puţin ca înaintea propriei mele conştiinţe. O fiinţă care-mi comandă ca Dumnezeu prin conştiinţă, o fiinţă care a precedat conştiinţa şi a sancţionat-o, o fiinţă pe care o descopăr în fundul sanctuarului sufletului meu, înveştmântată cu aceeaşi autoritate ca Dumnezeu, nu poate fi decât o altă manifestare a lui Dumnezeu, trebuie să fie Dumnezeu. De altminteri, de ce m'aş mirà că nu înţeleg în fond natura lui Hristos şi a lui Dumnezeu, când îmi cunosc aşa de puţin propria mea natură?

De altfel, această convingere intimă la care am ajuns treptat-treptat, prin contemplarea tainică a Fiiului omului; această convingere, care nu mi-a fost impusă de nimeni, dar care a rezultat pentru mine dintr'o dovadă internă, coincide cu o mulţime de fapte, cari vin s'o întărească. Altădată faptele acelea se citau ca argumente pentru dumnezeirea lui Hristos: ele trebuiau să producă o convingere. Eu cred mai degrabă că această convingere

www.dacoromanica.ro

absolut intimă, personală şi morală, luându-şi naştere în conştiinţă trebuie să fie sprijinită, nu produsă de faptele acelea.

Printre aceste fapte trebuie să aşezăm în primul loc minunile săvârşite de Hristos şi în care El însuş vedeà mărturia dată lui de Tatăl despre origina lui divină — toate aceste minuni rezumându-se în învierea sa din morţi. Trebuie să aşezăm apoi întemeierea şi continuarea Bisericii sale dealungul veacurilor cu toate furtunile violente, precum şi profunda transformare operată în omenire în general şi într'o mulţime de indivizi în particular. Dacă tăgăduesc dumnezeirea creştinismului şi a întemeietorului lui, faptele acestea rămân neexplicabile. Dacă, din contră, Hristos e Dumnezeu arătat în trup, nu mă mai mir de nimic şi pot fi sigur că, mai curând sau mai târziu, va câştigà o victorie deplină şi definitivă.

Toate aceste fapte şi altele pe care le-am mai puteà cità încă, cred că nu trebuie să creeze credinţa în Fiiul lui Dumnezeu, dar îi pot da o bază raţională, pe când punctul de plecare e şi trebuie să rămână cel moral.

Se întâmplă adesea ca unii savanţi prin geniul lor să afirme un adevăr, care să fie la început o ipoteză, dar o ipoteză, care răspunde unei convingeri interioare. Dacă ipoteza aceasta e adevărată, faptele îi demonstră realitatea şi îi transformă convingerea intimă în siguranţă deplină. De sigur că la început a fost credinţa, şi ea ne conduce cu aripi ca de vultur spre vârfuri, însă credinţa nu împiedecă mersul încet al raţionamentului. Ambele metoade prin urmare trebuie să se completeze reciproc, fără a se exclude una pe alta.

Astfel, plecând dela faptul istoric al omului Iisus, ne-am ridicat puţin câte puţin, rămânând în domeniul moral, până la Iisusul desăvârşit de sfânt, spre a atinge de acì pe Omul-Dumnezeu, sau mai degrabă pe Dumnezeul-om, pe Hristos, Fiiul lui Dumnezeu, identic cu Tatăl prin esenţa sa, căruia îi datorim totdeodată iubirea absolută, ascultarea şi vieaţa.

Şi dacă mai e vre-o îndoială în spiritul vre-unuia dintre cetitorii mei, terminând aceste rânduri, aş vrea să-l las în faţa următoarei duble alternative:

Sau Hristos s'a înşelat când s'a declarat Fiu unic al lui Dumnezeu şi atunci nu mai merită încrederea noastră, căci nu te poţi înşelà asupra unui punct aşà de capital, când te dai drept adevărul şi lumina lumii, afară numai de cazul când ne-ar fi înşelat pe noi înşine, ceeace ar fi şi mai rău, şi în cazul acesta datoria oricărui om cinstit ar fi să-i declare un războiu înverşunat şi să combată, în interesul tuturor, fiinţa cea mai ipocrită, dacă nu cea mai oarbă, care a putut existà vre-odată pe pământ.

www.dacoromanica.ro

Sau Iisus Hristos a spus adevărul, deci e într'adevăr Fiul lui Dumnezeu şi atunci merită onorurile, pe care le cere dela discipoli, trebuie să fie preferat în locul tuturor creaturilor, trebuie iubit ca Dumnezeu şi trebuie să devină Domnul şi Invăţătorul nostru.

In faţa acestei duble alternative, conştiinţa fiecăruia, întrebată sincer în faţa lui Dumnezeu, nu va întârzià de a luà o hotărîre oarecare.

www.dacoromanica.ro

XI.

Ce crezi tu despre Hristos?

Celce m'a văzut pe mine, a văzut pe Tatăl.
Nimeni nu vine la Tatăl decât prin mine.
Isus Hristos.

La prima vedere s'ar părea că asupra acestei chestiuni toţi trebuie să fie de acord: Nu-i oare Hristos figura cea mai curată, cea mai dulce şi cea mai atrăgătoare, care a existat vre-odată pe pământ, — fie că, adresându-se mulţimilor şi plin de o imensă compătimire le învită să vină la El ca la păstorul cel bun — fie că, întâlnind o mulţime de bolnavi nu scăpă ocazia de a-i vindecà? Niciodată inima omenească nu va vibrà mai la unison cu alte inimi. Privirea, vorbele, gesturile, tot felul său de a fi, respiră cea mai mişcătoare simpatie. Nu poate vedeà o suferinţă, fără s'o simtă imediat. Inaintea mormântului lui Lazăr, plânge cu Marta şi Maria. Când vede cortegiul funebru al fiului văduvei din Nain, nu poate suportà această privelişte, opreşte convoiul şi redă sărmanei mame pe fiul ei iubit. Ce iubire, pe de altă parte, când vede pe micuţii copii venind la El, şi pe care discipolii caută să-i îndepărteze! El îi ià pe genunchi şi-i îmbrăţişează cu inima deschisă. Nici o vorbă, nici o acţiune, nici un pas, care să nu fie inspirat de iubire. Din iubire a urcat colina din Golgota, spre a murì pe ea pentru noi.

Înţelegem, prin urmare, cum îndată s'a format un grup de oameni plini de admiraţie pentru Hristos şi hotărîţi să-l urmeze. Apostolii sau simpli discipoli, toţi salută în el pe Învăţătorul lor iubit. Ataşamentul lor merge atât de departe, încât ei sunt gata să renunţe la toate pentru el. Şi dacă e nevoie să meargă la moarte pentru numele lui, nu vor ezità de a o face.

De atunci se numără cu miile, apoi cu sutele de mii şi cu milioanele chiar, aceia care îl iau drept Mântuitorul lor adorat; şi asta în toate clasele societăţii: săraci sau bogaţi, ignoranţi ori savanţi. Putem afirmà, fără teamă de a fi contrazişi, că pe pământ nu e nume mai iubit ca al lui Isus Hristos. Petutindeni azi, la orice latitudine şi în toate rasele, El numără partizani înflăcăraţi. Şi dacă i-aţi întrebà: Ce credeţi voi despre Hristos? v'ar răspunde fără şovăire: E fiinţa căreia ii dăm totul, fiindcă îi datorăm totul.

Lucru ciudat, simpatia aceasta a câştigat chiar pe oameni cu cele mai diferite convingeri religioase. Dovadă Congresul religiunilor ţinut la Cicago acum câţiva ani. Acì, reprezentanţii cei

www.atacoromanica.ro

mai distinşi ai tuturor religiunilor n'au simţit nici o greutate în ascultarea rugăciunii domneşti rostită la deschiderea şi închiderea Congresului. Toţi au recunoscut prin asta că rugăciunea aceasta e cea mai desăvârşită rugăciune care a ieşit din gura omului vreodată.

În acelaş congres, un mare rabi nu s'a temut să strige: «Ori cum, în numele şi în persoana aceasta a lui Isus, bine înţeles, se află un aşa izvor de binecuvântări şi de înălţare morală, încât nu pot pricepe motivul, care împedecă pe Ebrei de a-l recunoaşte ca cel mai mare şi mai iubit dintre învăţătorii lor iluştri».

Tot în adunarea aceasta mulţi brahmani au declarat că Isus Hristos e adevăratul unificator al omenirii.

In faţa acestui curent simpatic care creşte neîncetat, cum se face oare că vedem un altul diametralmente opus, care şi el merge din zi în zi crescând? Cum se face că Isus Hristos, dela apariţia lui, a stârnit cea mai puternică şi mai îndârjită ură? Căci ştim cu toţii ce opoziţie înverşunată s'a ridicat contra lui, chiar dela primele vorbe. La început fu o opoziţie surdă, ascunsă; inimicii începură a-l urmări prin obiecţiuni sau întinzându-i curse. La fiecare val de iubire din partea lui Isus, se ridică şi un val de ură din partea adversarilor săi, până în ziua în care aceştia demascându-se, aţâţară poporul să-i ceară moartea.

La cuvintele pline de iubire ale lui, ei au răspuns furioşi prin cuvintele pline de ură: Ia-l! ia-l! Răstigneşte-l! Răstigneşte-l! — Iar când fù pironit pe cruce, în prada suferinţelor celor mai grozave, mai avură şi cruzimea de a veni să-l insulte, ridiculizându-i opera de iubire: A mântuit pe alţii — strigau ei — să se mântuiască acum pe sine însuşi şi atunci vom crede!

Murind Hristos, adversarii lui ar fi trebuit să se liniştească; de obiceiu aşa se întâmplă cu duşmănia omenească. De loc; ei continuară să-l prigonească şi în persoana discipolilor. Sub pretext de inconsecvenţe şi infidelităţi constatate la aceştia din urmă, se uniră (deşi uneori plini de ură unii contra altora), dându-şi toate silinţele spre a face să dispară de pe pământ acest nume urît. Pretutindeni şi în toate epocele curentul acesta de împotrivire s'a arătat când în chip violent şi grosolan când sub forme mai mult sau mai puţin subtile; căci pretutindeni Hristos trebuie distrus, fiindcă numele lui umple pe om acum de ură, după cum adineaori îl umpleà de iubire. In privinţa aceasta a rămas celebru marele Voltaire: Să sdrobim pe infamul, ziceà el, vorbind de Isus Hristos. Se ştie câte întruniri se ţin şi azi chiar sub diferite pretexte, contra lui Hristos şi operii lui.

Duceţi-vă şi întrebaţi pe aceşti adversari, ce cred ei despre Hristos. Numai să fie sinceri şi să se cunoască pe ei înşişi, şi

www.dacoromanica.ro

vă vor răspunde energic: Vrem să-i distrugem numele, deoarece ne stânjeneşte!

E drept că între aceste două categorii de oameni: deoparte amicii înflăcăraţi şi de alta inimicii pasionaţi ai lui Isus Hristos, există o altă clasă de persoane, — cea mai numeroasă la noi — clasa indiferenţilor. Ei nu iau pe Isus ca învăţător al lor, dar nici nu-i fac vre-un rău; uneori chiar simt faţă de el o vie admiraţie. Nu sunt mai puţin răi însă ca adevăraţii inimici. E absolut imposibil să rămâi indiferent în faţa lui Hristos. Fără să-şi închipuie, în fond, ei îi sunt adevăraţi adversari. Lucrul acesta se va arătà îndată ce vor aveà a alege între interesul lor şi al lui Hristos, sau când acesta, prin conştiinţa lor, le va arătà cutare sau cutare greşală săvârşită de ei. Ca şi duşmanii, cei indiferenţi, sunt gata să zică: Nu vrem ca acesta să domnească asupra noastră! Ce credem noi despre Hristos?! vă vor răspunde, dacă-i întrebaţi: E un frumos tip de om, căruia nu-i refuzăm admiraţia noastră, cu condiţiune însă ca să ne lase în pace!

Nu, nu, cu toate aparenţele contrare, Hristos aveà dreptate să spună că va fi pentru unii un liman de mântuire şi pentru alţii o piatră de scandal, zdrobind pe toţi aceia pe care nu-i va mântuì. El a împărţit omenirea în două curente, care nu se vor puteà contopì niciodată, după cum nici întunerecul nu se poate unì cu lumina. Şi de ce asta? Cauza e adâncă şi voiu căutà s'o explic cât mai lămurit posibil. In faţa lui Hristos e în joc Dumnezeu însuş. Intrebând pe cineva: Ce crezi tu despre Hristos? însemnează a-l întrebà: Ce crezi despre Dumnezeu şi ce vrei să fie El pentru tine? La urma urmei, iubirea sau ura aceasta se adresează nu lui Hristos, ci lui Dumnezeu însuş. Dincolo de Hristos ei ating pe Dumnezeu. O! ştiu că sunt şi excepţiuni. Sunt oameni foarte drepţi, care nu cred în Hristos şi care totuş cred în Dumnezeu, care alungă pe cel dintâi ca Mântuitor, dar sunt hotărîţi să se lase conduşi de cel din urmă. Şi totuş eu am convingerea intimă, că cei cari judecă astfel sunt o rară excepţie; şi mă îndoesc chiar dacă, cu o cunoştinţă mai exactă despre Hristos, ar persistà în îndoelile lor. Această cunoştinţă cred că i-ar face să constate că autoritatea lui Hristos e în perfect acord cu conştiinţa lor. Insă aceasta nu e alta decât autoritatea lui Dumnezeu. Şi atunci cum să nu contopeşti aceste două autorităţi într'una singură şi să proclami în Hristos pe Dumnezeu întrupat?

Marele Vinet a exprimat admirabil ideia aceasta când a zis: « Toţi sunteţi încredinţaţi că în persoana lui Adam omenirea a săvârşit un păcat, pe care îl repetă fiecare din membrii ei. Şi care e păcatul acesta? E păcatul de a negà pe Dumnezeu. Ce zic? mai rău: Păcatul acesta constă în a zice: Există Dumnezeu, dar mă voiu

www.dacoromanica.ro

purtà ca şi cum n'ar există. Păcatul acesta e fundamental; el este izvorul tuturor păcatelor.

«Dacă Adam şi Eva n'au răstignit pe nimeni, e că n'aveau pe cine răstignì; însă dacă nu cu mâinile, totuş cu inima ei au înfipt din momentul acela crucea, pe care aveà să-şi deà sufletul Fiul lui Dumnezeu! Şi dacă nu l-au răstignit pe El, au răstignit adevărul al cărui reprezentant sfânt e din eternitate. Insă, adevărul sau cuvântul acesta s'a făcut trup. Dumnezeu s'a făcut om. Un om, în care adevărul se sălăşluià în toată plenitudinea, a apărut între oameni şi îndată a atras şi a concentrat asupra lui toată ura, pe care o poate întimpinà adevărul, adică o ură de moarte, deoarece când urăşti adevărul, nu-l urăşti numai pe jumătate. Şi dacă adevărul a fost urît de nefericitul nostru strămoş, când îl obligà doar să-şi recunoască dependenţa, cum să nu fie urît de urmaşii lui, pe care îi constrânge şi mai mult să-şi recunoască căderea! Apariţia lui aţâţă orgoliul omului, partea trupeasca a lui şi toată revolta ascunsă şi permanentă contra drepturilor lui Dumnezeu. Câţi duşmani numără adevărul, tot atâţi ucigaşi numără şi Hristos. Ori de câteori ar apăreà din nou pe pământ, indiferent de loc, de atâteaori şi pretutindeni ar fi dat morţii. In faţa lui Isus Hristos e vorba dacă eşti sau nu al lui, dacă te dai lui Dumnezeu sau te păstrezi pentru tine însuţi, dacă abzici sau domneşti, dacă exişti sau nu.

Isus e soarele lumii spiritelor. Fără el nu e lumină în vieaţa omenească, ci numai întunerec şi desnădejde. Nici drum pe care să mergi la Dumnezeu, nici o cunoştinţă despre Dumnezeu, nici o mângăiere trainică, nici o speranţă; iar ca unică direcţiune a vieţii: întâmplarea, fantazia şi imboldurile cele mai contradictorii ale instinctelor celor mai opuse. Oricine vreà să stingă soarele, e duşman omenirii, şi nu ştiu dacă am puteà aveà chiar în lumea aceasta infernală, unde nu mai ştim ce să urîm, un duşman mai crud şi mai nemilos ca acesta. Principiul răului, în dorinţa lui ucigătoare de suflete n'a putut dorì vre-odată unei creaturi ceva mai oribil şi mai funest de cum doreşte omul acesta (dacă numai unul) oamenilor şi lui însuş.

«Cine ştie dacă unii duşmani ai lui Hristos nu-şi mărturisesc în taină grozăvia faptelor lor şi dacă la înştiinţarea lui Gamaliel: «Băgaţi de seamă să nu vă răsboiţi cu Dumnezeu», — n'ar fi ispitiţi să răspundă: «Taci, nebunule! Nu vezi că tocmai asta vrem şi noi?»

Acest citat, cam lung poate, ne pune pe adevaratul teren. Intr'adevăr nu numai că Hristos ne descopere pe deplin pe Dumnezeu, dar îl şi apropie atât de mult de noi, încât graţie lui îl recăpătăm şi-l avem din nou, pe când înainte îl pierdusem. Hristos

www.dacoromanica.ro

redă omului pe Dumnezeu din trei puncte de vedere: Din punct de vedere moral, intelectual şi practic. Inainte de el, Dumnezeu erà pentru om ca un vârf inaccesibil, de care-l despărţiau prăpăstii nepătrunse. Hristos umple aceste prăpăstii şi restabileşte relaţiunile rupte dintre Creator şi Creatură.

Mai întâi de toate, din punct de vedere moral: Din cauza păcatului, Dumnezeu devenise inaccesibil omului. Acesta, simţindu-se vinovat, căută mult timp să fugă de Dumnezeu, suspinând amar după el. Spăimântat de un Dumnezeu, către care totuş se simţià atras, căută să se ascundă dela faţa lui, ca Adam după arborii grădinii. Neputând izbuti, încercă să uite pe Dumnezeu, lăsându-se absorbit de alte preocupări. Dar înzadar. Atunci scoborî pe Dumnezeu la nivelul lui, punând pasiunile şi defectele lui în Dumnezeu, crezând că în chipul acesta va astupà prăpastia deschisă. Şi acì sforţările lui rămaseră inutile. Dumnezeu nu deveneà mai accesibil. Din contră, părea că fuge mereu, deoarece conştiinţa omenească, desgustată de aceste divinităţi inferioare, nu se puteà liniştì. Ea continuà să turbure pe om, arătându-i despărţirea lui de Dumnezeu. Atunci, turburat din ce în ce mai mult, omul încercă să astupe prăpastia umplând-o cu ofrande. Alese tot ce aveà mai preţios, fructele cele mai suculente, animalele cele mai grase, apoi pe proprii lui copii, până la fiul întâiu născut. Nu făcù nimic. Prăpastia erà tot adâncă, imensă şi nepătrunsă. Omul se simţià mai departe de Dumnezeu ca oricând. Şi chiar cu cât erà mai conştiincios şi mai scrupulos, cu atât mai inaccesibil îi apăreà şi Dumnezeu; căci pata creaturii apăreà cu atât mai respingătoare, cu cât sfinţenia creatorului se arătà mai mare şi mai desăvârşită. O! cine ar puteà spune suferinţele omului în căutarea lui Dumnezeu, bâjbăind în toate părţile şi negăsindu-l nicăeri? Cine ar puteà povestì nelinişteа, desnădejdea, care turbură şi azi pe toţi aceia, care ar vreà să intre în raport cu Dumnezeu, fără să izbutească, din cauza vinovăţiei, care apasă asupra lor? Vârful orbitor rămâne cu toate astea ascuns după noi.

Intr'adevar, abisul moral aduce un altul: abisul intelectual. Despărţirea morală dintre Dumnezeu şi om l-a adus pe acesta din urmă să-şi facă despre Dumnezeu idei ciudate, uneori grosolane chiar şi fără nici un raport cu realitatea. Raţiunea, neavând o bază morală, se lăsă dusă în reverii, pe care cu greu ni le putem închipuì. Odată concepù un Dumnezeu abstract, necuprins ca Dumnezeul — Idee — Idea ideilor, a lui Platon, care nu spune nimic inimii, nici mai ales conştiinţei; altădată, din contră, asemenea unei paseri, căreia i-am tăiat aripile, se târî pe pământ, iar divinitatea îi apărù sub forma respingătoare a unui obiect de metal sau de piatră. Cu cât imaginea erà mai urîtă şi mai hî-

www.dacoromanica.ro

doasă, cu atât apăreà mai sfântă, căci reprezentà cu atât mai bine imaginea divină. Adesea omul concepù pe Dumnezeu ca o fiinţă crudă, ca un adevărat tiran, a cărui fericire consta în a face pe supuşi să sufere, fără a se îngrijì de suspinurile sau de strigătele lor de neliniște. Sau, din contră, şi-l reprezinta ca un Dumnezeu bun, faţă de care poţi face ori ce-ţi place, deoarece e prea bun ca să-şi pedepsească făpturile, pe cari le ştie cât sunt de slabe şi incapabile de a se conduce.

Trebuie să studiem, în privinţa aceasta, istoria religiunilor, spre a ne convinge până la ce punct se poate înşelà omul, dacă e lăsat în propriile lui forţe, când e vorba de concepţiunile lui despre Dumnezeu. Istoria aceasta e o lungă înşirare de erori mai mult sau mai puţin caraghioase, iar câte-odată te întrebi cum o fiinţă inteligentă ca omul a putut inventà asemenea absurdităţi cu privire la un subiect aşa de serios. E adevărat că multe din aceste concepţiuni conţin o parte de adevăr şi reprezintă o parte din divinitate. Ele sunt însă dovada vizibilă a abisului intelectual, care desparte pe om de Dumnezeu. Să tot facă omul şi să tot spună el, despărţirea morală de Dumnezeu îl împiedecă în mod absolut de a concepe în chip desăvârşit pe acesta din urmă. Ochiul interior, conştiinţa, e întunecat, a devenit orb, tot corpul e învăluit în negură şi e obligat să meargă pe dibuite.

Marele muzicant Saint-Saëns scrià, nu de mult, într'o lucrare, care a făcut mult sgomot: Oricât de departe ar puteà merge ştiinţa, ea tot va trebuì să recunoască o limită, unde lumina ei nu va mai pătrunde. Atunci se zice: iată Dumnezeu! Dar în fiecare zi lumina ştiinţei pătrunde din ce în ce mai mult în necunoscut şi s'a ajuns la ceva înspăimântător: Pe măsură ce ştiinţa înaintează, Dumnezeu se îndepărtează. Acum El e în inima infinitului, inatingibil şi inaccesibil, afară de atingerile raţiunii imprudente, ceeace însemnează că ştiinţa, continuând să înainteze, Dumnezeu va continuà să se îndepărteze şi va sfârşì prin a pierì .

Fraze într'adevăr pline de superficialitate, deoarece arată pâna la ce punct, chiar un spirit luminat dela sfârşitul veacului XIX-lea se poate înşelà asupra lui Dumnezeu, când pretinde a se lipsì de Hristos. Cine ar îndrăznì, dar, să tăgăduiască existenţa lui Dumnezeu, sub pretext că nu poate fi cuprins de simţuri? Sunt atâtea lucruri în lumea materială, pe care le ştim că există, fără să le fi văzut vre-odată. Cum se poate negà deci existenţa lui Dumnezeu, pe motiv că n'a apărut niciodată la vârful lunetei unui astronom? Nu ştie oare spiritualul scriitor francez, că Dumnezeu nu e ceva material şi n'are corp? Până şi cel din urma elev din şcoalele noastre iar puteà ţinè o lecţie în privinţa aceasta.

www.dacoromanica.ro

Dumnezeu e inaccesibil conştiinţei şi raţiunii omului, dacă sunt lăsate în propriile lor puteri. Nu-i de mirat deci că nu e accesibil nici inimii. La abisul moral şi intelectual se adaugă un al treilea, ca urmare al celor două dintâi: Dumnezeu în vieaţa practică, în realitatea de toate zilele, apare nespus de departe de om. In loc să simţă pe Dumnezeu foarte aproape de sine, încălzindu-i inima şi luminându-i vieaţa, omul şi-l reprezintă ca fiind cu totul depărtat, iar vieaţa i se pare tristă şi singuratică. Când suferă, n'are pe nimeni căruia să-i încredinţeze chinul lui; când e vesel, nimeni nu vine să se bucure cu el; când îşi ridică ochii în sus, ochi plini de îndoială şi nelinişte, nu întâlneşte nici o privire prietenească, ci vederea i se izbeşte de o boltă de aramă, care pare că-l sdrobeşte. Spaţiul înfinit, care se întinde deasupra capului său, e gol, grozav de gol; iar dacă se concentrează în sine însuş ceeace evită cât mai mult posibil — observă un gol şi mai spăimântător, dinaintea căruia se întoarce îngrozit.

Poate că şi tu eşti în starea asta, iubite cetitor! In cazul acesta, vei înţelege uşor valoarea înfinită a operii lui Isus Hristos, dacă-ţi spun că scopul lui venind pe pământ, a fost să astupe succesiv aceste abisuri, apropiind pe Dumnezeu de om, sau mai de grabă — căci în realitate Dumnezeu nu e departe, ci aproape foarte aproape de noi — rupând legătura care-l împiedecă de a vedeà pe Dumnezeu, spre a i-l arătà foarte aproape de el. Şi asta a putut-o face numai el şi în modul cel mai desăvârşit. Prima lui lucrare, într'adevăr a fost de-a astupà abisul moral, făcând pe om să se împace cu Dumnezeu. Moartea lui pe cruce n'a avut alt scop decât de-a expià păcatul omului, de a-i luà prin urmare vinovăţia, care apăsà asupra lui şi a-l aruncà în braţele lui Dumnezeu. A făcut-o însă fără să aducă nici cea mai mică vătămare conştiinţei, deoarece în moartea lui pe cruce, păcatul a fost lovit în chipul cel mai aspru. Dumnezeu nu s'a învoit cu răul; din contră, l-a condamnat cu ultima rigoare spre a-l desvelì în toată gravitatea lui.

Tot aşa în Golgota, Dumnezeu n'apare ca o fiinţă slabă, care-şi închide ochii şi uită ofensa adusă lui. Hristos n'a venit să înlăture teama oamenilor, descoperindu-le un Dumnezeu indulgent, care se fereşte să-şi înspăimânte făpturile, ca şi cum teama aceasta ar fi o superstiţie păgână. Din contră, ne-a făcut să recunoaştem un Dumnezeu sfânt, ai cărui ochi sunt foarte limpezi spre a vedeà răul, de care omul are dreptate să se teamă, cât timp nu e împăcat cu el. Şi, fie zis în treacăt, acest Dumnezeu e cu mult mai demn de respectul, iubirea şi adorarea noastră.

In acelaş timp, graţie sacrificiului expiator, Hristos dă iertare din parţea lui Dumnezeu oricui vreà s'o ceară şi s'o pri-

www.dacoromanica.ro

mească: căci, dacă Dumnezeu loveşte păcatul aşa de tare, iartă pe păcătosul penitent, pe care-l iubeşte cu o iubire nesfârşită.

Insă, cine zice împăcare, zice apropiere. Impăcându-ne cu Dumnezeu, Hristos ne apropie de el, ne deschide întrarea spre tronul dumnezeesc, dă păcătosului o astfel de pace, o aşa siguranţă în Dumnezeu, încât chiar conştiinţele cele mai scrupuloase şi mai luminate se pot liniştî, şi asta în mod desăvârşit înaintea Sfântului Sfinţilor. Chiar acei care se cunosc mai bine şi care îşi pot constată mai bine vinovăţia faţă de cerinţele legii dumnezeeşti, au dreptul să se apropie fără teamă de Dumnezeu, şi încă cu cea mai veselă încredere, căci au întâlnit privirea plina de blândeţe şi de iubire a Aceluia, care le-a iertat totul.

Dar, odată astupat primul abis, se astupa şi al doilea: abisul intelectual. Nu că discipolii lui Isus Hristos îşi pot da seama perfect de bine de natura şi atributele lui Dumnezeu, deoarece acî e un mister, care va subsistà în tot timpul şederii lor pe acest pământ. Dar întrebări ca acestea: Unde e Dumnezeu? Ce e Dumnezeu? Ce face Dumnezeu? Cum a putut existà Dumnezeu? din eternitate? şi atâtea altele, pentru ei nu se mai pun. Ei numesc pe Dumnezeu cu un nume, care i mulţămeşte în totul, Dumnezeu e Tatăl lor — li-i deajuns atât — căci numele acesta răspunde la toate întrebările pe care şi le puneau altădată.

El e Tatăl lor, un tată a cărui iubire o cunosc şi în serviciul căruia simt o puternică bucurie. Un Tată iubit şi sfânt, un Tată Atotputernic: iată ce le-a descoperit Hristos. Cum să nu se bucure, învăţând să cunoască o asemenea Fiinţă, care de sigur ni se va arătà într'o zi în chip şi mai desăvârşit şi va potolî toate însetările legitime care ne turbură inima!

Nimic mai ciudat decât să vezi cum după cunoştinţa morala a lui Dumnezeu, urmează îndată cunoştinţa intelectuală. In chestiunile acestea conştiinţa e ochiul inteligenţei. Cuprinzând pe Dumnezeu moralmente, însemnează a-l cuprinde totdeodată şi intelectualmente.

De asemenea, se poate spune că foarte adesea de obiceiu, aş zice — îndoielile intelectuale au o cauză morală şi provin din îndoieli morale.

Dar n'am terminat. Redându-ne pe Dumnezeu moralmente şi intelectualmente, Isus Hristos ni-l redă în mod practic şi în chipul cel mai însemnat. Acest Dumnezeu, care erà imposibil de cunoscut; acest Dumnezeu necuprins, care erà atât de depărtat înainte, apare prin rascumpărarea lui Isus Hristos, ca un Dumnezeu foarte aproape de om. Natura, spaţiul înfinit, cari îi păreau altădată goale şi tăcute, se umplu de prezenţa lui. Omul îi poate vorbì chiar cu blândeţe, iar Dumnezeu îl ascultă. Poate să-i spună

www.dacoromanica.ro

totul, să-i povestească totul, să se descarce asupra lui, să-l facă părtaş vieţii lui, şi o face cu bucurie.

Această prezenţă a lui Dumnezeu îi devine chiar aşa de dulce, aşa de necesară, încât ar muri fără ea. Deasemenea, când vre-o greşală ni-l acopere pentru un moment, observă îndată şi face tot posibilul spre a-l regăsi.

Altădată conştiinţa îi erà o voce străină, exterioară, impersonală, care i se adresà de sus, dela distanţă. Nu vedeà în ea o voce plăcută şi cunoscută. Acum, din contră, această voce a luat un caracter personal, direct, cu totul altul. E o voce cunoscută, care porneşte din ascunzişurile fiinţei lui, e însăşi vocea părintelui iubit, de care ascultă cu bucurie, căci poruncile lui sunt porunci de iubire; voinţa lui, de acum înainte, pentru el totdeauna e bună, plăcută şi desăvârşită.

Inainte de a cunoaşte pe Isus Hristos, Dumnezeu erà pentru om ca soarele de iarnă, care străluceşte în unele momente, dar pare departe prin faptul că razele fiind oblice, dau puţină lumină, fără căldură, şi nu pot topì gheţarii din timpul iernii. Natura pare moartă, paserile tac şi se ascund după arborii desfrunziţi sau acoperiţi de zăpadă. Iată însă că deodată se produce o transformare: natura îşi reià vieaţa, zăpada se topeşte, paserile încep să ciripească vesele. Livezile înverzesc şi se acoper cu flori, arborii par'că se renasc; iar această transformare s'a produs, fiindcă soarele îşi trimite razele direct pe pământ.

Dumnezeul, pe care Hristos îl dă omului, e un Dumnezeu de aproape, e soarele de vară, care luminează, încălzeşte şi înveseleşte totul. Altădată erà frig, erà întunerec în suflet, acum e cald şi lumina luminează de sus.

Altădată erà noapte, acum e ziuă. Altădată moarte; acum, vieaţă. Asta-i experienţa pe care o fac toţi, care au întâlnit într'adevăr pe Hristos. Acesta le-a transformat vieaţa, pătrunzându-o cu însuş Dumnezeu.

Dacă-i aşa, înţelegeţi acum de ce mulţi oameni resping pe Hristos şi încearcă chiar lucruri imposibile, spre a-l alungà din orizontul vederilor lor. Işi dau perfect de bine seamă că, introducând pe Isus în vieaţa lor, introduc pe Dumnezeu şi-l iau ca stăpân. Lucrul acesta nu-l vor de loc; mai bine să moară, decât să consimtă la asta, deoarece ei pretind că-s liberi şi trăiesc cum le place. Intr'adevăr starea lor naturală e păcatul şi în ea le place să fie. Cum să primească un Dumnezeu, care declară războiu păcatului? Dumnezeu i-ar împiedecà prea mult în vieaţa lor culpabilă. Ideea unui martor al faptelor şi gândurilor lor celor mai ascunse, le e urîtă. De aci războiul, pe care-l fac lui Hristos, iar prin el, lui Dumnezeu însuş.

www.dacoromanica.ro

Ce crezi tu despre Hristos? Aceasta e întrebarea, pe care îmi permit să ţi-o pun azi, iubite cititor! După răspunsul, pe care-l vei dà, vei învăţà a te cunoaşte pe tine însuţi direct, vei decide de soarta ta, vei alege lumina veşnică, care e Dumnezeu, sau noapte veşnică, care e părăsirea definitivă a lui Dumnezeu.

Acum 19 veacuri, vorbind de venirea sa pe pământ, Isus a zis: «Judecata lui Dumnezeu e că lumina a venit în lume şi oamenii au iubit întunerecul mai mult decât lumina, deoarece faptele lor erau rele. Căci tot celce face rele, ureşte lumina şi nu vine la lumină, ca să nu se vădească faptele lui. Iar celce face adevărul vine la lumină, ca să arete lucrurile lui, că sunt lucrate în Dumnezeu.»

www.dacoromanica.ro

XII.

Ceeace ne face să trăim.

Vieaţa e un principiu interior de acţiune.
Kant.

Vieaţa e totalitatea funcţiunilor care rezistă morţii. Bichat.

Aţi auzit cu toţii vorbindu-se de copiii morţi din pricina difteriei, poate că i-aţi şi văzut chiar. La început difteria e o boală, de care nu ne speriem, o tuse fără gravitate, o simplă durere de cap, şi iată că îndată simptomele se agravează, tusa e răguşită, şi respiraţia împiedecată. Vine îndată medicul, care cunoaşte felul boalei. Faţa i se întunecă, şi dând din cap, anunţă oribila difterie, — groaza mamelor. Dupăce microbul infecţios s'a întrodus în sânge, nenorocitul copil e prins într'un angrenaj fatal de moarte, din care cu greu va ieşi: otrăvirea sângelui îşi face treptat efectul, peliţe alburii se grămădesc în gât, respiraţia devine din ce în ce mai grea, până ce încetează cu totul, afară numai dacă o operaţie n'o restabileşte pe cale artificială. Dar chiar atunci nu scapă totdeauna de moarte. Amânată, ea e şi mai crudă pentru părinţii îngrijoraţi. Iată-i acum pe aceşti sărmani părinţi, în faţa unui cadavru şi acest cadavru e al copilului lor iubit de odinioară.

Din fericire astăzi Dumnezeu pare că vrea să asculte rugăciunile atâtor mame în pericol: el a permis ştiinţei să facă o minunată descoperire, graţie căreia, difteria se poate vindecà uşor. Proporţia celor morţi şi tămăduiţi s'a redus. Altădată din 100 de cazuri, 75 erau mortale, iar restul de 25 se vindecau. Astăzi din contră: Avem 75 de vindecări şi numai 25 morţi. Toată lumea cunoaşte remediul acestei boli: e foarte simplu. Se ia serul unui cal, în care microbul difteriei, atingându-şi deplina desvoltare, s'a distrus singur, se inoculează o cantitate oarecare în sângele bolnavului, şi în scurt timp, se produce o schimbare ca prin minune. Pieliţele din gât dispar îndată, răul e oprit, apoi respins definitiv, şi după câteva zile de convalescenţă, copilul e complect sănătos. S'a pus, ca să zic aşà, moartea în luptă cu ea însăşi, şi în această luptă ea a căzut învinsă, sau cel puţin a trebuit să bată în retragere.

Vorbeam adineaori de angrenajul fatal care duce la moarte, vorbind de vindecare, putem întrebuinţà aceeaş expresiune. Din momentul în care s'a inoculat serul, treptat-treptat s'a produs o reacţiune interioară, fatală, care s'a făcut absolut singură. Medicul

www.dacoromanica.ro

n'are decât să supravegheze, şi, dacă merge bine, rezultatul va fi desigur vindecarea şi vieaţa. Cum să n'admiri geniul omului în această descoperire? Dar, admirând pe savantul care a făcut-o, să nu uităm pe Creatorul, care i-a inspirat-o.

Omenirea se asamănă cu diftericul, de care vorbiam la început. Ea conţine un microb de moarte, care, de când există, face ravagii grozave în sânul ei. Fiecare om, născându-se, e condamnat la moarte. Abiă ajunge pe pământ şi vede ridicându-se înaintea lui spectrul distrugerii. Fiecare naştere e o profeţie de moarte. Primul suspin al fiinţei omeneşti te face să te gândeşti la celalalt care va veni mai curând sau mai târziu. Generaţiile se succed împingându-se unele pe altele, ca valurile mării. Fiecare din ele, apărând, pare că zice celei care o precede: Grăbeşte-te să mori, izbindu-te de mal, ca să pot murì şi eu la rândul meu. Globul nostru e un vast cimitir, în mijlocul căruia ne plimbăm câtva timp ca umbre rătăcitoare, înainte de a dispăreà într'unul din nenumăratele lui morminte. Pare într'adevăr că atmosfera noastră încărcată cu miasme veninoase, care fac vieaţa imposibilă pe pământ.

Şi prin moarte nu înţeleg numai moartea corpului, descompunerea mai mult sau mai puţin repede a elementelor care formează organismul nostru, ci vreau să vorbesc de tot ceeace trebuie să întovărăşească această primă manifestare a morţii. Omul, văzându-şi distrugerea corpului său, în mod instinctiv simte că ea e doar începutul unei succesiuni de fenomene, pe care le putem prevedeà mai dinainte. Inapoia acestui prim fapt există altele şi mai de temut, nişte lungi şi dureroase prelungiri ale celui dintâi, asemănătoare cu ecourile munţilor, care se pierd din ce în ce, pânăce dispar cu totul. Probabil că moartea fizică e primul act al unei drame grozave al cărui ultim act e numit în Scriptură a doua moarte, sau moartea spirituală. De aceea moartea corpului e aşa de solemnă, şi rămâne încă regele grozăviilor, chiar pentru acei cari afirmă că totul s'a terminat cu ultima suflare.

Adevărata cauză a morţii omului, ceeace îl omoară, am spus-o, e păcatul, adecă despărţirea de Dumnezeu, care e izvorul oricărei vieţi. Poate omul să facă toate sforţările spre a se convinge că moartea e ceva natural, căci conştiinţa protestează şi-i strigă: Nu, tu n'ar trebuì să mori. Dacă mori, e vina ta, şi greşala săvârşită poate aveà pentru tine urmări mult mai grave ca acelea pe care le întrezăreşti tu în momentul de faţă.

În adevăr Dumnezeu, făcând pe om îl destinase să se ridice treptat, treptat, până la vieaţa desăvârşită şi veşnică: vieaţa dumnezeiască. Fiind punctul culminant al vieţilor inferioare, el trebuià

www.dacoromanica.ro

să se urce din ce în ce mai sus, printr'o serie de victorii câştigate în chip liber, spre a ajunge în urmă la însăşi vieaţa lui Dumnezeu, la deplina lumină a iubirii desăvârşite şi a libertăţii absolute. Şi în această urcare treptată, ar fi fost transformat din mărire în mărire, pe măsură ce vieaţa superioară i-se comunică mai mult. Fusese făcut pentru vârfurile înalte şi tot interiorul lui îl împingeà într'acolo. În schimb însă, omul prin neascultarea lui a început să se coboare din ce în ce mai jos. Vieaţa lui n'a mai fost o ascensiune, ci o cădere din prăpastie în prăpastie, până în adâncul tuturor abisurilor, adecă în loc să treacă printr'o serie de vieţi din ce în ce mai înalte, e târît într'o succesiune de morţi, cade din moarte în moarte, până la moarte definitivă.

De acì setea de vieaţă, care îl tulbură, de acì decepţiunile şi în utilitatea sforţărilor lui, căci simte prea bine că germenele morţii, întrodus în organismul lui îşi are sediul înainte de toate nu în corpul ci chiar în centrul sufletului său. Tot aşa el nu a ajuns şi nu va ajunge niciodată să distrugă acest germene din el. Toate religiunile omeneşti au fost inventate în acest scop. Omul caută neîncetat să găsească un remediu puternic spre a înlătură pentru totdeauna moartea şi a-şi asigură vieaţa veşnică. De acì cultul cu formele lui multiple, de acì ceremoniile variate, de acì sacrificiile, adesea crude, oferite divinităţii.

Totul a fost inutil: erau mijloace exterioare, fără folos, remedii fără putere, care n'aduceau nici o vindecare, fiindcă n'atingeau centrul fiinţei omeneşti şi germenele fatal din el. Tot astfel s'au încercat diferite remedii contra difteriei înainte de descoperirea serului: cu toată bunăvoinţa şi ştiinţa considerabilă a doctorilor, totdeauna răul erà cel mai puternic. Spre a combate moartea a trebuit, ca şi pentru difterie, inocularea adâncă a unui ser atotputernic, care a putut duce moartea chiar în focarul răului, spre a-l distruge. Acţiunea lui Iisus Hristos în lume n'a avut alt scop, nici alt rezultat decât acesta.

Oricine cunoaşte puţin vieaţa lui Isus Hristos, ştie că, preocuparea continuă a lui a fost de a luptà contra morţii, înlocuindu o cu vieaţa. El apare în istorie ca un erou inimos, arătându-se îndată pe câmpul de bătaie, — pământul nostru, — spre a luptà contra armatelor morţii. Indată observă, că El, cel viu, erà într'un adevărat câmp de moarte. Dar în acelaş timp descoperì îndată care e cauza adâncă a răului, — păcatul. Atunci fără cea mai mică ezitare, deşi sigur, şi, în aparenţă, fără putere, întreprinde o luptă gigantică împotriva morţii. O pândì pretutindeni, pe unde o puteà întâlnì şi o combătù din toate puterile sale. O combătù tămăduind pe toţi bolnavii, care veniau la el şi oricare ar fi fost gravitatea boalei lor, sau înviind morţii, chiar

www.dacoromanica.ro

pe aceia al căror corp erà în descompunere. Ştiù bine că bolnavii vindecaţi şi înviaţi, după un scurt timp, trebuiau să moară din nou prin boală şi moarte. Acţiunea morţii fusese împiedecată doar momentan, şi vindecarea operată în ei, trebuià să servească drept simbol al vindecării şi învierii definitive, pe care voià s'o îndeplinească.

Toate cuvintele lui Isus sunt cuvinte de vieaţă, şi anunţând vieaţa, adevărata vieaţă, El combăteà dejà moartea. Deasemenea, toate puterile morţii se îndârjiră contra lui. Fiecare val de vieaţă, pe care îl ridicà, provocà în mod imperios valuri de moarte din ce în ce mai ameninţătoare. Pe măsură ce vorbeà şi lucrà, păreà că noui trupe inamice se ridică împotriva lui spre a-l nimici. In fine, venì ora, în care puterile omorîtoare se crezură victorioase. Isus fù condamnat şi răstignit ca un tâlhar, şi când scoase cea din urmă suflare păreà că totul s'a sfârşit. Omenirea noastră păreà condamnată pentru totdeauna, moartea aveà cuvântul cel din urmă: Stăpânitorul vieţii căzuse.

Dacă astfel erau aparenţele, nu tot aşa erà însă realitatea. Din contră, Isus murind aveà sa învingă moartea. El urmărise pe Stăpânitorul morţii până în cea din urmă ascunzătoare a lui, spre a-l puteà învinge mai bine, şi acì îi dedese lovitura de graţie. In momentul în care omenirea erà pierdută, în persoana reprezentantului desăvârşit al ei, în realitate, ea erà mântuită: moartea cu întregul ei cortegiu de grozăvii erà învinsă.

Probă e că din acest moment, în urma celui răstignit şi înviat se formeaza un cortegiu din ce în ce mai numeros de fiinţe omeneşti învingătoare asupra morţii, şi acest cortegiu formează un fel de fluviu de vieaţă răspândit pe pământ. Acest fluviu curge încet dealungul vederilor, crescând mereu, şi ceice vor, pot să-şi potolească setea din apele lui. Aceştia îşi potolesc aşa de bine setea lor de vieaţă, încât pentru ei moartea pare că nu mai există. Mulţi merg înaintea ei cântând, ca primii creştini, care trebuiau opriţi să meargă la martiriu.

Se ştie prea bine, că pentru acei cari fac parte din armata celui crucificat, moartea nu mai e moarte, căci şi-a pierdut acul, cu toate durerile, de care e însoţit. Ea e un duşman crud, dar un duşman învins, căci pentru mulţi l-a ajuns întroducerea definitivă în adevărata vieaţă.

E posibil oare să ne închipuim cum a izbutit Isus Hristos să învingă moartea şi să propage vieaţa într'o lume, în care până la el, domnise moartea? Cred că cel puţin putem întrezări soluţiunea acestei misterioase probleme. Isus Hristos a învins moartea pentru el şi pentru noi, mai întâi prin vieaţa lui. Pe când păcatul adusese despărţirea omului de Dumnezeu şi prin asta, moartea

www.dacoromanica.ro

celui dintâi, sfinţenia desăvârşită a lui Hristos a constat, în aceea că în persoana lui s'a realizat pe deplin unirea naturii omeneşti cu cea dumnezeiască. În Hristos, între aceste două elemente, nu mai e nici cel mai mic desacord, nici cea mai mică despărţire, astfel că adesea nu poţi ajunge să le distingi una de alta. Deasemenea, moartea nu puteà fi sfârşitul unei vieţi ca a lui. Dacă Hristos a murit, a murit fiindcă a vrut şi asta într'un scop special.

Isus a arătat adevărata vieaţă şi biruinţa asupra morţii, dovedind că vieaţa dumnezeiască, care e o vieaţă veşnică, se poate unì în mod desăvârşit cu vieaţa omenească, comunicându-i totdeodată durata ei infinită. Mediul ambiant în care a trăit Hristos, a fost comunicarea cu Tatăl său, şi această comunicare n'a fost întreruptă niciodată. A fost un continuu schimb între el şi Tatăl său, şi acest schimb îi asigură o biruinţă sigură asupra morţii. Hristos fiind însă de aceeaş natură cu noi, ceeace a putut face el, trebue să putem şi noi. Vieaţa lui e vieaţa normală a omului. Vieaţa omului de azi e anormală, căci moartea o face să înceteze brusc.

Mai mult: Hristos a învins moartea şi poate devenì pentru noi o putere de vieaţă, nu numai prin vieaţa lui sfântă ci mai ales prin moartea lui. Dacă Hristos s'ar fi mulţămit să trăească într'o uniune desăvârşită cu Tatăl său, spre a se întoarce în urmă lângă El în mărire, omenirea n'ar fi câştigat lucru mare prin venirea lui pe pământ, puterea morţii şi a păcatului n'ar fi fost învinsa, şi globul nostru ar fi fost pentru totdeauna aspectul unui mormânt fără vreo nădejde de vieaţă. Hristos a vrut să comunice viaţa lui omenirii întregi, şi pentru asta şi-a şi dat-o pe cruce.

Dând-o, părăsind-o, însemnà a o răspândì şi a o comunicà şi altora. Grăuntele de grâu nu-şi poate comunicà vieaţa altor grăunţi formaţi în spic, decât dacă e pus în pământ şi moare. Numai în felul acesta se poate păstrà vieaţa. Distrugerea ei nu e decât aparenţă, fiindcă murind, înviază înmulţită.

Pentru explicarea acestui fenomen, mă întorc la comparaţia dela început. Ziceam ca difteria se poate împiedecà şi vindecà în totul numai graţie serului. Ceeace dă serului această proprietate minunată e faptul că el însuşi e un teren în care microbul difteric şi-a atins deplina desvoltare. S'a inoculat calului aşa numitul microb. Acest microb s'a înmulţit dar fără să facă rău calului, care e refractar faţă de această boală. Apoi când s'a luat sânge şi ser dela acest animal, s'a găsit în faţa unui teren tot refractar, în faţa răului, fiindcă se epuizase, desvoltându-se. Acest serum, inoculat acum în bolnav, combate imediat germenii morţii răspândiţi în interiorul lui, îi distruge treptat, treptat, până ce urmează complecta vindecare.

www.dacoromanica.ro

Nu e o curioasă analogie între acest fenomen fiziologic şi cel care se petrece azi în omenire, graţie lui Isus? Isus Hristos îmi face impresia unui teren, în care germenul morţii şi-a făcut tot efectul. Dacă Hristos a murit, a murit fiindcă a luat asupra lui toată puterea răului, spre a-i da lovitura fatală. Indreptează armele adversarului împotriva lui, spre a i-le luà. Se oferă loviturilor duşmanului care se aruncă asupra lui. Devenit păcat pentru noi, păcatul îşi produce în el efectele grozave, aducând aceea misterioasă despărţire de Dumnezeu, pe cruce. Această despărţire îl omoară. Dar când învia în urmă, câştigă victoria asupra morţii care rămâne de acum înainte învinsă.

Într'adevăr, oricine va întrà de acum înainte în comuniune cu suferinţele şi moartea lui, unindu-se cu el spre a murì cu el, prin chiar faptul acesta va fi inoculat cu Hristos. Şi această inoculare îi va comunicà o putere de viaţă care va respinge moartea. Hristosul crucificat, cuprins prin credinţa păcătosului, e terenul, de care vorbiam adineaori, — refractar desvoltării răului, fiindcă acest rău s'a epuizat, ca să zicem aşa, şi s'a distrus el singur în Hristos. Cu singura condiţiune însă, ca în această participare la moartea lui Hristos, totdeauna păcătosul să consimtă la rândul lui, la renunţarea de sine şi lepădarea vieţii lui spre a începe o vieaţă nouă în comuniunea lui Isus. Trebuie să-şi piardă vechia vieaţă, care erà o vieaţă de moarte spre a primì în el o vieaţă nouă, care e o vieaţă nemuritoare. Renunţând la sine, prin uniunea cu Hristos moare morţii, ca să zicem aşa, şi primeşte vieaţa veşnică.

Cât despre Hristos, dacă El a putut să ia asupra lui şi în El acul păcatului, microbul morţii, a făcut-o fiindcă, în fond a fost refractar morţii. Moartea l-a putut atinge, a putut să-l ţină câteva ore, dar mai curând sau mai târziu, ea trebuià să-şi lase prada. Căci cel pe care părea că l-a învins fiind sfinţenia însăşi, nu puteà să vază stricăciune. Un om ordinar care ar fi făcut această experienţă, un om în care se inoculase toată puterea păcatului ar fi căzut în chip fatal în ispită: culcat în mormânt, ar fi rămas în el. Hristos însă a ieşit şi poate târî acum în înscrierea lui pe toţi care se vor încrede în El ca bolnavul în medicul său.

Răul în om e aşa de adânc şi urmările lui sunt aşa de sigure că nu trebuie nimic alt decât inocularea adâncă de care vorbirăm, pentruca omul scăpând de moarte, să fie sigur de vieaţa vecinică. Intr'adevăr, primind pe Hristos în sine, omul nu primeşte numai un Hristos răstignit, ci mai înainte de toate un Hristos înviat, un spirit însufleţitor a cărui prezenţă respinge energic moartea spre a o înlocui pretutindeni cu vieaţa.

www.dacoromanica.ro

Deosebirea între fenomenul inoculării cu ser şi fenomenul spiritual corespunzător e că: serul doar respinge moartea, fără să propage vieaţa, sau mai degrabă respinge moartea destul de energic, pentruca vieaţa organismului să poată triumfă odată ce nu mai e împiedecată, pe când în credinciosul atins de păcat şi omorît de el, prezenţa lui Hristos, care trăeşte în sufletul lui, îi comunică o vieaţă nouă, care nu e alta decât vieaţa lui, vieaţa divină însăşi. Prin el se restabilesc relaţiunile cu Dumnezeu, atmosfera divină devine iarăşi atmosfera omului, şi deacum încolo afară de o ruptură nouă, totdeauna posibilă — omul rămânând liber-credinciosul e sigur de vieaţa veşnică.

Dacă nu se produce această ruptură, vieaţa inoculată se va propagà în chip forţat, cum se propagà adineaori moartea. Vorbeam de angrenajul de moarte, în care e prinsă omenirea în urma păcatului. Tot aşa — slavă Domnului — există un angrenaj de vieaţă, în care intră credinciosul şi care-l va duce cu siguranţă la vieaţă afară numai dacă nu i se împotriveşte.

Greutatea, dar, pentru omul care vreà să-şi asigure vieaţa şi să învingă moartea, e dacă mă pot exprimà astfel, de a-şi inoculà vieaţa lui Hristos. Astfel, ceiace ne face să trăim, e pătrunderea vieţii lui Hristos în noi, deoarece vieaţa aceasta nu e alta decât vieaţa lui Dumnezeu însuşi, care nu poate murì.

Acum ştiu, că mulţi cetitori îmi vor zice că nu înţeleg, că ar vreà să înţeleagă ca să poată crede, că astea sunt mistere, mai presus de raţiunea lor slabă. Recunosc că sunt lucruri grele de înţeles, dar esenţialul aci, ca în toate problemele vieţii, nu e să înţelegi. Noi nu înţelegem nici vieaţa unui fir de iarbă, nici fenomenul vieţii fizice şi pretindem să înţelegem fenomenul vieţii spirituale? Mai ales când ignorăm atât esenţa materiei, cât şi a spiritului? Dar asta nu-i un motiv de a se respinge sau neglijà darul vieţii veşnice, pe care ni-l face Hristos.

Timp de veacuri omul a ignorat în totul cele două funcţiuni capitale ale organismului fizic: respiraţia şi nutriţia, şi asta nu l-a împiedecat de a trăì, graţie plămânilor care respirau şi stomacului care digerà. Puţin ne impoartă cum se face oxigenarea sângelui, ceiace ştim e că trebuie să respirăm, căci altmintrelea murim. Puţin ne impoartă cum se face digestiunea în stomac, ştim doar că trebuie să ne nutrim cu orice preţ. Odată inspiraţia făcută, aerul vine dela sine în plămâni. Odată înghiţită bucata de pâne nici nu ne gândim cum îşi urmează regulat drumul, după legi nestrămutate, până ce se transformă în substanţa corpului nostru. Esenţialul e de a mâncà şi respirà. Copilul difteric, inoculat, nu ne-ar puteà descrie toată teoria serului, cu diferitele faze ale

www.dacoromanica.ro

mersului lui în corp. Asta nu împiedecă însă deloc lucrarea lichidului, odată introdus în organism.

Deasemenea, vrem prea mult să înţelegem opera lui Hristos în noi, acţiunea lui asupra corpului nostru. Trebuie să recunoaştem că suntem bolnavi şi muritori, trebuie să credem că El ni se poate da spre a ne vindecà şi mântuì, ceiace poate face şi a făcut de multeori pentru alţii. Când bate la uşa inimii noastre oferindu-ni-se el însuşi ca remediu şi medic, să nu şovăim de a-l lăsà să intre, să-i deschidem larg uşa, adică să ne dăm lui aşa cum suntem. Şi atunci şi numai atunci, vom aveà şi noi ceiace ne face să trăim şi moartea va fi învinsă pentru totdeauna.

Acelaş lucru îl exprimă şi Isus când zice: «Adevăr, zic vouă, de nu veţi mâncà trupul Fiului omului, şi de nu veţi beà sângele lui, nu veţi aveà vieaţa de veci. Cela ce mănâncă trupul meu şi beà sângele meu are vieaţa veşnică, şi eu îl voiu învià în ziua de apoi. Precum m'a trimis Tatăl care e viu, şi precum eu trăesc prin Tatăl, aşa şi celce mă mănâncă va trăì prin mine, căci trupul meu e cu adevăr hrană şi sângele meu cu adevăr băutură».

Deasemenea, nu numai pentru noi înşi-ne trebuie să ne inoculăm cu Hristos, ci şi pentru alţii. Intr'adevăr, cât timp n'avem în noi adevărata vieaţă, răspândim în jurul nostru un miros de moarte, suntem germeni distrugători, comunicând moartea celor cari ne înconjoară după cum un cadavru păstrat prea mult timp într'o casă, devine în mod necesar, un focar de infecţiune şi o cauză de moarte pentru toţi casnicii, deoarece moartea nu poate da decât moarte. Din contră, dacă am primit în noi vieaţa, în chip forţat, răspândim un miros de vieaţă, devenim germeni de vieaţă, propagând în toate direcţiunile, fără să vorbim, fără să lucrăm direct pentru Hristos, ci numai prin faptul că avem pe Hristos în noi.

Aceasta e sarcina măreaţă a adevăraţilor discipuli ai celui crucificat: Ei trebuie să trimită în toate direcţiunile unde de vieaţă care să respingă şi să anuleze treptat treptat undele morţii, până la complecta dispariţie a celor din urmă. A primì vieaţa divină spre a o răspândì şi a acoperì pământul cu ea, a contribuì prin asta la transformarea globului nostru într'un câmp de vieaţă şi de înviere, un paradis pământesc, în care moartea, ultimul nostru duşman, să fie învinsă — iată cea mai nobilă chemare pentru om pe pământ.

Să-mi permită cetitorii, ca terminând, să le amintesc o pagină solemnă din Sf. Scriptură, în care vedem pe Moise, marele legislator al Ebreilor, luându-şi adio dela poporul său, la sfârşitul carierii sale: Iată, zice El, pun înaintea ta vieaţa şi binele,

www.dacoromanica.ro

moartea şi răul, binecuvântarea şi blestemul. Alege vieaţa, ca să trăeşti tu şi urmaşii tăi, spre a iubì pre cel prea Inalt, Dumnezeul tău, spre a ascultà glasul lui şi spre a te alipì de El. Căci de asta depinde vieaţa şi prelungirea zilelor tale .

Iubite cetitor, prin paginile de faţă ai fost pus în faţa vieţii lui Hristos şi în faţa morţii care fără El, te va înghiţì. Eşti liber să faci, ce-ţi va părea mai bine de făcut. Nimeni n'are dreptul să te forţeze într'un sens sau altul, căci chestiunea veşniciei e aşa de serioasă, încât fiecare trebuie s'o rezolve liber şi pentru el singur. Fă ce vrei, lucrează cum îţi place, dar adu-ţi aminte că în faţa lui Hristos se decide eternitatea ta.....

www.dacoromanica.ro

XIII.

Se îngrijește Dumnezeu de noi?

Dumnezeul care se ascunde aici în lumea aceasta, pe care nu-l vedem, nu-l simțim, nu-l rugăm și care ne așteaptă la ieșire, nu e Dumnezeu ci o Ioimărică. C. Secrétan.

Pentru mulți a pune o asemenea întrebare, înseamnă să atentezi la cele mai scumpe convingeri ale lor: prezența și influența lui Dumnezeu în viața lor sunt atât de reale încât ar cădeà într'un scepticism universal, dacă le-am clătinà această piatră unghiulară a edificiului lor religios. A! numai dacă toți contemporanii noștri ar fi în starea aceasta! Din nenorocire mulți și-au perdut credința în Providință. Și în țările noastre civilizate numărul celor care se îndoesc în această privință merge din ce în ce crescând.

Două cauze pot explicà acest fenomen trist. Prima n'ar fi oare abuzul făcut în veacurile trecute, și chiar în veacul nostru, de credința în Providința divină? Paul Janet, în cartea lui *Causes Finales*, citează cuvintele lui Bernardin de Saint-Pierre, că pepenele a fost împărțit în felii de Creator, pentruca să fie mâncat în familie, pe când dovleacul fiind mai mare se poate mâncà cu vecinii! Acelaș scriitor observând că purecii se aruncă de obiceiu mai mult asupra colorilor albe, credeà că instinctul acesta li-a fost dat ca să-i putem prinde noi mai ușor! Un autor englez, Buckland, se întreabă de ce e mâncat mielul de lup și răspunde că asta e o dovadă de bunătatea Providinței, căci numai așa poate scăpà de boală și de bătrânețe! Fénelon, de altă parte, credeà că apa mărilor a fost făcută pentru ca să «țină acele clădiri uimitoare numite vase». De acì, ridiculizarea lui Voltaire, pe care o găsim într'unul din romanele lui: «Nasurile sunt făcute ca să purtăm lunete; deci trebuie să purtăm lunete».

A doua cauză, și mai mare, de unde mi se pare că provine scepticismul atâtor contemporani de ai noștri, e desvoltarea extraordinară a științelor naturale. Savanții descoperă zilnic legi admirabile. Aceste legi pot fi foarte bine expresiunea voinței unui Creator, însă, sunt atât de înțelepte și atât de stabile, încât trebuie să fie de ajuns spre a țineà universul în rânduială, asigurându-i deplina desvoltare. Asemenea unui tren, universul nu poate ieșì din șinele pe care merge și de aceea n'avem decât să-l lăsăm să meargă. Ceasornicul e prea bine făcut pentru ca să fie nevoie de intervenția ceasornicarului. Altfel ceasornicarul e tot atât de de-

www.dacoromanica.ro

săvârşit ca şi opera lui. Noi ne lipsim de intervenirea unui Dumnezeu în lume, zic o mulţime de savanţi, şi prin asta nu stăm de loc mai rău. Concepţia noastră despre univers e mai ştiinţifică prin asta şi mai demnă de un Creator atotînţelept.

Eu cel dintâiu mă plec înaintea minunatelor descoperiri ale ştiinţei şi admit fără vreo greutate determinismul din lumea materiala; asta nu mă împiedecă însă de a crede cu nu mai puţină siguranţă în intervenirea lui Dumnezeu în istoria omenirii şi a fiecărui om în particular. Şi spun sincer că nu înţeleg de ce, alături de puterea legislativă care formulează şi decretează legi, n'ar există o altă putere tot atât de importantă, un fel de putere executivă care ar executà aceste legi, în acord cu cea dintâi. Orice guvernare bine rânduită are această putere îndoită: de ce tocmai guvernarea supremă ar face excepţie?

Dacă zicem că Dumnezeu nu poate intervenì în creaţiune, conştiinţa[1] protestează; căci pentru ea, a legà pe Dumnezeu înseamnă a-l negà. Când îi vorbim de un Dumnezeu, prins şi el în angrenajul fatal al lucrurilor, de un Dumnezeu înrolat şi el în determinismul universal, ea preferă mai degrabă să spună că nu există. Dealtfel aşa fac mulţi dintre savanţii despre care vorbirăm adineaori; sunt prea logici ca să n'ajungă la negarea sinceră şi îndrăzneaţă a creatorului. Ipoteza unui Dumnezeu, drept cauză primă a tot ce există li se pare din ce în ce mai şubredă, căci, dacă maşina lumii merge singură, ei nu înţeleg de ce nu s'ar fi făcut tot singură.

Insă, o repet, conştiinţa protestează împotriva acestor afirmaţiuni: mai intâi, conştiinţa universală, conştiinţa omenirii în general, care cere un Dumnezeu în care să se poată încrede, şi care să se îngrijească de tot ce o priveşte. Religiunile naturale au avut de scop să pună pe om în legătură cu Dumnezeu şi adesea lucrul acesta merge atât de departe încât Dumnezeul acesta se amestecă în toate împrejurările vieţii omului, chiar şi în cele mai mici amănunte. Aceasta e, o mărturisim, origina multor superstiţii absurde.

Dacă, în loc să mă adresez conştiinţei universale, îmi consult pe a mea aparte, mă găsesc în faţa unui fenomen, care nu se poate explicà fără intervenţia lui Dumnezeu. Să luăm o faptă pe care o pot săvârşi: dacă e bună, conştiinţa mă împinge spre ea chiar dacă interesul meu s'ar opune. Dacă e rea, *conştiinţa* caută să mă abată dela ea. Dupăce am făcut-o, simt o bucurie adâncă sau dimpotrivă o durere puternică, dupăcum am ascultat

[1] Prin conştiinţă înţeleg, de sigur, conştiinţa mai mult sau mai puţin luminată de Evanghelie Când vorbim de conştiinţa morală adesea uităm că facem parte dintr'o societate care timp de atâtea veacuri a fost sub influenţa creştinismului şi care, prin chiar faptul acesta, a suferit schimbări care se datoresc numai Evangheliei.

www.dacoromanica.ro

de conştiinţă sau nu, oricare ar fi de altfel urmările bune sau rele care vor rezultà de acì pentru mine. Mai mult: în mine şi în jurul meu văd prăbuşindu se tot ce iubesc, pot să văd nimicindu-se toate proiectele mele, pot să privesc la ruina tuturor nădejdilor mele, pot să văd dispărând toate realităţile pământului, căci e o realitate pe care nimic n'o poate clintì şi anume faptul conştiinţei morale, care subsistă chiar dacă toate astea ar dispăreà. Astfel, de multeori, pe patul de moarte când tot sgomotul pământului încetează, un glas se aude în mijlocul tacerii solemne, şi glasul acesta nu e altul decât al *conştiinţei* şi e cu atât mai puternic cu cât tăcerea e mai mare.

Poate omul să fie cât de civilizat, poate chiar să-şi bată joc de lumea morală şi să considere slabe părerile altuia, însă nu va izbutì niciodată să suprime fenomenul acesta al *conştiinţei*, care îi dă impresia foarte lămurită că o putere superioară îl stapâneşte. Se simte ţinut parcă de o mână nevăzută care îl conduce în cutare direcţiune sau îl abate din alta; e o autoritate suverană de care trebuie să asculte fără discuţie. A discutà cu ea înseamnă un început de neascultare. Nici o autoritate pământească nu comandă în chip atât de poruncitor şi nu condamnă cu atâta neînduplecare. Asta e ceeace numesc filozofii sentimentul obligaţiunii morale sau imperativul categoric. Cei mai mari dintre ei l-au recunoscut la toţi oamenii. Kant a mers până acolo încât şi-a reconstruit toată filozofia lui pe această bază. Dupăce a dărâmat succesiv toate concepţiunile spiritului omenesc, s'a oprit la fenomenul acesta al obligaţiunii morale, care i s'a părut inatacabil şi pe stânca aceasta a ridicat întregul edificiu al filozofiei sale.

Insă e cu neputinţă să explicăm cu raţiunea faptul conştiinţei morale, fără să afirmăm totodată şi intervenţia unei puteri spirituale, libere şi suverane, care nu e alta decât a lui Dumnezeu. Mâna aceasta pe care o simt pe mine, de care nu pot să scap orice aş face şi ori încotro aş apuca-o, glasul acesta care-mi vorbeşte cu atâta putere, cu atâta blândeţă, glasul acesta care mă urmăreşte pretutindeni, care mă înspăimântă când sunt singur, sau care, dimpotrivă, mă face nespus de fericit, trebuie să provină dela o fiinţă care vorbeşte şi lucrează A pretinde că mâna şi glasul acesta n'aparţin nimănui, nu vin de nicăeri, ar fi sa admitem un efect fără cauză, ceeace ştiinţa declară ca imposibil. Insă ştiinţa care merită numele acesta are ca principiu să constate toate faptele fără a omite vreunul, spre a le căutà apoi explicarea. Ea şi-ar răsturnà principiul şi s'ar distruge singură, dacă ar trece în tăcere faptul cel mai universal şi cel mai central sub pretext ca îi scapă cauza.

www.dacoromanica.ro

Fenomenul conştiinţei mi se pare deci că implică intervenţia suverană în vieata mea a unei fiinţe de care depind, căci nimeni

altul afară de Dumnezeu, n'are drept să se amestece atât de mult în viaţa mea, încât să controleze şi să judece totul: fiu al democraţiei, partizan înfocat al inviolabilităţii domiciliului şi al libertăţii, nu recunosc dreptul acesta decât Fiinţei supreme, fără care aş intră imediat în neant.

Pot merge însă şi mai departe. Dacă, împins de conştiinţă încep să mă gândesc la Dumnezeul acesta, ajung la o concluzie identică şi mai precisă. Dumnezeul conştiinţei mele îmi apare înzestrat cu atribute care nu se pot înţelege fără Providenţă. Dumnezeul acesta e sfânt: prin urmare El va combate răul pretutindeni unde îl va întâlni, şi de altă parte va încurajà binele cu tot atâta purtare de grije. E înţelept: deci a conceput un plan pentru univers pe care trebuie să-l realizeze prin făpturile sale. Pentru asta trebuie să le conducă El însuş, deoarece făpturile nu-i cunosc planul. E puternic: deci poate să facă orice vreà, cel puţin atât cât îi îngădue înţelepciunea şi sfinţenia lui. In sfârşit, şi ca să nu lungim enumărările, Dumnezeu e iubire şi esenţa fiinţei lui e iubirea: însă atunci cum ar fi putut creà din nimic nişte făpturi chemate să-l iubească, pentruca apoi să le părăsească fără a fi cunoscut de ele? Un părinte, o mamă care n'ar fi nişte monştri, n'ar face aşa ceva: cum ar puteà face Dumnezeu?... «O femeie, scrie Isaia, îşi uită ea oare de copilul pe care-l alăptează? Nu-i e milă ei de rodul pântecelui său? Chiar dacă l-ar uità, eu nu-l voiu uità, zice Domnul .

Nu, nu, Dumnezeu ori e Providenţă, ori nu există. Şi universul, în totalitatea şi în părţile lui e un pian splendid la care un artist incomparabil cântă o melodie minunată. Treptat treptat, El îl aduce la o armonie desăvârşită spre a scoate din ea acorduri pe care muzica omenească ne poate face să le întrezărim numai în unele momente fugitive.

Dacă, de altă parte, conştiinţa mă îndeamnă să nu mă mai uit la Creator ci la creatură, mă găsesc în faţa unor fiinţe nespus de mici, nişte atomi imperceptibili, pierduţi pe un alt atom, pierdut şi el în mijlocul unei lumi solare care nu e decât un vârtej de praf în spaţiu! Aceste fiinţe nu ştiu nimic, nici de unde vin nici unde merg. Abià se cunosc pe ele însele şi ceeace ştiu nu le slujeşte decât să le ducă la constatarea marei lor ignoranţe. Esenţa acestor fiinţe chiar e dependenţa; ele n'au nimic în ele însele, nu sunt nimic, sau mai de grabă sunt nimic, deşi valoarea lor morală e foarte mare: Şi vreţi să ne faceţi să credem că un Dumnezeu înţelept şi bun, după ce le-a aruncat în imensitatea spaţiului, le-a părăsit fără să se mai îngrijească de ele! Un copil născut de curând, uitat într'o parte oarecare şi lăsat fără ajutor n'ar fi cu nimic mai nenorocit. Niciodată conştiinţa nu va puteà

www.dacoromanica.ro

admite o asemenea monstruozitate din partea Fiinţei care dimpotrivă ne porunceşte s'o respectăm şi s'o iubim ca pe un model desăvârşit.

Noroc că istoria acestor făpturi, atât de slabe şi dependente ne dovedeşte realitatea unei influenţe a lui Dumnezeu asupra lor. Mai întâi, istoria individuală: fac apel la cetitorii mai înaintaţi în vârstă. Majoritatea vor fi siliţi să mărturisească că o putere misterioasă a dat vieţii lor o direcţiune la care poate nici nu s'au gândit vreodată. In vieaţa lor au fost fapte şi împrejurări care, într'un moment dat, păreau că sunt negarea unui plan divin; în unele clipe totul părea neînţeles şi învăluit în ceaţă: şi iată că mai târziu au fost siliţi să recunoască că totul fusese bine condus şi că tocmai acele puncte întunecoase ajunseseră în urmă cele mai luminoase. Ele erau ca nişte jaloane puse de-o mână nevăzută şi părintească spre a-i conduce pe drumul cel mai bun. Incet încet, au trebuit să recunoască că vieaţa lor seamănă cu o broderie cusută pe o canavà. La început desemnul nu erà lămurit, însă în urmă ceeace erà fără formă şi vag s'a precizat şi acolo unde dosul broderiei erà mai complicat şi mai încurcat, cusătura erà mai frumoasă şi mai armonioasă. Pe măsură ce înaintăm în vieaţă, cuvântul întâmplare îşi pierde din importanţa lui şi întrezărim un plan care nu e altul decât planul lui Dumnezeu pentru fiecare individ. Atât sunt de exacte cuvintele lui Bossuet, ajunse aproape proverb azi: Omul propune şi Dumnezeu dispune.

Insă ceeace e adevărat cu privire la individ e şi mai adevărat cu privire la totalitatea indivizilor şi a popoarelor. Cu toate aparenţele contrare, omenirea urmează un plan pe care orice observator fără părtinire trebuie să-l recunoască. Un eveniment istoric, un fapt de amănunt[1] care într'un moment dat parecă e rezultatul întâmplării, cu timpul ajunge un fapt providenţial de prima importanţă. O ideie lansată într'o clipă oarecare şi aproape neobservată, încet, încet ajunge o ideie conducătoare pentru un întreg period al istoriei. Sunt oameni necesari la un moment dat, înzestraţi în cutare sau cutare fel, apărătorii unui principiu sau altul. La început rămân necunoscuţi, şi în urmà apar pregatiţi pentru un scop anumit. Deasemenea, sunt popoare care se ivesc tocmai în momentul psihologic. Dacă ar fi venit mai curând sau mai târziu n'ar fi putut jucà rolul la care erau chemate.

Intr'o piesă de teatru, fiecare actor vine la un anumit moment, pentruca în urmă, când i s'a terminat rolul sa plece. *Istoria*

[1] Ştim rolul atribuit de V. Hugo ploii care a căzut în timpul nopţii din ajunul bătăliei dela Waterloo. Ploaia aceasta întârziind sosirea unui corp al armatei franceze a dat victoria aliaţilor şi a schimbat deodată mersul istoriei europene. Cunoaştem cuvintele înţepătoare ale lui Pascal cu privire la micul grăunte de nisip care a ucis pe Cromwell, şi cele privitoare la nasul Cleopatrei: Pacă nasul acesta ar fi fost mai scurt, toată faţa pământului s'ar fi schimbat.

www.dacoromanica.ro

iarăş e o scenă vastă pe care apar deodată, de unde şi de ce nu se ştie, personagiile necesare şi simţi foarte bine, că întâmplarea n'are ce căutà acì. Totul e urmarea unor legi înţelepte care descopar un plan divin.

Vreţi un exemplu? Gândiţi-vă la rolul Elveţiei în lume: poziţia ei în centrul Europei, istoria ei care e istoria celei mai vechi republici moderne, faptul că e compusă din state diferite cu limbi şi de rase diferite, influenţa pe care a exercitat-o şi o exercită din ce în ce mai mult azi ca birou central al multor opere internaţionale. Tot ce priveşte Elveţia pare providenţial. S'a putut zice de ea că e o *humana confusio, divina Providentia gubernata*, o confuziune omenească guvernată de o Provedinţă divină. Ea apare ca un câmp de experienţe, de care mai curând sau mai târziu vor profità marile ţări vecine, care nu râd de micimea ei teritorială. Micimea aceasta îi aduce mari servicii, permiţându-i să facă încercări mai mult sau mai puţin fericite, care, pentru o naţiune mare, ar puteà aveà cele mai rele urmări.

E posibil şi chiar probabil, că într'o zi Europa, poate chiar omenirea întreagă se va organizà în felul Elveţiei. Totdeauna vor fi state diferite, dar fără bariere, în felul Confederaţiei celor XXII de cantoane, fiecare ţară păstrându-şi autonomia, fiind unite între ele printr'o putere centrală. Atunci, dar numai atunci vom recunoaşte cu câtă înţelepciune a apropiat Creatorul diferite popoare unele de altele, popoare care în loc să se răsboiască, sunt chemate să se completeze unele pe altele, ca un corp format din membre diferite. Deviza Elveţiei: *Toţi pentru unul şi unul pentru toţi,* mai curând sau mai târziu va ajunge deviza omenirii, căci ea e rezumatul Evangheliei.

E un alt popor mai puţin număros, dar al cărui rol a fost în istorie mult mai important ca al Elveţiei; acesta e poporul evreu. Nu-i putem urmări istoria pe care a avut-o în decursul veacurilor, fară a constatà o influenţă din partea lui Dumnezeu. El se poate numì poporul providenţial prin excelenţă. In el şi mai ales în reprezentantul lui cel mai renumit, Isus Hristos, se vede toată sforţarea acţiunii providenţiale. Cum se explică, fără aceasta din urma, menţinerea acestui popor microscopic în mijlocul unor naţiuni mult mai mari ca el, într'o ţară care altădată erà centrul lumii, între cele trei continente: Asia, Africa şi Europa pe drumul popoarelor vechi? Cum putem pricepe mai ales evenimentele care au precedat venirea lui Hristos pe pământ şi care au pregatit aceasta venire? Când a apărut Hristos, erà momentul psihologic, care trebuià să-i permită să aibă maximul de influenţă în lume. Limba greacă, răspândită pretutindeni după cuceririle lui Alexandru, avea să uşureze extraordinar de mult pre-

www.dacoromanica.ro

dica apostolilor. Imperiul roman aproape își terminase cuceririle, dărâmând, fără să știe de ce, toate barierele care despărțeau popoarele între ele, fapt care dedese călătoriilor o extensiune extraordinară, asigurând cetățenilor romani o siguranță deplină pretutindeni pe unde mergeau.[1] Știm de cât de mare folos a fost unui om ca Sf. Ap. Paul titlul lui de cetațean roman. In fine, cu venirea împăratului August începuse o eră de pace. Templul lui Ianus, pururea deschis până acì, se închisese în semn că pretutindeni e pace.

Inainte de Hristos totul i-a pregătit venirea. După El totul pornește mai mult sau mai puțin dela El. Soarele lumii morale, El luminează rând pe rând pe toate popoarele care consimt să graviteze în jurul lui, lăsând în întunerec pe cele care-l resping. Deasemenea, putem spune fără teamă de a fi contrazișì, că Isus Hristos e omul provedințial prin excelență, manifestare supremă a Providenței în sinul omenirii. Ne putem îndoì de origina dumnezească a lui, însă ne găsim în fața unei ființe absolut unice, a cărei existență nu se poate contestà și pe care e vorba s'o explicăm într'un fel sau altul. Singura explicare plauzibilă, data până acum e de a vedeà în El o dovada iredutabilă despre intervenția lui Dumnezeu în istorie. Marele istoric elvețian Jean de Müller a fost adus la credința în Evanghelie, tocmai constatând rolul extraordinar al lui Hristos în istorie.

Tot așa e și cu cartea care ni-l face cunoscut, atât pe El cât și poporul din care face parte: *Biblia*. Ea e un document care nu se poate explicà fără o acțiune din partea lui Dumnezeu. Și ea la rândul ei e o carte providențială prin excelența. De acì răspândirea ei în lume. E cartea cea mai răspândita. Grație ei s'a inventat imprimeria și s'au fixat multe limbi care mai înainte erau doar vorbite. Prima telegramă trimisă din America în Europa prin cablu submarin a fost un verset din Evanghelie: Marire întru cei de sus. lui Dumnezeu și pe pământ pace între oameni bunăvoire .

O carte tradusă în mai mult de 400 de limbi, o carte raspândită pe întreaga suprafață a pământului, în 280 milioane de exemplare în veac. XIX, ceeace face aproape 8000 pe zi: e ceva surprinzător și dacă ni s'ar spune că raspândirea aceasta e produsul unei idei omenești, m'aș grăbì să întorc argumentul și sa întreb cum se face că atâtea mii și milioane de oameni din toat țările și limbile sunt cuprinși de atâta zel pentru răspândirea unei cărți, care, departe de a desmerdà și linguși pe om, îl aruncă neîncetat în praf spre a ridicà pe Creatorul lui cu atât mai mult? Dacă acì nu e o acțiune suverană și providențiala, dacă toata

www.dacoromanica.ro

[1] Te duceai de pildă dela Roma la Alexandria cu câțiva franci.

mișcarea asta e produsul întâmplării, trebuie să mărturisim că misterul ei devine cu atât mai mare, afară numai dacă admitem că întâmplarea e Provedința suverană.

Oricare ar fi idea pe care ni-o facem despre ea, Biblia pentru orice observator cinstit joaca un rol providențial de cea mai mare importanță. Mai mult: ea afirmă la rândul ei, în fiecare pagină, cu o unanimitate uimitoare, că într'adevăr Dumnezeu se îngrijește de noi și încă în chipul cel mai direct. Ea ne arată că Dumnezeu lucrează atât în istoria generală cât și în cea individuală, și lucrează în decursul veacurilor pentru a-și formă o împărăție de ființe libere, cu o voință puternică, chemați la cele mai frumoase destinații. Treptat treptat Dumnezeu își pregătește o vastă familie al cărui tată iubit va fi El, iar oamenii, copiii iubiți, cărora vrea să le comunice fericirea și viața. Împărăția aceasta e un fel de elită și aristocrație a omenirii deschisă tuturor și pentru care toți trebuie să lucreze. Dupăcum regnul mineral lucrează pentru cel vegetal, cel vegetal pentru cel animal, omenirea naturală trebuie să lucreze pentru fiii *împărăției.* Tot ce se întâmplă pe pământ în definitiv, se întâmplă în interesul lor. Și oricine vrea să devină fiul lui Dumnezeu, trebuie să lucreze ca un rob în serviciul fiilor Regelui regilor.

Aici însă întâlnesc o îndoită obiecțiune, despre care țin să spun câteva cuvinte înainte de a termină. Iată pe cea dintâi: Daca Dumnezeu se îngrijește de noi, de fiecare din noi, cum poate îngădui El ca păcatul și răul să facă atâtea ravagii pe pământul nostru? Se împacă oare toate aceste *suferințe* cu intervenția reală a unui Dumnezeu înțelept și bun? De ce, de altă parte, lasă păcatul, adecă desordinea morală, să se răspândească atât de mult? N'ar trebuì oare să intervină și să distrugă păcatul și suferința?

Nimeni nu recunoaște mai mult ca noi și asta cu durere, cât de mult e răspândit păcatul pe pământ; însă trebuie să acuzăm pe Dumnezeu de asta? Nu-i răspunzător oare omul, care a stricat opera lui Dumnezeu? Sigur că ar fi mult mai comod și mai ușor să suprime deodată păcatul, suprimând pe păcătoși: ar fi însă demn așa ceva de un Dumnezeu care ne respectă *libertatea?* Dumnezeu vrea pentru împărăția lui fii liberi, nu sclavi sau mașini și pentru asta lasă pe om să păcătuiască. Nu-l lasă însă în păcate ci îi trimite suferința, care n'are alt scop decât să ne înștiințeze de starea de desordine în care ne aflăm. E un semnal de alarmă de cel mai mare folos, spre a ne face să ne întoarcem înapoi când am rătăcit și spre a ne înștiință înainte de a ne lăsà duși de păcat. Când îmi apropiu degetul de foc, simt îndată o durere puternică. Noroc, că dacă n'am risca să las să-mi ardă degetul, apoi mâna și în urmă și corpul.

www.dacoromanica.ro

Suprimați durerea și veți vedeà ce va ajunge omenirea noastră cea rea. Imediat ar domnì conrupția și neamul omenesc n'ar întârzià de a dispăreà sub apăsarea păcatului. *Suferința* e ca sarea mării care o împiedecă de a se descompune: luați sarea și Oceanul se va transformà într'o cloacă imensă, împrăștiind moartea în jurul ei. Departe de a contrazice idea unui Dumnezeu-Providință, dimpotrivă, suferința și chiar moartea e o dovadă vie și constantă despre aceasta. Cunoaștem cuvintele adânci ale lui Lacordaire: «*Moartea* e capo d'opera dreptății lui Dumnezeu».

Cealaltă obiecțiune mai grea și mai specioasă, constă în a spune: Dacă Dumnezeu se îngrijește de noi cu atâta solicitudine, *libertatea* noastră nu e decât o iluzie; suntem ținuți în fașe ca niște copii mici și prin urmare responsabilitatea ni-i anulată.

Trebuie să ne înțelegem însă: Dumnezeu nu silește pe nimeni să aleagă calea cea bună. El ne urmărește cu iubire, caută să ne oprească, atunci când facem un pas greșit și ne împinge în cutare sau cutare direcție pe care vrea să ne facă s'o luăm. Dacă ne împotrivim, nu ne silește și ne lasă să facem singuri experiență, gata să ne readucă iarăș când suferința a lucrat. Nu atentează la libertatea noastră ca și un părinte în educația pe care o dă fiului său. Educația aceasta, dacă e inteligentă, are mai de grabă de scop să-l aducă la adevărata libertate care e ascultarea de conștiință.

Dealtfel eu cred că trebuie să distingem mai multe trepte în *libertate*; pe măsură ce ne coborîm pe treapta ființelor, libertatea se micșorează și ea. Evident că la punctul de plecare, în lumea minerală și în lumea vegetală, nici nu există libertate. In plantă și în mineral poate fi doar mișcare și nimic mai mult. Cu animalul, vedem că se ivește prima aurora a libertății. La el e o spontaneitate care ne face să presimțim altceva. Insă instinctul joacă un rol atât de mare la animal, încât nu se poate vorbì încă de libertate. Omul nu se naște liber ci candidat la libertate. El e pus între lumea determinismului și lumea libertății; rămâne ca el să aleagă; după alegerea pe care o face sau își pierde chiar și capacitatea de a fi liber, sau dimpotrivă, se afirmă ca ființă liberă și se aruncă într'o desvoltare nesfârșită. Totodată însă e expus la mari primejdii, ca un ascensor care vede foarte bine prăpăstiile care se deschid la picioarele lui, pe măsură ce se apropie mai mult de vârfuri.

Evident că Providința dumnezeească variază după gradul de *libertate*. Înțeleg că cu lumea determinismului, cu mineralul sau cu planta, legile stabilite fiind atât de înțelepte, intervenția divină nu e necesară. Mineralul și planta n'au decât să-și urmeze legile desvoltării lor spre a-și ajunge creșterea deplină: le e im-

www.dacoromanica.ro

posibil să iese din ele. Cu animalul[1] Providența pare și mai necesară. Insă cu omul, e altfel. Cum el poate prin libertatea lui să iase din legile ființei sale și să producă desordine în jurul lui, trebuie ca Dumnezeu să-și rezerve dreptul de a intervenì pentru a repară răul posibil. Să presupunem contrarul și vom întrezărì ușor urmările grozave care ar rezultà de acì: ar fi atâta neascultare din partea omului, încât ar face lumea imposibilă de locuit și vieața ar încetà.

Prin urmare, întreaga omenire e obiectul direct al Providenței, însă între oameni e o categorie care concentrează asupra ei cea mai mare parte din această activitate divină: aceștia sunt fiii lui Dumnezeu, care, ridicându-se mai sus, au mai multă nevoie ca ceilalți să fie ținuți și conduși de Creatorul ajuns, Tatăl lor ceresc. Și cu cât se ridică mai mult în desvoltarea lor, cu atât acțiunea lui Dumnezeu e mai puternică și intervenția lui mai efectivă. Un tată de familie se va îngrijì mai mult de fii decât de slugile lui, sau cel puțin purtarea lui de grije va fi mai mare față de cei dintâi decât față de cei din urmă.

Libertatea omului, departe de a contrazice Providența dumnezeească, din contră, o cere. E greșit prin urmare să spunem că Providența aceasta e răsturnarea libertății, căci ea e mai degrabă condiția indispensabilă a ei. Obiecțiunea examinată mai deaproape, ne dă o nouă probă în sprijinul tezei noastre: nu-i acesta cel mai bun chip de a o respinge?

Și din cele ce preced putem afirmà cu tărie că Dumnezeu se îngrijește de noi atât în total cât și individual și că nu e om pe pământ care să poată zice că e părăsit de Dumnezeu: oricât de sărac, de mic și de ignorant ar fi, Dumnezeu se interesează de el, și interesul acesta va merge crescând pe măsură ce și el se va apropià de Dumnezeu. Apropiați-vă de Dumnezeu și el se va apropià de voi». Altfel, de ce în caz de primejdie chiar și cei necredincioși strigă atât de ușor: Ah! Dumnezeule, scapă-mă!

Nu cunosc gând mai mângăetor și mai înspăimântător totodată ca gândul acesta. Gând mângăetor, dacă fiind împăcat cu Părintele ceresc prin crucea lui Hristos, am ajuns unul din fiii lui. Nimic mai dulce pentru un copil ascultător decât să se simtă sub privirea tatălui său. Oriunde mă duc, orice mi se întâmplă, bucurie ori durere, oricare mi-ar fi preocupările și grijile, ce liniște pentru mine să-mi pot zice: Dumnezeu mă vede, mă urmărește, nimic nu mi se va întâmplà fără voia lui. Sunt sigur că el nu

[1] Isus însă a afirmat că nici o vrabie nu cade din cer fără știrea și voia Tatălui ceresc. Vechiul Testament se ingrijește foarte mult de animale și Sf. Ap. Paul vorbește de suspinurile creațiunii. Cine le aude dacă nu Dumnezeu?

www.dacoromanica.ro

mă va lăsà să rătăcesc într'o direcţiune greşită. Siguranţa aceasta îmi transformă vieaţa şi îi dă o valoare nemărginită: căci ştiu că şi detaliile cele mai neînsemnate pot devenì dovezi pentru iubirea lui părintească. « Doamne, zice psalmistul, cercetatu-m-ai şi m'ai cunoscut; Tu ai cunoscut şederea şi scularea mea. Tu ai priceput gândurile mele de departe. Cărarea mea şi toate căile mele mai înainte le-ai văzut. Tu ai cunoscut toate cele de pe urmă şi cele de demult. Tu m'ai zidit şi ai pus peste mine mâna Ta. Unde mă voiu duce dela Duhul Tău? Şi dela faţa Ta unde voiu fugì?»

Gând înspăimântător, apoi, pentru cel care nu s'a împăcat cu Dumnezeu şi care nu vrea să asculte de autoritatea conştiinţei. Acelaş Dumnezeu, care adineaori erà un tată iubitor, apare acum ca un Judecător care ia parte ca martor nevăzut la toate faptele mele, mi-aude toate cuvintele şi îmi ceteşte gândurile cele mai ascunse. Şi orice aş face, nu pot scăpà de El, prezenţa lui mă înspăimântă, mă tulburà şi mă neliniştește. Singurul lucru care-mi mai rămâne de făcut, e să mă asurzesc, ca să uit această prezenţă de temut.

Victor Hugo a exprimat idea aceasta într'o poezie mişcătoare, *Conştiinţa*, care ne arată cum Cain după omor fuge pretutindeni, dar înzadar, de ochiul lui Dumnezeu. Chiar în fundul mormântului ochiul acesta îl îngrozeşte:

Atunci zice: «Vreau să locuesc sub pământ
Ca un om singuratec în mormântul lui:
Nimic nu mă va mai vedeà şi eu nu voiu mai vedeà nimic».
Se făcù o groapă şi Cain zise: «Bun»!
Apoi se coborì singur sub această boltă întunecoasă!
Când şezù jos pe scaunul lui în umbră
Şi când se închise supterana
Ochiul erà în mormânt şi priveà spre Cain.

Astfel deci, în ambele alternative întâlnesc în adâncimile sufletului meu o privire dumnezeească de care nu pot scăpà: In primul caz ochiul lui Dumnezeu mă urmăreşte şi mă atrage spre el cu o iubire nespusă. In al doilea privirea unui Judecător mă urmăreşte cu asprime şi mă condamnă pentru păcatele mele. Prima privire, luminându-mi existenţa, îmi dă vieaţa; a doua mă înconjoară cu întunerec şi mă omoară.

Oricare ar fi convingerile noastre religioase, să nu uităm că Dumnezeu se îngrijeşte de noi, atârnă de noi să ne alegem Dumnezeul pe care-l preferăm!

www.dacoromanica.ro

XIV.

Om sau maşină?

Determinismul, departe de a fi negarea libertăţii morale, dimpotrivă e o condiţie necesară a ei, cum şi a tuturor celorlalte manifestări. Cl. Bernard

Incepând acest subiect, ţinem să spunem că nu ne gândim să-l tratăm din punct de vedere social, nici nu vom vorbì acì de acei nenorociţi de ambe sexe, pe cari civilizaţia noastră modernă tinde să-i aducă în stare de maşini, şi cari, în urma unui salar insuficient şi a unei creşteri de muncă perpetuă pier uzându-şi trupul şi spiritul înainte de a ajunge la o vârstă mijlocie. Câtă vreme un lucrător nu va câştigà îndeajuns pentru a-şi întreţineà întreaga lui familie, câtă vreme mama, spre a completà câştigul bărbatului, va fi silită să-şi părăsească copiii ca să se ducă în atelier, datoria oamenilor cinstiţi va fi să protesteze cu tărie şi să lucreze la regenerarea şocială, mai ales dacă ei au totul din belşug.

Insă nu subiectul acesta îl vom tratà noi, ci am vrea să luăm chestiunea mai de sus, s'o reducem la principiu, lăsând apoi fiecăruia grija de a trage din ea urmările practice.

In zilele noastre, trebuie să mărturisim că pentru mulţi savanţi, titlurile de nobleţă ale rasei omeneşti s'au scoborît în chip cu totul curios. Altădată, omul credeà că a ieşit din Dumnezeu, direct din *coapsa lui Jupiter*, fiu adevărat al zeilor. Chiar şi azi în Indii, castele îşi atribuesc originea lor diferitelor părţi din corpul zeităţii. Brahma vine din gura lui Dumnezeu; Cşatria din braţul, Vaisya din coapsa şi Sudra din piciorul lui.

In ţările noastre civilizate s'a schimbat. Savanţii noştri ne-au învăţat, acum vreo 30 de ani, că ne tragem din animal şi în deosebi din maimuţă, nu fiindcă ea e cel mai urît animal — numai cei răi ar puteà crede aşa ceva — ci pentrucă cu ea seamănă în mai mult... anatomiceşte vorbind. Mi-aduc aminte că am văzut în cabinetul de lucru al unuia din savanţii noştri profesori o fotografie mare de maimuţă pusă în ramă şi aşezată în părete: vreun strămoş de elită, fără îndoială. Aceiaşi profesori ne-au învăţat să zicem chimpanzeului sau urangutanului din cuşcă, tatamare şi mama-mare, căci — să nu fie cu supărare sexului frumos — originea noastră din maimuţă e tot atât de reală în privinţa tatălui ca şi a mamei.

www.dacoromanica.ro

Teoria aceasta, dacă se va puteà dovedì odată cu siguranţă, ceeace e foarte posibil, întrucât mă priveşte pe mine, mă lasă cu totul indiferent. Să tot aibă animalele legături de rudenie cu omul, eu cel puţin nu mă simt de loc maimuţă, nici cetitorii mei, cred, şi cu atât mai puţin savanţii noştri! Fie că lutul din care am fost frământat vine direct din pământ, fie că a trecut printr'o serie de trepte intermediare din ce în ce mai desvoltate, mie tot una mi-e. Dar Vă rog! Să nu mergeţi mai departe şi, sub pretext de ştiinţă, să veniţi şi să ne demonstraţi că suntem maşini şi nimic mai mult. Insă unul din rezultatele ştiinţei moderne acesta e. Ea a făcut descoperirea splendidă că omul, care se credeà fiu al zeilor, nu e decât o simplă roată, care face parte dintr'un vast angrenaj care se învârteşte vrând nevrând, fără să-şi dea seama chiar. Să tot protesteze, dar trebuie să ştie că numai orgoliul lui l-a făcut să creadă că e liber şi de origină divină.

Partea nostimă e că omul a ajuns aci în momentul celor mai minunate descoperiri, în clipa când părea că a ajuns punctul culminant al culturii ştiinţifice. Erà nevoie oare să lucreze, să studieze şi să-şi bată capul atât de mult, dacă erà vorba să ajungă la un rezultat atât de ridicul? Dacă-i aşa, să lăsăm pe sălbatici cu iluziile lor şi să nu le aducem o civilizaţie atât de amăgitoare.

Şi vreţi să ştiţi cum au ajuns unii dintre savanţii noştri (zic unii, deoarece un mare număr dintre ei n'au ajuns aci, şi încă din cei mai mari) la această concluziune? Observând unele acte numite libere de cei mai mulţi muritori, au fost jigniţi de *libertatea* aceasta, care nu cadrà cu restul sistemului lor şi atunci pur şi simplu au negat-o. Omul se crede liber, au zis ei: curată greşală e doar o aparenţă. Dupăcum nu există efect fără cauză, fiecare faptă a lui e urmarea şi efectul unei cauze necunoscute, care o făceà cu totul inevitabilă. Apanajul savantului modern e să descopere cauza aceasta şi să recunoască că omul e târît în mod necesar de ea.

Un exemplu: Culeg o floare. Cred că sunt liber s'o culeg: iluzie! Eram silit s'o culeg şi nu puteam face altfel. In mine e o forţă oarbă şi fatală, de care am ascultat ca o maşină: cauza ascunsă e nasul meu impresionat de mirosul florii, ochiul care e atras de strălucirea colorilor şi inima lipită de o persoană iubită căreia eram obligat în chip fatal să-i aduc aşa zisa floare. In simplul act al culegerii unei flori, a fost în joc fără să mă gândesc la asta, un întreg mecanism şi una din roatele lui am fost eu însumi.

Alt exemplu: Văd un om căzând în mare. M'arunc în apă ca să-l scap, cu toate că omul acesta mi-e necunoscut. Şi acì credeam că am lucrat liber; de loc! Am fost constrâns să fac fapta aceasta, fiind împins de o forţă atotputernică, căreia mi-erà

www.dacoromanica.ro

imposibil să mă opun. Nu eram mai liber ca lăcustele acelea cu care se joacă copiii, aşezate pe un resort destul de tare ca să le facă să sară, odată puse în condiţiunile cerute. Lăcusta automatică n'are drept să creadă că e liberă: cu atât mai puţin eu.

Când întind braţul ca să parez o lovitură, nu lucrez liber, căci e o mişcare reflexă, necesară şi inconştientă. Deasemenea, dacă întâlnesc o persoană antipatică şi căreia îi dau... o palmă, sunt absolut silit s'o fac, şi nimic nu mă poate opri. Resortul ascuns în braţul meu trebuie să-şi producă mişcarea: cu atât mai rău dacă mişcarea jigneşte pe aproapele meu. Brrrr... când toată societatea va fi convertită la doctrina aceasta, vieaţa va fi imposibilă!

Asta îmi aduce aminte de o prăvălie de anul nou, pe care am văzut-o în copilărie. Erau acolo nişte soldaţi de plumb mişcaţi printr'un mecanism ingenios, cari se luptau pe un câmp de bătaie: Şi acum par'că văd cum un soldat prusian ridică patul puştii asupra unui soldat francez rănit şi culcat la pământ. Ori de câte ori acesta din urmă se sculă în sus, neamţul se plecă în chip mecanic ca să-i deà o lovitură puternică cu puşca. Mişcarea aceasta pururea aceeaş, durà de mai mulţi ani, şi dacă prăvălia mai există, mişcarea continuă de sigur şi acum. Tot acolo am văzut şi pe nişte condamnaţi, cari ajungeau printr'o zguduire puternică până la o tânjire mare, în care diavolul în persoană îi omorà cu un ţăpoi: e adevărat că focul acela nu ardeà deoarece condamnaţii ieşiau din nou şi începeau aceeaş mişcare. Aceste personagii, cari păreau libere, nu erau însă decât nişte maşini prinse într'un angrenaj. După cât se pare, libertatea omului n'ar mai fi o realitate.

Veţi zice că exagerez. De loc. Dovadă teoria vestitului italian Lombrozo, după care crimele asasinilor n'ar fi decât produsul unei conformaţii a urechilor şi a craniului.

Partizanii *determinismului* ne-au citat adesea comparaţia măgarului lui Buridan, aşezat la egală distanţă de două grămezi de fân, una la dreapta şi alta la stânga; presupuneţi, ni se spune, că cele două grămezi de fân au exact aceeaş dimensiune, aceeaş aparenţă, acelaş miros şi măgarul nostru fiind atras deopotrivă de ambele părţi, nu se va mişcà: Ce zic? Cu siguranţă că va murì de foame alături de această masă copioasă.

Trebuie să mărturisim că sistemul *evoluţiei* a adus un mare serviciu teoriei mecanismului sau determinismului universal; căci după ea, universul nostru, ieşit din nebuloasa primitivă, evoluează încet, încet, în chip automat, ca un ceasornic. Dacă s'ar dovedì lucrul acesta, ce simplă ar fi ştiinţa! Câte greutăţi ar dispăreà atunci!

www.dacoromanica.ro

Evident, că dacă am isbutì să dovedim aşa ceva ar trebuì sà ne plecăm înaintea adevărului fără şovăire şi oricare ar fi urmările, deoarece nu e vorba de o chestiune de sentiment, ci noi vrem adevărul cu orice preţ. Până atunci însă, ne permitem să semnalăm unele din urmările cari vor rezultà de acì. Multe greutăţi n'ar mai existà, e drept, dar imediat s'ar ivì altele şi mai mari. Astfel, responsabilitatea omului ar fi suprimată. In cazul acesta ce mai e nevoie de legi, tribunale, judecătorii, închisori etc., dacă totul se întâmplă în chip fatal, fără ca omul să poată face ceva? Ar mai puteà fi vorba oare de om într'o asemenea teorie? Sigur că nu, deoarece am aveà numai maşini.

Incă odată, dacă ăsta e adevărul, nu trebuie să ne opunem, ci trebuie să spunem sus şi tare că pe lângă savanţii, de cari vorbii, mai sunt şi alţii tot aşa de distinşi, cari ajung la concluzii diametral opuse. Aşa e Claude Bernard, cel mai mare fiziolog francez al veacului din urmă: departe de a negà libertatea în numele determinismului, el făceà în ea o condiţie a acestuia. In lecţiile lui asupra *fenomenelor vieţii*, el spune următoarele: «Determinismul, departe de a fi negarea libertăţii morale, dimpotrivă, e condiţia neapărată a ei, ca şi a tuturor celorlalte manifestări vitale». In paginile următoare vom studià teza aceasta.

Şi ca să începem, vom dà o foarte mare extensiune determinismului din universul material. Acum nu mai suntem în vremea forţelor ascunse, divinizate, a dracilor, duhurilor pământului şi a zinelor, cari spre a jucà feste oamenilor sau dimpotrivă spre a li se face plăcuţi, puteau transformà natura după placul lor. Nu credem într'un Dumnezeu arbitrar, care să schimbe după capriciul lui legile pe cari le-a stabilit. O asemenea concepţie ar face ştiinţa imposibilă: mă întreb chiar dacă vieaţa n'ar ajunge tot aşa. Trebuie ca toţi savanţii, din toate veacurile şi din toate ţările, punându-se independent unii de alţii în aceleaşi condiţiuni, să poată face aceleaşi experienţe. Căci e recunoscut azi şi orice om puţin cultivat n'are drept s'o conteste, că determinismul sau mecanismul e legea lumii materiale: totul se întâmplă în urma unor cauze cunoscute sau necunoscute totdeauna aceleaşi, după legi neclintite, cu o exactitate matematică.

Astronomul vă va spune oara, minuta, secunda precisă a unei eclipse de lună, care se va produce peste două mii de ani de acum încolo, şi dacă calculul lui e bine făcut, profeţia lui va fi exactă în totul. Acelaş caracter determinist îl găsim şi în fenomenele cari se produc pe globul nostru. Astfel, în lumea minerală, gazele condensate sub forma norilor cad în formă de zăpadă pe vârfurile munţilor noştri, cari se acopăr astfel cu zăpezi şi gheţari. Soarele îi topeşte regulat vara, apa se scurge în

www.dacoromanica.ro

râuri, în torente şi în fluvii, cari, după un curs mai mult sau mai puţin lung, se vor vărsà în mare. Acì după o staţionare, care variază după latitudini şi epoci, apa aceasta se evaporează, fiind absorbită de razele soarelui. Vaporii se condensează din nou în nori, cari, împinşi de vânt, se îndreaptă spre Alpi, pentru a începe acelaş ciclu pe care-l indicarăm. Nenumărate mulţimi de molecule sunt prinse par'că de o roată colosală, care le învârteşte vrând nevrând şi astfel se formează atmosfera respirabilă, mai mult sau mai puţin umedă. Şi marele motor al acestei gigantice mişcări, e soarele, care pune în mişcare întreaga maşină. Şi vântul vine tot din acest motor, deoarece se produce pretutindeni unde atmosfera încălzită se ridică şi aduce după ea o deplasare a straturilor inferioare ale aerului.

Insă umezeala aceasta, care se află într'o mişcare continuă, unită cu acţiunea soarelui face ca lumea vegetală să apară şi să se desvoalte. Plantele nu sunt altceva decât nişte acumulatori ai căldurii solare, ai soarelui înmagazinat, dacă îndrăsnesc să mă exprim astfel: de acì cărbunele de peatră şi lemnele de încălzit, cari, arse în sobă, nu fac altceva decât să redeà căldura condensată a soarelui. Vegetalul e forţă vitală, care provine din soare, însă a cărui vieaţă e cu totul inconştientă. El există fără să ştie, se reproduce fără să vrea, mişcat de acelaş motor, care mişcă mineralul. Insă în această mişcare continuă a lumii vegetale, se produce un fenomen capital. Fiecare plantă, sub acţiunea soarelui, absoarbe acidul carbonic din aer şi reţine carbonul, care-i serveşte la formarea ţesăturilor, pentru a degajà oxigenul, de care au neapărată nevoie fiinţele. El îndeplineşte deci funcţiunea de agent purificator al aerului şi face ca să apară şi să se desvoalte o vieaţă superioară, vieaţa animală.

Animalul la rândul lui, ca şi planta, nu e altceva decât soare acumulat: o cantitate oarecare de căldură, adecă de mişcare, condensată spre a formà forţa aceasta, pe care o numim animal. Insă acesta din urmă nu e de loc mai liber ca planta, căci e înfrânat de instincte, care-i asigură desvoltarea şi de care nu se poate lipsì fără a murì. Instinctele acestea sunt un fel de şine de drum de fier, cari îl fac să meargă foarte repede şi departe dar totdeauna în aceiaş direcţie. Ştiu bine că mi se pot citá fapte, cari par a dovedì că animalul se bucură de oarecare libertate. Calul e capricios uneori, cânele poate arătà un devotament, care pare a-l scăpà de instincte. Cu toate astea, animalul nu progresează. Aşa, de când se studiază albina, aproape de două mii de ani şi mai bine, s'a văzut că totdeauna îşi face fagurii de miere la fel. Să-i tot pună omul la dispoziţie unelte din ce în ce mai bune, de geaba, căci albina urmează aceleaşi procedee ca altădată.

www.dacoromanica.ro

Nu, animalul nu e liber, ci e prins în angrenajul determinismului universal, sau, dacă vrem să vorbim de libertate la el, trebuie să spunem doar că la el observăm primul simptom al libertăţii, ca aurora unei zile. Nu mai e noaptea neagră a lumii minerale sau vegetale, ci clipa când cocoşul cântă spre a vesti apariţia apropiată a astrului luminos.

Tot astfel e şi cu *corpul omului*, care nu e altceva decât corpul perfecţionat al animalului; făcut posibil prin cele trei lumi care-l preced, rezumat al acestor lumi şi condensator al căldurii solare, corpul e o maşină admirabilă formată din mai multe roţi. In el totul se face în chip mecanic, totdeauna la fel: când înghit o bucată de pâne, roatele interioare intră îndată în mişcare, tăind, sfărâmând, mestecând şi schimbând aşa zisa bucată, pânăce fiecare element şi-a ocupat locul lui întărind întregul organism. Pulsaţiunile inimii mele nu sunt nimic altceva decât tic-tacul unui pendul, care arată că merge şi totodată îi asigură şi mersul. Fiecare organ, fiecare membru, fiecare moleculă din corpul meu, funcţionează după anumite legi, fixate de mai înainte. In fine, un determinism absolut. Prin corpul meu şi eu sunt prins, prin urmare, în angrenajul universal, şi mi-e oprit să ies din el, dacă vreau să trăesc.

Astfel, deci, până la corpul omului inclusiv, domneşte determinismul: mineralul, vegetalul, animalul, corpul omenesc sunt atâtea forţe oarbe şi inconştiente, mai mult sau mai puţin puternice, mai mult sau mai puţin desvoltate, admirabil ţinute în echilibru de un motor gigantic, şi supuse unor legi, cari fac din univers un cosmos, adecă o armonie minunată. Fiecare regn se suprapune peste regnul precedent şi asigură apariţia celui următor. Pe măsură ce ne urcăm pe scara fiinţelor, desvoltarea creşte şi vedem apărând, cu organisme din ce în ce mai complicate, manifestări de vieaţă din ce în ce mai înalte.

Insă dacă fenomenele, pe cari le-am amintit sunt singurele, dacă mecanismul e ultimul cuvânt al lumii noastre, trebuie sa putem prezice exact ce se va întâmplà în sinul omenirii în cutare sau cutare ţinut, peste atâţia sau atâţia ani. Odată cunoscute legile lumii savantul trebuie să poată deduce matematiceşte din ele urmările posibile într'un număr oarecare de ani şi de veacuri. Dacă astronomul ne prezice cu siguranţă apariţia unei comete în câteva mii de ani, nu înţeleg de ce n'ar puteà prevestì aşa de bine ce va fi omenirea în acelaş spaţiu de timp. Mai mult, fără vreo sforţare de imaginaţie, ne putem închipuì un savant ideal asistent la apariţia nebuloasei primitive, care cuprindeà întregul univers, şi în deosebi planeta noastră în ea: Savantul acesta, cunoscând foarte bine legile lumii, ar fi putut prevedeà

www.dacoromanica.ro

exact tot ce s'a întâmplat, istoria diferitelor popoare, cari s'au succedat pe globul nostru, şi mai ales apariţia oamenilor mari cari au făcut revoluţie în omenire. Nu ne-am află atunci în faţa unei probleme de aritmetică? Odată procurate datele problemei n'ar trebui trase imediat şi concluziile?

Nu putem exprimà o asemenea ipoteză, fără a-i vedeà imediat imposibilitatea, sau chiar absurditatea. De ce? Fiindcà problema, care erà atât de simplă până la corpul omului, acì se complică cu totul prin apariţia unui element nou, care poate jignì pe savanţi, dar care totuş nu se poate înlăturà. Şi elementul acesta e libertatea. Libertatea nu se puteà prevedeà în nebuloasa primitivă, şi nu erà nevoie să fie. Asta n'o împiedecă însă de a fi înregistrată de orice ştiinţă vrednică de acest nume, care înregistrează fără părtinire toate faptele date, fără a lăsà la o parte pe vreunul. Libertatea face din om o fiinţă liberă şi conştientă foarte deosebită de forţele recunoscute mai înainte.

Trebuie să dovedim însă că factorul acesta al *libertăţii* e o iluzie. Pentru asta reiau repede toate exemplele citate adineaori. E adevărat că corpul omenesc e o maşină supusă legilor determinismului universal, însă până la un anumit punct pot uzà de ea cum vreau. Printr'o igienă bine înţeleasă, pot ameliorà mersul unei roate interioare, dupăcum iarăş, prin exces sunt liber să stric, şi încă foarte mult, această roată. Pot poruncì mânii să dea o palmă celui care mă atacă, dupăcum iarăş, pot oprì mâna şi să-mi ajut duşmanul în loc să-l lovesc. Corpul are pasiuni, adecă energii latente, pe cari le pot înfrânà după placul meu sau să le dau drumul. Mă aseamăn prin urmare cu un mecanic, care, cunoscându-şi maşina, o poate mânuì cum vrea.

Dacă omul e stăpân pe corpul lui, e stăpân şi pe animalul de lângă el. Treptat, treptat, omenirea distruge toate animalele răufăcătoare de pe pământ. Intre altele, microbii primejdioşi sunt din ce în ce mai bine cunoscuţi şi din ce în ce mai învinşi. Un animal folositor, dimpotrivă, e obiectul îngrijirii omului, care caută să-l înmulţească după folosul pe care-l trage din el. Chiar Darwin n'a ajuns la teoria evoluţiei decât printr'o succesiune de experienţe, în care şi-a exercitat inteligenţa spre a desvoltà un animal oarecare cum vrea. Astfel, printr'o serie de încrucişeri, a obţinut porumbei cu ciocul foarte lung şi alţii al căror cioc aproape dispăruse. Omul modifică atât de mult regnul animal încât a împrumutat unele din lipsurile lui şi animalelor domestice prin contactul continuu cu ele. Tot aşa e cu lumea vegetală, pe care omul o studiază neîncetat şi pe care o supune spre folosul lui, pe măsură ce o cunoaşte mai bine, fie că urmăreşte utilul şi frumosul exclusiv, fie că le caută pe amândoua deodată.

www.dacoromanica.ro

Şi ca să sfârşim cu ce am început, dacă privim lumea minerală, putem face aceleaşi observaţiuni ca adineaori. Fluviul, format de râuri, cari se alimentează din zăpezile munţilor, poate fi o maşină, care se mişcă automat. Nu e mai puţin adevărat însă că dealungul cursului omul a făcut uz de libertatea lui spre a stabilì o mulţime de sate şi oraşe industriale, cu fabrici numeroase, pe cari nimic nu ne-ar fi făcut să le prevedem la început. Astfel, Ronul, de pildă, a ajuns aproape punctul de plecare al unei civilizaţii, pe care niciodată n'ar fi putut-o produce singur. Cursul apei a jucat un mare rol în desvoltarea acestei civilizaţii, însă numai ca unealtă, ca instrument în mânile omului.

Toată mişcarea aceasta e deci rezultatul unei combinaţii a maşinii cu geniul mecanicului şi a unei uniri a determinismului cu libertatea. Separaţi aceste două elemente, lipsiţi-le unul de altul, şi desvoltarea nu va mai aveà loc, fluviul va curge mereu fără a produce ceva, şi creerul omului va vibrà fără a creà ceva. Se înţelege că, pentruca omul să desvoalte o asemenea putere, trebuie să se conformeze legilor stabile ale universului. Cu cât se va conformà mai mult cu ele, cu atât şi rezultatele obţinute vor fi mai importante. Insă nimeni nu-l sileşte să lucreze astfel! Ceeace-l determină e mai mult un ideal care-l atrage în chip liber, decât o putere care-l împinge fără voia lui.

Libertatea omului singură nu poate produce nimic, mecanismul izolat cu atât mai puţin: trebuie prin urmare să le unim, ca să ne ajungem scopul propus. E evident deci nu numai că determinismul nu anulează libertatea, ci că, dimpotrivă, o condiţionează aşa că Cl. Bernard aveà drept să scrie: «Determinismul, departe de a fi negarea libertăţii morale. dimpotrivă e condiţia neapărată a ei ca şi a tuturor celorlalte manifestări vitale».

Lumea materială a determinismului am puteà-o comparà cu o unealtă cât se poate de folositoare, de care omul se poate servì cum vrea, conformându-se, de sigur, formei şi scopului uneltei; sau cu o canava, pe care un lucrător iscusit poate brodà orice desemn vrea sau cu o scenă de teatru bine construită, pe care actorii pot lucrà şi vorbì după terminarea construcţiei. Lumile inferioare omului sunt ca straturile succesive, ca grinzile, scândurile şi covoarele care formează scena. Se înţelege că scena trebuie să fie solidă pentruca actorul să poată lucrà liber. Dacă, pentru o cauză sau alta, e neliniştit, simţind că scândura se clatină sub picioare, el nu va fi destul de liber ca să-şi împlinească rolul. Când un copil învaţă să meargă, trebuie neapărat ca pământul, pe care face primii paşi să fie solid. Dacă merge pe un nisip mişcător, nu numai că va învaţà cu greu, dar va cădeà mereu.

www.dacoromanica.ro

Apărătorii libertăţii, pot fi liniştiţi prin urmare, deoarece fiecare descoperire nouă a ştiinţei, demonstrând odată mai mult determinismul universului e nouă garanţie pentru libera expresiune a libertăţii. Ea e ca o piatră de postament, care ne face şi mai solidă desvoltarea. Dacă ar mai rămâneà vreo îndoială în spirit, n'am aveà decât să ne închipuim ce ar ajunge libertatea noastră fără determinism. Presupuneţi că am fi aruncaţi într'o lume stăpânită de forţe deslănţuite, presupuneţi că în locul armoniei determinismului am aveà desordinea anarhiei: nu legi, ci forţe, cari lucrează în chip capricios şi pe cari nimic nu le reţine. Libertatea omului s'ar compromite numai decât. Prinsă în aceste forţe colosale, cari se luptă unele împotriva altora, omul ar fi sfărâmat repede, şi s'ar isprăvì cu libertatea şi aspiraţiunile lui înalte.

Atât e de adevărat că în domeniul material ca şi în domeniul politic şi social, excesul de libertate, anarhia, e distrugerea acestei libertăţi. Dimpotrivă, cu cât un stat, cu cât o societate are legi mai bune, cu cât legile aceste se execută mai cu rigoare, cu atât şi libertatea e mai mare şi mai asigurată. Numai când haosul primitiv a ajuns cosmos şi-a putut face apariţia libertatea odată cu venirea omului.

Cu alte cuvinte, dacă universul nostru pentru savant seamănă cu o pânză de paiangen, care învăleşte tot ce există, laturile pânzii sunt destul de largi ca să permită omului jocul liber al facultăţilor sale.

Deasemenea, singurul mijloc de a împiedecà determinismul să vatăme libertatea şi invers, e să recunoaştem sincer că avem a face cu două lumi diferite.[1] Savantul n'are drept să facă incursiuni în domeniul spiritului spre a întroduce în el legile materiei, dupăcum nici moralistul, nici istoricul n'au drept să impună savantului în ştiinţele naturale concluziunile cercetărilor lor. Amândoi lucrează la două etaje diferite ale casei, deci trebuie să se respecte unul pe altul şi să-şi respecte munca. Pacea casei numai aşa se păstrează. In întreaga familie bine rânduită, bărbatul trebuie să se ferească de a da ordine în bucătărie, deoarece acì e treaba femeii şi ea trebuie să evite de a se amestecà în ocupaţiile bărbatului; sau, dacă se amestecă s'o facă cu cea mai deplină discreţie şi la cererea celui din urmă. Cele două activităţi ale soţilor sunt deopotrivă de necesare, însă trebuie să fie deosebite.

---

[1] «Libertatea morală, a scris Brunetière cu privire la Cl. Bernard, întroduce în problema generală a criticii sau istoriei un element de nedeterminare, sau daca voiţi un element perturbator. Şi aci e limita asimilării ştiinţelor morale cu ştiinţele biologice şi naturale».

www.dacoromanica.ro

Poate există o analogie de legi între lumea spiritului şi a materiei, poate fi, cum a zis Drummond, o prelungire a legilor unei lumi în cealaltă, însă nu e şi nu poate fi o identificare, şi ceeace formează abisul dintre amândouă e tocmai elementul acesta neaşteptat numit spirit. Savantul să continue deci prin cercetările lui să dovedească din ce în ce mai bine determinismul universal. Moralistul, de partea lui, studiind istoria şi psihologia să constate din ce în ce mai bine factorul libertăţii în vieaţa omului, şi pot fi siguri că nu se vor împiedecà niciodată în mersul lor Ce zic? Pot întrezărì o zi când, după ce au cercetat problema până în adânc, vor ajunge la o sinteză supremă într'o armonie desăvârşită. Sunt foarte convins, cât mă priveşte pe mine, şi de determinismul materiei şi de libertatea spiritului ca să nu cred cu siguranţă într'o împăcare viitoare a lor, necesară şi posibilă.

Sunt puţini savanţi mai interesanţi de studiat în această privinţă ca marele istoric Taine. Cum a spus ducele de Broglie la academia franceză, putem observà în Taine două faze bine deosebite. In prima, cea care corespunde cărţii lui: *Istoria literaturii engleze*, Taine, pozitivist şi determinist în totul, nu crede în libertate, fiindcă n'o vede nicăiri. El analizează pe fiecare scriitor, pe fiecare om mare al istoriei, cum face un chimist cu rezidele din tubul lui de experienţă. Ii găseşte că ei sunt produsul epocii, mediului şi eredităţii, trebuind să apară neapărat la un moment dat, spre a dispăreà în urmă la fel. Omenirea e tot atât de supusă legii determinismului ca şi fiinţele inferioare ale naturii. Acestea, oamenii, sunt nişte molecule oarbe, prinse în mod necesar în angrenajul universal. Istoria popoarelor nu e altceva decât un fel de istorie naturală.

Insă, treptat, treptat, pe măsură ce marele istoric înaintează în studiile sale, evoluiază spre libertate, şi în ultima lui lucrare despre *Originile Franţei contemporane*, întâlnim un Taine cu totul diferit: el crede în mecanismul naturii, însă afirmă la om cu tot atâta tărie realitatea libertăţii morale. Făptura omenească nu mai e o forţă oarbă târîtă de alte forţe, nu mai e o păpuşe automatică ci o forţă liberă şi conştientă, un om. Şi ca să ajungă acì, Taine n'a avut decât să observe pe om de aproape şi mai ales să se observe pe sine însuşi cu atenţie: întreaga lui vieaţă de datorie şi cinste contrazice prima lui concepţie spre a ilustrà cu atât mai mult pe cea de a doua. Ceeace a scris despre poporul englez a fost chiar deviza lui: «Convingerea că omul e înainte de toate, o persoană morală şi liberă şi că văzând singur, în conştiinţa lui şi înaintea lui Dumnezeu, regula purtării lui, trebuie să facă tot posibilul ca s'o aplice în el, în afară, fără

www.dacoromanica.ro

vreo şovăire, printr'o rezistenţă perpetuă opusă celorlalţi, printr'o constrângere perpetuă exercitată asupra sa, iată marea idee engleză.› Aci Taine se arată în toată plenitudinea. Ăsta e al doilea fel de a gândi, însă în el e întreaga lui vieaţă.

Om sau maşină? ziceam la început. Om sau maşină? zicem terminând, însă adăugând două vorbe cari rezumă paginile precedente. Omul nu e *liber* în mod neapărat fatal, ci libertatea lui fiind o realitate, trebuie s'o poată pierde dacă vrea. Candidat la *libertate* el are tot ce-i trebuie ca să se ridice până la ea plecând dela determinism; însă el poate să-şi distrugă în el acest factor esenţial. Aşezat între cele două lumi el îşi poate închide lumea libertăţii spre a cădeà în angrenajul mecanismului universal. Pentru asta n'are decât să lase ca treptat-treptat să domnească în el carnea asupra spiritului, ascultând de pasiuni. Pe nesimţite acestea ajung nişte forţe grozave, cari, odată puse în activitate, îl vor nimici repede. Creatorul a organizat lucrurile în aşa fel, că pasiunile deslănţuite ucid repede pe om. El cade mai prejos de brută, nefiind înfrânat ca ea, şi distrugerea nu întârzie. Libertatea trebuie să aibă şi ea periculele ei, ce-i drept, însă ea are şi corectivul necesar şi corectivul acesta e moartea. Omul ajuns maşină e un mort şi mortul acesta va dispăreà îndată sub acţiunea numeroaselor forţe, cari îl pândesc zi şi noapte, spre apedepsì dacă nu-şi face datoria. Fiind pus mai sus ca celelalte făpturi pământeşti când cade, cade mai jos ca ele, şi prăpastia înghite pentru totdeauna pe acela, care din propria lui vină a ucis pe omul din sine.

Fi om deci, iubite cetitor, adecă fi liber! Altfel eşti pierdut!

www.dacoromanica.ro

XV.

Vrei să fi liber?

Dacă libertatea morală locueşte în inima mea voiu fi liber, cu toate sclaviile exterioare. Începutul popoarelor libere sunt oamenii liberi.

Contele A. de Gasparin.

Numai să se fi gândit cetitorul la chestiunea aceasta şi îi va fi înţeles importanţa, atât din punct de vedere al individului cât şi al societăţii. Pentru individ e o chestiune de vieaţă sau de moarte, omul nefiind om decât în măsura în care ajunge liber. Libertatea îl diferenţiază foarte mult de făpturile inferioare.

Chestiune capitală, de altă parte, din punct de vedere al societăţii, mai ales când societatea aceasta e o democraţie ca democraţiile noastre moderne: într'adevăr toţi cetăţenii fiind egali înaintea legii, au aceleaşi drepturi şi datorii, aşa că toţi pot ajunge la putere sau cel puţin toţi pot jucà un rol în formarea guvernului. Vai de o ţară ai cărei alegători nu ştiu să se conducă sau care se lasă conduşi de alţii! Ei reprezintă atâtea forţe care o vor duce în ruină ca un fluviu revărsat. Forma democratică nu e avantagioasă, aş zice posibilă, decât dacă alegătorii au ajuns majori, graţie unei desvoltări normale. Majoritatea spirituală a cetăţenilor trebuie să facă faţă majorităţii numărului.

Lucrul acesta e adevărat în genere însă e şi mai adevărat dacă avem în vedere răspândirea extraordinară a ştiinţei în epoca noastră. Graţie şcolilor de tot felul răspândite în ţară, fiecare cetăţean poate căpătà dacă vrea, o cultură ştiinţifică cu mult superioară celei de altădată. Această hrană ştiinţifică bine digerată e o forţă mai mult pentru desvoltarea societăţii. Rău digerată dimpotrivă, e un pericol grozav, tocmai ca pericolul la care se expune un copil mic care se joacă cu un revolver încărcat sau cu un briciu de bărbierit foarte ascuţit. Cu cât ştiinţa e pusă mai la îndemâna tuturor, cu atât e mai multă nevoie ca fiecare să cunoască din experienţă adevărata libertate.

Lucru curios! niciodată poate nu s'a vorbit atât de mult ca azi de libertate. Multe ţări au pus acest cuvânt frumos în deviza lor. Ştim pe a Franţei: *Libertate, egalitate, fraternitate*, cuvinte în totul evanghelice, sau ale Cantonului de Vand, aproape tot atât de frumoasă: *Libertate şi patrie*. In banchetele populare, în discursurile patriotice, cuvântul acesta se arată mereu, proclamat şi

www.dacoromanica.ro

aclamat de reprezentanţii tuturor partidelor şi ştim cât de adesea l-auzim răsunând în debitate de băuturi. O! ce crudă ironie! omul care a băut peste măsură e cel mai pornit să strige din toate puterile: Trăiască libertatea! fără să-şi închipue că e sclavul celui mai urît tiran.

Dacă privim pe din afară totul s'ar părea că merge bine. Dacă examinăm realitatea vedem că e altceva. Poate că omul nu vorbeşte atât de libertate decât fiindcă n'o are. Nu că legea nu ne garantează toate libertăţile: politică, civilă şi religioasă. Pe hârtie totul e în rânduială însă de multeori rămânem acì. De ce? Pentrucă sclaviei antice sau moderne, grosolane şi uşoare de recunoscut, i-a urmat o mulţime de sclăvii mai puţin aparente dar tot atât de periculoase. Sclăvie de partid de pildă: majoritatea cetăţenilor sunt înrolaţi vrând nevrând într'un partid prin educaţia sau presiunea exercitată asupra lor. Trebuie să voteze în cutare sau cutare fel pentrucă partidul votează aşa Trebuie să susţină pe cutare sau pe cutare candidat fiindcă e candidatul oficial. Au auzit povestindu-se, că într'o adunare legislativă nu prea departe de Geneva partidele s'au organizat atât de bine încât fiecare rând de deputaţi îşi are şeful lui care dă semnalul şi toţi trebuie să asculte, altfel să te ţii! Nimic mai curios şi mai dureros decât să vezi pe aceşti reprezentanţi aşa zişi liberi ai unui popor liber, aşteptând comanda: La dreapta v'aliniaţi! Ca să ştie în ce parte să meargă.

Recunosc, că într'o ţară trebuie să existe şi progresişti şi conservatori, oameni de iniţiativă şi alţii care să-i oprească sau cel puţin să le dea un colorit înţelept şi moderat. Nimeni nu neagă lucrul acesta. Dar vă rog! lăsaţi pe fiecare alegător să între liber în partidul care îi reprezintă mai bine principiile şi chiar atunci să aibă drept să voteze cum vrea, în chip independent, alături de conştiinţă. Vai acelora care îndrăsnesc să cumpere voturi prin bacşişuri! Fără să-şi dea seama ei lucrează la ruina statului, deoarece oamenii cumpăraţi sunt nişte sclavi, şi sclăvia e moartea democraţiei.

Şi ca s'o spunem în treacăt, nu vom aveà o reacţiune salutară decât atunci când în toate ţările se va formà un al treilea partid, compus din toţi oamenii cinstiţi, care să stea mai presus de toate barierele politice sau religioase. Partidul acesta nu va alege ca reprezentanţi decât oameni morali şi cinstiţi, care îşi vor luà obligaţiunea să combată toate instituţiile primejdioase, şi să apere toate cauzele bune. Partidul acesta, de pildă, înţelegând adevăratul interes al ţării şi punând interesul general mai presus de orice, va declarà un răsboiu de moarte imoralităţii de o parte alcoolismului de alta, aceste două flagele ale civilizaţiei noastre,

www.dacoromanica.ro

pe care a venit timpul să le împiedecăm înainte de a aduce ruina ţării. Când un popor atacat de o armată străină e expus unui pericol de moarte, toţi cetăţenii îşi întind mâna şi se ajută între ei ca fraţii, oricare le-ar fi divergenţele de păreri. Nădăjduesc din toată inima că vom vedeà într'o zi formându-se partidul acesta de oameni cinstiţi; un sâmbure al lui îl văd în miile de alegători abstinenţi, cu care, ca în America, va trebuì să ne socotim. Nădăjduesc că el va servì de sprijin partidului, oricare ar fi el, care va căutà într'adevăr binele tuturor. Numai atunci alegătorii noştri se vor bucurà de libertate politică deplină şi ţara întreagă va beneficià de ea.

Şi sclăvia modei, câte lucruri am aveà de spus despre ea! Pentrucă la Paris e moda să se îmbrace în cutare sau cutare fel, trebuie ca toată lumea să facă aşa şi asta nu numai în Franţa ci în toate celelalte ţări până şi la Madagascar! Nu-i asta oare comanda venită de sus: La dreapta v'aliniaţi? In timpul din urmă s'a introdus în literatura franceză cuvântul ‹psi haci sme› adecă arta de a imità. Cuvântul acesta exprimă atât de bine o mentalitate generală, încât riscă foarte mult să se acclimatizeze şi să aibă un succes deplin, cu tot aerul lui bizar.

Tot aşa e cu tirania părerii altora: de teamă că o să fi deosebit, faci ca toată lumea. Te uiţi să vezi din ce parte bate vântul ca să-ţi întorci aripa într'acolo. A fi totdeauna de partea celor mai puternici şi mai numeroşi e, înţelepciunea, politica şi morala multora. Insă deşi o sfârleazà aduce servicii vârfului unei clopotniţi, ea n'ar puteà fi emblema cetăţeanului liber chemat să intervină în afacerile naţiunii.

Toate sclăviile acestea şi altele pe care ar fi prea lungi de enumărat nu sunt decât nişte sclăvii exterioare. Din nenorocire e una şi mai primejdioasă, deoarece e mai ascunsă, sclăvia pasiunilor: lăsate pradă lor însele, acestea se desvoaltă în noi şi ne strâng ca nişte lanţuri tari de care nu ştim cum să ne scăpăm. Pasiunile acestea la rândul lor sunt manifestări externe ale unui rău adânc, care nu e altul decât păcatul, izvorul tuturor tiràniilor. Graţie orbirii produse de păcat, ne credem liberi tocmai în momentul când suntem mai puţin liberi. S'a desvoltat în noi un eu fals, egoist şi tiran, de care ascultăm crezând că lucrăm după placul nostru, fără să ne închipuim că slujim unei puteri străine. Ne închipuim că suntem stăpâni pe noi înşine şi suntem sclavi altuia care ne duce de nas cum vrea. In epoca noastră se vorbeşte mult de sugestiune. Eu cred că niciodată cuvântul acesta n'a avut o aplicare mai universală ca în cazul păcatului, care nu e altceva decât o sugestiune atotputernică, care ne împinge să numim alb ceeace e negru, libertate ceeace nu e decât sclăvie.

www.dacoromanica.ro

Singurul remediu e să ieşim din centru şi să mergem spre periferie. Trebuie să începem prin a face pe om liber în interior, pentruca apoi să fie liber şi în afară. E vorba să atacăm şi să distrugem mai întâiu sclăvia inimii, pentruca în urmă celelalte sclăvii să dispară rând pe rând. Deasemenea cu toată bunăvoinţa lor, mi se pare că sunt într'o eroare desăvârşită, oamenii care se silesc să transforme starea noastră socială numai prin mijloace exterioare, care cred de pildă că răspândirea instrucţiunii, mărirea salariilor, micşorarea orelor de lucru, împărţirea bogăţiei, extinderea obiectelor de lux la toate clasele societăţii, ar aduce vrâsta de aur pe pământ şi ar face pe om într'adevăr liber. Evident că în majoritatea acestor puncte avem de făcut mari progrese şi multe chiar s'au făcut. Dar să nu exagerăm nimic şi să înţelegem că atâta vreme cât omul n'a ajuns liber în forul lui interior, toate îmbunătăţirile exterioare nu vor face decât să-i agraveze starea de sclăvie, înmulţindu-i trebuinţele. Aceste trebuinţe sunt nişte autori cari îl vor face captiv.

Şi ce să facem ca să ajungem la adevărata libertate? Inainte de toate cred că trebuie să admitem două feluri de libertăţi foarte deosebite, una externă, foarte iluzorie, pe care o voiu numì libertate aparentă, iar cealaltă internă, singura care mi se pare adevărată. După cea dintâiu am drept să mă hotărăsc cum vreau între bine şi rău, între vieaţă şi moarte; tocmai libertatea de a alege face din mine o fiinţă neutră faţă de bine şi rău; fie că mă ţin de una, fie că mă ţin de cealaltă, în fond eu corespund naturii mele, deoarece esenţa fiinţei mele e indiferenţa absolută faţă de aceste două alternative. Seamăn cu cumpăna unei balanţe care numai atâta vreme e în echilibru cât timp cele două talere nu sunt încărcate.

Cealaltă libertate, cea reală, dimpotrivă, constă în libera alegere a binelui. Nu sunt liber fiindcă pot alege între bine şi rău, ci pentrucă am dreptul şi putinţa să aleg binele şi să-mi conformez voinţa cu el, adecă, în fond, să urmez legea fiinţei mele şi să trăesc.

Lucru curios, prima concepţiune despre libertate pare superioară celei de a doua. La prima privire ei i-am da preferenţă, însă dacă ne mai gândim şi dacă am ajuns o maturitate oarecare de cugetare, a doua ni se pare mai adevărată, definitivă şi singură valabilă. Una într'adevăr e aşa de iluzorie încât mai curând sau mai târziu va aduce distrugerea adevăratei libertăţi ajungând la moarte. In realitate ea e negarea libertăţii pe care pare a o stabilì. Cealaltă dimpotrivă e atât de reală încât exercitându-se, se afirmă şi aduce pe om la libertatea absolută asigurându-i vieaţa.

www.dacoromanica.ro

Două exemple luate din viața de toate zilele vor fi deajuns spre a mă face să fiu și mai înțeles. Pentruca trupul meu să trăiască trebuie să mănânc. Stomacul reclamă zilnic o sumă oarecare de elemente. Evident că mă pot conformà acestei legi a ființei mele și viața mi-e asigurată. Pot să mă sustrag și să mă scap de ea sub pretext de liber arbitru; însă imediat voiu fi pradă morții. In primul caz fac uz de libertatea mea reală care e ascultarea de lege, și îmi măresc doza de libertate, garantându-mi viața. In al doilea dimpotrivă, fac uz de libertatea mea aparentă care e alegerea între ascultare și neascultare și îmi micșorez doza de libertate până ce o distrug cu totul pierzând viața. Libertatea e viață; sclăvia e moarte.

Alt exemplu: să luăm un alcoolic care, pe nesimțite, își ruinează corpul și sufletul prin deprinderea lui funestă. Nenorocitul acesta are trista facultate, de a continuà să bea pânăce s'a ucis în întregime. Poate face uz de libertate ca să se sinucidă prin alcool. Și când va ajunge aci libertatea îi va fi distrusă pentru totdeauna. Va fi înșelat de libertatea aparentă. Dimpotrivă, dacă omul acesta, deșteptându-i-se conștiința, scapă de sugestiunea care-l ținea adormit spre a se pune în fața realității, nu va întârzià să facă uz de libertatea lui spre a luà un angajament de temperanță. In aparență prin asta își înstrăinează libertatea, i se va imputà, va fi batjocorit probabil și, curios, poate tocmai oamenii cinstiți vor lucrà astfel, crezând că fac spirit, ridiculizându-l. Nu e mai puțin adevărat însă că omul acesta care mergeà altădată din sclăvie în sclăvie, și trebuià să ajungă la moarte, se ridică de-acum încolo și se va urcà dacă vrea, din treaptă în treaptă până la adevărata libertate. Angajamentul de temperanță va fi pentru el primul pas spre libertate și încă spre o libertate mai mare.

Dacă aceste două exemple sunt juste — și cred că e greu de contestat acest lucru — aveam dreptate să spun adineaori că libertatea reală nu e altceva decât ascultarea de bine, adecă ascultarea de legea ființei noastre: numai sugestiunea păcatului ne poate orbì destul spre a ne convinge de contrarul.

Toată lumea recunoaște că din două țări, dintre care una are un cod de legi bune, pe când cealaltă mai mult sau mai puțin sălbatică, e lipsită de el, prima are mai multă libertate ca cea de a doua. Legile bune în loc să vatăme libertatea, o asigură, pe când anarhia ia omului și puținul de libertate pe care-l aveà născându-se.

S'au citat adesea popoarele anglo-saxone ca popoarele cele mai libere care există. Asta vine aproape numai din faptul că popoarele acestea știu foarte bine să se conformeze cu legea: niciodată cetățeanul nu dà dovadă de o libertate mai mare ca

www.dacoromanica.ro

atunci când abdică dela ea în interesul general. Un soldat care, spre a-şi servì patria, primeşte de bună voie disciplina militară cu toate renunţările ei, e mult mai liber ca un transfug care, spre a scăpà de serviciu, fuge la străini. Culmea libertăţii e ascultarea de lege până la aşà grad încât să fi gata să te sacrifici pentru ea. Se înţelege însă că, spre a ajunge acì, trebuie să ascultăm în chip conştient şi luminat, căci altfel ascultăm pasiv ca animalul care nu ştie ce face.

In această privinţă cred că trebuie să distingem trei poziţiuni diferite faţă de această lege. Aceste trei poziţiuni corespund cu trei perioade diferite ale desvoltării copilului.

In prima, copilul care se naşte seamănă foarte mult cu un mic animal lipsit de libertate. Are instincte pe care le urmează fără să ştie, de care ascultă orbeşte. De conştiinţă nici o vorbă. Nu exprimă nimic. Dacă surâde, o face mai mult fiindcă presimte momentul prânzului, sau e sătul, sau pentru altceva. Această perioadă a vieţii omului corespunde cu regnele inferioare: al plantei şi animalului: libertatea lipseşte acì fiindcă nu e conştiinţa de lege. Ea comandă cu putere, trebuie să asculte de ea în chip fatal sau.... să moară. Ea stăpâneşte fiinţa ca o putere suverană cu care nu poate discutà. Asta e perioada determinismului. Pot fi în perioada aceasta presimţiri de libertate, însă libertatea propriu zisă lipseşte. Toţi am trecut prin perioada aceasta şi după naştere. E o perioadă aşa de întunecoasă şi de inconştientă încât nimeni nu şi-o mai poate amintì.

Apoi vine a doua fază: copilul a crescut, a ajuns o personalitate mică şi atunci a observat că nu e singur în lumea aceasta, că mai sunt şi alte voinţi alături de a lui, şi în deosebi una care-l stăpâneşte, aceia a părinţilor. Ieşind din perioada instinctivă, luând conştiinţă de sine, a constatat înaintea lui şi alături de el o lege lămurită care-i poruncià să asculte: şi cum şi el are o voinţă foarte lămurită, o luptă plină de urmări a început.

Mi-aduc aminte de o fetiţă care n'aveà nici doi ani, dar a cărei voinţă erà aşa de tare încât erà o luptă zilnică s'o faci să asculte. O revoluţie adâncă se petrecù în ea, când observă că în jurul ei se aflau fiinţe care aveau să-i poruncească. Par'că o aud şi acum zicând mereu un continuu nu, care erà ca o protestare contra rezistenţelor întâlnite. Felul de a pronunţà acest nu, nu puteà fi copilăresc, accentul n'aveà nimic copilăresc şi totuş erà al III-lea cuvânt pe care-l învăţase după cele două: tată şi mamă! Protestarea aceasta continuà şi noaptea în visuri, căci de multeori a început să vorbească cu glas tare în somn, mereu scoteà acelaş nu.

www.dacoromanica.ro

Perioada aceasta de luptă e cea mai critică din toate; atunci într'adevăr se poate decide asupra viitorului fiinţei care luptă. A cui va fi victoria: a libertăţii ori a determinismului? Nimeni nu poate ştî. Cea mai mare parte dintre oameni cad învinşi în lupta aceasta şi determinismul e cel mai puternic. Căci, lucru trist de spus, şi care arată până la ce punct suntem sub stăpânia unei iluzii, ne închipuim atunci că cel care vrea să ne impue legea ne e duşman şi că scopul lui dând porunci e să ne vatăme fericirea.

Noroc însă că copilul poate ieşî biruitor din această criză şi să ajungă într'o perioadă superioară celei precedente, perioada libertăţii: el a înţeles, că cel care-i porunceşte e un prietin şi ceeace-i porunceşte nu-i porunceşte decât din iubire. Atunci încetează lupta şi îşi supune vesel voinţa lui voinţei tatălui şi mamei sale. Merge chiar până a-şi identificà propria lui voinţă cu a lor, deoarece ştie că în definitiv există un acord adânc între interesul lui şi voinţa părinţilor:[1] a ascultà de ei înseamnă a ascultà de adevăratul lor eu: ascultând va fi liber.

De îndatăce legea a luat forma atrăgătoare şi plăcută a voinţei părinteşti totul se schimbă şi ascultarea ajunge o bucurie. Dacă tinărul ascultă o face numai din iubire şi tatăl nu va mai aveà nevoie să insiste, căci cea mai neînsemnată dintre poruncile lui şi cel mai mic sfat al lui va fi primit cu recunoştinţă şi urmat punctual. Punând nuiaua la o parte, tatăl va face pe copil părtaş planurilor lui, luându-l ca sfetnic al lui.

Astfel deci prima perioadă am caracterizat-o astfel: legea mai presus de copil, împlinită orbeşte, fază de pur determinism, perioadă instinctivă.

Apoi a doua perioadă, în care legea ce stă alături de el şi produce luptă în individ, fază de nesiguranţă între determinism şi libertate.

In fine, a treia perioadă, legea în interiorul lui, împlinită cu iubire şi veselie, fază în care birue libertatea.

Cu cât legea se apropie mai mult de om şi devine mai conştientă cu atât el devine mai liber. Tocmai când se încarnează în el, ca să zic aşa, când devine una cu el, îşi atinge libertatea punctul culminant, şi asta se înţelege, deoarece atunci omul identificat cu legea nu vrea decât ceeace vrea ea.

Lucru curios, mişcarea aceasta gradată constatată în individ o găsim cu fazele ei mari şi în istoria omenirii. Omenirea a trecut printr'o primă perioadă care corespunde cu a micului copil; asta

[1] Se înţelege că aici vreau să vorbesc de părinţii demni de acest nume, care au înţeles că trebuie să-şi subordoneze interesele lor interesele copilului şi se feresc de a-l creşte numai puţin pentru ei, în chip egoist.

www.dacoromanica.ro

e epoca păgânismului, în care omenirea ascultă de zeităţi obscure misterioase, pe care nu le cunoaşte dar care i se par tiranice. Una dintre ele se numeşte Fatalitate. Ea comandă orbeşte şi trebuie ascultată orbeşte. Oamenii simt că sunt ţinuţi şi stăpâniţi de ea şi nici nu încearcă să discute. Ascultă, dar fără bucurie, ca de o necesitate împotriva căreia e imposibil să caute să se ridice. Atunci libertatea nu e cunoscută, ca să zicem aşa, ci domneşte determinismul sau fatalismul de care trebuie să asculte vrând nevrând. Se înţelege că în păgânismul antic, ca şi în cel modern, sunt excepţiuni frumoase, însă excepţiunile acestea confirmă regula, arătându-ne cât de greu îşi cucereşte omul superior libertatea în această primă fază.

Faza următoare e reprezentată în istorie prin iudaism, care ne oferă priveliştea unui popor în luptă cu o lege dată de Dumnezeu, împotriva căreia se sbate timp de mai multe veacuri. El e poporul cel tare la cerbice de care vorbeşte Scriptura, care ascultă atât de greu, care par'că n'a primit legea decât ca s'o calce; nu înţelege, cel puţin în totalitatea lui, — căci şi aici sunt foarte multe excepţii — că Dumnezeu, autorul legii, e un Dumnezeu al iubirii, care-i vrea binele adevărat. Toată istoria lui Izrail s'ar puteà rezumà în cuvântul copilului revoltat: nu, nu, nu! La fiecare apel al lui Dumnezeu, la fiecare sforţare a Celui Prea Inalt se aude cuvântul nu, aspru şi neînduplecat. Nerăbdarea jugului merge mereu crescând pânăce învârtoşarea şi-a ajuns apogeul. Atunci Dumnezeu e silit să alunge pentru un timp pe cea mai mare parte a poporului izrailit, lăsându-l în prada altor naţiuni, prinse în angrenajul determinismului. El nu păstrează decât o elită, un rest, cu care îşi va realizà planurile.

In adevăr, restul acesta a ajuns, acum 19 veacuri, în a treia fază, a libertăţii, în urma lui Isus Hristos, primul om liber, într'adevăr liber, deoarece a fost primul într'adevăr dependent de Dumnezeu. Toată taina vieţii lui e cuprinsă în cuvintele următoare: «Hrana mea e să fac voia Celuice m'a trimis», sau: «Nu precum vreau eu, Părinte, ci precum tu». Pentru Hristos, legea nu e mai presus de el ca o forţă oarbă şi fatală, nici lângă el ca un duşman împotriva căruia trebuie să lupte, ci în interiorul lui, pătrunzându-l, umplându l, identificându-se cu el, şi asta graţie Duhului lui Dumnezeu care locueşte în el în toată plenitudinea.

In urmă, discipolii după, ce au fost formaţi la şcoala lui, primesc şi ei la rândul lor Duhul sfânt şi imediat se afirmă în faţa lumii ca fiinţe libere. Ignoranţi, fără cultură, nu şovăesc să declare sinedriului că trebuie să asculte mai mult de Dumnezeu decât de oameni; sunt gata să ţină piept lumii întregi pentru a împlini voinţa dumnezeească care a devenit a lor. Asta dă faptelor

www.dacoromanica.ro

apostolilor un interes atât de palpitant: vedem acì un grup de oameni liberi, independenţi de tot şi de toţi dar cu atât mai dependenţi de Dumnezeu. Apariţia aceasta e de cea mai înaltă importanţă, căci ea înseamnă clipa solemnă a întrării omenirii în perioada III-a, pe care am numit-o perioada libertăţii: asta e faza creştinismului. Graţie lui, şi operii de liberare săvârşite de Isus Hristos, omenirea înţelege că legea divină e o lege a iubirii, că cel care ordonă e un părinte, cel mai iubitor părinte, şi că oricine consimte să se împace cu el prin Isus Hristos, adecă încetează de a se revoltă, va puteă fi părtaş ca fiu al casei, la măreţiile tatălui. «Dacă Fiul vă liberează, ziceă Isus, veţi fi într'adevăr liberi». Fiul, într'adevăr, ne liberează punând în interiorul nostru Spiritul adopţiunii, făcându-ne fii ai lui Dumnezeu, fii a căror inteligenţă e aşà de transformată, încât pot spune cu apostolul, că pentru ei «voia lui Dumnezeu e bună, plăcută şi desăvârşită . Asta e legea desăvârşită a libertăţii.

De mirat e că ascultând de Dumnezeu, în fond ascult de eul meu însumi, însă de eul vindecat, ajuns normal, smuls din sugestiunea păcatului şi eul acesta e eul divin format în om. Odată ajunşi pe calea aceasta, nu mai avem nici un motiv să ne oprim. Liberaţi de sclăvia interioară, vom merge din liberare în liberare şi prin asta din libertate în libertate, până la libertatea măreaţă a fiilor lui Dumnezeu. Cred că vom atinge vârful care ne e propus când Duhul lui Dumnezeu avându-ne în totul il vom puteà aveà şi noi pe deplin şi asta în chip definitiv.

Maşină, sclav, fiu: iată cele trei trepte propuse omului în evoluţia lui spre Dumnezeu. Ce puternic stimulent spre a ne împinge să părăsim văile şi să ne urcăm pe vârfuri!

Vezi, iubite cetitor, că întrebarea pusă adineaori: Vrei să fii liber? e serioasă şi răspunsul afirmativ e plin de urmări pentru tine, deoarece liberarea ta implică o abdicare de bună voie în mânile Creatorului. Spun însă că ceeace opreşte pe loc pe mulţi oameni sinceri şi drepţi care ar dorì libertatea aceasta, e că în fond nu ştiu cum să facă să ajungă la ea. Ei cred că să încerce multe sforţări, să ia multe hotărîri, ca şi cum totul ar depinde de ei, uitând că Isus Hristos le-a cucerit pe o cruce libertate deplină, zdrobind puterea apăsătorului lor grozav. Acum liberarea unui sclav al păcatului nu mai e decât o chestiune de credinţă şi prin asta o chestiune de voinţă, credinţă în opera lui Hristos, voinţa de a o primì chiar fără a o înţelege.

In noaptea de 31 Iulie spre 1 August 1865 bisericile din America înfăţişau o privelişte mişcătoare. In ele erau uniţi în rugăciuni o mulţime de oameni şi femei, unii liberi, iar alţii sclavi. Un decret al senatului în urma războiului pentru succesiune de-

www.dacoromanica.ro

clarase liberi pe toţi sclavii republicii, şi la miezul nopţii clopotele ţării începură să sune vestind captivilor libertatea. In timp ce toţi se rugau în genunchi, clopotele începură să sune de veselie şi sclavii îngenunchiaţi se putură ridicà liberi, cu condiţie însă, ca toţi să consimtă şi să se încreadă în decretul oficial.

Oricine aţi fi voi cei care cetiţi aceste rânduri, oricât de înlănţuiţi aţi fi, chiar dacă vă simţiţi încă robiţi de o mare putere duşmană, vă pot spune că sunteţi liberi dacă vreţi. Inainte de a terminà de cetit aceste pagini, vă puteţi oprì şi reculege o clipă şi, prin actul acesta de supremă încredere în Dumnezeu, de abdicare la picioarele lui Isus Hristos să puneţi mâna pe libertate, ca pe un lucru care e al vostru deoarece ea v'a fost câştigată cu preţul sângelui vărsat pe cruce.

In toate domeniile nu suntem stăpâni decât pe ceeace am cucerit. Tot aşa e şi cu libertatea: niciodată nu vom aveà decât libertăţile pe care le luăm. Lucrează deci, iubite cetitor, ca şi cum ai fi liber, şi vei vedeà că eşti liber într'adevăr. Eşti liber dacă vrei. Ia deci ceeace ai şi realizează ceeace eşti.

www.dacoromanica.ro

XVI.

Probabil sau sigur?

Dacă celce se **îndoeşte** *ar îndrăzni să meargă până la capătul îndoelilor lui, ar fi silit să* **creadă.**

* * *

Toată lumea cunoaşte pagina aceea celebră din *Cugetările* lui Pascal, unde marele filozof caută să-şi câştige adversarul la credinţă, punându-l să facă prinsoare pentru adevărurile religioase: să presupunem, zice el, că adevărurile acestea nu sunt decât iluzii; atunci sigur că n'am avea de pierdut mare lucru. Dacă sunt adevărate, dimpotrivă, avem să câştigăm totul. Argumentul poate păreà prea utilitarist, însă pentru unele spirite are mare valoare, mai ales când Pascal la sfârşitul argumentării lui, demonstră că în fond totul se reduce la o chestiune morală. Cei mai mulţi credincioşi sunt aşa din pricina păcatelor lor. Dacă ar renunţà sincer la ele, nouă zecimi din indoelile lor ar dispăreà. In definitiv, balanţa se va plecà totdeauna de partea voinţei.

In această ultimă *chestiune vitală*, aş vrea să întrebuinţez un argument care nu e fără analogie cu al lui Pascal... şi cu tactica de răsboiu. Mi-se pare că sunt două feluri de a purtà răsboiu: putem procedà prin defensivă, respingând pe adversar ori de câteori se apropie; prin ofensivă, prevenindu-i atacurile sau prin combinarea ofensivei cu defensiva, ascunzând sub pretextul de apărare un atac cu atât mai grozav cu cât e mai indirect.

Capitulul acesta va aveà deci trei părţi: In prima mă voiu încercà să dovedesc că sunt mai multe probabilităţi decât se crede de partea credinţei decât de partea negării şi că a crede nu e chiar absurd de tot.

In partea a II-a mă voiu silì să arăt că e absurd să nu credem, deoarece necredinţa ne duce la dileme din care nu putem ieşì, dileme care sunt nişte imposibilităţi.

La sfârşit voiu apelà la tribunalul suprem al conştiinţei, la imperativul categoric, pe care numai credinţa îl poate justificà. Dacă omul respinge autoritatea aceasta, o face fiindcă preferă răul în locul binelui şi ca urmare caută să înlăture un martor care-l jigneşte.

Vom purtà un răsboiu deci, însă un răsboiu bun, fiindcă adversarul nostru e un cetitor iubit şi scopul nostru e să-l smulgem din ghiarele morţii aducându-l la credinţă, şi prin asta la vieaţă.

www.dacoromanica.ro

Ca să începem, afirm că realitatea obiectelor credinţei e mult mai probabilă ca nimicnicia lor; prin urmare nu e absurd să credem. Ne aflăm în faţa universului şi, în universul acesta ne aflăm în faţa sistemului solar şi a planetei noastre. Aceasta din urmă deşi e un punct imperceptibil în spaţiu, trebuie să aibă însă o origină. Şi din trei una: ori a existat în totdeauna, neavând niciun început, cu toate fazele de desvoltare, pe care le putem constată, ori s'a făcut singură, fiind rezultatul întâmplării şi a unei succesiuni de lovituri de deget mai mult sau mai puţin fericite; ori în fine provine dintr'o cauză primă, înţeleaptă, puternică şi inteligentă, pe care credinţa o numeşte Dumnezeu. Care din cele trei alternative pare a fi cea mai probabilă? Nu cea din urmă, a credinţei? Prin urmare, probabil că Dumnezeu există.

Dumnezeul acesta poate fi bun sau rău, milos sau crud, sfânt sau pervers. Cetitorul sincer şi imparţial va hotărî uşor că probabilitatea e de partea bunătăţii, milii şi sfinţeniei, cu toate aparenţele contrare, dacă cel puţin ascultă glasul lăuntric al conştiinţei.

Iată însă că făpturile superioare care există pe planeta noastră, oamenii, cad în rău şi târăsc cu ei în suferinţă şi în desordine o mulţime de alte fiinţe: ce se va întâmplă probabil? Ori că Dumnezeul înţelept, milos şi sfânt îi va lăsà să meargă pe calea greşită, cum vor ei, îi va lăsà să se cufunde din ce în ce mai mult în păcat şi suferinţă, fără să se mai îngrijească de ei, ascultând cu indiferenţă strigătele lor de desnădejde; ori, că, dimpotrivă mişcat de o mare compătimire, fiindcă e bun, milos şi sfânt, va intervenì direct spre a da mâna făpturii pierdute, cum ar întinde un tată fiului său căzut în fundul unei prăpăstii. Probabil ca să nu zicem sigur că Dumnezeu va face ca şi tatăl acesta. Deasemenea, când prin credinţă credem că Dumnezeu a intervenit în Isus Hristos spre a mântuì pe cei păcătoşi, credinţa noastră n'are nimic absurd ci dimpotrivă are un caracter de probabilitate pe care nu-l are necredinţa.

Isus Hristos intervine în lume fiind trimis de Dumnezeu. Dacă vrea să fie un mijlocitor şi să împace creatura cu Creatorul ei va puteà, ori să fie părtaş în acelaş timp şi naturii lui Dumnezeu şi naturii omului, să fie şi om şi Dumnezeu ori să fie una din ele. Cu toate greutăţile pe care le prezintă prima alternativă totuş ea pare cea mai probabilă pentru oricine se pătrunde bine de rolul de mijlocitor pe care l-a împlinit Hristos pe pământ.

Iarăş, dacă Isus e reprezentantul unui Dumnezeu sfânt şi bun, e mult mai probabil că şi Hristos la rândul lui se va arătà

www.dacoromanica.ro

oamenilor mai degrabă ca o ființă bună și sfântă, decât crudă și păcătoasă.

Spre a-și săvârși opera dumnezeească, își va alege una din următoarele două metode: ori va întrebuința forța și va aduce omenirea la ascultare prin constrângere, căutând să subjuge pe cei revoltați reducându-i la neputință și în acest scop va dispune de o mare putere materială, de o armată nebiruită, de care se va servi ca să cucerească lumea. Ori dimpotrivă, înțelegând că răul e mai întâiu interior și că, de altă parte libertatea omului e o realitate, va atacà răul în rădăcina lui ascunsă, inima, respectându-i libertatea aceasta. Tocmai asta a făcut-o și Hristos după Evanghelii, în învățăturile și în sacrificiul lui de pe cruce. Lucrul acesta erà ușor de prevăzut, deoarece metoda II-a e mult mai probabilă ca cea dintâiu: nu-i absurd prin urmare să credem tot ce ne spune Evanghelia asupra acestui punct.

Odată săvârșită opera lui pe pământ, e probabil oare că trimisul lui Dumnezeu se va întoarce în cer uitând de opera aceasta, și fără a se mai îngriji de generațiile omenești care se vor succedà pe pământ? Nu e oare mult mai probabil că va terminà ceeace a început? Nu-i trebuie lui o putere suficientă spre a-și ajunge scopul acesta? Și aici Evanghelia ne dă ipoteza cea mai admisibilă vorbindu-ne de o continuare a operii lui Hristos prin acțiunea Duhului sfânt care aduce cu timpul omenirea la ascultarea de Mântuitorul și la săvârșirea binelui în ordine și sfințenie. Probabilitatea, în punctul acesta ca și în cele precedente, e deci de partea credinței, și cel care crede nu e desigur mai absurd ca cel care nu crede: vom vedeà îndată că absurditatea e să nu credem.

Până atunci, spre a încheià această primă parte, pe care am numit-o parte defensivă, vom spune că omul care crede probabil că e mai aproape de adevăr ca cel care nu crede. Credința lui îl face să întrezărească perspective minunate. El are drept să fie optimist deoarece dacă vine dela un Dumnezeu care-l iubește și dacă Dumnezeul acesta a făcut totul spre a-l aduce la el când s'a rătăcit, poate fi sigur că vieața lui are un scop măreț și că, spre a ajunge scopul acesta, trebuie să se încreadă în Dumnezeul milelor care-l învăluește din toate părțile cu grația lui. Credința nu trebuie respinsă fără motive puternice, deoarece ea îl face să întrezărească vârful cel mai schinteietor, și-i făgăduește deplina potolire a setei lui de fericire, iubire, lumină și vieață. Cel care crede, deacum încolo își poate da la o parte toate vălurile și, ridicat de curentul atotputernic al dragostei dumnezeești, se poate lăsà târît spre ținuturile încântătoare întrezărite în visurile lui. Să-și potrivească numai glasul după glasul acelor mulțimi de cre-

www.dacoromanica.ro

aturi care laudă pe Creator: cu pasărea pe rămurea sau serafimul pe tron, poate lăudà pe cel care a făcut cerul atât de albastru şi vieaţa atât de frumoasă. Cum să nu cânţi pe pământ când vieaţa pământească e aurora unei zile măreţe care nu va aveà sfârşit?

Dar să lăsăm vârfurile şi să ne coborîm pe şes la scepticul care nu ne-a putut urmà. Presupun că celece preced, fără a-l convinge în totul, l-au zguduit oarecum. Să încercăm acum să-i arătăm o notă nouă, mai convingătoare, dacă se poate, şi pentru asta să trecem în ofensivă, atăcându-l direct. Aş vrea să-i arăt că poziţiunea pe care a luat-o n'o poate ţineà, dacă se gândeşte puţin şi trage toate urmările logice din cugetările lui. Încep cu ce am terminat adineaori, cu Isus Hristos.

Necredinciosul nu crede că Isus Hristos e ceeace spun Evangheliile şi credincioşii că e, ci e un simplu om, mai puternic şi mai ales, mai bun ca oricare altul, pe care l-au apoteozat discipolii. In imaginaţia lor, ei au făurit un tip care n'a trăit niciodată: ce vreai, erau orientali, adecă oameni care descriu în colori vii, poeţi admirabil înzestraţi, care şi-au idealizat eroul tocmai cum divinizau cei vechi pe oamenii lor mari şi sfârşiau prin a face din ei nişte zei.

Insă, puneţi mâna pe conştiinţă şi spuneţi, se poate oare ca un grup de oameni, majoritatea fără cultură — mulţi erau pescari — să fi putut creà un asemenea tip şi încă aşa de complet, cum n'a inventat nici un Platon, un Aristotel, şi niciunul din cei mai mari filozofi? Mai mult ar fi putut renunţà ei la toate, ca să-l facă cunoscut lumii întregi? S'ar fi lăsat ei să fie persecutaţi pentru el, şi încă persecutaţi în chipul cel mai crud şi la urmă, tot pentru el, să sufere chinuri şi chiar moartea? N'ar trebuì atunci, cum spune Rousseau, ca inventatorul unui asemenea erou să fie mai mare chiar decât eroul şi n'am cădeà în greutăţi de zeceori mai mari? Eu afirm aici, iubite cetitor, că îţi trebuie, ca să crezi aşa ceva, o credinţă mult mai mare ca a credincioşilor.

Apoi, fără ca să fie nevoie să insist, te văd luând repede o altă atitudine; te retragi cu câţiva paşi ca să te întăreşti în altă poziţiune: împreună cu mulţi sceptici recunoşti că apostolii n'au putut inventà un asemenea tip; Isus Hristos a existat şi e ceva extraordinar şi neînţeles, el însuş a afirmat că e fără păcat, desăvârşit de sfânt, Fiul lui Dumnezeu ca nimeni altul, întreţinând legături unice cu Dumnezeu. Apostolii n'au făcut altceva decât să mărturisească ceeace au văzut. Dar atunci, nici nu trebuie să explicăm aceste fapte curioase zicând că Isus Hristos s'a exaltat singur treptat-treptat, fără să-şi dea totdeauna bine

www.dacoromanica.ro

seama, dus de entuziasmul lui şi al mulţimii, şi că a început să afirme lucruri pe cari le credeà adevărate, dar care nu erau aşa? S'a înşelat singur cu bună credinţă sau poate inducând în eroare pe contimporanii lui, fără să dea mare importanţă acestui fapt, din pricina scopului superior pe care-l urmărià. El a înţeles că pentru a-şi exercità toată influenţa asupra oamenilor trebuià să adopte ideile lor, să intre în vederile lor, să se adapteze ideilor lor, pentruca să-i câştige pentru bine, alipindu-i de persoana lui.

In cazul acesta Isus Hristos ar fi: ori un orb, poate cel mai orb dintre toţi, ori un înşelător. El însuş ar fi avut iluzii, sau ar fi târît cu voia lui pe oameni în eroare şi minciună: cine nu vede că o asemenea afirmaţiune e o imposibilitate, ca să nu zicem mai mult? Cum ar fi posibil ca cele mai bune opere care există pe pământ să aibă ca iniţiator pe un orb sau pe un mincinos? Cum ar fi posibil ca oamenii istoriei cei mai devotaţi în slujba binelui şi care şi-au dedicat vieaţa în serviciul altora uitându-se pe ei înşişi, să fi fost obiectul unei asemenea mistificări? Căci a susţineà o asemenea teză înseamnă a susţineà că civilizaţia creştină cu minunăţiile şi superioritatea ei necontestată faţă de toate celelalte, provine dintr'o iluzie sau amăgire: nu înseamnă asta a susţineà o teză absurdă?

Cum vezi, iubite cetitor, trebuie să recunoşti că trebuie să faci un pas mai departe, şi să mărturiseşti sincer că nu eşti sigur dacă a existat Isus Hristos: El trebuie să fie un personagiu legendar fără nici o realitate. Atunci însă, încă odată, cum se explică existenţa Evangheliilor cu povestirile sublime pe care le cuprind? Cum se explică existenţa nu mai puţin reală a acelor biserici creştine care poartă numele lui şi care în curând vor acoperì întreg pământul? Cum se explică civilizaţia aceasta de care beneficiezi tu însuţi, şi fără care nici n'ai există poate? Fără să-ţi dai bine seama, tu trăieşti numai datorită lui Isus Hristos; Isus Hristos e cel care ţi-a cucerit drepturile, libertatea şi chiar libertatea de a-l negà. Nu înţelegi că negându-i existenţa, afirmi o absurditate, care nu se poate susţineà în faţa unui om inteligent?

Apoi dacă ştergem pe Isus Hristos din istorie, suntem gata să ne mai dăm înapoi cu un pas şi să negăm pur şi simplu intervenirea lui Dumnezeu în istoria omenirii, Isus Hristos meritând mai mult ca oricare altul titlul de trimis al lui Dumnezeu prin sfinţenia şi sublimele lui învăţături. In acest caz Dumnezeu n'a intervenit în mijlocul desordinii universale în care suntem cufundaţi. A putut auzì de mii de ani strigătele din ce în mai numeroase ale oamenilor aflaţi în primejdie. A putut privì şi asta în fiecare zi, dela înălţimea ceriului său, unde sigur că se bucură de o fericire desăvârşită, suferinţele făpturilor sale; le-a

www.dacoromanica.ro

văzut chinuindu-se în durere, înainte ca moartea să le fi smuls pe neașteptate. Soarele lui a răsărit în fiecare dimineață spre a lumină acest spectacol lugubru, spre a permite Învățătorului să se sature de asemenea grozăvii! Și El cel sfânt, bun, milostiv, înțelept și puternic nesimțind nimic sau nevrând să simtă nimic, a rămas nesimțitor, fără să vină în ajutorul fiilor săi, care totuș nu-i ceruseră să se nască și-l rugau să aibă milă de ei și să le întindă mâna! Nu înțelegi însă că asta e și grozav și absurd?

Dacă ți-s'ar povesti asemenea lucruri despre un părinte pământesc, te-ai indignà și ai cere cu drept cuvânt ca un asemenea monstru să fie aspru pedepsit, și tu îndrăznești să pui asemenea infamii pe seama lui Dumnezeu! Indrăznești să spui că ceeace abià ar puteà face un om degradat, Dumnezeu a făcut și face zilnic, și asta timp de mai multe veacuri? Sunt sigur că nu te-ai gândit niciodată la urmările negărilor tale și că în fond nu spui ceeace cugeți. Gândește-te deci și vei ajunge, sunt sigur, la una din alternativele următoare: ori Dumnezeu a intervenit în Isus Hristos ca să ajute omenirea și s'o scoată din prăpastie, ori El nu e decât o forță oarbă, inconștientă, o putere creatoare care, dupăce și-a împlinit opera, s'a retras, unde nu se știe, fără a aveà vreunul din caracterele Providinței. Insă cum adineaori negai intervenția dumnezeească în Hristos, iată-te redus la alternativa II-a: Dumnezeul tău e o forță colosală, care creează fără să știe pentruce, care uită ceeace a creat, fără inimă, fără iubire. Afară numai de cazul când această forță treptat-treptat ia conștiință de sine pe măsură ce veacurile se scurg, dupăcum afirmă Renan, care credeà că Dumnezeu nu există ci se face; pentru marele scriitor fancez, Dumnezeu e capătul evoluției și e pe cale de formațiune. Când făpturile inteligente își vor fi ajuns deplina desvoltare și Dumnezeu va fi gata.

Drept vorbind, dacă așa e Dumnezeu, eu cred că omul are mai mare valoare ca el. Cel puțin omul are inimă, e simțitor, nu poate vedeà pe aproapele lui suferind fără a fi mișcat. Cu tot egoismul lui natural, în el e totuș ceva care vibrează. A spune însă că Dumnezeu e mai prejos ca omul rău, nu-i asta o absurditate și o imposibilitate? Atunci mai bine mergem până la capăt și concludem lămurit că Dumnezeu nu există. Așa fac spiritele logice care știu să tragă din premisele lor toate urmările pe care acelea le cuprind.

Ajunși aici au găsit ele oare, în decursul acestor negări, o poziție lămurită și rațională? Pot pune ele piciorul pe un teren solid? Niciodată! Căci, dacă Dumnezeu nu există, universul a trebuit să se facă singur, e produsul întâmplării. Intâmplarea a formulat și stabilit aceste legi admirabile pe care le descoperă

www.dacoromanica.ro

savanţii prin geniul lor: întâmplarea a calculat, de pildă, mersul astrelor în aşa chip încât peste o mie de ani putem prevedeà ora, minuta, secunda unei eclipse sau apariţia unei comete. La origina lucrurilor, nu mai întrezărim decât o gaură neagră, o prăpastie nepătrunsă. La sfârşitul lor prăpastia aceasta va apăreà iarăş şi ne va înghiţi, căci dacă la punctul de plecare n'a fost o cauză primă, nici un plan conceput de mai înainte, nu va fi nici un punct de sosire, nici un scop de atins la capătul drumului. Nu venim de nicăiri şi nu mergem nicăiri. Ne precede şi ne aşteaptă neantul. Suntem suspendaţi între două prăpăstii deschise, deopotrivă de grozave.

Şi atunci înţeleg de ce cugetătorul ajunge la cel mai negru pesimism, căci nimic nu i garantează că nu e victima unui joc crud şi că dintr'o clipă într'alta nu e sfărâmat de angrenajul în care e prins. Cugetarea ne mai având niciun sprijin, nu mai poate fi sigur de nimic. Ştiinţa devine imposibilă din punct de vedere logic. Fiindcă de ce aceea ce e adevărat într'o zi şi într'un loc determinat ar fi adevărat şi mâne şi în alt loc? Dacă totul e efectul *întâmplării*, ce dovadă avem de stabilitatea legilor naturii? De ce nu s'ar transformà şi ele treptat-treptat, după legea universală a desvoltării continue?

Dacă ştiinţa e imposibilă, morala e şi ea imposibilă: dacă nu venim din nimic şi dacă vieaţa noastră n'are niciun scop, dacă suntem pe pământ jucăriile unei mistificări grozave, de ce să ne stăpânim instinctele şi pasiunile? Să le dăm deci frâu liber. Să profităm de cei câţiva ani de existenţă pe care ni i-a dat întâmplarea. Să nu ne impunem bariere jignitoare, ascultând de preceptele morale care în definitiv nu sunt decât prejudiţii învechite. Să mâncăm şi să bem, căci mâne vom murì! Aşa fac azi, aşa au făcut în toate timpurile o mulţime de oameni, care privind obiectele credinţei ca absurdităţi, au distrus tot ce erà de natură să le înfrâneze pasiunile. Nimic mai simplu spre a-şi împăcà conştiinţa, decât de a declarà ca absurde poruncile pe care le dă.

In ceeace priveşte punctul de vedere religios propriu zis, un spirit logic va ajunge să părăsească tot ce e ceremonie religioasă, cult, rugăciune etc. La ce să pătrăm nişte obiceiuri care nu sunt decât minciuni? Atunci însă va riscà foarte mult să facă experienţa pe care a făcut-o un ţăran mai mult sau mai puţin materialist, pe care l-a întâlnit într'o zi vestitul predicator Spurgeon. Vorbind cu el, Spurgeon îl întrebă dacă se roagă: Eu? Niciodată! răspunse ţăranul. La ce să mă rog? Nu Dumnezeu m'a făcut să izbutesc ci lucrul meu. — Intr'adevăr! zise pastorul. In cazul acesta vreai să facem o prinsoare? Ţine o piesă de 5 lei.

www.dacoromanica.ro

Dacă te obligi că n'ai să te rogi niciodată, ia-o şi ţine-o la d-ta. — Bine, zise celalalt. Nimic nu e mai uşor. N'am decât să continuu a trăi ca şi pân'acum. Iată însă că ţăranul rămânând singur, începe să se gândească la ce a făcut, începe să se turbure şi îşi zise: Să nu mă rog niciodată?... N'am făgăduit oare prea mult? Şi dacă voiu da de greutăţi o mică rugăciune, n'ar face rău. Şi dacă oiu cădeà greu bolnav mi-ar venì greu să nu mă rog deloc. Şi apoi e moartea: A! moartea! De departe adesea am vis de ea. De multeori mi-am zis că după moarte totul s'a sfârşit. O! sigur cred că e adevărat... şi totuş în momentul acela solemn, unic în vieaţă, când trebuie să zici adio tuturor acelora pe care ia-i iubit, ca să mergi nu ştiu unde, fie chiar în pământ, o mică rugăciune n'ar face rău, chiar dacă ţi-ar aduce numai puţină linişte. Judecând astfel, ţăranul căută totuş să reacţioneze împotriva impresiunilor lui: Haide, îşi zise el, doar nu eşti femeie. N'o să devii superstiţios acum, după̆ce ai fost atât de viteaz până acì. Apoi, vârînd mâna în buzunar zise: tot e ceva. Poţi da pe un ban o rugăciune. Totuş nu erà atât de sigur şi cu tot aerul lui de sceptic, seara, întrând în casă, fu foarte mişcat. Soţia îi observă încurcătura şi îl întrebă, însă nu putù aflà nimic. In loc de răspuns primì câteva vorbe care-i astupară gura.

Zilele trecură şi spiritul ţăranului nu se liniştì. Invoiala i-se părea o greşală grea, iar cei 5 lei îl apăsau greu. Nu îndrăznià însă să se folosească de ei. A! cât ar fi vrut de mult să se scape de ei.

Spurgeon, de altă parte, îşi cunoşteà omul. El contà pe conştiinţa lui spre a săvârşì ceeace doar începuse. Apoi peste câteva săptămâni, venind să ţinä o întrunire religioasă într'o casă lângă care locuià ţăranul, nădăjduià să-l vadă venind. Aşteptarea nu-i fu în zadar. Auditorii se strânseră şi imediat văzù că întră şi omul cel cu 5 lei. Erà timid şi abătut. Se aşeză în fundul sălii, şi Spurgeon începù. Luase ca text: Ce va folosì omului de ar dobândì lumea întreagă şi sufletul îşi va pierde? sau ce va da omul în schimb pentru sufletul său?» Şi în cuvântarea lui zise între altele: «Sunt oameni care ţin atât de mult la bani încât sunt gata să-şi vândă sufletul pe o piesă de 5 lei». Cuvintele acestea biruiră pe ţăran: la sfârşitul întrunirii venì în grabă lângă vestitul predicator ca să-i dea cei 5 lei şi să-şi retragă cuvântul dat. Ideea că trebuià să trăiască şi să moară fără a se rugà îi devenise cu totul chinuitoare.

Dacă scepticii şi batjocoritorii noştri s'ar pune în faţa realităţii, şi dacă, după̆ce au aruncat câte o înţepătură Evangheliei, ar şti să tragă urmările logice din discursurile lor şi să le pună apoi în practică sunt convins că n'ar mai îndrăzni să vorbească

www.dacoromanica.ro

Dacă te obligi că n'ai să te rogi niciodată, ia-o şi ţine-o la d-ta. — Bine, zise celalalt. Nimic nu e mai uşor. N'am decât să continuu a trăi ca şi pân'acum. Iată însă că ţăranul rămânând singur, începe să se gândească la ce a făcut, începe să se turbure şi îşi zise: Să nu mă rog niciodată?... N'am făgăduit oare prea mult? Şi dacă voiu da de greutăţi, o mică rugăciune n'ar face rău. Şi dacă oiu cădeà greu bolnav mi-ar venì greu să nu mă rog deloc. Şi apoi e moartea: A! moartea! De departe adesea am rîs de ea. De multeori mi-am zis că după moarte totul s'a sfârşit. O! sigur cred că e adevărat... şi totuş în momentul acela solemn, unic în vieaţă, când trebuie să zici adio tuturor acelora pe care ia-i iubit, ca să mergi nu ştiu unde, fie chiar în pământ, o mică rugăciune n'ar face rău, chiar dacă ţi-ar aduce numai puţină linişte. Judecând astfel, ţăranul căută totuş să reacţioneze împotriva impresiunilor lui: Haide, îşi zise el, doar nu eşti femeie. N'o să devii superstiţios acum, dupăce ai fost atât de viteaz până acì. Apoi, vârînd mâna în buzunar zise: tot e ceva. Poţi da pe un ban o rugăciune. Totuş nu erà atât de sigur şi cu tot aerul lui de sceptic, seara, intrând în casă, fu foarte mişcat. Soţia îi observă încurcătura şi îl întrebă, însă nu putù aflà nimic. In loc de răspuns primì câteva vorbe care-i astupară gura.

Zilele trecură şi spiritul ţăranului nu se liniştì. Invoiala i-se părea o greşală grea, iar cei 5 lei îl apăsau greu. Nu îndrăznià însă să se folosească de ei. A! cât ar fi vrut de mult să se scape de ei.

Spurgeon, de altă parte, îşi cunoşteà omul. El contà pe conştiinţa lui spre a săvârşì ceeace doar începuse. Apoi peste câteva săptămâni, venind să ţinà o întrunire religioasă într'o casă lângă care locuià ţăranul, nădăjduià să-l vadă venind. Aşteptarea nu-i fu în zadar. Auditorii se strânseră şi imediat văzù că intră şi omul cel cu 5 lei. Erà timid şi abătut. Se aşeză în fundul sălii, şi Spurgeon începù. Luaşe ca text: Ce va folosì omului de ar dobândì lumea întreagă şi sufletul îşi va pierde? sau ce va da omul în schimb pentru sufletul său?» Şi în cuvântarea lui zise între altele: ‹Sunt oameni care ţin atât de mult la bani încât sunt gata să-şi vândă sufletul pe o piesă de 5 lei». Cuvintele acestea biruiră pe ţăran: la sfârşitul întrunirii venì în grabă lângă vestitul predicator ca să-i dea cei 5 lei şi să-şi retragă cuvântul dat. Ideea că trebuià să trăiască şi să moară fără a se rugà îi devenise cu totul chinuitoare.

Dacă scepticii şi batjocoritorii noştri s'ar pune în faţa realităţii, şi dacă, dupăce au aruncat câte o înţepătură Evangheliei, ar şti să tragă urmările logice din discursurile lor şi să le pună apoi în practică sunt convins că n'ar mai îndrăzni să vorbească

www.dacoromanica.ro

cum vorbesc. Iute zici: Nu e Dumnezeu! Isus Hristos n'a existat! După moarte, totul e mort! — Insă dacă cel care vorbeşte astfel ar vorbì serios şi şi-ar da seama de ce spune, s'ar retrage speriat în faţa prăpastiei pe care ar întrezări-o şi de care parcă nici habar n'are.

In această privinţă faimosul romancier Pierre Loti, e un om interesant de studiat. El dupăce a răspins foarte uşor pe Hristos şi Evanghelia lui, observă acum în ce prăpastie l-a aruncat negarea aceasta. Ca să ne convingem trebuie să cetim unul din ultimele lui volume întitulat *Ierusalimul*, spre a vedeà pe un om care ar vrea să creadă şi nu mai poate. El vizitează oraşul sfânt cu scopul de aşi regăsì credinţa, şi cum, pentru el credinţa constă numai în presiuni şi emoţii, cum de altă parte niciodată nu s'a pus, prin conştiinţă şi voinţă, în faţa Mântuitorului, pe măsură ce înaintează, observă că pământul pe care merge e ameninţat pe de desupt, simte că dintr'o clipă în alta, va fi târît în mormânt. In fiecare clipă vorbeşte de moarte, care-l înspăimântă, căci dacă Hristos lipseşte, totul lipseşte cu el, cu tot talentul şi cu toate succesele lui literare: «Fără cruce scrie el, şi fără făgăduiala aceasta care luminează lumea, toate sunt doar frământare deşartă în noapte, mişcare de larve în drum spre moarte ... O! cine va pătrunde neliniştea mea fără margini, în orele de reculegere, seara şi în orele de limpezime neîntinată, dimineaţa!... Ceva din nădejdile strămoşeşti subsistă încă în adâncul meu însumi, fiindcă în faţa zădărniciei ultimilor mele rugăciuni simt aici, sub o formă nouă şi mai decisivă, sentimentul morţii... Şi nu se poate înlocuì prin nimic Hristos, când ai trăit odată prin el, — fiindcă niciodată, chiar în epocile cele mai întunecate din tinereţa mea, niciodată în oboselile supreme, niciodată în groapa despărţirilor sau înmormântărilor, n'am cunoscut ca azi spaima aceasta în faţa golului nediscutat, absolut şi veşnic... Unii dintre noi ne aflăm într'o nelinişte chiar de acum, unii suntem pe marginea găurii negre în care totul trebuie să putrezească, şi vedem încă, într'o depărtare foarte mare, planând deasupra tuturor părţilor inadmisibile ale religiunilor omeneşti, iertarea aceea pe care a adus-o Isus, mângăierea aceea în revederea cerească...O! n'a fost decât atât. Tot restul, gol şi neant... Atunci, din prăpastia noastră, continuă să se urce spre celce odinioară se numià răscumpărător, un val de adorare tristă... O! Betleeme! In jurul acestui nume e şi acum atâta magie încât ochii ni-se acoper... Imi opresc calul ca să rămân înapoi, fiindcă plâng, privind spre apariţia aceasta neaşteptată. Privită din adâncul văgăunii noastre umbrite, pe munţii aceia în formă de nori, ea: ne atrage ca o patrie supremă... Lacrimi neaşteptate curg suverane şi fără vreo rezistenţă posibilă. Ne-

www.dacoromanica.ro

spus de triste dar foarte dulci: ele sunt ultima rugăciune, ce nu se mai poate exprimă, ultima adorare de amintire, la picioarele Mângăietorului perdut...»

Autorul afirmă că a scris cartea aceasta cu multă sinceritate. Eu vreau să-l cred. Oricum ar fi, tu iubite cetitor, vezi că aveam dreptate adineaori; ciudat când îți spuneam că fără credință viața aceasta stă pe marginea unei prăpăstii în fundul căreia omul e aruncat vrând nevrând. E seara unei zile călduroase, care precede o noapte neagră fără sfârșit. Pe când prin credință, prăpastia se transformă într'un vârf luminos, și seara într'o aurora, aurora unei zile veșnic luminoase.

Nu pot pune condeiul jos fără a mai face o ultimă și supremă sforțare spre a decide pe ceice s'ar mai îndoi. Știu, că sunt vieți foarte triste și misterioase, în care se înțelege că credința e grea, aș zice imposibilă, cel puțin dacă vrem să-i căutăm un sprijin exterior. Omul care se află într'o asemenea situațiune a avut de suferit atâtea, încât inteligența lui cu greu poate crede într'un Dumnezeu al dreptății și iubirii. Totul îi dovedește că Dumnezeu nu există. Cum putem admite ceeace ar fi în contrazicere directă cu ceeace experimentează el în fiecare zi? Oricât de încercat ar fi omul acesta, eu cred că conștiința lui a trebuit să vorbească destul de tare, în multe ocazii, spre a-l face să creadă în Dumnezeu. Cum se poate explică, fără Dumnezeu, glasul acesta care se ridică din adâncimile ființei sale cu aceiaș autoritate suverană fără a-i permite să discute cu ea? căci a discută cu conștiința înseamnă a începe să n'o ascultăm. Glasul acesta care, după zile, seamănă cu zefirul ușor sau cu bubuitul tunetului, e totdeauna un stăpân absolut care vorbește. Vai celui care n'asculă! Conștiința aceasta îl va face îndată să simtă o durere adâncă mult mai mare ca durerile fizice.

Afirm că fenomenul acesta al conștiinței nu se poate explică decât pentru cel care crede. Glasul acesta care poruncește ca un suveran, implică numai decât un Dumnezeu care are drept să poruncească, un Dumnezeu înțelept, drept, sfânt și bun, care se interesează de noi, cum se interesează un părinte de fii săi. Dacă se interesează de noi, trebuie să poată intervenì în unele cazuri ca să ne aducă la calea cea bună, dacă ne-am rătăcit. Mai mult, dacă conștiința ne dă porunci din partea lui Dumnezeu, ea ne face să presimțim că Dumnezeul acesta trebuie să ne pună în stare să le împlinim, ne face să întrezărim un ideal de perfecțiune după care suspinăm. Și când idealul acesta apare înaintea noastră în persoana lui Isus Hristos, răspunde atât de bine la ceeace ne așteptam încât îndoiala devine imposibilă și suntem siliți să ne plecăm înaintea lui, ca înaintea Trimisului lui Dumnezeu.

www.dacoromanica.ro

Odată prezentat conştiinţei noastre, ea nu se mai poate depărtà de El, dupăcum busola se întoarce mereu în aceeaş direcţiune, cu toate clătinările contrare. Lucrul acesta merge chiar atât de departe încât, poruncile conştiinţei corăspund aşa de bine poruncilor lui Isus încât omul nu mai face distincţiune între autoritatea conştiinţei şi a lui Hristos. Înţelege că se află în faţa unei singure autorităţi, care nu e alta decât a lui Dumnezeu. Deasemenea, se supune lui Hristos cu aceeaş încredere ca lui Dumnezeu. Il ia ca învăţător şi mântuitor în acelaş timp.

Conştiinţa aceasta însă, dupăce a făcut pe credincios să găsească pe Dumnezeul întrupat în Hristos, îl aduce la următoarea concluzie îndoită: 1. ea îl face să creadă că lumea provine dintr'o cauză primă, care nu e alta decât voia unui Dumnezeu înţelept şi bun;

2. Că el va ajunge un scop conceput mai dinainte de Dumnezeu. Lumea nu mai iese dintr'o prăpastie spre a merge în altă prăpastie, ea vine dela Dumnezeu, din iubirea lui, spre a se întoarce la acelaş Dumnezeu al iubirii, căci conştiinţa nu se mulţămeşte cu ideea de Dumnezeu decât atunci când a ajuns la noţiunea unui Dumnezeu care iubeşte. Atunci universul îşi are raţiunea de a fi, când apare, după conştiinţă, ca o scenă vastă pe care trebuie să se arate şi să apară în toată strălucirea lor, atributele lui Dumnezeu, rezumate în iubire şi sfinţenie.

La începutul acestui capitul am văzut că credinciosul, fără a cădeà câtuş de puţin în absurd, ajungeà la cel mai vesel optimism, în urmă scepticul par'că a ajuns prin concepţii absurde, la cel mai negru pesimism. Dacă întrebăm conştiinţa nu-i curios că o vedem ajungând la o sinteză superioară. Intre pesimism şi optimism? Ea ne arată pe om căzut din poziţia lui înaltă, căzut în prăpastia păcatului, însă, graţie lui Isus Hristos, putându-se urcà cu atât mai sus cu cât căzuse mai jos: coroana pe care a perdut-o, o poate câştigà din nou, şi, ca fiu adevărat al lui Dumnezeu, îşi poate luà locul în casa tatălui ceresc. Conştiinţa luminată de Evanghelie deci e împăcarea supremă a pesimismului celui mai negru cu optimismul cel mai măreţ.

Iubite cetitor, nu ştiu dacă am izbutit să te conving. Poate că nu. In cazul acesta nu pot să-ţi mai spun decât un lucru. Pasagiul lui Pascal privitor la prinsoarea de care vorbeam la început, se termină cu următoarea cugetare adâncă: dacă scepticul vrea să-şi lase pasiunile, uşor va crede. Se pare că ăsta e argumentul suprem pe care-l semnalam la început şi cu care vreau să termin. Vrei să ajungi credincios? Lasă-ţi raţionamentele, ia hotărîrea sinceră de-a face binele ascultând de conştiinţă. Isus a zis: «Dacă cineva vrea să facă voia Tatălui meu, va cunoaşte

www.dacoromanica.ro

dacă învățătura mea e dela Dumnezeu sau dacă eu vorbesc dela mine». Necredința e păcatul suprem, deoarece el conține pe toate celelalte: declară deci războiu păcatului sub toate formele lui, și mai ales egoismului și orgoliului, rădăcina tuturor relelor. Smerește-te, smerește-ți rațiunea, pe ea mândra, în fața lui Dumnezeu, începe a iubì ieșind din eul acesta în adâncul căruia te înăbuși, și nu vei întârzià să crezi în adevărul *Chestiunilor vitale.*

www.dacoromanica.ro

CUPRINSUL:

pag

I. Avem un suflet? 1
II. Există o vieaţă viitoare? 12
III. Ce va fi vieaţa viitoare? 22
IV. Există Dumnezeu? 32
V. Ce e Dumnezeu? 43
VI. Să trăeşti — Pentruce? (Întrebarea) 52
VII. Să trăeşti — Pentruce? (Răspunsul) 63
VIII. Marea desordine. 72
IX. Ceeace ne omoară 88
X. Cum să venim la Hristos ? 91
XI. Ce crezi tu despre Hristos? 102
XII. Ceeace ne face să trăim 112
XIII. Se îngrijeşte Dumnezeu de noi? 121
XIV. Om sau maşină? 132
XV. Vrei să fi liber? 142
XVI. Probabil sau sigur? 153

www.dacoromanica.ro

www.dacoromanica.ro